

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

**CUMHURİYET AYDINI OLARAK ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR'İN
DÜŞÜNCE DÜNYASI (1923-1976)**

Doktora Tezi

Hayriye YÜKSEL GÜRBÜZ

Ankara, 2016

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

**CUMHURİYET AYDINI OLARAK ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR'İN
DÜŞÜNCE DÜNYASI (1923-1976)**

Doktora Tezi

Hayriye YÜKSEL GÜRBÜZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kurtuluş KAYALI

Ankara, 2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
GİRİŞ: AYDIN VE DEVLET	1

1. BÖLÜM

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR'İN HAYATI

1.1. İlk Gençlik Yılları ve Turan	13
1.2. Moskova Yılları ve Marksizm	20
1.3. İstanbul Yılları ve Türkiye Komünist Partisi.....	33
1.4. Ankara'ya Geliş ve Devlet Hizmetine Giriş	42
1.5. Kadro Dergisinin Yayını.....	48
1.6. Bürokrat ve Yazar Kimliği	54

2. BÖLÜM

1930'LU YILLARDA TÜRKİYE'DE SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELER

2.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın Türkiye İktisat Politikasına Etkisi. 61	
2.2. 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası Deneyiminin Türkiye İktisat Politikasına Etkisi.....	65
2.3. 1931 Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 3. Kongresi ve İnkılâbın İdeolojileştirilmesi İhtiyacı	72

3. BÖLÜM

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR AÇISINDAN 1930'LU YILLARDA TÜRK İNKILÂBININ OLUŞUMU

3.1. Milli Kurtuluş Hareketleri	87
3.2. İnkılâp.....	91
3.3 Kadro	97
3.4. İdeoloji.....	106

4. BÖLÜM

1930'LARDA ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR'İN İNKILABIN İDEOLOJİSİNİ ANALİZİ

4.1. Milliyetçilik	116
4.2. Halkçılık	120
4.3. Devletçilik.....	129

5. BÖLÜM

ŞEVKET SÜREYYA'NIN TÜRK DEVRİMİNİ YENİDEN YORUMLAMASI

5.1. 27 Mayıs İhtilâli, 1960'lı Yıllar, 1971 Muhtırası ve Sonrası.....	147
5.2. Türk Devriminin Yayılması: Merkez-Çevre Yaklaşımları, Bağımlılık Kuramı ve III. Dünyacılık	165
5.3. “Yön” ve Devrim İdeolojisinin Yeniden Yorumlanması	173
5.3.1. Devletçilik'ten Yeni Devletçiliğe	182
5.3.2. Milli Kurtuluş Hareketleri'nden Türk Sosyalizmi'ne	186
5.3.3. Halkçılık'tan Sosyal Adalet'e	194
SONUÇ.....	199
KAYNAKÇA	208
ÖZET.....	222
ABSTRACT	225

KISALTMALAR

- A.g.e.** : Adı geçen eser
- Bkz** : Bakınız
- C** : Cilt
- CHF** : Cumhuriyet Halk Fırkası
- CHP** : Cumhuriyet Halk Partisi
- DP** : Demokrat Parti
- KTUV** : Komunisticheski Universitat Troujenika Vostoka-Doğu Emekçileri
Komünist Üniversitesi
- S** : Sayı
- s.** : Sayfa
- ss.** : Sayfa sayısı
- SCF** : Serbest Cumhuriyet Fırkası
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TKP** : Türkiye Komünist Partisi

GİRİŞ: AYDIN¹ VE DEVLET

“Cumhuriyet Aydını Olarak Şevket Süreyya Aydemir’in Düşünce Dünyası (1923-1976)” başlıklı bu tezde; Şevket Süreyya’nın 1930’lardan, 1960’lara ve hatta 1970’lere uzanan düşüncelerine, tasarladığı devlet ideolojisine, bu ideolojinin rejimin politikaları karşısındaki konumuna ve Şevket Süreyya’nın siyasi iktidarı yönlendirme çabasına değinilecektir. Tezin bu giriş bölümünde ise genel manada Türk aydınının, özelde ise cumhuriyet aydınının devletle olan bağı üzerinde durulacaktır.

Batılı manada aydının ortaya çıkışı iktidara muhalefet ile eş anlarken, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin aydını tam tersi bir süreçte varlık bulmuştur. Osmanlı aydını, millet örgütlenmesi çerçevesinde dini sınıf ve Enderun kaynaklı devlet adamlarından meydana gelmektedir. Bu kişiler siyasi iktidar ile çelişkiye düşmemiş, aksine iktidarın emriyle aydınlanmışlardır. Aydınların devletle ilişkisi burada bitmemiş, aydın olduktan sonra da devlet yapısı içerisinde yer almışlardır.² Kimi zaman bürokrat kimliğini de içerisinde barındıran bu tanım, Batı’ya özgü devlete bağımlılığı olmayan “entelektüel”den farklıdır.

Osmanlıdan Cumhuriyete değin uzanan çağdaşlaşma sürecinin başlangıcını Tanzimat olarak aldığımızda Osmanlı aydınına da Tanzimat öncesinin ve sonrasının aydını olarak gruplandırmak mümkündür. Tanzimat öncesinin Osmanlı aydını hâkim ideolojik yapıya özgü sistemin devamı çerçevesinde koruyucu görevi gereği yeni

¹ Tezde aydın ve entelektüel kavramlarının anlamları sorgulanmamış ve Mümtaz’er Türköne’nin; ‘aydın’ı, modernleşen Batı-dışı toplumlarda, ‘entelektüel’i ise modernliği yaratan Batı’ya özgü bir ‘düşünen adam’ olarak anlamlandırmasından hareketle, Batı-dışı toplum olarak değerlendirilen Türkiye için “aydın” kelimesi tercih edilmiştir. (Mümtaz’er Türköne (Ed.), **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2003, s.398.)

² Murat Belge, “Tarihi Gelişim Süreci İçinde Aydınlar”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:1, İletişim Yayınları, 1983, s.124.

koşullara özgü olarak mevcut ideolojik yapıyı mükemmelleştirmeye çalışmaktadır. Tanzimat sonrasının devletin kendini kurtarması için çabalayan aydın ise devletin bekası için kendisini ortaya koymaktan çekinmemektedir.³ Bu noktada yapılabilecek ilk tespit, Tanzimat öncesinde de sonrasında da Osmanlı dönemi aydınının, devlet odaklı yaklaşımı ile, Batılı manada aydından farklı olduğudur. Dolayısıyla devlet hizmetinde olmak aydın için önemlidir. Bu devlet bağlantısından yola çıkarak Mustafa Kemal Şan Türk aydınını şöyle tanımlamaktadır: “(...) Türk aydını, devletin beslediği, devletten maaş alan ve devlet dışında yaşamaya mecbur kaldığında ise adeta elleri ayaklarına dolaşacak bir tutum içinde bir an evvel devlete kapaklanmak için çaba gösteren bir tip olarak karşımıza çıkacaktır. Türk aydınının varlık nedeni Devlet olunca tüm mücadele de Devlet kapısında yer tutmakla sınırlı olacaktır.”⁴

Osmanlı döneminde aydın var oluşundan beri devletle iç içe olmuş, devlete karşı mesafe kazanıp, toplumsal sorunlarda söz sahibi olmak istese de bunu başaramamıştır. Gerek devletin verdiği maaşa muhtaç olması, gerekse devlete karşı herhangi bir toplumsal grubun var olmaması bu durumun nedenidir.⁵ Ancak Osmanlı aydını, Avrupa siyasi geleneği içerisinde yer alan çağdaş akımlardan etkilenmiş ve hümanist bir kültürün parçası olmamakla birlikte devletin ıslahını yegâne hedef saymıştır. Bu yegâne hedefin başarıya ulaşması ise Cumhuriyet rejimiyle gerçekleşmiştir. Cumhuriyetle birlikte aydının misyonunda değişme meydana gelmiş ve bu değişim aydını “devlet nasıl kurtulur” sorunu yerine, “toplum nasıl modernleşir ya da Batılılaşır” sorununa yönlendirmiştir.

³ Mustafa Kemal Şan, “Türk Aydınının Soykütüğü Üzerine Değerlendirmeler”, Ed. Kenan Çağan, **Entelektüel ve İktidar**, Ankara, Hece Yayınları, 2005, ss.275-277.

⁴ A.g.m., s.278.

⁵ Şerif Mardin, **İdeoloji**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.148.

Bu değişen misyonun ilk örneklerinden biri de Kadro dergisi çevresinde bir araya gelen cumhuriyet aydınlarıdır. Bu aydınlar, ülkelerinin gelişmesi ve sorunlarının ortadan kaldırılması için çözümler üretmiş, bunları yayınlamış ve var olan iktidarı bu çözümler ile doğrudan etkilemeye çalışmışlardır. Aydınların bu durumu sadece Türkiye’de değil benzer konumdaki ülkelerin tümünde yaşanmış ve “geç aydınlanan bir ülkenin, erken aydınlananları kendilerine böyle bir misyon yüklemişlerdir.”⁶

Esasen, aydının kendisine rol yakıştırmasında bulunmasını cumhuriyet ile eş anlı saymak da yanlıştır. İttihat Terakki döneminden beri Türk aydını iktidarın ideolojisini üretme gayreti içerisindeydi. Ancak cumhuriyet döneminde siyasi iktidarın aydınlardan ideoloji üretimi konusunda açıkça bir talebi bulunmamaktadır. Bu durumu İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Kadro-Ziya Gökalp karşılaştırması üzerinden açıklamaktadırlar: “Ziya Gökalp İttihat ve Terakki dönemindeki iktidarın ideolojisini zaman içindeki değişmeler karşısında yeniden ve yeniden üretmiştir. Ama Cumhuriyet döneminde Ziya Gökalp’in aynı rolü yüklenmek için yaptığı girişimler etkili olmamıştır. Mustafa Kemal’in böyle bir rolü kendi dışındaki bir gruba bırakmayacağı açık olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Kadrocuların böyle bir rol beklentisi açıkça dile getirilmemiştir.”⁷

Beklenti olmamasına rağmen, Cumhuriyet aydını, “toplumun ilerlemesinin temel koşulunu eşit vatandaşlar yaratılması değil, entelektüel seçkinlere kulak verilmesi” olarak görmekte ve meşrutiyet aydını gibi Gustave Le Bon’un seçkinci

⁶ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Bir Cumhuriyet Öyküsü-Kadroyu ve Kadrocuları Anlamak**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s.x.

⁷ A.g.m., s.xix.

söylemini benimsemektedir.⁸ Bu söylem sadece entelektüel seçkincilerin toplumda etkili olması ile sınırlı değildir. Kitlelerin, meclis de dâhil olmak üzere, karar alma süreçlerine katılımı zararlı bulunmakta ve sadece bürokrasiye, toplum seçkinlerini bir araya getirmesi nedeniyle, olumlu yaklaşmaktadır.

Kadro'nun devleti öne çıkarıp bireyi önemsemeyen tezleri, “sen ben yok biz varız” anlayışı ve avangart kadro yaklaşımı da meşrutiyet aydını ile uyumludur. Kurtuluş Kayalı'ya göre “bu mantıkta bariz bir ittihatçı etkisi” söz konusudur ve devletin öne çıkarılması dönemin ekonomi anlayışının sonucu olduğu kadar 1908'den 1930'lara değin ulaşan aydın anlayışının da bir sonucudur.⁹

Meşrutiyetten cumhuriyete kadar gelen devlet odaklı bu aydının 1930'larda bağlı kaldığı ideoloji ise Kemalizmdir. Cumhuriyet aydını Kemalizmi tüm ilkeleri ile benimsemiş, sorgulamaktan kaçınmış ve savunmuştur. Milliyetçilik ve sınıf farkı olmaksızın gelişme üzerine kurulu Kemalizm anlayışında, aydının devletin ideolojisine yaklaşımını Şerif Mardin şöyle açıklamaktadır: “Gelişmekte olan ülkelerin aydınları, genellikle, batı tarihini okumuş olmaktan batıdaki ‘fonksiyonel’ ayrılmaların sınıf farklılıkları yarattıklarını, büyük toplumsal sürtüşmeler getirdiklerini bildirmektedir. Bunun yanında da eski bölümlerin de ortadan kaldırılmasının gerekliliğini anlamaktadırlar. Bundan dolayı gelişmekte olan ülkeler için yeni bir çerçeve kurdukları zaman bunu göz önünde tutmuşlardır. Eski bölünmelerin devam etmesine engel olmak için ideolojilere bir milliyetçi eksen vermişler, bölünmüş olan parçaları milliyetçilik ideali etrafında toplamaya

⁸ M.Şükrü Hanioglu, “Batılılaşma, Modernleşme, Çağdaşlaşma ve Türk Toplumunu”, M.Şükrü Hanioglu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2006, s.51.

⁹ Kurtuluş Kayalı, “Kadro Hareketi ve Gelişimi”, **Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.17.

çalışmışlardır. Diğer taraftan, modern toplumların sınıf çatışmalarına engel olmak için, ideolojilerini sosyalizan fikirler etrafında toplamaya çalışmışlardır.”¹⁰ Metin Çulhaoğlu, Mardin’in 1930’lara yönelik bu söylemine 1960’ları da dâhil etmiş ve her bir dönemde geçmişten gelen ideolojik oluşumların biçim verilerek geleceğe aktarılmaya çalışıldığını belirtmiştir.¹¹

Bu geleceğe aktarmada esas sorumluluk aydınlara düşmektedir. Aydın devletin kurtuluşundan, gelişmesine, halkın bilinçlendirilmesinden devletin uyguladığı politikaların teorileştirmesine kadar pek çok görevi yerine getirmektedir. Bu görevleri yerine getiren ve yaşadığı dönemin ideolojik oluşumlarını biçim vererek geleceğe aktaran aydının en iyi örneklerinden biri de Şevket Süreyya Aydemir’dir.

Şevket Süreyya cumhuriyeti kurmuş olan askeri-siyasi kadrodan değildir, ancak sonraki neslin temsilcisi olarak cumhuriyetin entelektüel kitlesini oluşturan kadronun içerisinde yer almaktadır. Bu aydın kadro cumhuriyet ideolojisinin üreticisi, aktarıcısı ve koruyucusudur. Cumhuriyet aydını Şevket Süreyya, halkı aydınlatma amacı, devlete yakınlık, esneklik, şartlara göre şekil alma vasıflarıyla¹² devletin hizmetindedir, 1930’larda var olan ideolojiyi tartışmaya ya da değiştirmeye kalkışmamaktadır.

1930’lar aydını Şevket Süreyya’nın ilk hizmeti toplumu yönlendirmedir. Bu hizmeti aydın ve entelektüel kelimelerinin anlamları üzerinden de sorgulamak mümkündür: “Batı dillerinde, ‘aydın’ın karşılığı olan ‘intellectual’, alelade okuryazar olmanın ötesinde, beyni ile iş gören ve bilhassa kafası ile geçimini temin eden kişi

¹⁰ Şerif Mardin, **a.g.e.**, s.138.

¹¹ Metin Çulhaoğlu, **İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1999, ss.15-16.

¹² Aytaç Yıldız, **Üç Dönem Bir Aydın: Burhan Asaf Belge (1899-1967)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, ss.26-27.

demektir. Kelimenin kökeninde ise ‘intellect’ yani zekâ bulunur, aydın kelimesi ise aydınlanmış, kemale ermiş, gerçeği keşfetmiş gibi anlamları çağrıştırır. 19. yüzyılda kullanılmaya başlanan ve ‘Aydın’ın türetildiği ‘münevver’ kelimesi de ışık ve nurla yüklenmiş anlamındadır. Bu etimolojik farklılıktan tarihsel gerçeğe uygun şu sonuç çıkmaktadır: Türk aydını gerçeği bilen ve toplumu aydınlatmakla ona yol göstermekle görevli kişidir.”¹³

Tezde de toplumu aydınlatmayı kendine görev bilmiş cumhuriyet aydınının düşünce dünyası irdelenmeye çalışılacaktır. Bu irdeleme sırasında temel olarak iki dönem üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki 1930’lar, ikincisi ise 1960’lar ve sonrasıdır. Bu iki dönemin baz alınmasının nedeni Şevket Süreyya’nın devletin ideolojisini bu dönemlerde çizmeye çalışmasıdır. Ayrıca, bu dönemler buhran dönemleri olarak da ele alınmakta ve toplumun çıkmazdan kurtarılması için ideoloji arayışına girildiği gözlemlenmektedir.

Kendi nitelemesi ile “Suyu Arayan Adam” Şevket Süreyya, buhran dönemlerinde görüşlerini ifade ederek, toplumu çıkmazdan kurtarmaya ve siyasi iktidarı yönlendirmeye çalışmıştır. 1929 Dünya Ekonomik buhranı ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi sonrasında yayına başlayan “Kadro” ve 27 Mayıs sonrasında yayınlanan “Yön”ü de bu yönlendirme amacının dışında değerlendirmek mümkün değildir.

Öte yandan her iki hareketin var oluşu, siyasi ortamın müsaitliği ya da siyasi iktidarın müsamahası sonucunda gerçekleşmiştir. Dolayısı ile Şevket Süreyya’nın

¹³ Mümtaz’er Türköne (Ed.), **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2003, s.406.

düşünceleri incelenirken dönemin siyasi ve ekonomik gelişmeleri de göz önünde bulundurulmaktadır.

Bu dönem anlatımlarından ilki Şevket Süreyya Aydemir'in hayatının ele alındığı tezin birinci bölümüdür. Bu bölümde Şevket Süreyya'nın Moskova yılları, TKP üyeliği, Kadro dergisinin yayını ve bürokrat olarak kamudaki hizmetleri üzerinde durulmuş, kaleme aldığı eserlerin içeriğine değinilmemiş ve ileri sürdüğü ideoloji incelenmeden önce tarihsel bir akış sunulmaya çalışılmıştır.

Tezin ikinci bölümü cumhuriyet aydını ve inkılâbın teorileştirilmesi gayretlerini ortaya çıkaran şartlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Serbest Cumhuriyet Fırkası Deneyimi ve 1931 tarihli Cumhuriyet Halk Fırkası III. Kongresi, bu bölümün alt başlıklarıdır. Bu alt başlıkların odak noktası ise iktisat politikalarındaki değişimdir. Gerek dünya ekonomik konjonktürü gerekse Türkiye'de uygulanmakta olan iktisat politikaları bir değişim sürecine girmiştir; bu değişim beraberinde siyasi bazı düzenlemeleri de getirmiş ve hem iktidar hem de aydınlar, ileri sürülen yeni politikalar için teorik bir temel arayışına girmişlerdir.

Tezin üçüncü bölümü, 1930'lu yıllarda Şevket Süreyya tarafından ileri sürülen ideolojik temel arayışlarına ayrılmıştır. 1930'larda aralarında siyasi iktidarın da bulunduğu pek çok grup tarafından ideoloji arayışına girilmiştir, ancak Şevket Süreyya'nın arayışı diğerlerinden farklıdır. Bu bölümde Şevket Süreyya'nın ileri sürdüğü ideoloji tanımlanmadan önce, onun ideolojisinin kaynakları ele alınacaktır. Bölümün temel savı ise, Şevket Süreyya'nın Türk devriminin kendine özgü olduğu yaklaşımıdır. Türk devrimi, faşizm ya da komünizmi benimsememekte, sömüren-sömürülen ulus çelişkisi üzerinden ulusal bağımsızlık hareketlerinin önemine vurgu

yapmakta ve tüm sömürge uluslar için Türk milli kurtuluş hareketini bir model olarak ortaya koymaktadır. Şevket Süreyya'nın bu modelinde öne çıkan kavramlarsa Milli Kurtuluş Hareketleri, İnkılâp, Kadro ve İdeoloji'dir. İdeolojiye ulaşmada izlenecek aşamalar olarak da yorumlanabilecek bu başlıklar altında ayrıca 1930'lu yıllardaki diğer ideoloji yaratma çabalarına da kısaca değinilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde resmi ideoloji Kemalizm ile Şevket Süreyya'nın ileri sürdüğü ideolojinin, çakışan kavramları karşılaştırılmıştır. Bu kavramlar Milliyetçilik, Halkçılık ve Devletçiliktir. Karşılaştırmada sadece bu üç kavram üstünde durulmasının nedeni Şevket Süreyya'nın 1930'larda Kemalizmi açıklarken yalnızca bu üç kavram üzerinde durmasıdır. Şevket Süreyya devletin ideolojisini tanımlarken önceliği milliyetçiliğe ve ulusal bağımsızlığa vermektedir. Milliyetçilikle ve dolayısıyla devletin varlığını idamesi ile bağlantılı diğer kavramlar/ilkelere Halkçılık ve Devletçiliktir. Şevket Süreyya'ya göre siyasi manadaki bağımsızlık, ekonomik manada da bağımsız olunması ile sürdürülebilecektir. Bunun yolu ise ekonomide devleti egemen kılarak toplumsal sınıfların oluşumunu engellemektir. Şevket Süreyya'nın 1930'lardaki milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik anlayışları resmi ideoloji Kemalizmle tam manasıyla örtüşmemekle birlikte onu olumlamak üzerine kuruludur.

Tezin son bölümü Şevket Süreyya'nın Türk inkılâbını yeniden yorumlamasına ayrılmıştır. 1960'lı yıllar fikri manada özgürlüklerin egemen olduğu dönemdir. Şevket Süreyya da en üretken dönemini 1960'dan sonra sergilemiş ve gerek kaleme aldığı biyografiler gerekse Kadrocu görüşlerin Türk düşünce dünyasında gündeme gelmesi ile dönemin entelektüel figürlerden biri olarak öne

çıkıştır. Bu öne çıkış sadece Şevket Süreyya'nın popüleriği ile ilgili değıldir. 1960 ve sonrasında Şevket Süreyya, Türk devrimini yeniden yorumlamış ve "Türk sosyalizmi"ni telaffuz ederek devrimin nihai hedefini ortaya koymuştur. Bu dönem Şevket Süreyya'nın Kemalizmi olumlama misyonundan uzaklaştığı ve bir aydın olarak kendi görüşlerini daha net bir şekilde ifade ettiğı yıllardır. Tezde bu yeniden yorumlama 1930'lardan 1960'lara ve 1970'lere değıin karşılaştırılarak incelenecektir.

1960 ve 1970'lerin öne çıkan diğeri kavramları ise Merkez-Çevre Yaklaşımları, Bağımlılık Kuramı ve III. Dünyacılık anlayışlarıdır. Bu bölümde Şevket Süreyya'nın 1960'larda Türk devrimini yeniden yorumlayışı ele alınırken, Türk devriminin beynelmilel olma iddiası da incelenmiştir. Şevket Süreyya'nın ileri sürdüğü fikirler Merkez-Çevre yaklaşımları, Bağımlılık Kuramı ve Yöncü fikirlerle karşılaştırılırken, beynelmilellik üzerinden, Türk devriminin büyük devrimlerden biri olup olmadığı da tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Tüm bu ideoloji arayışlarında Şevket Süreyya dönemin küresel koşullarından tamamıyla bağımsız hareket etmemiş, ancak ülkenin somut gerçeklerini göz ardı ederek kopya niteliğinde bir ideoloji de ileri sürmemiştir. Ayaklarını ülke gerçekleri üzerine oturtan bu ideolojik arayış Şevket Süreyya'nın hem bir başarısı hem de özgünlüğünün ana kaynağıdır.

"Özgün ve ayrıkısı" Türk aydını Şevket Süreyya, 1930'lu yıllardan 1960 yıllara değıin "söz değıil iş, doktrin değıil eylem" parolasının aksine her daim kuram odaklı olmuştur.¹⁴ İleri sürdüğü tüm fikirler ise devletin varlığının devamını temel almıştır. Şevket Süreyya'nın Türk inkılâbı için ileri sürdüğü, kendine özgü ve diğeri sömürge

¹⁴ Metin Çulhaoğlu, "Şevket Süreyya Aydemir: Suyu Ararken Yolunu Yitiren Adam", **Toplum ve Bilim**, Sayı:78, Güz 1998, ss.94-95.

uluslar için model oluşturabilecek milliyetçi-sosyalist ideoloji, iddia edilenin aksine, 1930'larda da 1960'larda da kendi içerisinde tutarlıdır ve Şevket Süreyya Kemalizin ya da herhangi bir ideolojinin değil, devletin aydınıdır.

Şevket Süreyya için kullanılan “devletin aydını” tanımı, Şevket Süreyya'ya yönelik iki tespiti de beraberinde getirmektedir. Bunlardan ilki Şevket Süreyya'nın Türk aydınlarından biri olarak tanımlanmasıdır. Şevket Süreyya eleştircilik vasfına sahip olması nedeniyle aydın olarak ele alınmıştır. Cemil Meriç'in “Mağaradakiler”de yer alan tanıma göre entelektüel eleştircidir: “Entelektüelin üzerinde anlaşmaya varılan bir vasfı var: Eleştircilik. Eleştircidir, çünkü olayları yaşamaz, dışarıdan seyrederek. Sonra kendini kabul ettirmenin en kestirme yolu çevresinde şaşkınlık uyandırır.”¹⁵ Bu tanım Şevket Süreyya ile örtüşmektedir. Şevket Süreyya, Kafkasya'dayken Milli Mücadele'ye katılmamış, dışarıdan seyretmiş ve kendini kabul ettirmenin en kestirme yolu olarak, 1931'de “inkılâbın bitmediği” tezi ile ortaya çıkarak şaşkınlık uyandırmayı başarmıştır.

Şevket Süreyya'nın tezde aydın olarak kabul edilmesinin bir nedeni de ideoloji ve aydın/entelektüel kelimeleri arasındaki bağlantıdır. Cemil Meriç entelektüel ve ideolog arasındaki bu ilişkiye de değinmektedir: “Entelektüel kelimesi doğmadan önce filozofun yerine ideolog veya ideolojist kullanılır. Kelimenin doğuşu 1796, kelimeyi uyduran Destutt de Tracy. Manası ideolojiyle uğraşan. İdeoloji düşünceler ilmi.”¹⁶ Bu tanımlamadaki ideolog-entelektüel eşleşmesi de Şevket Süreyya ile örtüşmektedir. Entelektüel Şevket Süreyya, devrimin ideologu olma rolüne soyunurken bu durum onun siyasi iktidara yakın durma kaygısından

¹⁵ Cemil Meriç, **Mağaradakiler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s.18.

¹⁶ **A.g.e.** s.33.

kaynaklanmamakta, tam tersine entelektüel olma vasfının doğal süreci olarak ortaya çıkmaktadır.

Şevket Süreyya'ya ilişkin ikinci tespit devlete olan bağlılığıdır. Şevket Süreyya'nın devlete olan bağlılığı ile aydının hiçbir siyasi grubun parçası olmayacağı yaklaşımı örtüşmemekle birlikte, pratikte aydınların siyasi iktidarın emrine amade olmasına rastlamak hiç de zor değildir. Aydın, korku ya da iktidarın sunduğu ortaklık teklifinden yararlanmak amacıyla iktidara gereksinim duyarken, iktidar toplumları değiştirmeyi hedeflediği zamanlarda aydına gereksinim duymaktadır. Aydın iki seçenikle karşı karşıyadır: Ya en yoksul ve en kalabalık sınıfa katılarak onun sözcülüğü ve şuurlandırıcılığını yapacak ya da hâkim sınıfa bağlanarak yer yer onun çürüten ve çözülen ideolojisini onarmaya çalışacaktır.¹⁷ Şevket Süreyya'nın hâkim sınıfa daha doğrusu devlete bağlılığı bir gerçektir. Türkiye'nin sınıfsal yapısını kalabalıkların değiştiremeyeceğini düşünen ve “devlet nasıl kalkınır” problemi üzerine fikir geliştiren cumhuriyet aydını için de tek seçenek hâkim sınıfın yani devletin yanında yer almaktır.

Şevket Süreyya da siyasi iktidarın sunduğu sorumsuz fakat sınırlı ortaklık teklifinden Kadro ile yararlanmış ve kısa süreliğine de olsa ileri sürdüğü teorik yaklaşımlarla toplumun şekillenmesinde katkıda bulunmuştur. Ancak Şevket Süreyya için hem siyasi iktidarla hem de toplumla ilişkisinde öne çıkan kavram devlettir ve Şevket Süreyya'nın zamanla değişen konumuna rağmen kutsiyetine inandığı devlet hep aynı yerde kalmıştır. 1960 ve 1970'lerde Şevket Süreyya, “...kutsiyetine inandığı bir davanın alemdarı değil, muzdarip bir vicdanıdır.

¹⁷ A.g.e., s.48.

Karşısında iki yol vardır: Kurulu düzenin yalanlarını ilimleştirmek, yani bir hakikat çarpıtıcısı, daha doğrusu bir çoban köpeği olmak veya ezilenlerin yanında yer almak, her haksızlığa karşı gelmek, her yalanı susturmak, her samimiyetsizliği ifşa etmek.”¹⁸ Şevket Süreyya için TKP’den “Kemalizm”e dönüş hikâyesi olarak adlandırılan dönem kimi analizlerde yukarıdaki “hakikat çarpıtıcısı” rolü ile tanımlanmaktadır, ancak bu tez aksi kanaatin ürünüdür. Şevket Süreyya, 1923 yılında İstanbul’a gelişinden itibaren milliyetçi bir sosyalizmden yanadır ve Marksizm ile Türkiye gerçeklerinin eşleşmediğinin farkındadır. Kemalizm kapsamında ileri sürdüğü ve ne Marksizm’den ne de Kapitalizmden yana olan düşünceler de bu üçüncü yolcu, kendine özgü ideolojinin bir ürünüdür. Şevket Süreyya, 1930’lu yıllardaki bu düşüncelerini, 1960’lı yıllarda farklı kavramlarla dile getirmeye devam etmiş ve iddia edilenin aksine, milli sosyalizm tezini farklı yöntemlerle/kavramlarla istikrarlı bir şekilde savunmuştur.

Bu istikrarlı savunma hem devlet hem de toplum tarafından Şevket Süreyya’nın kabul görmesini zorlaştırmış ve neticede Yakup Kadri’nin “Yaban” romanında betimlediği cumhuriyet aydını ortaya çıkmıştır.

¹⁸ A.g.e.,s.38.

1. BÖLÜM

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR'İN HAYATI

Tezin bu ilk bölümünde, Şevket Süreyya'nın hayat hikâyesi üzerinde durulacak, ileri sürdüğü fikirleri analiz etmekten kaçınılacaktır. Bu bölümde, genel olarak, Süreyya'nın otobiyografisi "Suyu Arayan Adam" ile Kadro ve Kadrocular üzerine en kapsamlı eserler arasında yer alan İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in "Bir Cumhuriyet Öyküsü-Kadroyu ve Kadrocuları Anlamak" isimli çalışması ve Mustafa Türkeş'in "Uluşçu Bir Sol Akım: Kadro Hareketi (1932-1934)" adlı eseri dikkate alınmıştır. Ayrıca bölüm içerisindeki farklı alt başlıklar kapsamında Türkiye'de sol hareket üzerine yapılan çalışmalar da göz önünde bulundurulmuştur.

1.1. İlk Gençlik Yılları ve Turan

Şevket Süreyya yaşam öyküsünü anlatmaya bir yangın ile başlar. Bu yangın aslında hem kendi yaşam öyküsünün, hem de yıkılmakta olan imparatorluğun betimlemesidir. Balkanların bu çalkantılı döneminde Şevket Süreyya, 1897 yılında, ailesinin üçüncü erkek çocuğu olarak Edirne'de doğar.¹⁹ Babası Mehmet Ağa, ailesi 1877 Osmanlı-Rus savaşında Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinden Edirne'ye göç etmiş, göçle birlikte topraklarını kaybetmiş ve Edirne'nin büyük toprak sahiplerinden Hacı Mustafa Bey'in çiftliğinde çalışmaya başlamış bir bahçivandır. Şevket Süreyya'nın Suyu Arayan Adam adlı otobiyografisinde babasına oranla daha çok yer verdiği annesi Şaziye Hanım ise okuma yazma bilen, evinde gerçekleştirdiği

¹⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2008, s.9.

toplantılarda mahalleli hanımlara destanlar, hikâyeler anlatan ve dini bilgiler öğreten saygın bir kadındır.²⁰

Şevket Süreyya, okul hayatına mahalle mektebinde başlar, ardından da askeri okulda okuyan iki ağabeyi gibi askeri rüştiyeye verilir. Rüştiye sonrası Kuleli Askeri İdadisine gönderildiyse de, ağabeyleri gibi Şevket Süreyya'yı da savaşlarda kaybedeceğinden korkan babasının arzusu üzerine Edirne'de bulunan Darümuallim (Öğretmen Okulu)'e kaydedilir.

Muallim mektebinde başarılı bir öğrenci olan Şevket Süreyya, yazları çevre köy ya da çiftliklerde çalışarak ailesine yardımcı olur. 1914 yazında Çerkezköy'de çalıştığı çiftliğe I. Dünya Savaşı'nın seferberlik haberi ulaştığında ise henüz askere alınacak yaşta değildir, ancak bu dönemde padişaha gönülden bağlı bir "Osmanlı vatanseveri"²¹ olarak devlete hizmet ve devletle özdeşleşme yanları öne çıkmaktadır.

François Georgeon, Türk modernizmine ilişkin; birinci kuşak-Jöntürk hareketinin kurucuları (1889'da 20'li yaşlarındaydılar); ikinci kuşak-Jöntürk devrimine imza atmış olanlar (1908'de 20 ile 30 yaşlarındaydılar)- ve üçüncü kuşak-Jöntürk devriminden sonra gelenler olmak üzere üç evreye ayırdığı sınıflandırmasında; genç Şevket Süreyya'yı üçüncü kuşağın "faal" bir mensubu olarak tanıtır. Bu kuşak Balkanlardaki şiddet olaylarını ve komitacıları görmüş, 1908

²⁰ A.g.e., ss.23-26.

²¹ François Georgeon, "Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler Suyu Arayan Adamı Yeniden Okurken", Ed.Tanıl Bora, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, Cilt:4, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.25.

tarıhli Jöntürk devrimini kutlamak için yapılan tüm gösterilere katılmış ve son olarak Balkan savaşları ile I. Dünya Savaşı'nda cepheleerde yer almıştır.²²

şevket Süreyya, toprak kayıplarını yakından hissetmiş ve padişaha gönülden bağlı, Rumelili genç bir Osmanlı vatanseveri olarak, Osmanlıcılık, İşlamlıcılık ve Türkçülık fikir akımlarına ilişkin de görüş sahibidir. şevket Süreyya'ya göre Osmanlı devletinin sahip olduğu topraklarda yaşayan kitle, ayrı ayrı istiklal davalarını ortaya atacak "kof bir kalabalık"tır²³ ve Osmanlıcılık anlayışı yerine yeni bir anlayış doğmaktadır. Bu anlayış: "Yeni Vatan, yeni millet"tir ve "Vatan, sadece ordunun hâkim olduğu yer demek değil. Hem de asıl olan vatan değil millettir."²⁴

şevket Süreyya'nın Pantürkizm ve/veya Turan²⁵ fikri ile tanıştığı yıllara rastlayan bu dönemde Pantürkizm örgütlü hale gelir, dernekler kurulur ve yayın faaliyetleri başlar. şevket Süreyya da devlete yeni bir çıkış yolu sunan Pantürkizmin ideologu Ziya Gökalp'i takip etmek suretiyle Turan'ı hayalinde canlandırmaya başlar, muallim mektebinde arkadaşlarıyla birlikte harita başında toplanırken hayalinde canlandırdığı Turan'ı şöyle aktarır:

"Bir haritanın üstünde yeni Türk vatanının sınırlarını çizmeye çalışıyorduk. Osmanlı Afrikası, Yemenler, Hintler, Bosna-Hersek artık gözümüze görünmüyordu. Bir elimizi Balkan geçitlerinin, Tuna-Meriç havzalarının üzerine koyardık. Sonra diğer elimizi Kırım'ı, Kafkasya'yı,

²² A.g.m., ss.24-25.

²³ şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.55.

²⁴ **A.g.e.**, s.55.

²⁵ Turan kelimesi Türkçülık ya da Pan-Türkçülık diye de tanımlanan anlayıştan daha geniş içeriğe sahip olmakla birlikte II. Meşrutiyetten sonra her iki terim birbirlerinin yerine kullanılır olmuştur. Günay Göksu'ya göre ise; popüler kullanımda Turan, Pan-Türkçülıkten daha simgesel ve duygusal bir anlam taşımaktadır.(Günay Göksu Özdoğan, **Turan'dan Bozkurt'a: Tek Parti Döneminde Türkçülık (1931-1946)**, İstanbul, İletifim Yayınları, 2001, s.27.) Tezde her iki terim, farklı anlam içermelerine rağmen, aynı anlamda ve Turan kelimesi olarak kullanılacaktır.

Başkırdistan'ı, Türkistan'ı sıralayarak Altaylara, Çin Türkistanı'na, Çangari'ye, Altın Dağ'a uzatırdık:-Buraları hep bizim!"²⁶

Şevket Süreyya, bir Rumelili olarak Anadolu'nun zihninde ne anlama geldiğini açıklarken de aslında "cihan hâkimiyeti" adı altında "Turan"dan bahseder:

"Anadolu, Rumeli çocuklarının hayallerini dolduracak bir yer değildi. Bizim hayalimiz, o günlere kadar, Tuna'da, Kafkasya'da, Afrika'da, Hint kapılarında dolaşmıştı. Bizim kafamızda yaşattığımız rüya, bir cihan hâkimiyetiydi. Her birimiz bir cihangir olacaktık. İskender gibi, Yavuz gibi, Napolyon gibi."²⁷

Muallim mektebinde öğrenciliği sırasında Turan ile tanışan Şevket Süreyya'nın Turan'ı tanıyabileceği pek fazla kaynak da mevcut değildir. Mektep kitaplığındaki eserler Moiz Kohen'in (Tekin Alp) Turan isimli eseri ve Ziya Gökalp'in çeşitli dergilerde çıkan yazılarıdır.²⁸

Şevket Süreyya Türkçülük görüşünün işlendiği dergilerde kendisini etkileyen hususları milliyetçilik ilkesi ile bağlantılandırarak ve hatta onunla birebir örtüştürerek açıklar. Örneğin Türk milletinin yaşadığı yerleri Osmanlı Devleti'nin toprakları ile sınırlamaz ve milleti tanımlarken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte ortaya atılan "tarih, ülkü ve dil birliği" kavramlarını andıran "tarih birliği, ırk birliği, dil birliği, dilek birliği"²⁹ ifadelerini kullanır. Saydığı nitelikleri haiz millet

²⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, ss.59-60.

²⁷ **A.g.e.**, s.54.

²⁸ Şevket Süreyya Aydemir, "Tarihimizdeki Boşluk", **Cumhuriyet**, 1 Ekim 1973.

²⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.** s.57.

için tanımladığı vatan ise, “Hangi taht ve hangi bayrak altında olursa olsun Turan”dır.³⁰

Şevket Süreyya'nın bu tanımı o dönemin gençlerini etkileyen ve kitleleri peşinden sürükleyen Ziya Gökalp'ın Türkçülük tanımı ile de örtüşmektedir. Gökalp, Türkçülüğü sadece Türkiye sınırları ile sınırlandırmayıp, diğer ulusları da içerisine alacak bir kavram olarak tanımlarken Osmanlı devletinin sınırlarını değil, sahip olunan tek bir dili ve kültürü ölçüt olarak kabul eder.³¹ Bu geniş tanımlama Türk yurdunun neresi olduğu sorusunu da gündeme getirir. Gökalp'in buna cevabı Turan'dır. Turan ise Türklerin tümünü içine alan, Türk olmayanları dışarıda bırakan, Türkçenin konuşulduğu bütün ülkelerin toplamıdır.³²

Turan'ın “Kızılelma” olarak da tanımlanabileceğini belirten Şevket Süreyya, Turan'ın belirsiz bir şekilde çizilen sınırlarını Ziya Gökalp'ten bir alıntı da yaparak vurgular: “Ne Hint'dedir, ne de Çin'de, Türk gönlünün içinde”³³ ve devamında Turan'ı fiziki olarak tanımlayarak kurtuluşlarını ilan edecek Türk devletlerinin birleşmesinden bahseder:

“... Biz hepimiz Turanlıyız. Turan'ın sınırları geniştir. Sarı denizden, Çin ülkesinden Tuna'ya kadar gider. Şu önümüzde akan Aras; başı ve sonu Türk ülkesinde olan bir ırmağımızdır. Hazer denizi Turan'ın bir iç denizidir. Sonra Karadeniz, Marmara, doğuda Aral gölü, Baykal gölü, hulusa doğuda ve batıda alabildiğine uzanan ovalar, yaylalar hep bizimdir.

³⁰ A.g.e., s.57.

³¹ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Haz. Kemal Bek, İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayınları, 2004, s.51.

³² Ziya Gökalp, **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Haz. Kemal Bek, İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2005, s.90.

³³ A.g.e., s.155.

Şimdi bu ülkeler birer birer kurtulacaktır. Kurtulan yurtlarda yeni Türk devletleri doğacaktır. Sonra bunlar birleşecektir...”³⁴

Şevket Süreyya, Ziya Gökalp’i Türkçülüğün diğer önderlerinden ayrı tutar, Ziya Gökalp’i Türkçülük akımına yön verenlerden ayıran vasıf “...onun Türkçülüğe sloganlar veren, problemler ortaya koyan ve bu akıma yön tayin eden bir şahsiyet olmasıdır.”³⁵ Ayrıca Gökalp mefkûreci Türkçülük denilen Türk ülkücülüğünü geliştiren kişidir. Gökalp birçok alanda, fikri ve edebi olarak, çalışmalar meydana getirmiştir, bu noktada da Akçura ve Ağaoğlu’ndan farklıdır.³⁶

Şevket Süreyya’nın Rusya’dan gelen Türk aydınlardan da etkilendiğini söylenebilir. Bunlardan en önemlisi de “dilde, fikirde ve işte birlik” in fikir babası İsmail Gaspıralı Bey’dir. Nitekim Şevket Süreyya kendisi için “Rusya Türkleri arasında ve Türkçülüğe dönük çalışmanın en verimli önderi Kııımlı İsmail Gasprinski”³⁷ tanımlamasını kullanmaktadır.

Muallim Mektebinde “Turan” ile tanışan Şevket Süreyya, 1915 sonunda subay namzeti olarak askere alınır ve Kafkas cephesinin emrine verilir. Haydarpaşa’dan Kafkas cephesine doğru hareket, Şevket Süreyya’nın ilk kez Anadolu ile tanışmasına da vesile olur.

“Demek ki Anadolu buydu. Anadolu gerçeğinin artık karşısında ve içinde bulunuyorduk. Fakat, ne var ki, gördüğüm Anadolu, benim mektepte öğrendiğim, yahut şiirlerde okuduğum, mektep şarkılarından haykırdığımız Anadolu’ya hiç benzemiyordu. Çağlayan sular, öten

³⁴ **A.g.e.**, ss.133-134.

³⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa**, İstanbul, Remzi Kitabevi, Cilt: II, 1971, s.473.

³⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.475.

³⁷ **A.g.e.**, s.453.

bülbüller, altın başaklar, altı üstü birbirinden zengin ve dünyanın hazinesi olan Anadolu her halde buraları olmasa gerekti. Burası, dünya kabuğunun çoktan ölmüş bir parçasıydı ki, yakan güneş, kavuran soğuk altında, kumları, kireçler, şerha şerha ufalanarak her gün biraz daha çölleşiyordu.”³⁸

Şevket Süreyya, Fırat Dağlarının Munzur Vadisi ile bulunduğu noktada Yüzbaşı Ali Osman Bey’in taburuna katılır ve makineli tüfek bölümüne verilir. Görev yaptığı bölük, savaş ortamının bir nebze dışındadır. Bu durum hâlihazırda bir eğitimci olan Şevket Süreyya’ya, askerlere, askeri eğitim dışında da bir eğitim verme imkânı sunar. Ancak Şevket Süreyya, askerlere sorduğu basit sorulara (Bizim dinimiz nedir, peygamberimiz kimdir, peygamberimiz sağ mı ölü mü, peygamberimiz hangi şehirde oturur?)³⁹ bile yanıt alamayınca, Anadolu ile birlikte Anadolu insanını, Türkiye’yi ve o dönem etkisinde olduğu Turancılık görüşünü de sorgulamaya başlar:

“Bu insanlar neye yarar, dedim, bu adamlarla, bu birbirini tanımayan, birbirine yapışmayan insan malzemesiyle hangi toplum yapısı düzelebilir? Ancak disiplinin kıskacı içinde savaşıyorlar ve ölüyorlar demektir. Bu şehit künyesi diye askerlik şubesine gönderdiğimiz isim, belki de hakikatte yakalanmış bir asker kaçağının uydurma adıdır. Galiba biz kendi kendimizi aldatıyoruz. Galiba ilerimizde Turan’ı kurmak isterken, gerçekte, arkamızdaki Türkiye bile bizim değil...Hatta ilk iş, belki de Turan’dan önce Türkiye’yi kurmak ve kazanmak?...”⁴⁰

Şevket Süreyya, “Suyu Arayan Adam” adlı eserinde Turan’ı yeniden analiz eder. Devletin kurtuluş yollarından biri olarak Osmanlıcılık anlayışı karşısında

³⁸ **A.g.e.**, s.75.

³⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, ss.102-104.

⁴⁰ **A.g.e.**, s.106.

Turan'ı ortaya koymuş olmasına rağmen, bu düşünceyi, kendi kuşağının sahip olması gerektiğini düşündüğü “bir ses hatta bir teselli”⁴¹ olarak tanımlar:

“Büyük Turan bir ilüzyon bir hayal yapısı, bir his manzumesi olarak ne kadar güzel, ne kadar çeliciydi? Fakat gerçekleştirilmesi gereken bir inşa ve kuruluş davası olarak ele alındığı zaman, eksikliği ve bağdaşlık yetersizliği kendini derhal gösteriyordu. Potaya atılan maddeler birbirini tutmuyor. Bir arada erimiyorlardı.”⁴²

Şevket Süreyya'nın Kafkasya cephesindeki günleri Kasım 1918'de Enver Paşa'dan gelen emir ile son bulur ve birliği ateşkes hükümleri uyarınca, alınan toprakları Ermeni birliklere devrederek çekilir. İtilaf devletlerinin Boğazlar, İstanbul ve Edirne'yi işgali üzerine artık buralarda kalmak istemeyen Şevket Süreyya'nın,⁴³ Kafkasya'ya dönmek için aradığı fırsat ise, Müstakil Azerbaycan Cumhuriyeti hükümetinin İstanbul'dan öğretmen istemesi ile ortaya çıkar.

Bu fırsat daha sonra soyadı olarak benimseyeceği “Aydemir” romanının içeriği ile de benzerdir. 1918 yılında basılan⁴⁴ ve muhtemelen Şevket Süreyya'nın Kafkasya'ya gitmeden önce okuduğu Müfide Ferit romanında; roman kahramanı Aydemir, sevdiği kadını İstanbul'da bırakmayı göze alarak, Çar yönetimi altındaki Türkleri uyandırmak için Kafkasya'ya geçmektedir.

1.2. Moskova Yılları ve Marksizm

Şevket Süreyya 1919'un yaz aylarında bir İtalyan vapuruyla Azerbaycan'da öğretmenlik yapmak üzere Karadeniz sahilinden Kafkasya'ya geçerken,

⁴¹ A.g.e., s.57.

⁴² A.g.e., s.152.

⁴³ Mustafa Türkeş, **Ulusçu Bir Sol Akım: Kadro Hareketi (1932-1934)**, Ankara, İmge Kitabevi, 1999, s.70.

⁴⁴ Müfide Ferit Tek, **Aydemir**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2002.

Anadolu'nun iskele ve kıyılarına uğradıkça yeni başlamış olan Milli Mücadele'yi görür. Anadolu'daki mücadeleden haberdar olsa da memleketinden uzak bir ülkede Turan bayrağını açarak anayurda yeni yurtlar katmayı planlar. "Suyu Arayan Adam"da da geçmişe dönük olarak yaşamı süresince kendisi için yapılan "Bu yolculuğa çıkmakla, Milli Mücadele'den kaçtı" eleştirisini, Anadolu'da sürdürülen mücadelede kendisi gibi birçok kişi olduğunu ve dolayısıyla kendisinin aslında bu mücadelede önemli bir yer işgal etmediğini vurgulayarak yanıtlar:

"Buraları (Kafkasya) bizim aslımızdan, bizim dilimizi konuşan insanlarla doluydu. Nihayet en son ihtimal de, Anadolu'nun arkasını verebileceği, bize kuvvet ve dayanak kaleleri olabilecek yerlerdi. Oralarda yerleşmek, çalışmak lazımdı. Kısacası oraları da bizim vatanımızdı."⁴⁵

1919 yazında Bakü'ye ulaşan Şevket Süreyya, Azerbaycan'ın kuzeybatısındaki Nuha'ya öğretmen olarak atanır. Şevket Süreyya'nın Nuha'da bulunduğu sırada, Azerbaycan'da yönetim, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nden (Ağustos 1919-Nisan 1920) işgal sonrası Kızıl Ordu'ya (Ağustos 1920) geçer. Şevket Süreyya, yönetim değişikliklerine rağmen Azerbaycan'da kalır ve 1 Eylül 1920'de, Bakü'de gerçekleştirilen Şark Milletleri Kurultayı'na Nuha'nın öğretmenler delegesi olarak katılır.⁴⁶ Bu katılım, Şevket Süreyya'nın Turancılık yerine bağlanacağı yeni davayı yani Komünizmi bulması anlamına gelmektedir. Yaşanmakta olan devrimi artık yalnızca Nuha ölçeğinde düşünmeyecek, dünya devrimi açısından

⁴⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, ss.142-143.

⁴⁶ Mustafa Türkeş, **a.g.e.**, s.71.

değerlendirmeye başlayacaktır.⁴⁷ Bunun ilk adımı da Şevket Süreyya'nın, 1 Eylül 1920'de katıldığı Şark Milletleri Kurultayı'dır.

II. Meşrutiyet gençliğinin bir parçası olarak Turan'ı benimsemiş ve 1916'da yer aldığı cephede Turan hayali kurarak Kafkasya'ya geçen Şevket Süreyya, 1920'de Bakü'de gerçekleştirilen Şark Milletleri Kurultayı'nda Turan'ı da sorgulamaya başlar. Bu sorgulamada Şevket Süreyya üzerinde etkili olan kişilerden biri de Pavloviç'tir. Pavloviç, Şevket Süreyya'nın "Turan" konusundaki düşüncelerini ters yüz eder. Pavloviç'e göre; Akdeniz'den Sarıdeniz'e kadar uzanan ve düşün, dil, kültür ve dilek birliği etmiş bir "Turan" yoktur: "Böyle bir topluluk yoktu. Böyle bir dil mevcut değildi. Ona göre Turan, fikri bir emperyalizmdi ki, arkasında Alman Genelkurmayı gizliydi ve eski Rus şovenizminden bir farkı yoktu."⁴⁸

Şevket Süreyya, Pavloviç'in görüşlerini benimser ve Turan fikri yerine, Türk dediği toplumu teşkil eden "etnik bölüntülerden" her birinin mevcut hali ile var olabileceği ve bunların üzerinde kanat gelecek enternasyonalist kültürü savunur hale gelir.

Şevket Süreyya, Şark Milletleri Kurultayı'nda Mustafa Suphi, Ankara Hükümeti'nin temsilcileri, Enver Paşa grubu ve Komintern'in önde gelen isimlerinden Radek ve Zinoviev ile ilk kez karşılaşır.⁴⁹ Bu karşılaşma, o sıralar partili olmayan Şevket Süreyya'nın, bir partili kadar Komünist partililer ya da onlarla bağlantılı olan kişilerle ilişki içinde olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

⁴⁷ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Bir Cumhuriyet Öyküsü-Kadro ve Kadrocuları Anlamak**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s.55.

⁴⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.190.

⁴⁹ Mustafa Türkeş, **a.g.e.**, s.73.

Mete Tunçay, Şark Milletleri Kurultayını Türk Solu'nun gelişimi bakımından önemli bir olay olarak görür. Kurultaya çeşitli memleketlerden 1891 delege katılmıştır, en kalabalık heyet 235 delege ile Türk heyetidir. Kurultay Prezidyum'una (Başkanlık) "Türkiye"den kaydıyla (komünist) Mustafa Suphi ve "Anadolu"dan kaydıyla da (partisiz) Tahsin Bahri ve Hafız Mehmet alınmışlardır.⁵⁰

Kurultay'da Büyük Millet Meclisi hükümetini, gözlemci sıfatıyla İbrahim Tali Öngören temsil etmiştir. TBMM hükümeti Bakü'ye gönderdiği delegelere özel talimatlar vermiş, Türkiye'nin yeni şekil ve mahiyetine dair sorular sorulması halinde cevap vermeye yetkilerinin olmadığını belirtmeleri istenmiştir.⁵¹

Halife'nin Damadı sıfatını taşıyan Enver Paşa'nın Kurultay'a katılımı da Sovyetler açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Enver Paşa, 1920 yılı yazında Moskova'ya gelmiş ve Sovyet liderler ile ilişki kurmuştur. Sovyet yönetimi ise Enver Paşa'nın Doğu Halkları Kurultayına katılımını uygun görmüş ve Müslüman ve Türk halkaların desteğini sağlamayı hedeflemiştir. Nitekim Enver Paşa Asya milletlerinin temsilcileri tarafından büyük bir coşku ile karşılanmış, Mustafa Suphi ve çevresinde yer alan grup ise Enver Paşa'nın Kurultay'a katılımına "soğuk bir tepki" ile yaklaşmıştır. TBMM hükümeti ise Enver Paşa'ya karşı kesin bir tavır almamış ve ondan faydalanma yoluna gitmiştir.⁵²

Şark Milletleri Kurultayı esnasında Şevket Süreyya'nın karşılaştığı iki olay, onun Komünist devrimin Türkiye'ye yansımaları değerlendirilmesi açısından

⁵⁰ Nermin Menemencioğlu Streater, "Enver Paşa ve Doğu Halkları Kurultayı", **Tarih ve Toplum**, Nisan 1991, Sayı:88, s.46.

⁵¹ Yavuz Aslan, **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s.151.

⁵² Yavuz Aslan, **a.g.e.**, ss.165-167.

önemlidir. Bunlardan ilki; Afrika devrimcilerini temsilen Enver Paşa'nın Şark Milletleri Kongresi'ne katılması⁵³ ve sonrasında Şevket Süreyya'nın Enver Paşa, Talat Muşkara, Dr. Nazım ve Halil Paşa ile görüşme imkânı bulmasıdır. Enver Paşa'nın oluşturduğu Müslüman Halk Şurası'nda muhtemelen yer almayan Şevket Süreyya, bu görüşme neticesinde; Enver Paşa'nın Bolşevikleri ve devrimi kavrayamadığı değerlendirilmesinde bulunur.⁵⁴

Ayrıca, Şevket Süreyya ve Enver Paşa Bakü'de birkaç kez bir araya gelirler. Enver Paşa gelecek vaadeden bir lider olmasından ziyade, geçmişi nedeniyle saygı duyulacak bir liderdir.

Şevket Süreyya'ya göre; Moskova'da bulunan İttihatçılar ile komünistler arasında bir bağlantı kurmak da güçtür. İttihatçılar ve Komünistler arasında “ne sosyal eğilim, ne politik hedefler, ne ideolojik formasyon bakımından hiçbir bağlantı yoktur.” Şevket Süreyya ikisi arasındaki farklılığı; Moskova'yı “milliyetçilik ve milli devlet nizamı ile mücadele ederek bir dünya sosyalizmi uğrunda çalışan”, İttihatçılar'ı ise “monarşik bir meşrutiyet rejimini Türkiye'de tesis için ortaya atılmış nasyonalist, hatta şoven bir klik” olarak tanımlarken de vurgular.⁵⁵

Şevket Süreyya, Moskova yönetiminin Enver ve Cemal Paşa'ların Şark milletleri veya Müslümanlar üzerindeki tesirinden faydalanmak maksadıyla Komünistlerin, İttihat ve Terakki'ye yakın politikalar izledikleri tezine de karşı çıkar ve Moskova'nın tam tersine böyle bir teşebbüse karşı daima tetikte olduğunu belirtir. Şevket Süreyya'ya göre Moskova'nın İttihatçılar ile ilgisinin nedeni Şark

⁵³ Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar, 1908-1925**, Cilt-1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. s.271.

⁵⁴ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.56

⁵⁵ A.g.e, s.272.

memleketleri değil Türkiye meseleleridir.⁵⁶ Kendisi ise İttihat ve Terakki'ye hem borçlu hem de kırgındır:

“Borcumuz en bayağı şekilde çürümüş, hantal, çağ dışı ve her türlü haysiyetten yoksun bir istibdat idaresini cesur bir hamleyle çökertmelerinden ve genç nesle bir benlik gururu, bir gelecek ümidi aşlamalarından gelir. Kırgınlığımız ise, uyandırdıkları bu ümit için, bizim neslimize verdikleri hayal kırıklığındandır.”⁵⁷

Şevket Süreyya'nın Doğu Halkları Kurultayı esnasında yaşadığı ikinci olay ise; Türkiye Komünist Partisi (TKP)'nin, 10 Eylül 1920'de, Bakü'de yaptığı ilk toplantısıdır. Kurultay düzenleyicileri arasında yer alan İbrahim Topçuoğlu gizliiden gizliye düzenlenen Kurultay ortamını şöyle anlatır:

“Türkiye'den resmi bir yazı gelmedikçe, bütün işimizi gizli hazırlamak, hatta kongre yeri ve gününü gizli tutmak ve son güne kadar Kongremize iştirak edecek delegelere dahi söylememek kararını aldık. Buna bilhassa şu sebepler bizi mecbur etmişti; 1-Ankara hükümetinden, Türkiye'ye girip, çalışmak izni henüz gelmemiştir. 2-Ankara Hükümeti, Baku'ya, doğrudan doğruya bizimle temas kurmadan Türkiye heyetini göndermişti. 3-Kişisel çıkarları olan bir çok kimseler siyasi görünüyordular. 4-Enver Paşa, hem bize ve hem de Ankara temsilcilerine iyi gözle bakmıyor ve mukaddesatçıları kışkırtıyordu.”⁵⁸

TKP Kurultayına Türkiye ve Sovyet ülkelerindeki 15 kadar teşkilattan 74 delege katılır. Katılanların her birinin Türkiye'de bir ili temsil ettiği Kurultay'da üç grup üye bulunmaktadır. Birinci grup, vatana dönmekten başka bir şey düşünmeyen harp esiri askerler, ikinci grup harekete önderlik etmek için çoğunlukla birbiriyle

⁵⁶ A.g.e, s.273.

⁵⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, ss.281-282.

⁵⁸ İbrahim Topçuoğlu, **Neden İki Sosyalist Partisi 1946: TKP Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi:1914-1960**, İstanbul, kendi yayını, 1976, ss.67-68.

çatışan Almanya’da bulunmuş solcular ve son grup olarak Sovyet devrimi içerisinde yetişmiş gerçek Bolşeviklerdir.⁵⁹ Mustafa Suphi’nin TKP başkanlığına seçildiği kongrede; Türkiye’deki milli harekete yardım edilmesi, Türkiye’de komünizmi kurmak için işçi ve köylü hâkimiyetinin kurulmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi ve ayrıca parti faaliyet merkezinin Anadolu’ya taşınması kararlaştırılır.⁶⁰

Şevket Süreyya, delegelerin nutukları ve coşkularına bakıldığında Türkiye artık Komünist bir ülkedir tespitine yol açabilecek kongre organizasyonun gerçekte; “Rus ihtilâli üzerine başı boş bırakılan ve memlekete dönmek için yol ve çare arayan harp esiri Türk askerlerden ibaret”⁶¹ olarak değerlendirir.

Şevket Süreyya’yı bu toplantıdan çok etkilenmiş olarak görmeyen İlhan Tekeli ve Selim İkin’e göre; Şevket Süreyya’nın toplantıya ilişkin izlenimleri; toplantıya katılan, Avrupa’da eğitim görmüş Mustafa Suphi, Ethem Nejat, İsmail Hakkı gibi kişiler arasında bütünleşmenin sağlanamamış olması, toplantı katılımcılarının TKP’nden çok yurda dönme ile ilgilendikleri, toplantıda gündeme gelen “kadınların mahremiyetinin korunması” ve benzeri kararların tutarsızlık olarak addedilebileceğidir.⁶² Mustafa Türkeş’e göre ise; Şevket Süreyya, TKP’ne olumlu yaklaşmış, muhtemelen bu kongre sırasında TKP üyesi olmuş ve Eylül 1920 ile Ocak 1921 arasında birkaç kez TKP’ni ziyaret etmiştir.⁶³

Şark Milletleri Kurultayı sonrasında Şevket Süreyya Nuha’ya döner, 1921’de Nuha’dan Batum’a geçer ve burada katıldığı “temizlik” ya da “yeni üyelerin

⁵⁹ Mete Tunçay, **a.g.e.**, s.339.

⁶⁰ Yavuz Aslan, **a.g.e.** s.242.

⁶¹ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.197.

⁶² **A.g.e.**, s.56.

⁶³ Mustafa Türkeş, **a.g.e.**, s.74.

seçilmesi” olarak adlandırılan parti toplantısında Komünist Parti’ye üye olur. Şevket Süreyya Komünist Parti’ye girişini bir “hengâme” olarak tanımlar.⁶⁴ Bir partili olarak ilk konuşmasını da yine Batum’da Şark Milletleri Kadınları’nın Kurtuluş Günü mitinginde yapar.⁶⁵

Komünist Parti üyesi ve partinin Bakü Kurultayı sonucunda oluşturulan Aksiyon ve Propaganda Konseyi ile de temas halinde olan Şevket Süreyya’ya 1921 yılında Parti tarafından, Anadolu’da savaşın gidişatı hakkında bilgi toplama görevi verilir.⁶⁶ Sovyetler Birliğince Sakarya Savaşı kaybedilince Enver Paşa kumandasında yeni bir ordunun örgütlenecek Anadolu’ya sokulması planlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Şevket Süreyya deniz yolu ile Trabzon’a gider, dağ evlerinde saklanarak hazırladığı raporları Moskova’ya gönderir, Sakarya Savaşı’nı Mustafa Kemal’in kazanmasıyla ise tekrar Batum’a döner.⁶⁷

Şevket Süreyya’nın 1921 yılında Anadolu’ya geçişiyle ilgili bir başka yorum da Ahmet Kuyaş’a aittir. Kuyaş’a göre Şevket Süreyya, 1921 yılında Enver Paşa için çalışmaktadır ve Enver Paşa’nın Anadolu’ya geçişi olasılığını incelemek için görevlendirilmiştir. Azerbaycan dışına sıklıkla çıkması, hiçbir maddi külfetle karşılaşmaması ve bu ziyaretlere Bolşeviklerce göz yumulması, Şevket Süreyya’nın “ajan” ya da “kurye” olmasının kanıtıdır.⁶⁸

⁶⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.218.

⁶⁵ **A.g.e.**, s.218.

⁶⁶ Mustafa Türkeş, **a.g.e.**, s.75.

⁶⁷ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, ss.59-60.

⁶⁸ Ahmet Kuyaş, **The Ideology of the Revolution: An Inquiry Into Şevket Süreyya Aydemir’s Interpretation of Turkish Revolution**, Yayınlanmamış doktora tezi (tarih), McGill University, Faculty of Graduate Study and Research in Partial Fulfilment of the Requirements, Haziran 1995. ss. 68-70.

Bu arada, Şevket Süreyya, Batum'da Türk komünistlerden Tatar Ali Rıza vasıtasıyla o sıralar Batum'da bulunan Nazım Hikmet ve Vala Nureddin ile tanışır ve aralarında yakın bir arkadaşlık kurulur. Sonradan Ahmet Cevat Emre'nin de dâhil olacağı bu dört kişilik grup Batum'da bir aile gibi yaşamaya başlarlar.⁶⁹

Vala Nureddin, “Bu Dünyadan Nazım Geçti” adlı eserinde; Şevket Süreyya'nın iyi düşünen ve iyi konuşan biri olması nedeniyle bu dört kişilik grup içinde çok sayıldığını ve bir nevi başkan gibi görüldüğünü belirtir.⁷⁰ Ancak Şevket Süreyya için söylenen bu iyi sözlerin Nazım Hikmet tarafından da tekrarlandığını söylemek güçtür. Nazım Hikmet “Gece Gelen Telgraf” adlı kitabında, Şevket Süreyya'yı tarif ettiği “Cevap No.4” adlı şiirinde:

“Kardeşler onlara sokakta rastlarsanız eğer

Ölümü görmüş gibi çevirin başınızı

Kirpiksiz sarı gözler gözünüze bakarken

Arkanızdan sırtınıza

Bir bıçak girebilir.”⁷¹ ifadelerine yer verir.

Şevket Süreyya da Nazım Hikmeti “kavgacı” biri olarak tanımlar ve Moskova'da neden bulunduğunu anlamlandıramaz. O'na göre; Nazım Hikmet ihtilâl peşinde koşamayacak kadar soyludur (Polonya, Macaristan ve Osmanlı saraylarına akrabalığı), akrabaları yüksek mevkilere gelmiştir (vali, kumandan, paşa) ve sınıf

⁶⁹ Mustafa Türkeş, a.g.e., s.76.

⁷⁰ Vala Nureddin, **Bu Dünyadan Nazım Geçti**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s.276.

⁷¹ Halil İbrahim Göktürk, **Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir (Yaşamı, Görüşleri, Eserleri)**, Ankara, 1977, ss.146-147.

kavgası konusunda herhangi bir fikre de sahip değildir. Nazım Hikmet, biraz tesadüf biraz da coşkun duygularının sonucunda Moskova'ya gelmiştir. Şevket Süreyya, Nazım Hikmet'i bir komünist olarak da değerlendirmez ve Komünist partisinin onun adını azaları içerisine dâhil etmediğini de vurgular.⁷²

Şevket Süreyya, Nazım Hikmet'in "Benerji Kendini Niçin Öldürdü" oyunundan hareketle Nazım'ı arkadaşları tarafından terk edilen Benerji olarak niteler ve Nazım Hikmet'in siyasi görüşlerini değerlendirir:

"(...) Nazımın kendisi, dünyanın bütün memleketlerinin davasını bir, ve dünyanın bütün insanlarını birbirine benzer görecektik kadar, realitenin ve cemiyetin haricinde kalmıştır(...) Ayrıca Nazım, hem mücadelenin hem de ilmin dışında kalmıştır, sadece 'sezdiği' bir mefhumla bağlanmıştır".⁷³

Suyu Arayan Adam ve Kadro dergisindeki bu görüşlerinin aksine, Şevket Süreyya 1967'de Yön'de yer alan röportajında 1930'larda Ankara'da Nazım Hikmet ile bir araya gelişlerini ve onu Ankara'da kalmaya ikna etmeye çalışmasını anlatırken, aralarındaki ilişkiyi ne yaşanırsa yaşansın her zaman iyi dost olmuş iki arkadaş şeklinde yorumlar: "(...) biz, birbirimizin ne "şeyh"i ne de "mürid"i idik. Daima dost ve beraber kalan, ama görüşleri çatışabilen şahsiyetlerdik. (...)"⁷⁴

Şevket Süreyya, Nazım Hikmet'in komünizm propagandası yaptığı iddialarına ilişkin değerlendirmesini ise 1975 yılında yapar. Nazım Hikmet'in Atatürk'e hitaben yazdığı ve muhtemelen Atatürk'e ulaşmamış bir mektubu ki mektupta, Nazım suçsuz olduğunu, orduyu isyana teşvik etmediğini vurgulamaktadır,

⁷² Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, ss.239-241.

⁷³ Şevket Süreyya Aydemir, "Benerji Kendini Niçin Öldürdü?", **Kadro**, Nisan 1932, Cilt:4, ss.37-39.

⁷⁴ Doğan Avcıoğlu, "Şevket Süreyya Aydemir'le Konuşma: Nazım Hikmet Ankara'da!", **Yön**, 20 Ocak 1967, Sayı:1999, s.7.

aktardıktan sonra Nazım'a ilişkin düşüncelerini de açıklar: “Nazım, hiçbir zaman bir sokak tahrikçisi, bir isyan propagandacısı olmadı. Alemi isyana teşvik ettiğinin, belgesi de yok deniyordu....Anlaşılan şuydu ki Nazım bir buyruğa kurban gitmiştir.”⁷⁵

1921 yılı sonunda Şevket Süreyya, Batum'da eşi Leman Hanım, yakın arkadaş çevresi; Nazım Hikmet, Vala Nureddin ve Ahmet Cevat Emre ile birlikte yaşamaktadır. Aynı yıl Ahmet Cevat'ın Moskova'da bulunan Şarkiyat Enstitüsü'ne Türkçe profesörü olarak atanması ile Şevket Süreyya, Vala Nureddin ve Nazım Hikmet'e de Moskova yolu açılır.⁷⁶ Bu üçlü, Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KTUV: Komunistitcheski Universitat Troujenika Vostoka) eğitim hayatlarına başlarlar. Mustafa Türkeş'e göre ise; Şevket Süreyya'nın KTUV'da elde ettiği eğitim fırsatı, sadece kişisel bağlantılarının sonucunda ortaya çıkmış bir hadise değildir, Aksiyon ve Propaganda Konseyi ile teması da Şevket Süreyya'ya KTUV'da okuma fırsatı sağlamıştır.⁷⁷

Lenin'in, ihtilâlciler ve komünist enternasyonaline öncü kadrolar yetiştirmek amacı doğrultusunda 21 Nisan 1921 tarihinde Moskova'da açılan ilk okul KTUV'dur. 1921'de okuldaki öğrenci sayısı 715'tir. Daha sonraki yıllarda öğrenci sayısı yükselecek ve 1923'te 62 ülkeden 1015 öğrenciye ulaşacaktır.⁷⁸

Asya'da komünist düşünceyi yaymak için devrimci liderler yetiştirme amacıyla kurulan KTUV, adına göre doğulular için olmakla birlikte Sovyet

⁷⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “Nazım Hikmet'in Mektubu”, **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1975.

⁷⁶ **A.g.e.**, s.60.

⁷⁷ Mustafa Türkeş, **a.g.e.**, s.75.

⁷⁸ Aclan Sayılğan, **Sovyetlerde Eğitim ve Türk Öğrencileri-Komintern Okullarından Lumumba Üniversitelerine**, Ankara, Mars Matbaası, 1967, s.8.

cumhuriyetlerinin tümünde bulunan tahsilleri aksamış yüksek mevkilerdeki şahsiyetlerin kurs görmeye ya da uzun devre okumaya geldikleri bir okuldur.”⁷⁹ 84 milletten öğrencinin bulunduğu okulda Politika, İktisat ve İşçi Sınıfı Tarihi olmak üzere üç fakültede 3’er yıllık eğitim verilmektedir. Ancak öğrenciler partilerinin ihtiyacı olduğunda ülkelerine gönderildiklerinden 3 yıllık eğitimi tamamlayamamaktadırlar.⁸⁰ Nitekim Şevket Süreyya da 1922’de kayıt yaptırdığı okuldan, ülkesine dönmesi gerektiğinden 1923 yılında mezun olur.

Şevket Süreyya, Moskova’da eğitim gördüğü okulu ve okulda bulunan öğrencileri şöyle anlatır:

“Aslına bakılırsa bir üniversite olmaktan ziyade, bir üniversite okuyucusu imalathanesi gibiydi. Hem de sınırları dikkatle çizilmiş, belirli maksatlar için kurulmuş bir öğrenci imalathanesi. Burada bulunanların üniversite öncesi tahsilleri hiç şüphe yok ki birbirini tutmuyordu. Gelenlerin çoğu klasik üniversite öncesi tahsillerini tamamlayacakları yıllarını cephelerde, iç savaşlarda geçirmişlerdi. Bazı şartlar müsait olduğu takdirde mektebe giriş herhalde zor değildi. Fakat bir takım hazırlık kursları, bir takım yoklamalar, bir takım esas sınıflar külfetsiz bir şekilde ve öyle işliyordu ki mektebe giren kalabalık hatta hiç farkına varmadan, hiç durmadan eleniyordu. Binanın holüne sık sık asılan listelerde adları çıkarlar, hemen ve hiç yadırgamadan mektepten ayrılıyor, ameli işlere gönderiliyorlardı. Rusya dışından okuyucular da vardı ve bunların büyük çoğunluğunu Çinliler teşkil ediyordu. Ben kendimi bu kalabalık içinde, bütün eksiklere rağmen, gene de biraz okur yazar, biraz hazırlıklı görüyordum. Batı ülkelerinden veya Amerika’dan yolları bu mektebe düşmüş olanlar, en çok derme çatma

⁷⁹ Vala Nureddin, **a.g.e.**, s.292.

⁸⁰ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.62.

olanlardı. Ve kısa zamanda burayı terk ediyorlardı. Daha şahsiyetli olanlar, az Hintlilerle, sayıları daha fazla olan Çinlilerdi.”⁸¹

KTUV’un öğrencileri arasında sonradan kendi ülkelerinde önemli pozisyona gelecek; Japon Sen Katayama, Endonezyalı Tan Malaka, Çinli Liu Shao-chi ve Vietnamlı Ho Chi Minh gibi kişiler bulunur. Ayrıca dönemin Müslüman Sosyalist liderlerinden Sultan Galiyev, Turar Ryskulov, Neriman Nerimanov ve Ahmet Baytursun da KTUV’da öğretim görevlisi olarak yer alır.⁸²

KTUV’daki faaliyetler derslerle sınırlı olmayıp, okulda düzenlenen panel, seminer ve konferanslar vasıtasıyla görüş alışverişinde de bulunmaktadır. Trotsky, Zinoviev ve Stalin’in katıldığı toplantılara ilişkin Şevket Süreyya’nın değerlendirmesi; Trotsky, Radek ve Zinoviev’in klasik aydın, mücadeleci, teorisyen ve Avrupa’da da Rusya’daki kadar ünlü kişiler oldukları, Stalin’in Batı kültürüne yabancı, pratik ve çalışkan bir bürokrat olduğu, Lenin’in ise iki kategorinin de üzerinde bir şahsiyet, “hem dünya görmüş bir aydın, hem uzlaşmaz bir ihtilâlcı, hem bir teşkilat ve devlet adamı”⁸³ olduğu şeklindedir.

KTUV’daki Türk öğrenci grubu okulda aktiftir; Şevket Süreyya askeri komitenin, Nazım Hikmet sanat komitesinin başına seçilir.⁸⁴ Şevket Süreyya’nın komite başkanı olarak katıldığı en ilginç faaliyet ise, Ağustos 1922’de, Moskova’da Askeri Akademi’ye davet edildiği kapalı bir toplantıdır. Toplantı konusu Enver

⁸¹ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.255.

⁸² Mustafa Türkeş, **a.g.e.**, ss.80-81.

⁸³ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, ss.344-346.

⁸⁴ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.63.

Paşa'dır ve toplantı ile Basmacı İsyanı'nın bastırılması sonrasında Şevket Süreyya dâhil tüm Türk öğrencilere Enver Paşa konusunda gözdağı verilmek istenmektedir.⁸⁵

1.3. İstanbul Yılları ve Türkiye Komünist Partisi

1923'te Şevket Süreyya KTUV'dan erken mezun olur ve "TKP üyesi ve yetişmiş bir partili"⁸⁶ olarak İstanbul'a döner. İstanbul'a geldiğinde şehirdeki pek çok şeyi yadırgayan ve kafasında oluşturduğu şablonlara, kalıplara göre etrafındaki kişi ve olayları yorumlayan Şevket Süreyya'ya göre; İstanbul yarı sömürge bir şehirdir ve yabancı sermaye ile işbirliği yapan Rum ve Ermeni "komprador" ve "tatlı su Frenkleri" ile doludur.⁸⁷

Şevket Süreyya, 1923'ün ikinci yarısından itibaren İstanbul'da Barbaros Hayrettin İlk Mektebi'nde hocalık yapmaya başlar, okuldan arta kalan zamanında ise Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celal'in çıkardığı "Aydınlık" dergisinde yazılar kaleme alır.

Aydınlık çevresi, İstanbul basınının çoğunluğunun aksine Ankara'nın ve Mustafa Kemal'in destekçisidir. 1 Nisan 1923'te T.B.M.M'nin seçime gidilmesi kararını vermesinin ardından izlenilmesi gereken politikanın "ulusal devrimciler ile işbirliği yapmak ve onların programını mümkün olduğu kadar ileriye götürmek" olduğunu kararlaştırmıştır. Mete Tunçay'ın seçimler öncesinde yeniden faaliyete geçen Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın sözcüsü Şefik Hüsnü'den aktardığı sözler de bunun kanıtıdır:

⁸⁵ A.g.e., ss.77-78.

⁸⁶ A.g.e., s.65.

⁸⁷ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s.360.

“Bu memlekette bundan sonra ancak üç türlü cereyan kabil-i tasavvurdur. 1) Bugünkü inkılâbı yapan ve yaşatmaya azmetmiş olanların temsil ettiği cereyan; 2) Derebeylik bakiyesi olan an’anelere ve hanedan-ı Ali Osmana merbut olanları etrafında toplayan irticakar cereyanlar; 3) Fakir işçi ve köylü kitleleri ve orta halli sınıflar lehine, inkılâbımızı derinleştirmek, inkişaf ettirmek ve onu müşterek mülkiyete müstenit bir içtimai inkılâba müntehi kılmak gayesini takip eden sosyalist cereyanı. Müktesep hukuku, fiiliyat ve tatbikat sahasına isal edebilmek için, birinci ve üçüncü siyaset uzun müddet el ele hareket edebilecek ve herhangi bir fırsattan bilistifade irticain tehditkâr taraftarları, milletin ekseriyet-i kahiresiyle beraber, tek bir vücut gibi kara kuvvetlerin karşısına çıkacaklardır.”⁸⁸

Mustafa Kemal’e verilen desteğin yanı sıra, Şefik Hüsnü ve Aydınlik çevresinin Şevket Süreyya ile benzeşen bir başka düşüncesi de komünizm ya da sosyalizmin Türkiye’ye getirilmesinde, öncelikle “şartlara ve halkımızın ahval-i ruhiyesine göre hareket etmek” zorunluluğudur.

Şevket Süreyya Aydınlik’taki yazılarında; “Yeni inanca karşı beslediği coşkuya rağmen, Türk damarın sırtması (öne çıkması/belirginleşmesi)”⁸⁹ nedeniyle, komünizmin dünyaya yayılan bir ideoloji olmasından öte, Türkiye’nin kurtuluşu için bir yol olarak belirlenmesi üzerinde durur. 1924’te ise Sadrettin Celal ile birlikte Aydınlik’taki yazılarını “Lenin ve Leninizm” isimli kitapta yayımlar.⁹⁰

Yön’ün 20 Haziran 1962 tarihli 27. sayısında Şevket Süreyya ile gerçekleştirilen röportaj o dönemin ruh halini yansıtmaktadır. Şevket Süreyya Türkiye’ye Marksist fikirlerle döndüğünü, ilk faaliyet sahası olarak da Marksist

⁸⁸ Mete Tunçay, **a.g.e.**, s.733.

⁸⁹ George S. Harris, **Türkiye’de Komünizmin Kaynakları**, Çev: Enis Yedek, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1979, s.192.

⁹⁰ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.66.

neşriyat olarak bilinen Aydınlık'ta yazılar kaleme aldığını belirtir. Ancak memleket şartlarını gördükçe kendi fikirleri arasında bazı çatışma unsurları belirir:

“Memleketin kendine has bir gelişme yolu takip etmesi gerektiğine fakat bu yolun da klasik bir kapitalizm olmayacağına, yani bir taraftan devletin müdahaleci rehberliğine dayanan, diğer taraftan gizli ve ihtilâlcî eğilimlerin faydasız olabileceğini sezen bir ruh hali içindeydim.”⁹¹

Şevket Süreyya aynı dönemde Orak Çekiç'te* de yazılar kaleme almıştır. Ancak bu yazılar imzasızdır ya da “Kızıl Diplomat” ve “Elif” gibi takma isimlerle kaleme alınmıştır, dergideki bir röportaj ise “Şevket” olarak bitirilmiştir.⁹²

Yazın hayatının yanı sıra, Şevket Süreyya'nın İstanbul'daki bir başka uğraşı da şehri sokak sokak, mahalle mahalle gezmektir. Memleketi ve kitleleri tanımak için kenar mahallelerde, kahvehanelerde ve üniversite öğrencilerinin olduğu yerlerde bulunur,⁹³ komünizm faaliyetleri kapsamında Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası içerisinde de yer alır.

1925 yılı, ülke genelinde muhalif ya da alternatif siyasi hareketlerin baskı altına alındığı tarihtir. 1925'te Şeyh Sait İsyanı sonrasında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile sadece gerici, şeriat getirmek isteyen oluşumlara değil, Komünist yapılanmalara karşı da baskı ve yasaklamalar başlatılır. 1 Mayıs 1925'te, Amele ve Teali Cemiyeti adına, üzerinde “Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz” yazılı broşürün yayımlanması üzerine ise “1925 tevkifâtı” gerçekleştirilir.⁹⁴ “Aydınlık” ve “Orak

⁹¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Atatürk, Kadro'yu Niçin Destekledi”, **Yön**, 20 Haziran 1962, sayı:27, s.10.

* 21 Ocak - 5 Mart 1925 tarihleri arasında 7 sayı halinde, işçiye seslenmeyi hedefleyerek yayınlanan dergi.

⁹² Mete Tunçay, **a.g.e.**, s.770.

⁹³ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, ss.361-362.

⁹⁴ İlhan Tekeli, Selim İlkin,**a.g.e.**, s.67.

Çekiç” rejimi desteklemelerine rağmen kapatılırlar, Şevket Süreyya da bu tevkifât kapsamında tutuklanan 38 kişiden biridir. Nazım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı gibi kişilerin de aralarında yer aldığı tutuklular, rejim aleyhine propaganda yapmak ve hükümeti devirmeyi teşvik etmek suretiyle Ceza Kanunu’nu ihlal etmekle suçlanırlar. Ayrıca yabancı devletlerle yani Sovyetler Birliği ile gizlice işbirliği yaparak fesat kurmak da bu suçlamalara dâhil edilir.⁹⁵

Tutuklular, Ali Çetinkaya, Necip Ali Küçük ve Kılıç Ali’den oluşan İstiklal Mahkemesi’nde yargılanırlar. Şevket Süreyya mahkeme sırasında arkadaşlarını korur ve hatta Orak Çekiç’te yer alan İsmail Hüsrev’e ait yazıları da üzerine alır.⁹⁶ Davanın sonucunda “İnançlarından ötürü değil eylemlerinden ötürü hüküm giyen Türk komünistleri”⁹⁷ 5 ila 15 yıl arasında çeşitli cezalar alırlarken, Şevket Süreyya 10 yıla mahkûm olur ve cezasını çekmek üzere Afyon Cezaevine gönderilir.

Cezaevi koşulları Şevket Süreyya’nın Moskova’da öğrendiklerini memlekete tatbik edip edemeyeceğini sorgulamasına yol açar ve kendi deyimiyle İstanbul’a ilk geldiğinde “bir otomat gibi” her şeyi Moskova odaklı olarak değerlendiren yapısı, Anadolu gerçeği karşısında değişir. Şevket Süreyya, devlet için öngördüğü Komünizm modelinden Devletçiliğe geçer ve bu geçişin kendisi için ne anlam ifade ettiğini şöyle açıklar:

“Araştırmaların ve düşüncelerin beni, cezaevi duvarları arasında daha iyi değerlendirebildiğim çeşitli şartların ve gerçeklerin aydınlığı altında, komünist bir nizamdan ve bu nizamı getirecek ve elbette ki bizim imkânlarımızla başırlamayacak komünist usullerden, devletçi bir iktisat görüşüne götürmüştü, bu İhtilâl bağıllığından ayırmıştı. Ama, bu, o kadar

⁹⁵ George S. Harris, **a.g.e.**, s.202

⁹⁶ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.68.

⁹⁷ George S. Harris, **a.g.e.**, s.202.

kolay olmadı. Nice tereddütler, nice iç buruklukları yaşadım. Evet, Türkiye’de başka bir devlet kurulmalıydı. Belki gene halka rağmen, ama halk için bir devlet. Belki güdümlü bir demokrasi. Artık devlet, imam ve millet cemaat olmalıydı. Bu imamın da cemaate vereceği her halde bir şeyler vardı.”⁹⁸

Şevket Süreyya bu geçişi bir kitap ile de somutlaştırır. Cezaevinde devletçilik temeline dayalı milli iktisat politikalarına yer verdiği “Muasır Türkiye’nin İktisadi İnkişaf İstikametleri” isimli kitabı hazırlar ve İstanbul Üniversitesine gönderir, ancak eser tarihi maddeciliğin aşırı sonuçlarını içerdiği gerekçesiyle onay bulmaz ve yayınlanmaz.^{99 *}

29 Ekim 1926’da Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında ise Şevket Süreyya tahliye edilir, zira 1 Temmuz 1926’da yürürlüğe giren yeni Ceza Kanunu’nda, suçlandığı konulardaki cezalar indirildiğinden artık cezasını çekmiş sayılmaktadır.¹⁰⁰ Cezaevinden çıktıktan sonra, dönemin diğer komünist aydınları (Vedat Nedim Tör, Hüsnü Said, Hamdi Alev) gibi İstanbul’da bulunan Sovyetler Birliği’ne ait bir ticaret şirketinde, Neft Sendikat’ta, işe başlar.¹⁰¹ Ayrıca TKP içinde de faaliyet gösterir. 1926 yılından 1927 yılında gerçekleştirilen tutuklamalara kadar, TKP resmen Vedat Nedim’in genel sekreterliği altındadır ve Şevket Süreyya salıverilmesinin ardından geçen ilk 6 ayda TKP yönetiminde yer alır.¹⁰²

Vedat Nedim’in TKP içerisinde öne çıkmasının nedeni, Şefik Hüsnü ve Nazım Hikmet gibi sol hareketin önde gelenlerinin, 1925 tutuklamalarının hemen

⁹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.401.

⁹⁹ Aytaç Yıldız, **Üç Dönem Bir Aydın: Burhan Asaf Belge (1899-1967)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s.81.

* Bu eser daha sonraki yıllarda da yayınlanmamıştır.

¹⁰⁰ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.69.

¹⁰¹ Aclan Sayılğan, **Solun 94 Yılı (1871-1965)**, Ankara, Mars Matbaası, 1968, s.190.

¹⁰² Mete Tunçay, **a.g.e.**, s.50.

öncesinde yurtdışına kaçmış olmaları ve partinin bu tutuklamalardan sıyrılanlara kalmış olmasıdır. Vedat Nedim yönetimindeki parti, dönemin baskı ortamında fazla etkili olamamış ve yönetimi “Menşevik” bir yönetim olarak adlandırılmıştır. Menşevik yönetim ile kastedilen, TKP’nin o dönemde işçi hareketi içerisinde Bolşevikler gibi bir örgütlenme yerine “noktalama sistemi” denilen gevşek bir örgütlenmeyi benimsiyor olmasıdır.¹⁰³

1927 tutuklamaları öncesinde Şefik Hüsnü, Vedat Nedim’e gönderdiği mektuplar aracılığıyla TKP’yi yönetmeye çalışmış ancak, “kominternin emridir diye verdiği” talimatlara Vedat Nedim tarafından karşı gelinmesi ile ikilinin arası açılmıştır. Bunun üzerine Şefik Hüsnü Komintern Yürütme Kurulu’na başvurarak TKP yönetimine yeniden müdahale etmeyi talep etmiş, olumlu yanıt verilmesi üzerine de 1927 yılında Moskova’dan İstanbul’a gelmiştir.¹⁰⁴ Mete Tunçay’ın üzerinde durduğu bir başka nokta, TKP’nin Komintern emirlerine karşı gelmesi nedeniyle soruşturmaya uğraması ile ilgilidir. 7 Ocak 1967 tarihinde Sosyalist Kültür Derneğinde verdiği konferansta Şevket Süreyya söz alarak Komintern emirlerine karşı gelen kişinin Vedat Nedim değil, kendisi olduğunu aktarmıştır.¹⁰⁵ Şevket Süreyya ve Vedat Nedim’in Komintern karşıtı görüşlerini Kadro dergisinde de sürdürdüklerini vurgulamaktadır.

Şevket Süreyya’nın anlatısına paralel bir başka yorum Türkiye’de Sol Hareketler kitabında Aclan Sayılğan’dan gelmiştir. Aclan Sayılğan; 1927 tevkifatı öncesinden TKP Merkez Komitesi içerisinde ayrılıkların belirgin hale geldiğini,

¹⁰³ Mete Tunçay, **a.g.e.**, s.61

¹⁰⁴ Erden Akbulut (Der.), **Dr. Şefik Hüsnü Deymer-Yaşam Öyküsü**, İstanbul, Sosyal Tarih Yayınları, 2010, s.29.

¹⁰⁵ Mete Tunçay, **a.g.e.**, s.62.

Şevket Süreyya ve arkadaşlarının Türkiye’de işçi sınıfı bulunmadığından sınıf mücadelesine dayanan faaliyetin faydasız olduğuna işaret ettiklerini, CHP’ne girip onu ele geçirerek sosyalist bir Türkiye’yi kurmayı düşündüklerini, 1927 yılında gerçekleşen tutuklamalar ile bu hedefin gerçekleştirilemediğini, ancak Kadro çerçevesinde bu hareketin sürdürüldüğünü, “Türkiye’nin Marksist yönde ve fakat milliyetçi niteliklerle izahının” yapıldığını vurgulamaktadır.¹⁰⁶

Mete Tunçay da, TKP’ni Komünern’in en çok ulusal bilinç gösteren seksiyonu olarak tanımış ve bu bilincin gösterilmesindeki sevabın ya da günahın büyük ölçüde Şevket Süreyya Aydemir’e ait olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷

TKP’nin ulusal bilinç gösterdiği bu ortamda Şevket Süreyya, TKP’nin 7 kişilik merkez komitesinde de görev alır. Ancak Fırka’yı soruşturmak üzere Moskova’dan gönderilen Kitaigoroski’ye karşı çıkması ve Kitaigoroski’nin Sovyetler’e geri gönderilmesinin ardından TKP’deki çalışmalara katılımı azalır ve eski arkadaşları ile bağları giderek çözülmeye başlar.¹⁰⁸ Bu aşamada; Şevket Süreyya, Sovyetler Birliği’ndeki devrimin kendi sınırları dışına çıkamayacağını ve komünizmin Türkiye için bir seçenek olmayacağını anlamıştır. Takrir-i Sükûn koşullarında TKP’nin etkin çalışmasının mümkün olmayacağını fark etmiş olması da bu kopuşun diğer nedenidir.¹⁰⁹

1927 yılında TKP’nin kendi içerisinde yaşadığı çelişkilerin neticesinde Vedat Nedim, TKP başkanı Şefik Hüsnü’nün Parti Merkez Komitesi’ni hiçe sayarak

¹⁰⁶ Aclan Sayılğan, **Türkiye’de Sol Hareketler (1871-1973)**, İstanbul, Otağ Yayınları, 1976, s.259.

¹⁰⁷ Mete Tunçay, “Şevket Süreyya Aydemir: ‘Suyun bulunması, galiba yolun yitirilmesi pahasına oldu’ demişti”, **Milliyet Sanat Dergisi**, 2 Nisan 1976, sayı:178, s.3

¹⁰⁸ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.70.

¹⁰⁹ **A.g.e.**, s.70.

giriştiği faaliyetleri durdurmak maksadıyla dönemin siyasi komiserlerinden Şinasi Bey'e ihbarda bulunur ve Şefik Hüsnü'nün Moskova ile gerçekleştirdiği yazışmaların yanı sıra, Partinin Ankara, İzmir, Adana ve Eskişehir teşkilatlarına ilişkin bilgileri de hükümet yetkililerine aktarır.¹¹⁰ İhbar sürecinin ardından "1927 tevkifatı" diye anılan tutuklamalar yaşanır. 1927 yılında Şevket Süreyya ve kendi deyimi ile "yolları birbirinden ayrılmış" diğer bazı "yoldaşlar" yeniden tevkif edilirler.

Şevket Süreyya, Vedat Nedim'in ihbarı ve bu ihbarın 1927 tevkifatı sonrasında beraatına olan katkısını şöyle anlatır:

"Komintern bize fena halde müdahalede bulunmaktaydı. Bu, zararlı, idraksiz, milli hareketi, aydınların milli görevini anlamayan bir müdahale idi. Cephe aldık. Komintern önemli bir simasını İstanbul'a yolladı. Onu aynı gün sert hücumlarla geri dönmeye mecbur ettiğimi biliyorum. Stalin dünya İhtilâli taraftarı değildi. Komintern aksi görüşteydi. Kominternin bu tutumuna ilk cephe alanlardan biri TKP'dir. Şefik Hüsnü bu mukavemeti boş görmüyordu. Fakat cephe de alamıyordu. Vedat Nedim'in ifşaatı, verdiği vesikalarla benim Kominterne karşı mücadelemi meydana çıkardı ve beraatime yol açtı. Parti Genel Sekreteri Vedat'ın durumunu ayıplamam."¹¹¹

Vedat Nedim ise anılarında Şefik Hüsnü ile aralarında uyuşmazlıklar olmasına rağmen tutuklamaların ihbarı üzerine yapılmadığını, esasen tutuklamalar sonrasında TKP'ye ilişkin bilgileri yetkililere aktardığını belirtir:

"(...) Merkezden bizce uygulanması mümkün ve doğru olmayan bir takım direktifler alıyorduk. Ben, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Belge bunlara karşı

¹¹⁰ Aclan Sayılğan, **a.g.e.**, s.188.

¹¹¹ **A.g.e.**, s.189.

direniyorduk. Fakat parti disiplin kurallarına göre Moskova'nın emrine kayıtsız, şartsız uymak gerekliliğini bize hatırlatan Komintern mümessili Şefik Hüsnü karşısında partiden çekilmekten başka yol bulamadık. Ve bu kararımızı bir toplantıda açıkça bildirdik. Fakat aradan çok geçmeden bir ihbar üzerine tevkif edildik. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanırken, ben, Başsavcı Kenan Beye ve Hâkim Sabri Beye gerçekleri bütün çıplaklığı ile anlattım. Bu davranışından dolayı bana muhbir damgasını vurdular. Oysaki ben, sadece vicdanımın emrettiği yoldan yürümüşüm (...)"¹¹²

Mete Tunçay'ın, sol hareketinin önde gelen isimlerini kapsamaması, davaların halka açık gerçekleştirilmesi, sanıklara kendilerini savunma imkânı sağlanması ve verilen cezaların görece hafifliği nedeniyle, sola ilişkin diğer davalardan ayrı tuttuğu 1927 Tevkifâtı'nın dava süreci 4 ay sürer.¹¹³ Vedat Nedim'in itirafı ile başlayan tevkifâta ve yargılama sürecine ilişkin bilgiler genelde birbirlerini destekler nitelikte olmalarına rağmen Yalçın Küçük konuyu bambaşka bir açıdan ele alır. Küçük'e göre tevkifâtı başlatan Vedat Nedim'in elindeki evrakı polise teslim etmesi konusundaki genel mutabakat, bu düşünceden kuşku duyulması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir.¹¹⁴ Ayrıca TKP ile Komüntern ya da Şefik Hüsnü ile Vedat Nedim arasında da sanılanın aksine bir anlaşmazlık yoktur. Yalçın Küçük bu anlaşmazlığın olmadığını, 1926 yılında Moskova'dan alınan ve TKP faaliyetlerinden duyulan memnuniyetin yer aldığı yazıya dayandırır. Vedat Nedim ve Şefik Hüsnü arasında yaşanan ihtilafı ise iki yöneticinin "çalışma hızı" ile ilgili olarak görür.¹¹⁵

Yalçın Küçük, 1927 yılında Londra'da İngiliz polisinin Sovyet Ticaret Delegasyonu ve Arcos şirketine yaptığı baskınla eş anlı olarak, İstanbul'da Türkiye

¹¹² Vedat Nedim Tör, **Yıllar Böyle Geçti**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1976, ss.10-11.

¹¹³ Mete Tunçay, **a.g.e.**, s.57.

¹¹⁴ Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978**, 2. Kitap, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1979, ss.40-41.

¹¹⁵ Yalçın Küçük, **a.g.e.**, ss.51-62.

Komünist Partisi Genel Sekreteri Vedat Nedim'in elindeki bütün belgeleri İstanbul polisine teslim etmesini ve bildiklerini anlatmasını ise bir tesadüf olarak yorumlamaz. Küçük'e göre İstanbul'daki Arkos çalışanı Vedat Nedim, Londra'daki tevkifâtın benzerlerinin, Türkiye'de de yapılacağından duyduğu "korku" ile polise giderek, Türk-Sovyet ilişkilerindeki yakınlık nedeniyle belki de hiç başlamayacak süreci başlatmıştır.¹¹⁶

İdam istemiyle yargılandığı 4 aylık dava sürecinde Şevket Süreyya, hiç kimseyi itham etmez ve sadece suçsuz olduğunu belirtir. Dava sonucunda beraat eder ve Ankara'ya gitme kararı alır. Serbest bırakılışının ardından eski arkadaşları ile ilişkilerini ise, "Eski arkadaşlarımla sükûnetle vedalaştık. Yollarımız artık ayrılıyordu."¹¹⁷ şeklinde ifade eder.

İbrahim Topçuoğlu'nun ifadesine göre ise; Vedat Nedim ve Şevket Süreyya Parti'den gönüllü ayrılmamışlar, parti kayıtları silinerek Parti'den ihraç edilmişlerdir. 1932 yılında TKP'nin İstanbul'da yapılacak toplantısına çağırılmış olmasına rağmen Şevket Süreyya'nın, Komünist Partili olmadığı ve eski kayıtlarının silindiği gerekçesi ile toplantıya katılmayacağını bildirmesi de bu ihraç meselesini teyit eder niteliktedir.¹¹⁸

1.4. Ankara'ya Geliş ve Devlet Hizmetine Giriş

Şevket Süreyya, partiden gönüllü/zorla ayrılarak TKP saflarındaki aktif konumunu sonlandırmış ve siyasi rejimin yanında bir konum benimsemiştir. Bu sonlandırma hayatı süresince kendisinin komünizme ihanet ettiği suçlamasına maruz

¹¹⁶ **A.g.e.**, ss.63-69.

¹¹⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.408.

¹¹⁸ İbrahim Topçuoğlu, **a.g.e.**, s.138.

kalmasına ve hatta “Komprador” lafının Türk literatüründeki ilk “vaftiz pederi” olarak anılmasına sebep olacaktır.¹¹⁹

Kimilerince “dönellik olarak adlandırılan, Sol’un İstanbul’dan Ankara’ya ve hatta Komünizm’den Kemalizm’e geçiş süreci temelde iki unsurdan kaynaklanmaktadır:¹²⁰ Bunlardan ilki milliyetçiliktir. İlk gençlik yıllarında İmparatorluğun çöküşünü gören, Birinci Dünya Savaşı ile yıkıma şahit olan bu sol kitle, anti-emperyalizm eşliğinde iyice milliyetçi hislerle donatılmıştır ve cumhuriyet kurulduğunda da milliyetçi reform hareketlerine yakın durmuştur. Geçiş sürecinde etkili olan ikinci unsur ise Komintern’in, TKP’ye karşı aldığı tavırdan kaynaklanmaktadır. Komintern’in TKP’den izlemesini istediği aktif strateji ile Şevket Süreyya ve Vedat Nedim’in lideri olduğu grubun ülke koşullarını dikkate alarak izlenmesini istediği strateji birbirinden farklıdır.

Sayılan iki unsura Aytaç Yıldız, bir üçüncüsünü yani Kemalizm ile solcu aydınların köklü bir zihniyet birlikteliğini de ilave eder ve Şevket Süreyya’nın Murat Belge’ye söylediklerini bu kapsamda değerlendirir:

“Ölümünden kısa süre önce şunu Şevket Süreyya’nın kendisine sordum. ‘Siz bir karar verdiniz ve aslında dünya görüşünüz çerçevesinde komünistken yapmak istediğinizin çok uzağına düşmediniz, böyle kabul edebilir miyiz?’ dedim ‘Evet’ dedi. ‘Peki ama TKP Kemalist olmadı, devletle uzlaşamadı ama Türkiye’nin tarihine ve geleceğine bakış açısı sizden de Kemalistlerden de uzak değildi bence’ deyince ‘çok haklısın’ [dedi].”¹²¹

¹¹⁹ Fethi Tevetoğlu, **Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler**, Ankara, Ay Yıldız Matbaası, 1967, ss.444-445.

¹²⁰ Aytaç Yıldız, **a.g.e.**, ss.82-83

¹²¹ A.g.e, s.83.

Şevket Süreyya, Ankara'ya gelişi sonrası Maarif Vekâleti'ne müracaat eder ve çok geçmeden Yüksek ve Teknik Öğretim Umum Müdürlüğü'ne muavin olarak atanır. Bu arada İstanbul'da hazırladığı ekonomik bir araştırma olan etüdü de Yüksek İktisat Meclisi Umum Kâtibi'ne iletir ve Yüksek İktisat Meclisi'nden umumi katip yardımcılığı teklifini alır, ancak öncesinde okulda müdür muavini olarak çalışmaya başladığından bu teklife icabet edemez. Tutuklamaların ardından Ankara'da karşılaştığı iş fırsatları karşısındaki durumunu; “Sanki havada, güçlü, ama görünmeyen bir el, benim garip yalnızlığımın üstüne kanat germiş gibiydi.” şeklinde yorumlar.¹²² Ancak, Yüksek ve Teknik Umum Müdürlüğü'nde muavin olarak çalışmakta iken okulda ziyaretine gelen Maarif Vekili Necati Bey ile arasında geçen aşağıdaki konuşma, üstüne gerilen kanatların korumaktan ziyade kontrol etme amacı taşıdığını gösterir:

“Necati Bey: İstedğini yap arkadaş ama bizim okul çocuklarını komünist yapma.

Şevket Süreyya: Okul çocukları ile işim yok Bakan Bey, ama siz kendinizi koruyun!”¹²³

İdari görevleri üslenen bir memur olarak Ankara'daki yaşantısına devam eden Şevket Süreyya, Mart 1929'dan itibaren Ahmet Cevat Emre'nin çıkardığı, rejim yanlısı “Muhit” dergisinde yazılar kaleme almaya başlar. Muhit'te ileride birlikte Kadro dergisini çıkaracağı Yakup Kadri, İsmail Hüsrev ve Mehmet Şevki'nin de yazıları yer almaktadır.¹²⁴

¹²² Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.415.

¹²³ Halil İbrahim Göktürk, **a.g.e.**, s.140.

¹²⁴ Eray Yılmaz, **Şevket Süreyya Aydemir Tarih ve Devlet Anlayışı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2007, s.38.

Şevket Süreyya, Ankara’da üslendiği idari görevlerinin yanı sıra, 1929 yılından itibaren Türk Ocakları’nda bir dizi seminer vermeye de başlar. Seminerlerde Cumhuriyet Türkiye’si’nin ideolojisi hakkında düşüncelerini dile getirir ve devrimin süreklilik kazanması için elit bir kadronun oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtir.¹²⁵ Türk Ocaklarında yaptığı konuşmalar sırasında dönemin önde gelen aydınları; Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Hamdullah Suphi de Şevket Süreyya’yı dinlerler ve konuşmalarına ilişkin olumlu eleştirilerde bulunurlar.¹²⁶

15 Ocak 1931 tarihli konuşma ise dönemin gazetelerinde ve Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) içerisinde “yeni bir ideoloji cereyanının başlangıcı” olarak yorumlanır. 26 Ağustos-3 Eylül 1931 tarihleri arasında Son Posta gazetesinde çıkan “Ankara’da Yeni Bir Cereyan” başlığıyla kaleme alınan yazı dizisinde Şevket Süreyya’nın fikirleri CHF’na maal edilir ve hatta Fırka’ya yeni bir şekil verilmeye çalışıldığı belirtilir:

“...Bu cereyanın başında Halk Fırkasının münevverlerini görüyoruz. Bunlar Hakimiyet-i Milliye gazetesini merkez ittihaz ederek yeni düşünüş ve görüş tarzlar ile ortaya çıkıyorlar....Halk Fırkası’na yeni bir istikamet ve yeni bir ideal vermek iddiasında bulunan bu münevverler bütün bu prensiplerin yerine ne koymak istiyorlar? İddiaları nedir?...”¹²⁷

Öte yandan bu yeni cereyanın taraftarları Halk Fırkası’ndan ayrı tutulur ve hatta komünist olmadıkları özellikle vurgulanır:

¹²⁵ Mustafa Türkeş, **a.g.e.**, s.91.

¹²⁶ **A.g.e.**, s.91.

¹²⁷ Son Posta, “Ankara’da Yeni Bir Cereyan”, 26 Ağustos 1931, s.3

“Bunlar evvela Türk inkılâbını şimdîye kadar Halk Fırkası’nın anladığı ve anlattığı manada anlamıyorlar. Onlara göre harf inkılâbı, tekkelerin lağvı, hatta cümhuriyetin ilanı mühim hadiselerdir, fakat inkılâp değildir, asıl büyük inkılâbın muhtelif sahalarda birer tezahürüdür.

O halde asıl inkılâp nedir?

Onlara göre Türk inkılâbına manasını, nim müstamleke ve müstamleke memleketlerin, ve emperyalist devletlere karşı bayrak açması ve muvaffak olmasıdır.”¹²⁸

“Memlekette vücuda getirmek istedikleri yeni cereyanı devlet sosyalizmi ile ifade etmek istediğimiz kimseler kapitalizme düşman oldukları kadar, komünizme de muarızdırlar... Onlar iktisadi hayatın bir plan dâhilinde tanzimini istiyorlar ve bu işi ancak devletin yapabileceğini iddia ediyorlar...”¹²⁹

Şevket Süreyya, bu tartışmaların yaygınlaşmasından çekindiği için konuyu daha da açıklığa kavuşturmak maksadıyla konuşmasının içeriğini 20 kopya şeklinde çoğaltarak, fikir ve inkılâp işlerinde öncü mevkilerde bulunan şahsiyetlerin tenkitlerine arz eder.¹³⁰ Genelde olumlu eleştiriler alan bu küçük kitapçığa en sert tepki CHF Genel Sekreteri Recep Peker’den gelir. Peker, eğer ideoloji üretilecekse bunun Fırka tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini belirterek, Şevket Süreyya’nın fikirlerine karşı çıkar. Şevket Süreyya ise Recep Peker’e bir mektup göndererek durumu izaha çalışır. Eylül 1931 tarihli “Halk Fırkası katib-i umumisi Recep Beyfendiye” hitabıyla başlayan mektubunda konferans sonrasında yapılan tartışmalarla konferans içeriğinin “çığırından hariç istikametler” aldığını, konferans içeriği adı altında farklı metinlerin olduğunu, kendisi tarafından çoğaltılan nüshanın Gazi hazretleri tarafından beğenildiğini belirttikten sonra, Fırka’nın resmi azası

¹²⁸ Son Posta, “Yeni Cereyan Taraftarları Ne İstiyor?” 29 Ağustos 1931, s.3.

¹²⁹ Son Posta, “Yeni Cereyan Taraftarları Komünist Değildirler”, 1 Eylül 1931, s.3.

¹³⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **İnkılâp ve Kadro**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968, ss.29-30.

olmadan öne sürdüğü fikirleri, “milliyetçi inkılâp münevverliğinin her zamanki alaka ve hassasiyetinin” tezahürü olarak açıklar ve bu fikirlerle ilgili tasarrufun inkılâbın ileri gelenlerine ait olduğunu vurgular:

“İnkılâp ve kadroda şematize edilmeye çalışılan fikirlerin, büyük inkılâbımızın mahiyeti asliyesi ve inkişaf istikâetleriyle tearuz etmediğini zannediyorum. Ancak bunların bir takım kanatlar ve nazariye kombinezonları halinden çıkarak, inkılâbın inkişafı emrinde kullanılması işi, ancak bir aksiyon işidirki bu hususta ihtiyar olunacak hareket tarzının tayini ancak inkılâbın müdürlerine aittir.”¹³¹

Şevket Süreyya, Parti işlerine karışmayacağını garanti etmesinin ardından, konferans tebliğlerinden oluşan İnkılâp ve Kadro kitabının 1932 tarihli ilk yayınında CHF ile ilgili bölümü çıkarır ve kitabın 1968 yılındaki ikinci baskısına kadar Parti'nin devrimdeki rolünden bahsetmez.

Mart 1931 tarihinde CHF Genel Sekreterliği'ne Recep Peker getirilir. Mayıs 1931'de düzenlenen CHF'nin 3. Kurultayı'nda, CHF'nin ana vasıfları olarak Atatürk ilkeleri, kabul edilir ve ilkelerin parti programına girmesi ile ilkelerin anlamlandırılmasında asıl olarak CHF'nin ana görevi üsleneceği resmîyet kazanır. Şevket Süreyya da devrimin ideolojileştirilmesi sürecinde CHF'nin asıl vazifeli olduğunu bilmekle birlikte, Kurultay'ın açılışında Gazi'nin “Birbirimizi irşat ve haklı tenkit etmekte fayda vardır. Bundan asla zarar gelmez. Fakat aksinden çok fazla zarar geleceği tecrübelerle sabittir.” konuşmasından fazlasıyla etkilenerek, devrime ideoloji bulma gayretlerinin içerisinde yer alır.¹³² Bu gayretlerin ilki de Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Eylül 1931'den itibaren “İnkılâbın ideolojisi” üst başlığıyla

¹³¹ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, 8 Eylül 1931.

¹³² İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.135.

kaleme aldığı yazılardır. Ocak 1932'den itibaren ise inkılâbın ideolojisi, “Kadro” dergisinde belirlenmeye çalışılacaktır.

1.5. Kadro Dergisinin Yayını*

Kadro dergisi Ocak 1932'de Şevket Süreyya, Yakup Kadri, Burhan Asaf, İsmail Hüsrev, Vedat Nedim tarafından yayınlanır, bir yıl kadar sonraysa bu gruba Mehmet Şevki Yazman dâhil olur. Yayın hayatına başladığı dönem, derginin siyasi iktidarla ilişkisini, içeriğini ve hatta akıbetini de şekillendirir. 1925-1930 yılları aralığında Takrir-i Sükûn Kanunu ile muhalif hareketler bastırılmış, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmış ve 1929'da dünya çapında yaşanan ekonomik bunalım siyasetin yeni arayışlar içerisine girmesini gündeme getirmiştir. Siyasetin sınırlı olduğu bu ortamda Kadro, siyasi iktidara muhalif bir yayın politikası izleme seçeneğinden mahrumdur. İktidarla uyumlu hareket ederek devrimin ideolojisi oluşturulmaya çalışılacak ve iktidarın tasarrufu ile yayın hayatı sonlanacaktır.

Sol geçmişe sahip, çoğu TKP'nin eski üyesi bu kişiler Ankara'da bir araya geldiklerinde gerçekleştirdikleri sohbetlerin bir dergi ile somutlaşmasında mutabık kalırlar. Vedat Nedim, Kadro dergisinin ortaya çıkışını “Marksizm'den açılan ideolojik boşluğu doldurabilecek yepyeni bir dünya görüşünün “tekevvün” etmeye başladığını duyuyordum”¹³³ şeklinde açıklar.

İdeolojik boşluk ile ne kastedildiğini ise Yakup Kadri yıllar sonra verdiği bir konferansta anlatır:

* Bu başlık altında Şevket Süreyya'nın hayatına ilişkin anlatımda sürekliliği sağlamak adına Kadro dergisinin öyküsü anlatılacaktır. Şevket Süreyya'nın “Kadro” ile neyi kastettiği ve Türk devriminde “Kadro”nun yeri 3.bölümde ele alınacaktır.

¹³³ Vedat Nedim Tör, **a.g.e.**, 1976, s.125.

“Ben bu Kadro’yu çıkarırken Halk Partisi’nin anlaşılmayan bazı ilkelerinin izahı ile meşguldüm. Mesela mebuslar soruyorlardı ‘Efendim Devletçilik diye bir şey çıkarıyorlar, bu ne demektir? Eğer Devlet taraftarı olmaksız, biz zaten tek partiyiz, binaenaleyh bunu ayrıca bir hareket halinde kurmanın lüzumu yok’ diye. Baktım bütün Meclis Halk Partili, fakat Halk Partisi’nin fikirleri hakkında hiçbir bilgileri yok. Bunu izah etmek için çare arıyorduk.”¹³⁴

Kadro’daki fikirlerin mimarı ve hareketin önderi olarak nitelendirilen Şevket Süreyya¹³⁵ da Kadro’nun yayınlanmasını Türk inkılâbının izahı ihtiyacına dayandırır, ancak sadece bununla sınırlandırmaz. Ortadoğu’da, milli kurtuluş hareketlerimizin uluslararası manasının izahını da Kadro’nun yayınlanma amaçlarına dâhil eder.¹³⁶

Kadro’nun yayınlanması kararı alınmış olmasına rağmen, yayınlanması için izin alınması da gerekmektedir. Bu görev Yakup Kadri’ye düşer, önce partinin genel sekreteri Recep Peker’e gider: “Ben mebuslara ve halka, halk Partisi’nin ilkelerini anlatmak için bir dergi çıkarmak istiyorum” der, Peker de “bu vazife bizimdir, sana veremem” diyerek tepkisini dile getirir. Sonrasında Gazi’ye gidilerek ondan izin alınır. Gazi’nin desteği sadece yayına onay ile sınırlı kalmaz, dergiye abone olmak suretiyle gerekli sermayenin tedarikine de katkıda bulunulur. Maarif Vekâleti ve Ziraat Bankası da dergiye abone olurlar. Yakup Kadri’nin anlatımıyla devlet kendi mali müesseseleri ile Kadro’yu teşvik etmektedir.¹³⁷

23 Ocak 1932’de Kadro, dergi sahibi Yakup Kadri, yazı işleri müdürü Vedat Nedim olarak ilk sayısını yayımlar ve büyük yankı uyandırır. Hâkimiyet-i Milliye

¹³⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Atatürkçülülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’nin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 7. Oturum, 11-12 Ekim 1973, s. 87.

¹³⁵ İsmail Hüsrev Tökin, “Şevket Süreyya ve ‘Tezadsız bir millet’ amacı güden Kadro Hareketi”, **Milliyet Sanat**, 2 Nisan 1976, sayı:178, s.5.

¹³⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, s.447

¹³⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **a.g.e.**, ss.89.

gazetesinde yer alan haber sadece derginin yayını duyurmakla kalmaz, derginin isminden de anlaşılacağı üzere orijinal bir eser olduğunu vurgular ve derginin “içtimai ve iktisadi meslek sahibi, mütenasip gençlerin ortaya koydukları bir fikir mecmuası” olduğunu belirtir.¹³⁸

Kadro'nun yayını ile hem siyasi iktidar hem de yayın kadrosu, farklı hareket noktalarından aynı amaca ulaşmıştır. Siyasi iktidar, devrim ilkelerinin anlatılmasında ve benimsetilmesinde ihtiyaç duyduğu yayına; yayın kurulu ise komünizm geçmişlerini sildiklerine ilişkin olarak kendilerini siyasi iktidara ispatlama imkânına kavuşmuşlardır.

Kadro'da yazılar, uzmanlık konuları dikkate alınarak yazarlar arasında oluşturulan görev paylaşımı ile hazırlanmaktadır. Vedat Nedim, “teknik yönetici ve eylemci yazarı”dır. Şevket Süreyya, ideolojik nitelikteki başyazıları kaleme alacaktır, İsmail Hüsrev araştırma yazılarından, Burhan Asaf kültürel konulardan, Şevki Yazman ise uzmanlık alanından sorumludur. Yakup Kadri ise “Çankaya'daki elçi”dir¹³⁹ ve aslında en zor görev ona aittir.

Kadrocular, dünya üzerindeki temel çelişkinin sömüren ve sömürülen uluslar arasında olduğunu belirtmekte, ikinci bir çelişki olarak ise toplum içerisindeki sınıf tezadını ortaya koymaktadırlar. Milli kurtuluş hareketi ile Türkiye emperyalist güçlere karşı verdiği mücadelede başarı yakalamış ve bu çelişkilerden ilkinin ortadan kaldırarak sömürülen uluslar için örnek olmuştur. Toplum içerisindeki sınıf çelişkinin ortadan kaldırılması ise bağımsızlık ve devletçiliğe dayanan milli

¹³⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 24 ikinci kanun 1932

¹³⁹ Şevket Süreyya Aydemir, “Çankaya'da Elçimiz”, **Türk Dili**, S:28, 1Şubat 1975, s.105.

kurtuluş hareketi teorisi ile gerçekleşecektir. Bu teorinin gerçekleşmesini sağlayacak olansa toplumun içinden çıkacak avangart kadrodur.

Mete Tunçay, sadece Türkiye için değil, tüm milli kurtuluş hareketi ve anti-empyralist mücadele içerisinde olan uluslara hitaben kaleme alınan Kadro makalelerini, “TKP’nin 1925 yılı öncesinde yaptığı gibi, Kemalist iktidarı burjuva kapitalizminden alıkonulabilecek ve kapitalist olmayan bir yolda gelişmeye yönlendirilebilecek niteliktedirler” şeklinde tanımlar, ancak Kadro’nun en zayıf yanı olarak “tek parti diktatörlüğüne karşı çıkmak yerine, ondan yararlanmayı ummasını” görür.¹⁴⁰

Kadro, iktidarı yönlendirmenin iktidar karşıtı olarak değil, aksine iktidarı onaylayarak mümkün olabileceği ön kabulüne dayanarak yayını sürdürmüştür. Kadrocuların bu yayın siyaseti bir tercih değil, dönemin koşulları dikkate alındığında bir zorunluluktur. Bu zorunlu siyaset kimi zaman siyasi iktidarı etkileyebilmiştir de. Merdan Yanardağ’a göre Kadro CHF üzerinde zaman zaman etkili olmuş, hatta Şevket Süreyya’nın kimi düşünceleri CHF programında yer almıştır. Merdan Yanardağ, bu tezi ileri sürerken “kimin kimi etkilediği belli değil” diyerek Kadro’nun çizmeye çalıştığı kendine özgü devletçilik ideolojisinin aslında iktidarın izlediği devletçilik anlayışından etkilendiğini de belirtmektedir.¹⁴¹

Kadroculara ilişkin bir başka eleştiri de, muhalefet olmamayı seçerek hükümete sızma yolunu benimsemiş olmalarıdır. Süreyya, 1970’li yıllarda Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı yazısında bu eleştirilere karşılık verir. Kadro

¹⁴⁰ Mete Tunçay, **a.g.e.**, s.129.

¹⁴¹ Merdan Yanardağ, **Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi**, İstanbul, Siyah Beyaz Yayınları, 2008, s.27.

mensuplarının o dönemde zaten devlet kademesinde önemli yerlerde bulduklarını, Kadro'nun kapanmasını ardından da bu görevlerinde gerileme yerine yükselme olmasıyla bu iddiaların mesnetsiz olduğunu vurgular.¹⁴² Şevket Süreyya'nın Kadro'daki son cümlesi de Kadrocuların esas amacının ne olduğunu açıklar niteliktedir: "Her şey inkılâp namına! Her şey inkılâp için..."¹⁴³

Kadrocuların sadece amaçları değil, devrimi açıklama gayretleri de tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkilerden ilki Kadro'nun ileri sürdüğü devletçilik temelli ekonomi yaklaşımının, Kadrocuların geçmişleri de dikkate alındığında, aslında komünizm olduğudur. İkinci tepki konusu ise devrimin açıklanmasının ancak devrimi gerçekleştirenlerce yani CHF'nca yapılabileceğidir.

Kadro'ya tepkiler* liberal ekonomi anlayışına sahip İş Bankası Grubu ve CHF ile sınırlı kalmaz, Türk solu da Kadro'yu eleştirir. Sola göre Kadro faşist, tarihsel materyalizmi yanlış anlamış, sınıf kavgalarının unutturulup sindirilmesine hizmet eden ve aydın kadroya fazlasıyla önem atfetmiş bir akımdır.

Hem iktidardan hem muhalefetten eleştiri alan Kadro'nun yayın hayatı fazla uzun sürmez. Kadro dergisinin ortaya çıkışı nasıl ki Gazi'ye yakın bir kişinin Kadro grubunda yer alması suretiyle Gazi'nin sofrasından geçmişse, Kadro'nun yayın hayatının sonlandırılması da yine Gazi'nin sofrasında gerçekleşir. Yakup Kadri, İsmet Paşa ve Dâhiliye Vekili'nin de hazır bulunduğu bir sohbet esnasında Gazi'den

¹⁴² Şevket Süreyya Aydemir, "Bir Fikir Hareketi Vardı", **Cumhuriyet**, 6 Mart 1972.

¹⁴³ Şevket Süreyya Aydemir, "Sosyal Milliyetçiliğin Zaferi", **Kadro**, İlkkanun-Sonkanun 1934-1935, Sayı:35-36. s.22.

* Kadro ileri sürdüğü fikirlerle Türk basınında birçok polemğin de tarafı haline gelmiştir. Bunlardan bir kaç şunlardır: Mustafa Şekip Tunç-Türk Mecmuası, Kazım Nami Duru-Yeni Türkiye Mecmuası, İsmail Hakkı Baltacıoğlu-Yeni Adam, Hüseyin Cahit Yalçın-Fikir Hareketleri, Ahmet Ağaoğlu-Cumhuriyet (daha sonra Devlet ve Fert olarak kitaplaşacaktır.)

Tiran'a büyükelçi olarak atandığı haberini alır ancak duruma inanmak istemez. Hatta haber karşısındaki tepkisi: "Ne münasebet, Paşam? Hem orada Ruşen Eşref var"¹⁴⁴ şeklinde olur fakat Kadro'nun kapatılması maksadıyla Tiran'a büyükelçi olarak atandığını kabullenir.

Yakup Kadri, Kadro'nun kapanışına kadar giden süreçte Kadro aleyhine sürdürülen kampanyalara önem atfeder ve özellikle Cumhuriyet Halk Partisi Umum Katibi Recep Peker'in kendisine söylediği şu sözleri aktarır:

"Parti namına neşriyatta bulunmak hakkını kimden alıyorsunuz? Bir fikir mecmuası çıkarmak lazım gelirse onu ancak biz çıkarırız ve zaten çıkarmak üzereyiz de...(Ülkü dergisi) Hem avant-garde, avnt-garde diye bir laf söyleyip duruyorsunuz. Bu da ne demek? Bizden daha ileri avant-garde mi olur?"¹⁴⁵

Yakup Kadri'nin Kadro'nun kapanışı ile ilgili olarak aktardığı bir başka husus da Kadro aleyhine yapılan şikâyetlerdir. CHP merkezli bu şikâyetlerin başlıcası Kadro'nun ismine yapılan itirazdır: Kadro, sosyalist partilerin "cadre" tabirinden türetilmiş olup, yabancı ideolojilerin bir nevi tezahürü mahiyetindedir. Bu eleştirilere Yakup Kadri'nin cevabı Osmanlı'dan beri kullanılan Kadro kavramının dergiye isim olarak seçilmesindeki esas amacın: Devrimin ilkelerinin açıklanmasında çalışmalar yürütecek Kadro'nun oluşturulması şeklindedir.¹⁴⁶

Yakup Kadri'nin Tiran'a büyükelçi olarak atanmasıyla dergi, hem imtiyaz sahibini, hem de Kadro aleyhine yapılan gerek CHP, gerekse de İş Bankası kaynaklı

¹⁴⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Zoraki Diplomat**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s.21.

¹⁴⁵ **A.g.e.**, s.36.

¹⁴⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, ss.87-89.

propagandalar neticesinde siyasi iktidarın desteğini kaybeder ve Kasım-Aralık 1934'te yayın hayatına son verir.

Üç senelik yayın hayatı süresince Kadro 36 sayı yayınlamış, devrimin manasını ve istikametini açıklama gayreti içerisinde olmuş, bu gayret başlangıçta devrimin ileri gelenlerinin onayı ile sürdürülmüş, ancak Kadrocu görüşler destek bulmaktan ziyade gitgide artan bir muhalefet hareketi ile karşı karşıya kalmışlardır. Kadro'nun Cumhuriyetin gelişimi içerisindeki rolünü Kadro üzerine yaptıkları kapsamlı çalışmalarında İlhan Tekeli ve Selim İlkin önemli bulmamışlardır.¹⁴⁷

Ancak, Siyasi iktidarı etkileyerek cumhuriyetin gelişiminde fikri olarak önemli bir rol üstlenmemiş olmasına rağmen, Kadrocu görüşler, Türk aydını üzerinde özellikle, Cumhuriyet aydınının ortaya çıkarılması sürecinde katkıda bulunmuştur. Kadrocular devlet kademelerinde sürdürdükleri görevleriyle de farklı şekillerde olan katkılarını devam ettirmişlerdir.

1.6. Bürokrat ve Yazar Kimliği

Kadro dergisi kapandığında Şevket Süreyya, Ankara Ticaret Mektebi'nde müdür olarak görev yapmaktadır. Bu görevini 1936 yılına kadar sürdürür, 1936-1938 yılları arasında ise Ankara Belediyesi İktisat Müdürlüğü görevini yürütür. Aynı dönemde Türkiye'de hayat pahalılığının gündeme gelmesi ile İktisat Vekâleti içerisinde oluşturulan örgütlenmeye dâhil edilir ve 1937 yılın sonunda İktisat Vekâleti Kontrol İşleri Müdürlüğü'ne atanır. 20 Şubat 1939'da Şevket Süreyya

¹⁴⁷ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.ix.

İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti Başkanlığı'na getirilir.¹⁴⁸ II. Dünya Savaşı'nın kapıya geldiği günlerde bu yeni görev, planlı ekonomiyi savunan bir Kadrocu için idari yapıda gelinebilecek en önemli yerdir.¹⁴⁹ Şevket Süreyya, savaş öncesinin yeni koşullarında, sanayi programını, savaşa hazırlık programına dönüştürerek bir rapor haline getirir ve söz konusu rapor Bakanlar Kurulu'nca yürürlüğe konulur.

1942 yılında Şevket Süreyya, Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen'in girişimiyle Ticaret Vekâleti içerisinde oluşturulan İaşe Müsteşarlığına Müsteşar Şükrü Sökmenşür'in yardımcısı olarak atanır. Şevket Süreyya, artık başta Başvekil Refik Saydam olmak üzere hükümette yer alan pek çok kişi ile yakın çalışmaktadır. Ancak Şevket Süreyya'nın Müsteşar Yardımcılığı görevine atanması, CHP grubunda tartışmalara neden olur. Örneğin, Emin Sazak, böyle geçmişi olan birinin bu göreve atanmasına karşı çıkar.¹⁵⁰ Şevket Süreyya ise partide görev almamasına ya da geçmişi nedeniyle görev verilmemesine rağmen kendisini bir partili olarak tanımlar:

“Ben 1930'dan beri halk partiliydim. Partinin günlük işlerinde, ocak, bucak çalışmalarında iş almayan, fakat halkçı partinin icraatlarında dürüst ve sadakatle çalışan bir parti azası.”¹⁵¹

1942'de Refik Saydam'ın ani ölümü ve Ticaret Vekilliği'ne Behçet Uz'un atanması ile Şevket Süreyya kızsak görev olarak nitelendirilen Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Üyeliği'ne atanır. Ekonomi Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanlığı görevinin ardından 1944-46 yılları arasında “İvedili Sanayi Planı” diye bilinen savaş

¹⁴⁸ Halil İbrahim Göktürk, **a.g.e.**, s.231.

¹⁴⁹ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.434.

¹⁵⁰ **A.g.e.**, s.435.

¹⁵¹ Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam, s.464.

sonrası kalkınma plan ve programının sekretaryasını yürütür.¹⁵² Sekretarya görevi sırasında hazırladığı kalkınma plan ve programı, sanayileşme ağırlıklı olmak üzere, kapital malları aşamasına geçilmesini öngören ve Kadro çerçevesinde geliştirilen düşüncelerin pratikte yeniden üretilmiş halidir.¹⁵³ Bu plan, 1946 yılında yeni kurulan Recep Peker kabinesi ile uygulanma şansını yitirir. Şevket Süreyya ise 1947’de, 1951 yılına kadar görev yapacağı, Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Üyeliği’ne yeniden atanır.

Demokrat Parti iktidarı ile birlikte Şevket Süreyya, Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Üyeliği görevinden uzaklaştırılır, kendi çabası ile emeklilik haklarını elde eder ve Kayaş vadisinde bir tarihte aldığı toprağı çiftlik haline getirme çabalarına girişir. 1950’li yılların sonuna kadar sürdüreceği çabaları meyvesini verir ve Kayaş’taki arazisi bir çiftliğe dönüşür, ancak çiftlik daha sonra borç yükü nedeniyle iflas eder ve kapanır.¹⁵⁴ Şevket Süreyya, her ne kadar çiftlik hayatı ile meşgul olsa da yazın yaşantısından tamamıyla uzaklaşmaz, 1958 yılında önemli yankılar uyandıran “Suyu Arayan Adam” adlı eseri yayınlanır. Suyu Arayan Adam’ın Demokrat Parti döneminde yayınlanması, eserin bir günah çıkarma vesilesi olarak kullanıldığı ve Şevket Süreyya’nın bürokratik beklentiler içerisinde olduğu eleştirilerini de beraberinde getirir.¹⁵⁵ Şevket Süreyya ise, Mete Tunçay’ın aktarımına göre eserini bir özeleştiri metni olarak değerlendirir: “...biz Moskova’da bir halt

¹⁵² Halil İbrahim Göktürk, **a.g.e.**, s.231.

¹⁵³ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.436.

¹⁵⁴ Halil İbrahim Göktürk, **a.g.e.**, s.168.

¹⁵⁵ Ömer Özcan, “Arşivimizden Seçmeler: Şevket Süreyya Aydemir’e Ait Mezuniyet Belgesi”, **Türk Yurdu**, Sayı:262, Haziran 2009, s.99.

öğrenmedik o parti mektebinde ama bir şey öğrendik: Özeleştiri. Bu kitap sözde onun bir uygulaması.”¹⁵⁶

Bu dönemde Şevket Süreyya, DP iktidarına yakınlığı ile bilinen Şair Fethi Giray, Tuğrul Aşıroğlu ve Gazanfer Kunt’un çıkardığı Ankara Telgraf gazetesi için, iktidar partisi başkanlığının isteği doğrultusunda, imzasız başyazılar kaleme alır. Kaleme aldığı yazılar Başbakan Menderes’in beğenisini kazanır ve Şevket Süreyya, Burhan Belge, Dr. Sarol, Dr. Gedik, Sebati Ataman ve Muhlis Fer’in de katıldığı bir yemekte Başbakan ile görüşme fırsatı bulur. Yemekte Menderes ile başta çimento ve şeker fabrikaları olmak üzere iktidarın yaptıklarını konuşur ve Başbakan, iktidarının son günlerinde Şevket Süreyya’dan çok etkilenir.¹⁵⁷ Menderes, yazılarını beğendiği Şevket Süreyya’nın yeni çıkarılacak “Hadiseleri Tasvir” gazetesinin başyazarlığını yapmasına karar verir,¹⁵⁸ ancak 27 Mayıs darbesinin araya girmesi ile gazete yayımlanamaz.

27 Mayıs’ın ardından Şevket Süreyya bambaşka bir yaşam seçer, yaşantısını Kayaş’taki çiftliğinde değil, Ankara Bahçelievler’de bulunan apartman dairesinde sürdürür. Yazılarını yazıp, ziyaretçilerini kabul ettiği bu apartman dairesinde dostlarıyla akşamları beş çaylarında ve Çarşamba günleri yemekte bir araya gelir. Şevket Süreyya, Türk basınından da tamamıyla kopmuş değildir. 1966-1976 yılları arasında Pazartesi günleri Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde yazılar kaleme alır.

1960’lı yıllarda Şevket Süreyya, hacimli kitaplar yazmayı/yayımlatmayı ve 27 Mayıs’ın Türk siyasetinde sola açılma konusunda getirdiği olanakları

¹⁵⁶ Der. Mehmet Ö. Alkan, Tanıl Bora, Murat Koraltürk, **Mete Tunçay’a Armağan**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.52.

¹⁵⁷ Halil İbrahim Göktürk, **a.g.e.**, s.169.

¹⁵⁸ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **a.g.e.**, s.452.

değerlendirmeye çalışan siyasal hareketleri etkileyerek, Kadroculuğu yeniden üretmeyi amaçlar. Birinci amacı doğrultusunda Şevket Süreyya, sırasıyla; Toprak Uyanırsa (1962), Tek Adam (1963-1965), İkinci Adam (1966-1968), Menderes'in Dramı (1969), Enver Paşa (1970-1972), İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs (1973) isimli eserlerini yayınlattır. 1974 yılında ise, Cumhuriyet gazetesinde yayınlamış olduğu yazılarını "Kahramanlar Doğmalıydı" isimli kitapta toplar.

Şevket Süreyya'nın her dönemin siyasi liderlerinin hayatlarını konu alan eserler kaleme almasını, İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Kadroculuğa ve iktidarda bulunan güç sahibine sunulan hizmet karşılığında iktidarın paylaşılması neticesinde Kadrocuların iktidarın gözünden dünyaya bakabilme yetisini haiz olmalarına bağlarken,¹⁵⁹ Müzehher Va-Nu, Şevket Süreyya'nın bu yoğun tempodaki çalışmasını, daha basit olarak değerlendirilebilecek bir nedene, yani yaşamını sürdürebilmesi için paraya gereksinim duymasına dayandırır.¹⁶⁰

Şevket Süreyya, Kadroculuğu yeniden üretme amacı doğrultusunda, Türk siyasetindeki sola açılma olanaklarından ve özellikle 20 Aralık 1961'de yayımlanmaya başlayan "Yön" dergisinden yararlanır. Yön'ün ilk sayısı, 164 aydın imzalı bir bildiri ile çıkmış olmasına ve Şevket Süreyya bu aydınlar içerisinde ilk aşamada yer almamasına rağmen, 24 Ocak 1962 tarihinden itibaren kaleme aldığı 41 yazı ile Yön'ün yazar kadrosuna dâhil olur.¹⁶¹

Yön, 5 Haziran 1963'te Bahri Savcı'nın bir yazısı nedeniyle Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nca kapatılır, Eylül 1964'te ise yeniden yayımlanmaya

¹⁵⁹ A.g.e., s.466.

¹⁶⁰ A.g.e., s.466.

¹⁶¹ A.g.e., s.471.

başlanır. Yön'ün bu ikinci döneminde; Şevket Süreyya'nın yazı sıklığında bir azalma ve yazı içeriklerinde farklılaşma görülür, Şevket Süreyya, ideolojik konular yerine daha güncel konularda yazılar kaleme alır.¹⁶² 1967 yılında Yön'ün tamamen kapatılmasıyla ise, Şevket Süreyya sadece Cumhuriyet'te yazdığı haftalık yazılar ve kitapları ile yazın hayatını sürdürür.

Yön dergisi kapandıktan sonra, 1 Ekim 1969'da Doğan Avcıoğlu, "Devrim gazetesini" çıkarmaya başlar. Devrim de yayın hayatına Yön'de olduğu gibi bir bildiri ile başlar. Şevket Süreyya, bildiriye imza koyanlar arasında yine yoktur, eski Yöncüler ve bunlara eklenen 27 Mayısçı askerlerden oluşan Devrim yazı kadrosuna da dâhil olmaz. Bir iki sayıda yer alan, daha çok tarihsel konulara ilişkin yazıları dışında Devrim'de yazılar kaleme almaz ve yazılarını 22 Mart 1976 yılına kadar sadece Cumhuriyet gazetesinde sürdürür.

Şevket Süreyya, 25 Mart 1976'da, 79 yaşında, kendisini toparlayamadığı ağır grip sonucunda Ankara'da yaşama veda eder. Cenaze töreni kapsamında yöneticiliğini yaptığı Ankara Ticaret Mektebi ve Ankara Belediyesi'nin İktisat Müdürlüğü önünde birer dakikalık saygı duruşu yapılır. Saygı duruşları esnasında Türk bayrağına sarılı olmayan tabutu, Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay'ın girişimi ile belediye önündeki bayrakla örtülür.¹⁶³ Bugün ismi Ankara Bahçelievler'de yıllarca oturduğu sokakta yaşamaktadır.

¹⁶² A.g.e., s.475.

¹⁶³ A.g.e., s.479.

2. BÖLÜM

1930'LU YILLARDA TÜRKİYE'DE SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELER

1932 yılında yayınlanmaya başlayan Kadro, döneminin siyasi, ekonomik ve sosyal ortamının ürünüdür. İlk gençliğinden Moskova günlerine ve hatta Komünist tevkifâtından devlet hizmetindeki memuriyetine kadar, memleket meselelerine kafa yoran Şevket Süreyya içinse Kadro'yu ortaya çıkaran bu dönem, Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik manada şekillendiği yıllara tekabül etmektedir.

1930'lu yıllarda Türk inkılâbı* ideolojileştirmeye çalışılırken, tek parti rejimi de yerleşme çabasıdadır. Matbuat Kanunu (1931), Üniversite Reformu (1933), Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu (1934), İş Kanunu (1936), Cemiyetler Kanunu (1937) ve Ceza Kanunu (1938) ile bireysel ve kolektif hak ve özgürlükler bastırılmaya ve kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak 1930'ların bu ortamını hazırlayan üç önemli gelişmedir: 1929 dünya ekonomik buhranı, Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) deneyimi (1930) ve Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) 3. Kongresi.

Genç cumhuriyetin ilk ekonomik krizi 1929 dünya ekonomik buhranı ve ikinci demokrasi arayışı Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimleri, siyasi iktidarı sarsmış ve hiçbir şeyin sanıldığı gibi olmadığını göstermiştir. Bu farkındalık, devleti yönetenleri siyasi ve ekonomik olarak bir arayışa yönlendirmiş ve başta CHF olmak

* Tezde çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan fakat aynı anlamı ihtiva etmeyen “inkılâp”, “ihtilâl” ve “devrim” kavramlarından “inkılâp” kavramı temel alınmıştır. Bu seçimde Şevket Süreyya'nın inkılâp kavramını temel alması etken olduğu kadar, sıralanan kavramlar arasındaki anlam farkı da belirleyici olmuştur. İhtilâl, zor kullanılarak yapılan halk hareketi ve inkılâbın bir evresi olarak tanımlanırken; inkılâp devlet eliyle memleketin içtimai hayatının ve müesseselerinin makul ve ölçülü metotlar ile köklü bir surette yenileşmesini ifade etmektedir. Devrim ise halk hareketi olarak mevcut düzeni zor kullanarak yıkmayı ve sonra yıkılan düzen yerine yeni kurulan bir düzeni tarif etmektedir. Bu tanımlamalar doğrultusunda milli mücadele ve sonrasında gerçekleştirilen reform süreci Türk inkılâbı şeklinde ifade edilmektedir. (bkz. Hamza Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1982, ss.1-8.)

üzere dönemin aydınları arasında devrimin ideolojileştirilmesi gayretleri ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu arayışlara neden olan, arayışları hızlandıran ve/veya ortam hazırlayan gelişmelere değinilmektedir.

2.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın Türkiye İktisat Politikasına Etkisi

Dünya ekonomik sistemini ve dolayısıyla Türkiye ekonomik sistemini derinden sarsan gelişme 1929 krizidir. Amerika Birleşik Devletleri merkezli kriz, Birinci Dünya Savaşı sonrasının etkileri, Amerikan bankalarının kötü yapılanması ve izlenen ekonomi politikaları neticesinde New York Borsası'nın çökmesi şeklinde patlak vermiştir. Kriz sonrasında toptan fiyat endeksleri düşmüş, hammadde fiyatları dibe vurmuş, sanayi üretimi azalmış, işsizlik artmış, ticaret durma noktasına gelmiş ve iflaslar yaşanmıştır.

Dünya ekonomik buhranı öncesinde (1923-1929) “liberal iktisat politikası” adı altında, yabancı sermayeye açık, himayeci, devlet destekli bir iktisat politikası¹⁶⁴ benimseyen Türkiye'nin ekonomisi tarıma dayalıdır. Tarım, milli gelirin yaklaşık %50'sini, sanayi %8-9'unu, hizmetler ise %41-42'sini oluşturmaktadır. Ülke nüfusunun %80'ini barındıran tarım en geri yöntemlerle yapılmaktadır. Doğal şartlar, bitki ve hayvan hastalıkları hububat üretiminde istikrarsızlığa neden olmakta, üretim yıldan yıla %40-50 arasında değişim göstermektedir. İhracatta ise aşırı bir yoğunlaşma mevcuttur, toplam ihracatın %35-36'sını tütün, %32'sini ise kuru meyveler oluşturmaktadır. Sanayinin çok gelişmediği ülkede 1927 sanayi sayımına

¹⁶⁴ Gündüz Ökçün, “İzmir İktisat Kongresi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:4, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.1064.

göre, toplam 65 bin sanayi kuruluşunda çalışan sayısı 266.9 bin kişidir. Bunların %79'u sadece 3 ve 3 kişiye kadar işçi çalıştıran kuruluşlardır.¹⁶⁵

Buhran neticesinde dünya genelindeki tarım ürünü fiyatlarının düşmesi, tarım ülkesi Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiş, tarıma dayalı ihracat gelirleri düşmüş ve reel gelir kaybı sonucunda köylünün satın alma gücü de azalmıştır. Bu durum yansımalarını sanayi kesiminde de hissettirmiş, tarım kesiminin sanayi kesimine olan talebinin azalması ile sanayi kesimi yeni pazar bulma sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.

Buhran toplumun geneli üzerinde de etkili olmuştur. Un, şeker, dokuma gibi en temel tüketim maddelerini ithal eden ülkede toplumun tümü ekonomik bir kriz içine girmiştir. Bu dönemde dış dengenin sağlanabilmesi için ithalat kısıtlamalarına gidilmiş, dış ticarete takas-kliring gibi yöntemlere başvurulmuştur.¹⁶⁶

Buhranla birlikte siyasi iktidarı etkileyen bir başka gelişme de yerli kapitalistlerin izlediği stratejidir. Yerli kapitalistler kendilerinden beklenen yatırımları yapmak yerine Lausanne Anlaşması'nın düşük ithalat vergilerini öngören maddelerinden yararlanmışlar ve anlaşma süresinin bitiminden önce ucuz ithal malları depolamışlardır. Bu tür bir davranış "bencilce" ve "millet düşmanı" olarak tanımlanmış ve Kemalist siyasete aykırı görülmüştür.¹⁶⁷ Kısacası özel sektöre yönelik şikâyetler karşısında dünya buhranı olmasa bile izlenen politikaların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

¹⁶⁵ Gülten Kazgan, **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) "Ekonomi Politik" Açısından Bir İrdeme**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, ss.48-49.

¹⁶⁶ Haldun Güllalp, **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, Ankara, Yurt Yayınevi, 1983, ss.28-31

¹⁶⁷ Feroz Ahmed, "Kemalist Türkiye'de İdeoloji Arayışı 1919-1939", Feroz Ahmad, Çev: Fatmagül Bertay (Baltalı), **İttihatçılıktan Kemalizme**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014, s.206.

Ayrıca, 1929 yılı Türkiye iktisat politikaları açısından önemli bir zamanı da işaret etmektedir. 1923-1929 yılları arasında Lausanne Anlaşması'nın hükümleri doğrultusunda uygulanmakta olan iktisat politikaları yeni bir aşamaya gelmiştir. 1929 yılında Türkiye gümrükleri üzerindeki sınırlamalar kalkmış, Türkiye gümrük tarifelerini belirleme imkânına kavuşmuş, bununla birlikte Osmanlı borçlarından Türkiye Cumhuriyeti'ne düşen borç taksitleri de ödenmeye başlanmıştır.

Lausanne Anlaşması ve 1929 krizinin etkileri ile mücadele eden Türkiye'de, izlenecek iktisat politikasının tespiti konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki buhranı dünya ekonomik buhranının uzantısı olarak ele alan çevreler, uygulanacak önerilerin de dünya ölçeğinde olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁶⁸ Buhranın Türkiye'ye özgü olduğu ve dünya buhranı ile ilişkisinin olmadığını savunanlar ise alınan önlemlerin Türkiye'ye özgü olmasını önermişlerdir. Ancak her iki görüşün de üzerinde mutabık kaldığı nokta, dünya ekonomik buhranın Türkiye'deki etkisinin sınırlı olduğudur. Türkiye'nin dış ticaret hacminin azlığı ve yabancı sermaye varlığının çok sınırlı bir düzeyde kalması krizin etkilerini de kısıtlamıştır.

Değınilen iki görüşün yanı sıra, 1929 dünya ekonomik buhranı, Türkiye için mevcut kısıtlamalardan kurtulup hızla kalkınmasına imkân verecek bir avantaj olarak da yorumlanmıştır. Bu yorumun sahipleri arasında Kadrocular da vardır. Kadroculara göre; kapitalist yapının çözülmesi neticesinde ortaya çıkan 1929 buhranı, kapitalist sistemin merkez ülkeleri için yıkıcı bir niteliğe sahiptir, güçsüzleşen kapitalist

¹⁶⁸ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ankara ODTÜ, 1977, ss.330-32.

ülkeler, az gelişmiş ülkelere müdahale edemeyecekler ve Türkiye gibi az gelişmiş ülkeler endüstrileşerek milli ekonomilerini yaratabileceklerdir.

1927-1929 yılları arasında Türkiye’de uygulanan liberal iktisat politikalarını eleştiren ve “Lousanne Anlaşması’nın sağladığı müstakil devlet ve milli ekonomi haklarına rağmen, milli iktisat bünyesinde ve milli ekonomiye yönelik yolunda önemli bir gelişme kaydedilemediğini¹⁶⁹ belirten Şevket Süreyya da 1929 ekonomik buhranını bir fırsat olarak değerlendirmiştir.

Buhran öncesinde “açık ekonomi koşullarında yeniden inşa”¹⁷⁰ politikasıyla dünya ekonomisine hammadde ihraç edip sanayi malı ithal ederek katılan Türkiye, buhran sonrasında, dışa kapanarak buhranın iç yansımalarını sınırlamak ve durgunluğu aşmak yolunu tercih etmiştir. Neticede, dış borçlar ve gümrük vergileri bakımından sınırlı, liberal iktisat politikalarının uygulandığı ekonomik sistemi geride bırakarak, tarımsal iktisadi yapı içerisinde çözüm arayan devletçilik anlayışını benimsemiştir.¹⁷¹ Böylece, Osmanlıdan Cumhuriyetin ilk yıllarına değin uzanan liberal iktisadi düşünce de yerini kapalı ve büyümeye ağırlık veren devletçilik düşüncesine bırakmıştır. 1932 yılından itibaren daha sistematik bir şekilde izlenecek devletçilik politikalarında öncelikle korumacı tedbirler alınacak, sonrasında ise devlet işletmeciliğine geçilecektir. Devlet işletmeciliği ile hem devlet tarafından işletmeler kurulacak hem de özel şirketler kamulaştırılarak devlet işletmelerine dönüştürülecektir.

¹⁶⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, Cilt:3, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969, s.351.

¹⁷⁰ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)**, Ankara, İmge Kitabevi, 2005, s.49.

¹⁷¹ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **a.g.e.**, ss.1-2.

Devletin sanayileşmedeki bu öncü rolü, kimi yazarlarca buhran sonrasında izlenen zorunlu bir politika olarak değerlendirilse de, Tekeli ve İlkin, devletin bu rolünü, buhran sırasında kaybeden ve kazanan sınıflara, bu sınıflar arasında Cumhuriyetin başlangıcında kurulan koalisyonun çözülmesine ve yeni bir grubun öne çıkmamasına bağlamaktadırlar. Büyük çiftçi ve ihracatçı koalisyonu buhrandan yıkımla çıkmış, bürokrasi ve mallarına dış dünyadan bağımsız olarak talep yaratabilecek tarım kesimi, sanayileşmeyi ana hedef olarak benimsemiş ve bu görevin yerine getirilmesini devlet üstlenmiştir.¹⁷²

Devletçilik anlayışının iktisat politikalarına hâkim olduğu dönemde, Kadro yayın hayatına başlamış ve Şevket Süreyya, bu politikaların en önde gelen savunucularından biri olmuştur. Aslında dönemin aydınlarının neredeyse tümü tarafından savunulan tek iktisadi anlayış devletçiliktir, ancak her bir aydının devletçilik yorumu farklıdır.

2.2. 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası Deneyiminin Türkiye İktisat Politikasına Etkisi

Dünya ekonomik buhranının Türkiye’de hissedilmeye başlanması, toplumsal yaşamda ekonomik sıkıntıları, siyasal zeminde ise muhalefet hareketini beraberinde getirmiştir. CHF’nin hantal bir yapı kazanması ve yerelde güç sahibi olmak isteyen küçük bir azınlık haricinde halkla ilişkisini giderek koparması, siyasal rejime karşı her an ortaya çıkmaya hazır muhalif bir hareketin zeminini de hazırlamıştır.

¹⁷² A.g.e., s.223.

12 Ağustos 1930 tarihinde, Mustafa Kemal'in teklifi üzerine Fethi Bey tarafından kurulan muhalif parti Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) da bu zeminde ortaya çıkan ilk muhalif harekettir. Muhalif bir parti ile amaçlanan; birikmiş hoşnutsuzlukların giderilmesini sağlamak ve hükümeti, hem kusurlarını düzeltmeye hem de ekonomik vaziyete yeni çareler aramaya itecek bir kontrol sistemi yaratmaya teşvik etmektir.¹⁷³ Şevket Süreyya'ya göre de CHF kurulma amacı olan halkın tümünü temsil etme düşüncesini gerçekleştirilerek bir grubun partisine dönüşmüştür ve "halkın homurdanmaya başladığı" dönemde siyasi bir teşebbüs olarak kontrol altında tutulacak bir nevi "vesayet partisi" olarak SCF kurulmuştur.¹⁷⁴

Ancak muhalif parti kurma amacını, sadece kusurların düzeltilmesi, hoşnutsuzlukların giderilmesi ve halktaki hoşnutsuzluğun iyice açığa vurmuş olması ile sınırlamak biraz eksiktir. Dış dünyaya "demokratik" görünme endişesi de muhalif partiyi ortaya çıkaran gelişmelerden biridir.

Serbest Fırka'nın kuruluşunu CHF içerisinde farklılaşma eğiliminde olan bürokratik kadroların denetim altına alınması amacına dayandıran görüşler de mevcuttur.¹⁷⁵ Çetin Yetkin ise Serbest Fırka üzerine kaleme aldığı kitabında, toplumdaki muhalif eğilimlerin kurulacak siyasal parti aracılığıyla anlaşılması ve denetim altına alınması amacını tartışmalı bulmakta ve halkın eğilimlerinin

¹⁷³ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul, Afa Yayıncılık, 1996, s.73.

¹⁷⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, 1969, s.388.

¹⁷⁵ Ufuk Özcan, "Önsöz", Ahmet Ağaoğlu, **Serbest Fırka Hatıraları**, İstanbul İletişim Yayınları, 2011, s. 10.

anlaşılması için siyasi iktidarın daha kolay yöntemler bulabileceğini ileri sürmektedir.¹⁷⁶

Netice itibariyle, yeni parti ile ne parti içindeki ne de toplumun genelindeki farklılaşmış kadrolar denetim altına alınabilmiştir. Yeni muhalif partiye halkın ilgisi yoğun olmuş, kuruluşundan itibaren 12 gün içerisinde 130.000 kişi üyelik başvurusunda bulunmuştur.¹⁷⁷ Ahmet Hamdi Başar, Serbest Fırkanın kuruluşunun hemen ardından sağladığı desteği iki nedene dayandırmıştır. Bunlardan ilki halkın mevcut idareden memnun olmaması, ikincisi ise halkın “serbest olduğu takdirde iyiyi ve kötüyü fark edememesidir.” Başar, halkın idareden memnun olmamasının nedenlerini de açıklamıştır: Büyük şehirlerde Halk Partisi kadrolarının inkılâpçı isimlerden ziyade “istismarcı ve menfaatçilerden” oluşması, “halkı ve ameleyi” firkadan soğutmuştur.¹⁷⁸

SCF’na halkın yoğun ilgisi, CHF’nı da etkilemiş, SCF’nın İzmir mitingi sonrasında İsmet Paşa Hükümeti istifa etmiş ve yeni hükümeti kurma görevi tekrar İsmet Paşa’ya verilmiştir. Yeni hükümet programında vergilerin hafifletilmesi, çiftçilerin borç yüklerinin azaltılması, iş kanunu gibi pek çok konuya değinilerek, SFC karşısında, geniş halk kesimlerinin desteği sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁷⁹

Şevket Süreyya ise SCF’nın arkasındaki desteği, halkın ihtiyaçlarına cevap verecek politikalar üretmesine değil, Meclis içerisinde İsmet Paşa’ya karşı yükselen

¹⁷⁶ Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, İstanbul, Karacan Yayınları, 1982, ss.86-87.

¹⁷⁷ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)*, Cilt:1, İstanbul, İletişim Yayınları, s.248.

¹⁷⁸ Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981, ss.4-5.

¹⁷⁹ Nur Betül Çelik, *Türkiye’de Halkçılık ve Kadro Akımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1984, s.21.

şüpheli yaklaşımlara ve içten içe kaynaklı şikâyet ve memnuniyetsizliklerin açığa vurmasına dayandırmaktadır.¹⁸⁰

Kuruluşundaki Mustafa Kemal desteğine, yoğun bir halk ilgisi de eklenince SCF kısa zamanda, beklenilenin aksine, Halk Fırkası'na rakip hale gelmiştir. Bu rakiplik durumu, Serbest Fırka'nın rejim için bir tehdit olarak lanse edilmesini de beraberinde getirmiştir. Halk Fırkalıların, Serbest Fırka'nın gericilerin desteği ile bu noktaya geldiği tezlerinin Mustafa Kemal tarafından desteklenmesinin ardından, 17 Kasım 1930 tarihinde, Serbest Fırka liderlerince fesih kararı alınmıştır.

Özel bir siyasi oluşum olarak dizayn edilen SCF, gerçek bir siyasi parti olarak tasarlanmamıştır. Cemil Koçak'ın belirttiği gibi “Atatürk'ün gözünde SCF, CHF'nin Cumhuriyet elitleri arasındaki muhalefeti olacaktı.”¹⁸¹ Rejimin ve yönetimin asli bir unsuru olması hedeflenen SCF, toplumsal bir muhalefeti değil, elitler düzeyindeki muhalefeti amaçlamıştı ve toplumsal muhalefete dönüştüğünde feshedilmiştir.

3 aylık kısa muhalefet döneminde SCF, hükümetin siyasi ve ekonomik politikalarını eleştirmekten geri durmamış ve liberal iktisat anlayış temelli yaklaşımları savunmuştur. Fethi Bey, bütçe açıklarını kapatmak yönünde alınan yüksek vergilerin, halkın ödeme gücünü aşan bir noktaya geldiğini vurgulamış ve özellikle devletin yapılacak işlerin içerisinde yer almasına karşı çıkmıştır. O'na göre devlet müdahaleleri kalkmalı, devletin bütçe gelirleriyle yaptığı demir yolları ve

¹⁸⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam İsmet İnönü (1884-1938)**, Cilt:1, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1966, s.381.

¹⁸¹ Cemil Koçak, **Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.618.

başka nafia işleri ya uzun vadeli borçlanmalarla yapılmalı, ya da bunlar yabancı şirketlere verilmeli ve inhisarlar kalkarak serbestlik gelmelidir.¹⁸²

Fethi Bey'e göre: "Liberalizm mesleği devlete ait olan vazifeleri devlete, millet efradına ait olan vazifeleri de şahsi teşebbüslere terk eden ve bu teşebbüslerin inkişafına engel olarak müdahaleleri asla tecviz etmeyen bir meslektir. Halkın her şeyini hükümetten beklemesi arzu olunmayan bir haldir. Bu halin menbaı de ötendenberi hükümetin her şeye müdahale etmiş ve ferdlerin serbest inkişafına meydan vermemiş olmasından mütevellittir."¹⁸³

Fethi Bey'in hükümeti eleştiren söylemlerinin benzerleri, dönemin gazetelerinde de yer almış, Türkiye'nin dünyadaki genel bunalımın dışında kalmasının beklenmediği, ancak Türkiye'nin iktisadi sorunlarının tamamıyla dünya buhranı kaynaklı olduğu yaklaşımının da doğru olmadığı belirtilmiştir. Türkiye'deki buhran parasızlık kaynaklıdır, parasızlığın nedeni ise, yeni demiryolları, yeni binaların inşası, ithalatın çokluğu, bir kısım halkın şu veya bu vesilelerle israfa bulunmasıdır.¹⁸⁴

Fethi Bey'in hükümeti iktisat politikası konusunda eleştiren söylemlerine karşılık olarak Halk Fırkası'ndan da yanıtlar gelmiş, Başvekil İnönü Sivas demiryolu açılışında ilk kez "mutedil devletçilik"i telaffuz etmiş ve Kadro'da bu konuda bir yazı kaleme almıştır. İktisat Vekili Mustafa Şeref (Özkan) ise devletçilikten ne anlaşılması gerektiğini şöyle anlatmıştır:

"Memleket dâhilindeki iktisadi menfaatler kendi kendine ve alabildiğine anarşik surette faaliyet ve harekette bulunmayacaklardır. Onlar yüksek bir ahenk ve muvazeneyi temin etmek

¹⁸² Alev Gözcü, **1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye**, İstanbul, Libra Kitap ve Yayıncılık, 2013, s.541.

¹⁸³ "Fethi Bey'in Nutku", **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1930

¹⁸⁴ Alev Gözcü, a.g.e, s.551-554.

için bir noktaya doğru sevk ve tevcih edecekler. Fakat bu noktaya doğru sevk ve tevcih edildiklerinde, Devletin faaliyeti ferdin yerine kaim olmayacak, ferdin faaliyetinde ne gibi engeller varsa onları bertaraf edecek, ferdin faaliyetlerinin birbirlerini nakzedecek, birbirlerini izrar edecek surette yürümelerine mani olarak onları camianın müşterek ve umumi menfaatlerini kollayacak surette sevk ve tevcih edecektir... Devlet müdahale etmeyecek olursa memleketimizin gerek dâhildeki ferdi menfaatlerinin iktisadi faaliyetlerinde, gerek harici ferdi faaliyetlerin memleket dâhilindeki faaliyetlerinde memleketin vahdetini ve hatta mevcudiyetini tehlikeye koymasına göz yummuş demektir. İktisatta muayyen hâkim noktalar vardır. O hâkim noktalara iktisadiyattan çıkmış olanlar, her halde o memleketin efradını menfaatlerine alet olarak kullanabilirler. (Exploitation de l'homme pour l'homme) insanın insan tarafından explüvate edilmesi, budur... (Devlet) o hâkim noktaları daima ve tamamen kendisi işgal edecek ve bu sayede memleketin efradı tarafından yapılan hususi faaliyetleri himaye edebilmiş olacaktır. Eğer o hâkim noktaları liberalizmin anarşik vaziyetine terk edecek olursak, efendiler on seneden beri istihsal edilmiş olan neticelerin hepsi de bir senede bertaraf edilmiş olacaktır.”¹⁸⁵

SCF ile başlayan liberalizm-devletçilik tartışmalarında iktisat vekilinin de belirttiği gibi ferdiyetçilik tamamıyla göz ardı edilmemiştir. Ancak ferdin sınırları her bir devletçilik tanımında farklıdır. Alt yapı tesisleri ve özel girişimin gelişmediği 1930’lar Türkiye’de liberal iktisadın uygulanması ise hayli güçtür. Sanayileşme ve kalkınma hamlesini özel sektörün gerçekleştirme imkânının olmaması nedeniyle devletin ekonomiye müdahalesi zorunludur.

Bu zorunluluğa Şevket Süreyya da değinmiştir: Serbest Fırka, Ahmet Ağaoğlu’nun siyasi çizgisini belirlediği, liberal bir partidir, ancak Türkiye, gelişme sürecinin henüz başında, devletçilikle kalkınacak bir ülkedir ve Ağaoğlu’nun belirttiği Avrupa’ya ait ve o günlerde Avrupa’da bile itibarı sarsılan demokrasi ve

¹⁸⁵ T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, İ:84, 2.10.1930, s.46.

liberalizm fikirleri Türkiye gerçekleri ile uyuşmamaktadır.¹⁸⁶ Ayşe Trak'a göre de 1930'lardaki tartışmalar süresince liberalizmin, ekonomi politikası olarak tam manasıyla savunulamamasının nedeni budur, yani liberalizm savunucuları da, bu iktisadi politikayı uygulamanın güçlüğüne farkındadır.¹⁸⁷

1930 yılındaki Serbest Fırka denemesinin başarısızlığı ve dünya ekonomik buhranı liberal iktisat politikalarını itibardan düşürmüş, tek partinin ekonomik siyasetinde değişimler meydana gelmiş ve devlet ekonominin genel kontrolünü ele alarak daha etkin olmuştur. Bu süreçte Mustafa Kemal üç ay sürecek bir yurt gezisine çıkmış ve halkın SCF'ndan yana takındığı tavrın nedeninin aslında memleketin içinde bulunduğu kötü durumun protesto edilmesinden kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Muhalefetsiz tek partinin, yönetim anlayışını siyasi ve iktisadi olarak revize etmesi gerekmektedir.

Bu yeni revizyon CHF içerisindeki kimi odaklar arasında yer değişimini de beraberinde getirmiştir. Bu odaklardan ilki Başvekil İsmet İnönü'nün başında bulunduğu gruptur, bu grup siyasi vazifelerin önde geldiğini, ekonomik vazifelerin ise ikinci derece öneme sahip olduklarını belirtmektedir. Fırka içerisindeki bir diğer grup ise hükümetin öncelikli olarak ekonomik faaliyetleri yerine getirmesinden yana olan, Celal Bayar'ın lideri olduğu İş Bankası Grubu'dur. 1930 yılından itibaren ortaya çıkan ekonomik kaygılar, beraberinde Bayar ve İş Bankası Grubunun Fırka içerisinde öne çıkmasını da sağlamıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, s.394.

¹⁸⁷ Ayşe Trak, "Liberalizm Devletçilik Tartışması", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.1086

¹⁸⁸ Kemal H. Karpat, **a.g.e.**, s.76.

Siyasi ve ekonomik şekillenmelerin sıkça yaşandığı, liberalizmin yerini devletçiliğe bıraktığı bu dönemde Kadro ve dolayısıyla Şevket Süreyya, siyasi yönetimde olmayan, ancak siyasi yönetimi etkilemek için çaba harcayan devletçi figürler olarak öne çıkmaktadırlar.

2.3. 1931 Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 3. Kongresi ve İnkılâbın İdeolojileştirilmesi İhtiyacı

1929 ekonomik buhranının CHF üzerindeki ilk yansıması, ekonomik buhrandan çıkış için aranan çareler kapsamında Fırka Genel Sekreterliği'nce hazırlanan rapordur. Rapor kapsamında, Türkiye'nin çeşitli illerinde dünya buhranı ve dünyanın 1931 yılındaki durumu etrafında konferanslar verilmesi tasarlanmış ve Ali İktisat Meclisi Genel Sekreterliği tarafından konferans konusuyla ilgili notlar hazırlanmıştır. Hazırlanan raporda; Türkiye'nin dünya pazarı içerisinde önemli olan hammaddelerinin tüketimini önce iç pazarda arttırması, böylece arz eksikliği çıkmasını sağlayarak dünya pazarında bir hammadde açığının oluşmasıyla yeniden üretimi söz konusu ürünlerde arttırarak, bunalımdan karlı çıkmak amaçlanmaktadır.¹⁸⁹ Ancak iç dinamiklerin yanı sıra dış dinamiklerin de etkili olması raporda belirtilen yolun izlenmesine engel olmuştur. Rapor içeriği uygulama imkânı bulamamasına rağmen, buhran, devletin ekonomik politika arayışlarını kısacası devletçilik uygulamalarını hızlandırmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi, “memlekette bir ideoloji hareketi çabası”¹⁹⁰ başlatmış ve neticede bu ideoloji için temel teşkil edecek halkın ihtiyaçlarının tespit edilmesi ihtiyacını ortaya koymuştur. Bu ihtiyaçların tespiti için

¹⁸⁹ Alev Gözcü, **a.g.e.**, ss.531-534.

¹⁹⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam İsmet İnönü (1884-1938)**, Cilt:1, s.388.

18 Kasım 1930-4 Mart 1931 tarihleri arasında, Mustafa Kemal, aralarında Recep Peker, Mahmut Şevket Esenal, Şükrü Kaya ve Ahmet Hamdi Başar'ın da yer aldığı geniş bir kadroyla yurt gezisine çıkmıştır. Gezi, sadece halkın şikâyetlerinin tespiti amacını taşımamakta, CHF'na yeni bir yön vermek için de yapılmaktadır. Ahmet Hamdi Başar da, SCF'nin kapatılmasının ardından çıkılan yolculuğun, "işlerin iyi gitmediği ve müdahale lazım geldiği" düşünülerek başlatıldığını vurgulamaktadır.¹⁹¹

Başbakan İnönü'ye karşı bir alternatif yaratamadan sonuçlanan SCF deneyimi, Atatürk'e SCF'nin açtığı yaraları onarmak zorunluluğunu da getirmiştir. Koçak'ın değerlendirmesi SCF deneyiminden Atatürk'ün prestij kaybederek, İnönü'nün ise prestijini koruyarak çıkmış olduğudur.¹⁹² Yurt gezisi, hem yaraları görmek hem de kısmen de olsa kaybedilen prestiji yeniden kazanmak imkânını ortaya çıkaracaktır.

Yurt gezisi sonrasında CHP'li vekiller tarafından kaleme alınan raporda, hükümetin izlemiş olduğu politikalara ilişkin doğrudan bir ifade yer almamakta ve hükümet politikalarına müdahale etmekten kaçınılmaktadır. Atatürk'ün seyahat notlarında ise toplumsal sınıflar, meslek grubu olarak sıralanmakta ve 1931 yılında kaleme alınacak CHP programının içeriği ile uyum göstererek, daha o günlerde programın hazırlığı niteliğini taşımaktadır.¹⁹³

Yurt gezisi, siyasi ve ekonomik sistem açısından pek çok değişikliği beraberinde getirmekle birlikte, gezi öncesinde SCF feshedilir edilmez, CHF teşkilatına ilişkin mühim değişiklikler de gerçekleştirilmiştir. Parti diktatörlüğü

¹⁹¹ Ahmet Hamdi Başar, **a.g.e.**, s.27.

¹⁹² Cemil Koçak, **a.g.e.**, s.629.

¹⁹³ **A.g.e.**, s.685.

şikâyetlerini ortadan kaldırmak, mahalli seviyede güçlü bir teşkilat kurmak amacıyla parti müfettişlikleri lağvedilmiş, parti umumi heyeti genişletilmiş, parti şubelerine idarecilerini seçme hakkı verilmiş, Recep Peker Genel Sekreterliğe getirilmiş ve SCF azası olarak kabiliyetini ispat eden pek çok kişi CHP'ye alınmıştır.¹⁹⁴

Seyahatin ilk sonucu ise seçimlerin yenilenmesi kararı olmuştur. Bu karar, istenilen atılımların bir ölçüde de olsa yeni bir kadro ile yürütölmek istenmesinin ilk işaretidir. Seçimler öncesinde yayınlanan iki belge de bunun kanıtıdır. Bunlardan ilki “Millete Beyanname” başlığını taşıyan ve CHF'nın “Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve İnkılâpçı” vasıflara sahip olduğunu belirten belgedir. Aynı belgede ayrıca “Türkiye Cumhuriyeti halkının ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdi ve içtimai hayat için işbölümü itibariyle muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia” olduğu şeklindeki halkçılık anlayışı tekrarlanmaktadır.¹⁹⁵ İkinci Beyanname'de bağımsız milletvekili adayı olanların seçimine ilişkin esaslar sıralanmaktadır. Belgede, “Laik, Cumhuriyetçi, Milliyetçi ve Samimi” olması kaydıyla adaylar arasından seçim yapılması istenmiştir.¹⁹⁶

24 Nisan 1931'de yapılan seçimlerin hemen ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 4 Mayıs 1931'de toplanmış ve İsmet İnönü 5. Hükümeti kurarak 9 Mayıs 1931 tarihinde güvenoyu almıştır. Güvenoyu alınmasından bir gün sonraysa yeni kadroların hangi sınırlar içerisinde hareket edeceklerini tayin etmek için CHF'nın 3. Kongresi toplanmıştır.

¹⁹⁴ Walter F. Weiker, “Serbest Fırka Başarı veya Başarısızlık II”, Forum, 1 Nisan 1961, Sayı:168, s.12.

¹⁹⁵ “Millete Beyanname”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Nisan 1931.

¹⁹⁶ “İkinci Seçmenler”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1931.

Kongrede, 13-14 Mayıs 1931 tarihleri arasında ilk kez Fırka programı kabul edilmiştir. Program, sekiz kısma ayrılmış olmasına rağmen temelde devletin niteliklerinin ve uygulanması planlanan temel politikaların sıralandığı iki bölümden oluşmaktadır. İkinci kısım, Fırkanın ana vasıflarının sayılması ile başlamaktadır. Fırka, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve İnkılâpçıdır.¹⁹⁷

Programda yer alan en önemli hususlardan biri de parti teşkilatlanmasına ilişkindir. İl ve ilçelerden köylere kadar teşkilatlanmayı öngören nizamnamede, Halk Evlerine ilişkin herhangi bir ifade yer almamasına rağmen, kongreden hemen sonra Halk Evleri kurulmuştur. Kongre sırasında olağanüstü kurultayını toplayarak kendini fesheden Türk Ocaklarının yerini alan Halk Evleri, cumhuriyet ideolojisinin kitlelere ulaştırılmasından sorumlu olacaktır.

Fırka programında ayrıntılı olarak açıklanan teşkilatlanma, Halk Fırkasının halkın tümünü temsil eden bir parti olarak kurulmuş olmasına rağmen, bu vasfını kaybediyor olmasından kaynaklanmaktadır. Şevket Süreyya'ya göre de güçlü ve yaygın bir teşkilatçı kadroya sahip olamaması nedeniyle, CHP halktan tamamıyla kopmuştur:

“(CHF), halkın dışında, dar, basit bir bürokratik hizip ile, bu hizbe, ancak seçim ve menfaat bağlantıları olan mahalli fakat dar taşralı taraftarlardan ibaretti... Merkezde veya taşralarda partili olmak demek, gelecekte bir şey, bir menfaat veya kariyer bekleyen insan demek olmuştu. Hülâsa inkılâp partisi bir klik haline gelmişti. Kapalı, dar bir klik...”¹⁹⁸

¹⁹⁷ Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, 1931, Ankara, T.B.M.M. Matbaası.

¹⁹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, Cilt:3, s. 386.

Şevket Süreyya, Fırkanın halktan ayrılmakta olduğu uyarısını Ocak 1931’de Ankara’da Türkocağı’nda verdiği konferansta da dile getirmiş ve illerden köylere kadar parti teşkilatlanması önerisinde bulunmuştur. Bu önerinin bir benzeri birkaç ay sonra toplanacak parti programında kabul edilecektir. Sadece parti teşkilatlanması değil, devrimin ideolojileştirilmesi ihtiyacını da parti programında bir şekilde yer alması dikkate değerdir. Bu durum, Şevket Süreyya’nın parti içerisindeki etkinliğinin de bir işaretidir.

Dünya buhranının etkileri ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın parti ideolojisinin yetersizliğini ortaya koymuş, buhran içinde geliştirilen çözümler beraberinde yeni bir ideolojik doğrultuyu da gündeme getirmiştir. 1931 yılında kabul edilen programla, 1929 dünya ekonomik buhranından beri süregelen politika arayışları sona ermiş ve II. Dünya Savaşı sonuna kadar sürecek bir ideolojik yönelim benimsenmiştir. Tek parti döneminin simgelerinin de oluşturulduğu programda, Fırkanın ana vasıfları sıralanmış ve “Devletçilik” ekonominin temeli haline gelmiştir.

3. BÖLÜM

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR AÇISINDAN 1930'LU YILLARDA TÜRK İNKILÂBININ OLUŞUMU

Ulusların kaderini değiştiren devrimler, ideolojilerin doğmasına neden oldukları gibi, ideolojiler neticesinde de devrimler olagelmıştır. Ancak tarihte gücünü ya da temelini herhangi bir ideolojiden almayan devrimler de mevcuttur. İdeolojisiz olarak başlayan devrimler, siyasal olarak güçlendikten sonra toplumu kendi ideolojileri veya doktrinleri doğrultusunda biçimlendirmeye çalışmışlardır. Şevket Süreyya'ya göre de, Türk devrimi temelini herhangi bir ideolojiden almamıştır ve siyasal iktidarın konumunu tam manasıyla kesinleştirmesinin ardından, Türk inkılâbı ideolojik olarak toplumu şekillendirmeye çalışmıştır.

Türk toplumu açısından bu şekillendirme gayretleri, Cumhuriyet dönemi veya 1930'lu yıllarda başlamış değildir. İttihat Terakki'nin kendi ideolojisini oluşturma gayretlerinin benzerlerini Cumhuriyet rejiminde de görmek mümkündür, ancak bu benzerlikler önemli ölçüde ayrışmaları da barındırmaktadır. İttihat Terakki yöneticileri ideoloji oluşturma uygulamalarını, Ziya Gökalp'ı temel alan parti içerisindeki bir gruba bırakmış ve bu grup oluşturduğu ideolojiyi sürekli yeniden yorumlama yolunu tercih etmiştir. Partinin eylem içindeki önderleri ise ideoloji oluşturma işini üstlenmemişlerdir. Cumhuriyet yöneticileri ise kendileri dışındaki bir

grubun böyle bir görevi üstlenmesine müsaade etmemiş, ideoloji formülasyonunu kendileri şekillendirmiş ve ayrıntılı ideolojik belirlemeleri sakıncalı görmüşlerdir.¹⁹⁹

Şevket Süreyya'ya göre de Türk inkılâbının fikri temelleri, sadece Türk aydını tarafından Milli Mücadele esnasında ve sonrasında işlenmemiştir. Ancak, Osmanlı aydını, “yarı aydın” olma vasfına bağlı olarak, Rus aydınınının tersine, reform hareketinin her aşamasında bilimsel eserler ortaya koyamamış²⁰⁰ ve Milli Mücadele döneminin Türk aydını, yeni bir devletin kuruluşuna fikri manada hazırlıksız yakalanmıştır:

“Türk aydınının, çağdaş problemler ve dünya görüşü alanlarındaki hazırsızlığında aramak gerekir, çünkü bu aydınların hayata atıldığı meşrutiyet öncesi yıllarda Avrupa ve Batı kültürü, Türkler için yasak ve kapalıydı. İstanbul Üniversitesi bile ancak 1902’de kuruldu ve bir Üniversite niteliğinden daima yoksun kaldı. Meşrutiyet yıllarında ise harpler, karışıklıklar içinde, mesela Ziya Gökalp ufkundan daha ileri görüşlere ulaşan Türk aydınları yok gibiydi. Bir devir ki mesela o zaman Abdullah Cevdet, Garpcılığı bile, çoğunluk tarafından yadırganıyordu. Ankara kendi elemanlarını, bir aydın Kadrodan aldı. Hülâsa Türk inkılâbı, kendi yorumcu nazariyecilerini bulamadı. 1924’te işbaşında olan aydınlar, Milli Kurtuluş Hareketini ve inkılâbı, basit bir demokrasi çabası, bir parlamentoculuk olarak aldılar.”²⁰¹

1930'lara gelindiğinde ise hem ideoloji eksikliğine inanan devlet, hem de fikri manada donanımlı Türk aydını, ideolojiyi belirleme gayreti içerisine girmiştir. Yeni kurulan devletin, devrin diğer yeni devletleri olan Almanya, İtalya ya da Sovyet Sosyalistler Birliği'nde olduğu gibi yeni bir ideolojiye de sahip olması

¹⁹⁹ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu**, İstanbul, Belge Kültür Sanat Yayınları, 2009, s.80.

²⁰⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa**, Cilt: I, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970, s.280.

²⁰¹ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam İsmet İnönü (1884-1938)**, Cilt:1, s.327.

gerekliliğinden hareketle, bir taraftan inkılâp halka anlatılırken, diğer bir taraftan da inkılâp şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bu faaliyetlerden en önemlisi yüksek okullarda okutulan “Devrim Tarihi” dersleridir. 1934 yılında İstanbul Üniversitesi’nde başlanılan dersler vasıtasıyla o sıralarda üniversite gençliğini komünizm, faşizm ve Nazizm gibi akımlardan uzak tutmak da amaçlanmıştır. Devrim tarihi derslerini verecek kişiler, dış siyaset boyutu ile Yusuf Hikmet Bayur, iktisadi boyutu ile Yusuf Kemal Tengirşek, Türk devriminin başka devrimler ile karşılaştırılması noktasında Mahmut Esat Bozkurt, dünyadaki diğer siyasal sistemler ve sistemlerin Türk Devrimi ile karşılaştırılmasında ise Recep Peker’dir.²⁰²

Matbuat hayatında yer alan pek çok dergi ve gazetede de yeni devletin nasıl olması gerektiğine ilişkin fikirler paylaşılmıştır. Bunlardan ilk akla geleni Recep Peker öncülüğünde çıkan CHF’nın yayın organı Ülkü’dür. “Ülkü”nün çıkış nedeni ilk sayısında Recep Peker tarafından açıklanmıştır:

“Ülkü karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıkıştırmak için... ‘Ülkü’ bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmak için... ‘Ülkü’ milli dile, milli tarihe, milli sanatlara ve kültüre hizmet için... ‘Ülkü’ bütün bu gayelere hizmet yolunda çalışan Halkevlerinin ruhundaki harareti yazı vasıtasıyla yaymak için çıkıyor. Ülkü’nün izahlarında, teşrih ve tahlillerinde Cumhuriyet, milliyet ve inkılâp fikirleri esas olacaktır.”²⁰³

Dönemin ideoloji arayışı içerisindeki diğer yayınları ise Şevket Süreyya Aydemir’in “Kadro”, Hüseyin Cahit Yalçın’ın “Fikir Hareketleri” ve Ahmet Hamdi

²⁰² Sina Akşin, “Bozkurt ve Peker’in Devrim Tarihi Ders Kitapları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl:1994-1995, Cilt:2, Sayı:4-5, s.233.

²⁰³ Recep Peker, “Ülkü Neden Çıkıyor”, **Ülkü**, Sayı:1, Cilt:1, Şubat 1933, s.1.

Başar'ın "Kooperatif" isimli dergileridir. Bu gayretlerden en önde geleni, en etkili ve parti dışından olup partiye en yakın olanı ise kuşkusuz Kadro'dur.

Kadro'nu bu gayretleri "gelişme ideolojisi (development ideology)" ya da "erken bağımlılık teorisi (early dependency theory)" olarak adlandırılrsa da Şevket Süreyya için bundan daha fazlasını ifade etmiştir. Ahmet Kuyaş'a göre Şevket Süreyya, Marksizmi düzeltici ek bir yorumda bulunmaktadır. Kapitalist olmayan toplumlarda sosyalizmin hayata geçirilmesini mümkün görmeyen Şevket Süreyya, özellikle iki konu üzerinde durmaktadır: Komünizmin göz ardı ettiği millet sorunu ve Leninist-Galiyevist sömürge devrimlerinin hayata geçirilmesi.²⁰⁴

Kadrocuların ideoloji oluşturma gayretlerindeki temel hareket noktası, Türk Kurtuluş Savaşı ile birlikte tüm ulusal kurtuluş savaşlarının bilimsel olarak açıklanmasıdır. Kadroculara göre Türkiye'de bir devrim yaşanmaktadır, fakat bu devrimin henüz teorisi yapılmamıştır. Devrimin başarıya ulaşabilmesi için bu hareketin nesnel yasalarının bilinmesi ve ideolojisinin yaratılması gerekir. Türk devrimi bir ulusal kurtuluş hareketidir ve ulusal kurtuluş hareketleri 20. yüzyıla damgasını vuran hareketlerdir. Türk devriminin geleceği de, bu hareketlerin bilimsel olarak açıklanabilmesine bağlıdır.²⁰⁵ İşte Kadro bu görevi yüklenmiştir.

Bu görevi üstlenen Kadrocular, amaçlarına ulaşabilmek için tarihsel materyalizmi benimsemişlerdir. Ancak, tarihsel materyalizmi yöntem olarak kabul ettiklerini, siyasal sistem ya da dünya görüşü olarak savunmadıklarını özellikle vurgulamışlardır. Tarihsel materyalizm ile özdeşleşen Marksizmi bir ideoloji olarak

²⁰⁴ Ahmet Kuyaş, **The Ideology of the Revolution: An Inquiry Into Şevket Süreyya Aydemir's Interpretation of Turkish Revolution**, ss.250-251.

²⁰⁵ Ömür Sezgin, "Kadro Hareketi", **Kadro**, 1932, c.I, Tıpkı Basım, Ankara, AİTİA Yayınları, s.13.

benimsemeyen ve bunu her fırsatta vurgulayan Kadrocular, ne ekonomik ne de toplumsal manada tam anlamıyla Marksist bir model ileri sürmüşler ve Marksizmin savunduğu sınıf ve sınıf mücadelesi fikirlerini Türkiye gibi ülkeleri anlamada yetersiz bulmuşlardır.

Şevket Süreyya'ya göre, Marksizmin birinci çelişkisi yani sınıf çatışması, Türkiye için ilk sıradaki çelişki değildir, Türkiye'nin ilk çelişkisi sömürge ve sömürgeler ile metropoller arasındaki çatışmadır. Çelişkinin ne olduğu konusundaki anlaşmazlık, çelişkinin nasıl çözümleneceği konusunda da mevcuttur. Marksizm, sınıflar arası çelişkinin üretim araçlarının mülkiyetinin kalkması ile gerçekleşebileceğini savunurken, Kadrocular, metropoller ile sömürge ve yarı sömürgeler arasındaki çelişkinin, milli kurtuluş hareketleri vasıtasıyla değişebileceğini savunmuşlardır.

Kadrocular, 20. yüzyılda sınıf kökenli kavgaların sonlandığını ve ulusal kurtuluş hareketlerinin yaygınlaştığını savunurken, yeni cihan nizamını açıklamakta Marksizmi yetersiz bulmuş ve Türk kurtuluş hareketini evrensel kurtuluş hareketleri içerisinde değerlendirmişlerdir. Kadrocu yoruma göre Marksizmdeki sınıflar arası çelişkinin yerini de uluslar arası çelişki almıştır.²⁰⁶

Kadrocuları ve Şevket Süreyya'yı Marksist görüşten ayıran en önemli unsur, sınıf kavgasının tarihin akışı içerisindeki konumudur. Şevket Süreyya tarihin akışına sınıf kavgalarının değil, milli kurtuluş hareketlerinin yön verdiği düşüncesindedir. Kadrocular bu görüşleriyle kominternin ikinci kongresinde (1920) aldığı, "milli kurtuluş hareketleri, dünya proletarya devrimi açısından komünist hareketin ancak

²⁰⁶ Haldun Gülalp, **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, ss.107-108.

bir peyk'i, bir uydu'su, bir yardımcı hareketidir ve bu görüşün bütün komünist partilerce bu şekilde kabul edilmesi emrolunmuştur” kararının da dışına çıkmışlardır.

Marksizmden farklı bir ideolojinin temel alınması gerektiğini savunan Kadrocu tezler, dönemin diğer ideoloji arayışlarınınca da desteklenmiştir. Bunlardan biri de Kadro'yu “çok dikkatli bir fikir ve heyecan mahsulü” olarak gören Ahmet Hamdi Başar'dır. Başar'a göre, Şevket Süreyya'nın Moskova'da eğitim gördükten sonra komünistlik şüphesi altında kalması, O'na yapılan bir haksızlıktır ve Kadro dergisinin yayını bu iddiaları boşa çıkarmıştır. Şevket Süreyya, Marksizm ya da herhangi bir ideolojiyi temel almamakta “...bu orijinal inkılâbın ve modern Türk nasyonalizminin ideolojisini kurmaya çalışmaktadır.”²⁰⁷

Kadrocuların, Marksizm kadar olmasa da, ideolojik olarak bağılıklarının bulunmadığını vurguladıkları bir başka kavram da faşizmdir. Devrimin devam ettiği yaklaşımlarıyla bağlantılı olarak, otoriter yöntemlerle, tek elden, tek parti ve tek şefle yürütülmesinden yana olan görüşleri, Kadro'nun faşist eğilimlere sahip bir dergi olarak tanımlanmasına da neden olmuştur.

Oysa ki Kadrocular faşizmi emperyal bir hareket olarak değerlendirmemişler ve Türk devriminin milli kurtuluş hareketi vasfına zıt olarak yorumladıkları bu anlayışı bir ideoloji olarak dahi kabul etmemişlerdir. Şevket Süreyya'ya göre faşizm, milli bir hareket olmadığı gibi emperyalizmin bir örneğidir:

“Müstemlekeci bir memlekette ve müstemlekecilik şartlarının suihezından doğan tipik bir emperyalizm hadisesidir. Milletin kendi bünyevi muvazenesizliğinden doğan tam bir reaksiyondur. Faşizm ne bir inkılâp ne de bir milli hareket davasıyla ortaya çıkmış değildir. O

²⁰⁷ Ahmet Hamdi, “Plan mefhumu hakkında”, **Kooperatif**, Temmuz 1932, Sayı:2, s.11.

kendine izafe edilen bütün orjinaliteleri, vakayii kendini sürükliyen cebir ve zoru altında kendi iradesi haricinde benimsedi. Faşizmin tam bir ideoloji, hatta müstakil bir strateji sahibi olduğu dahi iddia olunamaz. Denebilir ki bu rejim, kendini her zaman düşmanların hareketine tabi kılan mağlup bir galip vaziyetinde kaldı.”²⁰⁸

Faşizmi bir ideoloji olarak görmeyen Şevket Süreyya, faşizmin otoriter yöntemlerinin, devam etmekte olan Türk devrimince de benimsenmesine yönelik görüşlerine de açıklık getirmektedir. Türk devriminin, avangart bir kadro tarafından şekillendirileceğini ve devletin otoriter yöntemleri ile pekiştirileceğini vurgularken, ileri sürdüğü fikirlerin “façist” devlet şeklinde algılanmaması gerektiğini ve kendine özgü bir inkılâp nizamı olduğunu da belirtmektedir:

“Türk inkılâbı, ne bir façist rejimi ne de bir sınıf diktatörlüğü nizamıdır....BİZ İNKİLÂP DAVAMIZDA NE NUMUNE OLACAĞIZ, NE ADAPTE OLACAĞIMIZ DİĞER BİR İNKİLAP ŞEKLİNİ, ARAMAK İHTİYACINDA DEĞİLİZ.-İnkılabımızın bütün prensiplerini, rejimimizin bütün anasını, ancak kendi inkılâbımızın bünyesinden ve mahiyetinden çıkarabiliriz.”²⁰⁹

Türk devriminin kendine özgü ve faşizmden ayrı bir hareket olduğu konusunda yazılar kaleme alan bir başka Kadro yazarı da Burhan Asaf Belge’dir. Belge’ye göre; “Faşizm, yarı kapitalist bir İtalya’yı kapitalizmin sınıf çelişkisinden ve bu çelişkinin doğurduğu iç anarşi ile bu anarşinin yansıdığı yer olan demagojiden ve bürokratik idare cihazından (demokrasi ve parlamentoculuk) kurtarmak eylemidir.” Türk devrimi ise yarı sömürge Osmanlı Devleti yerine bağımsız Türk devletinin kurulmasıdır. Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi topyekûn olarak

²⁰⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi. I. Faşizm”, **Kadro**, Haziran 1933, Sayı:18, s.7.

²⁰⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **İnkılâp ve Kadro**, Ankara, 1931, ss.27-28.

sömürgecilik karşıtıdır. Türk devrimi ve faşizm arasındaki bir başka fark da söz konusu devrimlerin beynelmilel olmalarıyla ilgilidir. Burhan Asaf'a göre, faşizm yarı-kapitalist ülkeler için uygun rejimdir. Türk devrimi ise “ulusal kurtuluş eylemlerini henüz gerçekleştirememiş uluslar için her zaman bir ideal ve ideoloji kaynağı olacaktır.”²¹⁰

Kadrocuların Türk devriminin faşizmden farklı olduğunu vurgulayan görüşlerine bir destek de 1980'li yıllarda Giacomo Carretto'dan gelmiştir. Carretto, faşizm ve Türk devrimi karşılaştırması konusunda 1930'lu yıllarda değerlendirmelerde bulunan Ettore Rossi'den yaptığı aktarmada; her iki devrimin, farklı durumlardan yola çıkarak oluşmaları nedeniyle benzerliklerden ve hatta devrimler arasında taklitlerden bahsedilemeyeceğini vurgulamıştır. Giacomo Carretto, Kadro yazarlarının Kemalizmin, faşizmden farklı olduğu tezlerini savaş sonrasında ideolojik alanda yeni arayış içerisinde olmaları duygusuna bağlamaktadır: “Kadro yazarları savaş sonrası siyasal eylemlerin çekiciliğine kapılmışlardı, ama aynı zamanda, ideolojik alanda onlardan farklı olmanın arzu ve gereğini de, değişik ve iyi belirlenmemiş bir düzeyde ilişki noktaları aramalarına rağmen, duyuyorlardı.”²¹¹

Temuçin Faik Ertan ise, Kadrocular üzerine hazırladığı çalışmasında; Kadrocuları sosyalizmden çok faşizme yakın görmüştür. Ertan'a göre, sınıf mücadelesinin doğmaması için milli egemenlik kavramı yerine, milli rehberlik kavramını önermiş olmaları Kadrocuların faşist eğilimlerinin bir kanıtıdır. Öte yandan, fert-devlet ilişkileri konusunda faşizmden etkilenen Kadrocuların, faşizmin

²¹⁰ Burhan Asaf Belge, “Faşizm ve Türk Milli Kurtuluş Hareketi”, **Kadro**, Ağustos 1932, Sayı:8, ss.36-38.

²¹¹ Giacomo Carretto, “1930'larda Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler-II”, **Tarih ve Toplum**, Haziran 1985, Sayı:18, s.64.

emperyalist yönüne tepki gösterdikleri ve faşizmin sistem çelişkilerini yok etmedeki yetersizliğine olumsuz yönde yaklaştıkları da aynı analizde belirtmiştir.²¹²

Sistem çelişkilerinin ve dolayısıyla sınıfların oluşumunu engellemedeki yetersizliği nedeniyle karşı çıkılan faşizmin alternatifi olarak demokrasi de benimsenmemiştir. Kadrocular, sınıflaşmaya yol açabileceği değerlendirilen çok partili yaşama da karşı çıkmışlardır.

Şevket Süreyya, Kadrocuların demokrasi karşıtı bu tavırlarını 1970’li yıllarda verdiği bir konferansta değerlendirmiştir. Günün şartları içerisinde Kadro otoriter bir harekettir ve hatta Atatürk devrimlerinin tek şef, tek parti ve tek irade anlayışından pek farklı değildir:

“Evet, Kadro rejimi, otoriter eylem taraftarıdır. Kadro rejimi, klasik Batı demokrasisinin, sarih olarak karşısında ve mücadelesindeydi....Kadro hareketi azınlığın, müdrik (anlamış, idrak etmiş) azınlığın iradesini, çoğunluğun iradesine cebir ve zor ile hakim kılar tezi, Kadro’nun tezlerinden biridir ve doğrudur....yani Kadro’nun önder ve müdrik bir azınlığın hakimiyeti. Kadro siyasetinin o zamanın şartlarına göre tezyidi(ziyadeleştirme, arttırma) ve bunda hayret edilecek bir şey de yoktu. Atatürk’ün de yaptığı buydu. Yani Atatürk’te de tek irade, tek şef, tek parti ve otoriter hükümet. Bu üçünü bir araya topladınız mı Kadro olur adeta. Binaenaleyh, o günün şartları bunu emrediyor....”²¹³

İdeoloji olarak Marksizmi veya faşizmi benimsemeyen, yöntem olarak demokrasiye karşı olan ve Marksizmin tarihsel materyalizm yönteminden yararlanan Kadrocular, Türk devrimine kendine özgü bir ideoloji oluşturma gayretindedirler.

²¹² Temuçin Faik Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Basımevi, 1994, ss.123-124.

²¹³ Şevket Süreyya Aydemir, **Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, Yedinci Oturum (Yuvarlak Masa), İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 11-12 Ekim 1973, ss.107-108.

Şevket Süreyya'ya göre Marksizm, sadece kapitalizmin ve onun tarihi şartlarının yüksek teknikli memleketlerinde meydana gelebilecek bir hadisedir. Buna göre yüksek sanayinin mevcut olduğu, dolayısıyla da sınıfların ortaya çıktığı Avrupa ve Amerika'da hayat bulabilir. Faşizm ise sadece kapitalizmin devamı olan bir harp sonu hareketidir. İki hareket de “alemşumul değildir.” Bu noktada Türk devrimi her iki ideolojiden de ayrı bir yere sahiptir. Ayrıca her bir fikir hareketi kendisini ortaya çıkaran toplumsal ve tarihi koşulların ürünüdür. “Türk nasyonalizmi ile faşizm ya da sosyalizm ideolojileri benzeştirilemez.”²¹⁴ Kendine özgü, herhangi bir mevcut ideolojiyi temel almayan Türk inkılâbı gerek Doğu gerekse Batı ideolojilerine mesafelidir.

Kadronun da içerisinde yer aldığı 1930'lu yılların devrimin ideolojileştirilmesi ya da tanımlanması gayretlerinin ortak noktası Türk devriminin kendine özgülüğüdür. Bu kendine özgülük siyasi bağımsızlığın kazanımıyla da ilişkilidir. Milli kurtuluş hareketiyle “sömürge ya da yarı sömürge uluslara” örnek olma iddiasını taşıyan bir devrimin ideolojik olarak da özgün olması gereklidir. Ayrıca, İtalya, Almanya ya da Sovyetler Birliği'nin şartlarını taşımayan Türkiye'nin o ülkelerin rejimini uygulaması da mümkün değildir.

1938 yılında “Türk İnkılâbına Bakışlar” isimli eserinde Peyami Safa resmi ideoloji olan Kemalizmin oluşum şartlarını, diğer ideolojilerle niçin benzeşemediğini ve kendine özgü durumunu açıklamaktadır:

“Artık Türk milliyetçiliğinin anti kapitalist ve anti komünist Avrupa milliyetçiliğinden iktisadi farkını tayin etmek de zor bir şey olamaz: Türkiye'de İtalya'da kadar büyük sermaye

²¹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, “Beynelmilel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi III”, **Kadro**, Eylül 1933, Sayı:21, s.5.

hareketi, Almanya’da olduğu kadar da işçi kasafeti yoktur. Bugün Türkiye’de had bir devreye girmiş sınıf tezdalarından ve mücadelelerinden bahsetmek abes olur. İtalya’nın ve Almanya’nın sosyalist milliyetçiliğini doğuran ekonomik şartlar Türkiye’de olmadığı için, Kemalizm, sosyalist görüşe yaklaşmadığı gibi faşist milliyetçiliğe de yabancıdır.”²¹⁵

Türk devriminin kendine özgü olmasının yanı sıra bir başka özelliği de beynelmilel niteliğidir. Milli kurtuluş mücadelesi veren ülkeler için emsal teşkil eden Türkiye Cumhuriyeti, sahip olduğu ideoloji ile de diğer milletlere örnektir. Şevket Süreyya’ya göre tüm bu özellikler ile Türk devriminde dört kavramı öne çıkarmaktadır: Milli Kurtuluş Hareketleri, İnkılâp, Kadro ve İdeoloji.

3.1. Milli Kurtuluş Hareketleri

Türk devriminin kendine özgü ve beynelmilel bir devrim olarak adlandırılması “Milli Kurtuluş Hareketi” kavramından kaynaklanmaktadır. Şevket Süreyya’ya göre, dünya üzerindeki çelişkinin nedeni üretim araçları ve teknik vasıtaların dağılımındaki adaletsizliktir. Bu adaletsizlik nedeniyle iki çelişki ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, üretim araçları ve tekniğin ileri olduğu ülkelerde sınıflar arasında yaşanan çelişki, ikincisi ise tekniğin yoğunlaştığı ve sanayinin ilerlemiş olduğu ülkelerle (metropoller) sanayiden yoksun fakat onu kurma niyetinde olan ülkeler (sömürge ve yarı sömürgeler) arasındaki çelişkidir. Bu çelişkilerden ilki sınıf kavgalarını, ikincisi ise milli kurtuluş hareketlerini ortaya çıkarmaktadır.

Marksizme göre, üretim vasıtalarına sahip olan sınıfın ortadan kalkması ile dünya üzerindeki çelişkiler ortadan kalkacaktır. Şevket Süreyya’ya göre de proletarya devrimi ile gelişmiş ülkelerde sermayedar-proletarya çelişmesinin

²¹⁵ Peyami Safa, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Ankara, Kanaat Kitabevi, 1938, ss.212-213.

tasfiyesi mümkündür, ancak dünya üzerinde sanayinin bir kısım ülkelerde yoğunlaşmaması ve dünyanın diğer ülkelerinin sanayiden yoksunluğu devam ettikçe cihanın yeniden düzelmesi, hatta bunun Batılı anlamda sınıfların olmadığı yarı sömürgelerde proletarya devrimi ile gerçekleşmesi mümkün değildir. Çözüm yolu ise sömürge ve yarı sömürge nizamının tasfiyesi olan ‘Milli Kurtuluş Hareketi’dir. Şevket Süreyya, Milli Kurtuluş Hareketi ile kastedilenin bağımsızlık savaşı ve kalkınma hareketi olduğunu da belirtmektedir:

“.... Büyük üretim vasıtalarının, yani sanayin ve ulaştırma vasıtalarının dünya üzerinde yeniden ve daha rasyonel bir şekilde dağılışı şarttır. Bu tasfiye ve dağılışı, elbette ki, sanayici ülkelerin sanayisiz ve geri kalmış milletler ve halklar tarafından yağması suretiyle değil, fakat haysiyetli bir milli bağımsızlık savaşı ile, kurucu, inşacı ve planlı bir milletler ve halklar kalkınması, yani kısaca Milli Kurtuluş Hareketi, yolu ile olacaktır.”²¹⁶

Şevket Süreyya sömürge nizamını tasfiyesini amaçlayan milli kurtuluş hareketlerinin, bir başka hareketin uydusu ya da yardımcısı değil, sınıf mücadelesinin dışında, bütün dünyayı kapsayan yarı sömürge haline karşı verilen bir mücadele olduğunu da özellikle belirtir. Komünist cephe ve sosyalizmin milli kurtuluş hareketlerini bir peyk/yardımcısı olarak saymaları da doğru değildir ve başta Türk Kurtuluş Hareketi olmak üzere milli kurtuluş hareketlerinin tümünün bu sınıflandırmanın dışında tutulması gerekmektedir.²¹⁷

Şevket Süreyya, Milli Kurtuluş Hareketi’nin ana prensiplerini de sıralamıştır. 11 maddelik listenin ilk üç sırasında Milli Kurtuluş Hareketleri’nin “beynelmilel” olması bulunur. Milli Kurtuluş Hareketleri “müstemlekeci memleketlerle,

²¹⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **İnkılâp ve Kadro**, s. 48.

²¹⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, s.477.

müstemlekeler ve yarı müstemlekeler arasındaki iktisadi ve siyasi tezdân birer neticesidir.” Milli Kurtuluş Hareketleri “herhangi bir hareketin peyki, tabii veya rezervi olamaz” derken de Türk Milli Kurtuluş Hareketinin komünizm ya da herhangi bir ideoloji ile de bağlantısı olmadığını vurgulamaktadır. Milli Kurtuluş Hareketleri aralarında ne kadar fark bulunursa bulunsun “bütün memleketlerin müşterek davasıdır.” Milli Kurtuluş Hareketi bir inkılâptır ancak buna ulaşmak için bir istiklal harbinin de gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca “Milli Kurtuluş Hareketlerinin tam ve hakiki mümessili Türkiye’dir.”²¹⁸

Ana prensiplerin ikinci bölümü “milletler arasındaki iktisadi tezatların tasfiyesi”ne ayrılmıştır. Bu tezatların azaltılması sadece milletler arasındaki eşitliği değil, sınıf mücadelesi bakımından toplum içerisindeki tezatların da hallini beraberinde getirecektir. Siyasi ve iktisadi hakları sınırlanmış bütün uluslar için milli kurtuluş hareketleri müşterek bir davadır. Bu itibarla da mesafe, ırk, din ya da dil farkı gözetmeksizin tüm uluslar için örnektir, yani 1930’larda üçüncü bir yol ileri sürülmektedir:

“(…)mili kurtuluş hareketlerine giren veya girmeye namzet bulunan millet ve memleketlerin, aralarında ne kadar mesafe veya ne kadar lisan, kan veya mahiyet farkı olursa olsun, mücadelelerin mevzuu ve gayeleri itibarile aralarında manevi bir mukadderat iştiraki vardır. Bu manevi mukadderat iştirakinin idraki ve milli kurtuluş hareketlerinin bütün cihana şamil ehemmiyetinin her vesile ile ilanı, bu hareketlerin şümül ve itibarını bulması için şarttır.”²¹⁹

Şevket Süreyya, iktisadi vurgusuna rağmen milli kurtuluş hareketlerini sadece iktisadi veya sadece hukuki bir hadise olarak ele almamıştır. Milli kurtuluş

²¹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri”, **Kadro**, Ağustos 1932, Sayı:8, ss.6-7.

²¹⁹ A.g.m., s.10

hareketleri “yeniden doğuş ve kurtuluş”u temsil etmesi nedeniyle bir inkılâp, eski müesseselere karşı “fıilen isyan şeklinde” olması nedeniyle de ihtilâldir. Ancak milli kurtuluş hareketleri bağımsızlığın kazanılması ile sınırlı değildir. Amaç, milletin “milli” olarak muhafazasıdır, bu da ancak “ferdiyetçi, zümrevi ve sınıfı şiarlara bu davada yer verilmemesi” ile mümkündür.²²⁰ Kısacası Milli Kurtuluş Hareketi: Milliyetçilik=Halkçılık=Devletçilik formülünün de temelidir.

Sıralanan bu prensiplerle ulaşılabilecek amaçlar da bellidir: Geri ülkelerin sanayileşmesi, yeni sanayinin bir sınıfın çıkarına açık bırakılmaması, eski emperyalist karların bütün milletin çıkarlarına-devletin elinde toplanması, sınıf mücadelesini tasfiye ederek çelişkisiz, bağımsız ileri bir millet düzeninin ikamesi.²²¹

Milli Kurtuluş Hareketlerinin öncüsü Türk milli kurtuluş hareketi, faşizm ya da sosyalizm gibi diğer ideolojilerden ayrı ve “millet mefhumu” üzerine kurulu bir kavramdır.

“Müstakil millet, mütecanis millet, ileri millet ve tezatsız millet ve işte bir takım vasıflar ki kül halinde alındığı zaman bu vasıflar milli kurtuluş hareketimizi hem ihtilâlcı sosyalizmin milletsizlik bünyesinden, hem faşizmin içe doğru tezatlı ve dışa doğru müstebid millet mevzuundan keyfiyet itibariyle ve tamamıyla ayırt etmektedir.”²²²

Şevket Süreyya, “her sosyal hareketi, ihtilâli, inkılâbı ve milli kurtuluş hareketini” kendinden önceki nizamların anti tezi olarak görür. Her yeni oluşum kendinden önceki nizam tarafından hazırlanmakta ve birikimler ile oluşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin oluşumunu da bu şekildedir:“...Mesela, başta Atatürk

²²⁰ A.g.m., s.11.

²²¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Beynelmilel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi III”, **Kadro**, Eylül 1933, Sayı:21, ,s.8.

²²² A.g.m., ss.9-10.

olmak üzere, onun önder olduğu veya getirdiği sosyal ve dolayısıyla ekonomik, politik, psikolojik müessese ve değerler de, eskilerin bir neyf-ü inkârı ve yerlerine yenilerinin getirilmesi demektir. Mesela: Saltanat yerine Cumhuriyet, mesela; Gümrük esareti yerine Gümrük istiklali...”²²³

Müstemlekecilğe karşı anti tez olarak ortaya konulan Milli Mücadele Hareketleri, eski düzenin yerine yenisini koymakla karşı karşıyadır. Bir sonraki aşama inkılâptır.

3.2. İnkılâp

Milli Kurtuluş hareketini gerçekleştiren, sömürge ya da yarı sömürgeler için devrim yeni başlamıştır. Bağımsızlığına kavuşan devlet, yeni bir rejimi kurmayı amaçlamakta, bu amacını gerçekleştirmek için de bir dizi inkılâbı gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. 1923 yılında kurulan cumhuriyet, saltanatın kaldırılmasından şapka giyimine kadar pek çok inkılâbı gerçekleştirmiştir, ancak Şevket Süreyya’ya göre inkılâp bitmemiştir.

1923’den beri 10 yıl geçmesine rağmen “devrimin bitmediği” teziyle ortaya çıkan Şevket Süreyya, dönemin düşünürleri arasında da bir tartışma başlatmıştır. Bu düşünürlerden ilki inkılâp kelimesi yerine ihtilâl kelimesinin kullanılmasından yana olan Mahmut Esat Bozkurt’tur. Mahmut Esat, Atatürk İhtilâli ismini verdiği kitabında bu kitaba neden bu ismi verdiğini açıklarken Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen hareketi tanımlamış, ihtilâl teriminin kullanımının doğru, inkılâp teriminin kullanımının ise yanlış olduğunu vurgulamıştır: “ihtilâl, bir şeyin esasından

²²³ Şevket Süreyya Aydemir, **Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, 5. Oturum, İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 11-12 Ekim 1973, ss.62-63.

değişerek, yerine yepyenisinin kaim olmasıdır. İnkılâp ise bu değildir. İnkılâp, bir şeyin aslını muhafaza ederek başka bir kalıba girmesi, başka bir hale tekallüp etmesidir.”²²⁴

İnkılâbın bitip bitmediğinin tespitinden önce inkılâp kelimesinin anlamının üzerinde durmak gerektiğini belirten düşünürlerden biri de Hüseyin Cahit Yalçın’dır.

“...bir inkılâp bitmiş te olabilir, devam da edebilir. İnkılâp denince ne ifade edilmek istendiği tespit olunmadan böyle mübahase etmekte hiçbir fayda görülmez. Umumi telekkaiye göre, ani, şedit, bir taraftan yıkıcı, bir taraftan yapıcı bir hareket, bir değişikliktir; uzun sürmemek kelimenin manasında mündemiçtir... Çok uzun sürecek olursa buna *İnkılâp* değil *Tekâmül*(evrim) diyorlar.”²²⁵

Türkiye Cumhuriyeti’nin bir devamlı inkılâp ya da bir tekâmül içerisinde olup olmadığı konusunda kesin bir fikir belirtmeyen Hüseyin Cahit, muhtelif milletlerde içtimai ve siyasi tekâmülün durduğunun söylenemeyeceğini belirtirken aslında Türkiye Cumhuriyeti’nin tekâmül (evrim) içerisinde olduğunu söylemektedir.

Türk inkılâbını süreklilik arz eden bir hareket olarak gören Hüseyin Cahit, her memleket inkılâbında olduğu gibi Türk inkılâbını da kendi mazisinin ve halinin bir mahsulü olarak görmektedir. Ancak, Şevket Süreyya’nın aksine “nev’i şahsına münhasır” Türk inkılâbının, cihan içinde istikbale şamil bir hareketin “öncüsü” olduğuna karşı çıkmaktadır:

“Böyle bir şey kabil olabilmek için, o hadise zuhur ettiği cemiyetin hudutlarını aşabilecek bir mahiyeti haiz bulunmalıdır. Bu da “nev-i şahsa münhasır” kalmamak demektir.

²²⁴ Mahmut Esat Bozkurt, **Atatürk İhtilâli**, İstanbul, Bürhaneddin Matbaası, 1940, s.232.

²²⁵ Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı”, **Fikir Hareketleri**, 29 Teşrinievvel, 1933, Sayı 1, s.18.

Başkalarını taklit etmediğimizi iddia ederken, inkılâbımızın tarihimizden doğduğunu pek haklı olarak hatırlamak, fakat sonra da başkalarına bizim numune olacağımızı düşünmek ilk sözlerimizdeki kuvveti kaybettiren bir dalgınlık teşkil eder.”²²⁶

Şevket Süreyya’yı destekleyerek inkılâbın devam ettiğini vurgulayan ise Ahmet Hamdi Başar’dır. İnkılâbı “yeni şartlar isteyen cemiyetin, yeni bir müvazeneye geçmesi” olarak tanımlayan Ahmet Hamdi’ye göre, tarih boyunca bütün devletler bir muvazeneden diğerine geçmişlerdir, dolayısıyla inkılâplar devletlerin kendi ürünüdür ve Şevket Süreyya’nın da belirttiği gibi devamlıdır.²²⁷

İnkılâbın coşku içerisinde devamı Türk devriminin ana vasfıdır. Siyasi iktidarın ve aydının görevi ise bu coşkuyu sürekli canlı tutmaktır. O dönemde gerçekleştirilmekte olan inkılâplar ise coşkuyu canlı tutmaktan öte söndürmeye yöneliktir. Şevket Süreyya, inkılâpların “Çankaya’da yerleşen insan”ın isteği doğrultusunda Meclisten çıkarılan kanunlar ile yapılmasını ve Şapka Kanununda olduğu gibi hızlı değişimlerin bir anda bir kanun maddesi ile gerçekleştiriliyor olmasını eleştirmiş ve durumu, Heine’nin “Almanya’da inkılâp olmaz. Çünkü kanunen memnudur!” sözünü “Türkiye’de inkılâp olur, fakat ancak kanun yoluyla...” şeklinde değiştirerek özetlemiştir. Ancak, inkılâp isteğinin halktan gelmemiş olmasında “Çankaya’da yerleşen insan”ı sorumlu bulmamıştır, Şevket Süreyya’ya göre, milletimizin iradesini hakan, şef ya da kurultay vasıtası ile ortaya koyması ve tüm hayat nizamı değişse bile buna ses çıkarmaması, inkılâp isteğinin halktan gelmesinin önündeki en büyük engeldir.²²⁸

²²⁶ Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı”, **Fikir Hareketleri**, 29 Teşrinievvel, 1933, Sayı 1, s.19.

²²⁷ Ahmet Hamdi, “İnkılâpçılık ve Türk İnkılâbı”, **Kooperatif**, Mart 1934, Sayı 22, ss.1-2

²²⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, s.375.

Şevket Süreyya, inkılâba ilgisizliği nedeniyle halkı eleştirirken, yeni devlet kadrolarının inkılâbı anlamlandıramadıklarını ve Ankara’da inkılâba ilişkin iki farklı yorum olduğunu belirtir. Bunlardan ilki inkılâbın bittiği, ikincisi ise inkılâbın devam ettiğine ilişkindir. İnkılâbın devam ettiği ve dünya ölçeğinde emsal teşkil etmesi düşüncesi, inkılâbın beynelmilel bir karaktere bürünmesinden endişe duyulmasına da neden olmuş ve “biz bize benzeriz” sloganlarının üretilmesine yol açmıştır. Şevket Süreyya bu sözü açıklarken Halk Partisi Eski Genel Sekreteri Saffet Arıkan’dan şu alıntıya yer verir:

“Azizim! Türkiye bir yumurtaya benzer. Her şeyimiz bu yumurtanın içindedir. Bu içerideki şeylerin dışarıdakilerle hiçbir ilişkisi yoktur. İnkılâplarımız, davamız, hep bu yumurtanın içinde! ...”²²⁹

Bu yumurtanın içinde davayı yürütecek olansa kadrodur. Şevket Süreyya’ya göre bu kadro devrimin ideolojisini belirleyecek ve inkılâbı sürekli kılacaktır. Kadro, bu görevini yerine getirirken çoğunluğun yöntemi olarak tanımlanan demokrasiyi değil, “ona taraftar olanların iradelerine, taraftar olmıyan iradelerin bila kayıt ve şart ve ‘cebir ve zor’ ile bağlanması”²³⁰ olarak tanımlanan inkılâp kavramını temel alacaktır.

“Halka rağmen fakat halk için” gerçekleştirilen Türk inkılâbı, “bitaraf bir nizam” değildir. İnkılâp ona taraftar olsun ya da olmasın, içinde yaşayanların intibak etmesi gereken bir süreçtir ve kayıtsız, şartsız bağlanmayı beraberinde getirmektedir. Bu bağlılık, inkılâbı sürekli kılacak coşkunun da alt yapısını oluşturmaktadır. İnkılâba bağlılığı sağlayacak unsurların varlığı aynı zamanda inkılâbı da canlı

²²⁹ A.g.e, s.422.

²³⁰ Şevket Süreyya, **İnkılâp ve Kadro**, ss.2-3.

kılacaktır. İnkılâbı sürekli ve canlı kılacaksa kuşkusuz gelecek nesillerin varlığıdır. Şevket Süreyya, bu durumu inkılâbın derinleşmesi olarak tanımlamaktadır:

“İnkılâbın derinleşmesi demek, her şeyden evvel, bu prensiplerin ve onların ifadesi olan inkılâp ahlak ve disiplininin, ileri kadronun dimağından genç neslin, şehir halkının ve köylünün dimağına inmesi ve yerleşmesi demektir.”²³¹

İnkılâbın derinleşmesini yani tüm halkın dimağına inmesini sağlayacak olansa “İnkılâp şevki=Antuzyazm”dır. Şevket Süreyya’ya göre, cemiyetler bir ruh hastalığı olan bezginlikten uzak durmalı ve bunun yerine inkılâp heyecanını öne çıkarmalıdır.²³² Bu heyecan öne çıkartılırken de bütün vasıtalar kayıtsız ve şartsız inkılâbın hizmetine girmelidirler. Şevket Süreyya, bu ortamda muhalif herhangi bir hareketi kabul etmemekte, “şuurlu fakat müsamahasız bir disiplin” olarak gördüğü inkılâp nizamında “kontROLSÜZ ve anarşik bir matbuat sistemine”²³³ de karşı çıkmaktadır.

Muhalefetin inkılâp karşıtlığı olarak adlandırılabilirdiği bu dönemde inkılâp heyecanı/şevki üzerine söz söyleyen sadece Şevket Süreyya değildir. CHF da inkılâbın gelecek nesillere aktarılmasından yanadır. Fırka Genel Sekreteri Recep Peker, 1934-35 yılları arasında Ankara ve İstanbul üniversitelerinde verdiği “İnkılâp Dersleri”nde, derslerin amacını, inkılâp heyecanının genç nesillere aşılması olarak tanımlamıştır. Genç nesillere yapılacak aktarımlarla, hem inkılâbın heyecanı hem de sürekliliği sağlanacaktır:

²³¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Kadro”, **Kadro**, Ocak 1932, Sayı:1, s.1.

²³² Şevket Süreyya Aydemir, “İnkılâp Heyecanı (Antuziasm)”, **Kadro**, Şubat 1932, Sayı:2, ss.7-8.

²³³ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s.2.

“Her büyük fikir hareketi, tesiri evrensel olan her inkılâb, ileri gidiş esnasında, nesiller, zamanlar geçtikçe, şefler değiştirdikçe hız ve heyecanının kaybeder. Bu safhalarda yavaş yavaş ana fikirlerden gerilemeler görülür. Bu heyecan hayat boyunca-insan hayatı değil- bir ulusun hayatı boyunca nesilden nesile aynı hızı, aynı canlılığı muhafaza etmezse feragatler başlar, ana inanışlardan kaybedilir. İnkılâbı yok etmek, kayalara çarptırmak isteyen unsurlar bu hızı eksiltebilirler. Buna yol vermemek için biz kurtuluş ve kuruluş devrimizin sıcaklığını nesilden nesile nakletmeliyiz.”²³⁴

Recep Peker, heyecan ile gelecek nesillere aktarılacak inkılâpların toplum tarafından benimsenmesi konusunda da Şevket Süreyya ile benzerlik göstermektedir. İnkılâba taraftar olmayanların, inkılâbı kabulü siyasi iktidar için bir gerekliliktir. Bu gerekliliğin yerine getirilmesi sırasında zor kullanılması ve halkın çoğunluğunun iradesinin göz ardı edilmesi ise kabul edilebilir yöntemlerdir.²³⁵

Şevket Süreyya ve CHF yönetimi inkılâbın sürekliliği, heyecanı konusunda hem fikirken, inkılâbı sürekli kılacak, canlı tutacak ve inkılâba bağlılığı sağlayacak “kadro”nun varlığı konusunda ayrışmaktadır. Recep Peker’in sosyal bünyede var olan “geri, eğri, fena, eski, haksız ve zararlı” unsurların yerine “ileri, yeni, iyi, doğru ve faydalı” unsurları koymak olarak tanımladığı inkılâp, sökülen şeylerin geri gelmemesi ve yeni sistemin kurulmasıdır.²³⁶ Ancak, Recep Peker, neyin eski, geri, zararlı olduğuna ya da kim tarafından zararlı unsurların yerine yenilerinin konulacağına değinmemiştir. Kısacası Şevket Süreyya’nın inkılâpların bir kadro tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği vurgusu Recep Peker’de yer almamıştır.

²³⁴ Recep Peker, **İnkılâp Dersleri**, Ankara, Ulus Basımevi, 1935, s.2.

²³⁵ **A.g.e.**, s.8.

²³⁶ **A.g.e.**, s.7.

“Orjinalite”nin inkılâbın niteliği olarak genel kabul gördüğü ortamda, Şevket Süreyya’ya göre bu orjinaliteyi şekillendirecek ve topluma anlatacak olan ise “Kadro”dur.

3.3. Kadro

“Halka rağmen fakat halk için” inkılâpları açıklayacak, gelecek nesillere aktaracak ve inkılâp heyecanını her daim canlı tutacak kadro, aydınlardan oluşan bir kitledir. Bu kadronun somutlaşmış hali ise “Kadro” dergisidir.

Kadro dergisinin yayını biri jeopolitik, diğeri tarihi iki temel amacı yerine getirmek içindir. Bunlardan ilki, bir milli kurtuluş hareketi olarak Türk inkılâbının sosyal ve ekonomik karakterinin ve istikametinin izahı, ikincisi ise milli kurtuluş hareketimizin uluslararası manasının tespitidir.²³⁷ Her iki amacın nihai manada ulaşacakları nokta ise inkılâbın bir ideolojiye, bir doktrin temelinde sahip olmasını sağlamaktır.

Şevket Süreyya’ya göre, Türk devrimi aslında bir ideolojiye sahiptir, ancak onu henüz sistemleştirememiştir. Bu görev Türk aydınına düşmektedir. İçerisinde bulunulan inkılâp süreci “...kendine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazari ve fikri unsurlara maliktir. Ancak bu nazari ve fikri unsurlar inkılâba İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir.” ve inkılâbı bir ideolojiye dönüştürme görevi “Türk inkılâp münevverliğine” düşmektedir.²³⁸

²³⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, s.447

²³⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “Kadro”, **Kadro**, Ocak 1932, Sayı:1, s.1.

Milli işlerde önder ve öncülük işlevi üstlenecek aydınları ifade etmek için kullanılan “Kadro”, inkılâbın başarısı için şarttır. Çelişkisiz, örgütlü yeni bir Türk toplumunun doğması için, bu aydınlar kadrosunun teknik gücü elinde tutan bir sınıf emrinde ve o sınıfın çıkarlarına çalışan bir “Emirberler Kadrosu” değil, tersine bütün tekniği elinde bulunduran, toplum yararına çalışan teşkilatçılar ve teknisyenler kadrosu olması gerekmektedir.²³⁹

Milli mücadeleyi yapan, ihtilâli gerçekleştiren kadronun yeniden öne çıkması ile ideolojiyi oluşturacak kadronun tespiti sorunu da aşılmış olacaktır. Ancak ihtilâlin akışı içerisinde birlik oluşturmuş önder kadro ihtilâl sonrasında dağılmıştır. Bunun nedeni ise ihtilâl sırasında otoriteye olan itaatin, ihtilâl sonrasında yerini önderin kim olacağı sorusuna bırakmasıdır. Önder kadro içerisindeki lider olmaya dayalı çekişme, Türk ihtilâlinde de görülmektedir. Şevket Süreyya’ya göre Atatürk ihtilâlciler olmaktan ziyade inkılâpçı olması nedeniyle bu önder kadro içerisinde öne çıkmaktadır.²⁴⁰ Kısacası, aydın kadro vurgusuna rağmen Atatürk, kadronun bel kemiğini oluşturmaktadır. 1930’lu yılların ortamı düşünüldüğünde de aksinin mümkün olması pek mümkün değildir. Atatürk ve CHF, ideolojiyi tespit edecek yegâne otoritedirler. Kadro ise bu otoriteleri dolaylı yollardan etkilemeye çalışan bir dergidir.

Şevket Süreyya için de devam etmekte olan inkılâp, inkılâbı benimsemiş, aydın ve disiplinli bir avangart kadronun iradesinde yani inkılâp fırkasında temsil olunmaktadır. Bu fırka, milletin tümünün menfaatinin temsilcisidir, ancak milletin tüm mensuplarından yani tüm vatandaşlardan oluşmamaktadır. CHF’nin milletin tümünü fırka mensubu olarak kabul ettiği yaklaşımın tersine Kadrocular, fırka

²³⁹ Nur Betül Çelik, **a.g.e.**, s.85.

²⁴⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, Cilt:3, s.179.

kuvvetinin yani parti siyasi gücünün, halkın oyları neticesinde teşekkül etmesine, kısacası demokrasiye de karşıdırlar. Fırka gücünü halk yığınlarından değil, ileri sürdüğü fikirlerin isabetinden almalıdır.²⁴¹

Fırka'yı, halkın tümünü kapsayan bir oluşum olarak ele almayan ve Kadro temeline oturtan bu anlayış ile “teşkilat çevresi dar, disiplinli ve şuurlu bir idare ediciler ve kurucular zümresi” kastedilmektedir. Bu durum ise Kadrocu hareketin “jakoben” niteliğini ortaya çıkarmaktadır.²⁴²

Şevket Süreyya, inkılâbın yerleşmesinden ya da kendi deyimiyle derinleşmesinden bahsederken esas sorumluluk yüklediği Fırkanın teşkilatlanmasına da değinmiştir. 1931 tarihinde Türk Ocağı'nda verdiği konferansta ilk olarak Türk devriminin bitmeyen bir inkılâp içerisinde olduğundan bahsetmiş, konferansın ikinci bölümünde ise bitmeyen inkılâbı yürütecek Fırka'nın faaliyet cephelerine değinmiştir. Şevket Süreyya'ya göre Fırka'nın üç ana faaliyet cephesi bulunmaktadır.²⁴³ Bunlardan ilki “Fırka'nın Tarihi” olarak isimlendirdiği cephedir. Bu faaliyet alanı kapsamında fırka, milli bünye oluşumuna yönelik olarak inkılâp tarihi araştırmaları yapacak ve bir nevi inkılâp heyecanı sağlanmış olacaktır. Bu kapsamda daha sonra pek çoğu farklı isimler altında da olsa gerçekleştirilecek olan, İnkılâp Müzesi, Gazi ve İnkılâp Köşeleri, Fırka Menakıbı Mecmuası, Fırka Tarihinin Telifi'nin kurulması önerilmektedir. İkinci faaliyet alanı ise Fırka Programıdır. Fırka programının olmaması durumunda, fırka içinde fikir ayrılıklarının ortaya çıkacağı belirtilmektedir. Açık ve kısa ifadelerin, formülasyonlar şeklinde ifade edildiği

²⁴¹ Şevket Süreyya Aydemir, **İnkılâp ve Kadro**, ss.49-50.

²⁴² Tuncay Önder, **Şevket Süreyya Aydemir-Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Görüşleri-**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, s.76.

²⁴³ Şevket Süreyya Aydemir, **İnkılâp ve Kadro**, ss.54-55.

programla devrimin ideolojisi oluşturulmaktadır. Konferanstan iki ay sonra, Mart ayında Fırkanın Üçüncü Kongresi toplanacak ve kısa ifadelerin yer aldığı program ortaya çıkacaktır. Şevket Süreyya, üçüncü eylem olarak fırka teşkilatlanmasını görmüştür. Milli inkılâbın sembolü liderden nahiye ve köy ocaklarına kadar Fırka teşkilatlanmasının şeması çizilmiştir. Bu şemada “Halk Teşkilatları” adı altında yer alan birim, daha sonra Türk Ocaklarının yerine kurulacak Halk Evleridir.

Aslında inkılâbın ideolojisini yapmakla görevli kadro, inkılâbın ideolojisini halka anlatmaya başlamıştır. Halkevleri, 1934 yılında İnkılâp Tarihi kurs programını başlatmış ve İstanbul Üniversitesi’nde İnkılâp Tarihi Enstitüsü açılmıştır. İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde verilen derslerde inkılâp tanımlanmakta ve unsurları anlatılmaktadır. Şevket Süreyya, İnkılâp Tarihi Enstitüsü ve Enstitüde ders veren Recep Peker ve Mahmut Esat Bey’in çalışmalarını desteklemekte ve Enstitüde verilen derslerde sadece inkılâbın esasları üzerinde değil, inkılâbın tarihi seyri üzerinde durulması gerektiğini belirtmektedir. Şevket Süreyya’nın derslerin yapısına ilişkin bir başka tespiti de, derslerde telkinin ilme, ilmin de telkine feda edilmemesidir. Bu konuyu saltanat ve cumhuriyetin mukayesesi örneğiyle de açıklamaktadır. Saltanatın, cumhuriyete göre iyi ya da fena olduğu iddia edilirken “objektif ilim bakımından iyi veya fenanın ancak nisbi bir kıymeti olduğu” göz önünde bulundurulmalı ve “objektif ilim içtimai kanuniyetlere yani zaruretler ve sebebiyetler zincirine bırakılmalıdır.”²⁴⁴

Kadro’nun aydınlardan mı, devrimi gerçekleştiren kişilerden mi oluştuğu konusuna açıklık getiren bir başka kişi de Tekin Alp’tir. Tekin Alp, devletin ulusa

²⁴⁴ Şevket Süreyya Aydemir, “İnkılâp Kürsülerinde İnkılâp İlmileşmelidir”, **Kadro**, Nisan 1934, Sayı: 28, ss.9-10.

göre değil, ulusun devlete göre biçimlendiği bir devrim döneminde olduğunu belirtirken, devrimin devletçe yani devletin başkanı ile onu kuşatan kadrolarca yönetileceğini ve devletle ulus arasında bağ kuracak birimin de parti olduğunu vurgular.²⁴⁵ Tekin Alp'in kadro kavramında koşul aydın olma ya da belirli bir bilgi birikimine sahip olma değil, sadece devletin başkanına yakın olmaktır. Aslında dönemi en iyi yansıtan kadro tanımı belki de budur. Tekin Alp, yeni devletin yaratılışı sürecinde Atatürk'ün kendisine yakın kadroları nasıl oluşturduğunu da açıklar:

“Ankara'nın devlet yaşamını yakından tanıyanlar, Türk demokrasisinin siyasal kadrolarını oluşturan seçkin sınıfın Atatürk'çe nasıl yetiştirildiğini, nasıl düzenlendiğini çok iyi bilirler. Cumhurbaşkanlığı sarayı, sanki, uygulamalı bir siyasal ve toplumsal bilimler okuludur. Hemen her akşam, parti yöneticileri, Bakanlar, Sayıtlar, Türk düşününün bilgeleri sırayla yemeğe çağrılırlar ve orada uzun saatler, Atatürk'ün yüksek başkanlığı altında, Türk ulusunun çıkarlarını yakından veya uzaktan ilgilendiren siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunları tartışılır. Devrimin düşünceleri ve devrimleri orada, özenle incelenir ve çözümlenir. On beş yıldan beri, her akşam, Atatürk'ün dikkatli bakışları altında yinelenen bu özgür görüşmeler Ankara'da devrim düşüncesiyle ve Atatürk'ün diriltici soluğuyla özel bir hava yaratmaktadır...”²⁴⁶

Kadro dergisinin ve Türk aydınının devrimin ideolojileştirilmesi gayretleri de üç yıl gibi oldukça kısa bir süre sonra, Atatürk'ün sofrasından gelen ilk işaretle son bulmuştur. Yaklaşık üç yıllık süre zarfında Kadro, cumhuriyet seçkini yaratma amacını, siyasi iktidarla kurduğu ilişki ile yürüterek, yeni rejimin gelişim çizgisinde etken bir konumda yer almıştır. Fakat siyasi iktidara yakınlık, Kadro'ya özgü de

²⁴⁵ Tekin Alp, **Kemalizm**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1936, ss.286-287.

²⁴⁶ **A.g.e.**, s.91.

değildir. Entelektüel manada dönemin önemli dergilerinin; Kadro, Belleten, Ülkü, Varlık, Türk Dili^{247*}, Ankara merkezli olarak yayınlanıyor olmaları, yayınlar ile siyasi rejim arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından ilginçtir. Kurtuluş Kayalı'nın da belirttiği gibi, sıralanan yayınların temel amacı, işlevsel bir Cumhuriyet seçkini yaratmaktır. Öyle ki siyasi iktidarın önemli kişilerine ait sözler, direktif olarak kabul edilmiş ve bu yayın organlarınca sorgulanmamıştır.²⁴⁸ Cumhuriyet rejimi de yeni toplumsal kimliğin empoze edilmesinde aydınların çabalarını teşvik etmiş, yapılan yayınlar son bulsa dahi, aydınları parti ya da kamuda istihdam ederek onlardan azami ölçüde faydalanma yolunu benimsemiştir.

Siyasi iktidarın sözlerinin sorgulamaktan kaçınılması, Kadrocuların esas hedefinin hükümete sızmak olduğu eleştirilerini de beraberinde getirmiştir. Oysa Kadrocular, derginin yayınlandığı dönemde çeşitli devlet kademelerinde görevlidirler ve Kadro'nun kapanmasının ardından da bu görevlerinde gerilememişler ya da yükselmemişlerdir. Kadrocuların tek amacı, derginin son sayısında belirtildiği üzere inkılâbın tam manasıyla yerleştirilmesidir: “Her şey inkılâp namına! Her şey inkılâp için...”²⁴⁹

* Sıralanan dergilerle aynı dönemde yayınlanan bir başka dergi de Ahmet Hamdi Başar'ın Kooperatif'idir. Kooperatif'in çıkış nedeni açısından Kadro ya da Ülkü'den farklıdır. Her iki derginin aksine, inkılâba bir ideoloji bulma arayışında ve inkılâbı yapan kadroyu yönlendirme ya da inkılâbı devam ettirecek yeni kadroları oluşturma gayreti içinde değildir. Kooperatif dergisi, iktisadi bir model olarak gördüğü devletçiliği destekleyen kooperatifçiliğin yaygınlaşması ve halkın kooperatifçilik konusunda yönlendirilmesi için yayın hayatına başlamıştır. Ahmet Hamdi, derginin ilk sayısında çıkış amacını da açıklamıştır: “Türkiye’de, halkımızı kooperatifçiliğe alıştırmak, ve kooperatif hareketlerini muntazaman takip etmek için çok neşriyata ihtiyacımız vardır. Biz, muayyen ve mahdut ilim ve fikir adamlarına değil, doğrudan doğruya halka hitap etmeye çalışacağız; bu surette bu büyük ihtiyaçtan bir kısmına elimizden geldiği kadar cevap verebilmeğe uğraşacağız. Kooperatifçilik hakkında diğer neşriyatın çoğalmasını da isteriz; bunlardan okuyucularımızı sık sık haberdar edeceğiz.” (Ahmet Hamdi, “Kooperatif ne için çıkıyor?”, Kooperatif, Haziran 1932, Sayı:1, s.3.)

²⁴⁸ Kurtuluş Kayalı, “1930’lar Sonrasında Türkiye’nin Kültürel Görünümü”, **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.81.

²⁴⁹ Şevket Süreyya Aydemir, “Sosyal Milliyetçiliğin Zaferi”, **Kadro**, İlkkanun-Sonkanun 1934-1935, Sayı:35-36. s.22.

Kadrocuların Türk devriminin ideolojileştirilmesindeki bu gayretleri, kimi yazarlarca orijinal, kendine özgü ve Türk aydınını toplumcu düşünceye yönelten yaklaşım olarak değerlendirilmiş, kimi yazarlar ise Kadro'yu Marksist, faşist ve toplumu değil devleti merkeze alarak analizde bulunan ve kendinden sonraki Türk aydını üzerinde etkili olmayan bir hareket olarak değerlendirmişlerdir.

Kadro'nun devrimin ideolojileştirilmesi gayretlerini önemli bulanlardan başlıcası Emre Kongar'dır. Kongar'a göre, Kadro'nun bu gayretleri yarım kalmamış olsa Kemalizm daha anlaşılır, daha kabul edilebilir ve en önemlisi daha evrensel nitelikte bir ideoloji olarak dünya literatürüne geçebilecektir. Kadro, Türk devrimini "toplumu seferberlik" ruhuna dönüştürmeye gayret ederken, bir taraftan da onu evrensel boyutlarıyla ortaya koymaya çalışmıştır.²⁵⁰

Ülke yönetiminin bizzat içinde bulunmayan, rejimin önde gelen kişileri ile karşı karşıya gelmekten kaçınan, fakat bir taraftan da yönetimi etkilemeye çalışan Kadrocular, ulusçu solun Türkiye'deki ilk köklü ve sistematik savunucusu olarak da tanımlanmaktadırlar. Ulusçuluğu tarihi materyalizm içine yerleştirmeye çalışmaları, emperyalizm analizinde Lenin'den etkilenmeleri, gelir-kaynak dağılımı konularının burjuvazinin hegemonyasına bırakılmaması gerektiği ve hatta burjuvazinin devlet tarafından kontrol edilmesi konusundaki ısrarları, Kadro'yu ulusçu sol akımın bir parçası haline getirmektedir.²⁵¹

Kadro'yu orijinal ve üçüncü dünyacı ideolojinin öncüsü olarak değerlendiren yaklaşımların aksine otoriter eğilimli, Marksist bir hareket olarak değerlendirenler de

²⁵⁰ Emre Kongar, **Atatürk ve Devrim Kuramları**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981, s.426.

²⁵¹ Mustafa Türkeş, "Kadro Dergisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt:2, İstanbul, 2009, s.470.

mevcuttur. Bu eleştirilerin odak noktasını Kadrocuların TKP geçmişi ve Sovyet Rusya’da aldıkları eğitim oluşturmaktadır. Kadrocular ise bu eleştiriler karşısında, kuramsal olarak tarihsel materyalizmi benimsemiş olmalarına rağmen özellikle Marksist terminolojiyi kullanmamaya çalışmışlardır. Üretim güçleri yerine teknoloji, üretim ilişkileri yerine mülkiyet ilişkileri, kapitalizm yerine Avrupa nizamı terimlerini seçmeleri bunun örneklerindedir.²⁵² Sınıfsız bir toplum önermelerine rağmen, yazılarında işçiye ve köylüye değinmemeleri ve kullandıkları dilin üst seviyeden hatta kimi zaman “peygamberane” olan niteliği ise diğer bir eleştiri noktalarını oluşturmuştur.

Kadro çerçevesinde Türk devrimine ideoloji yaratmak için ileri sürülen fikirleri, amaca ulaşma sırasında başarısız olarak değerlendiren bir başka kişi de Emin Türk Eliçin’dir. Eliçin’e göre, Kemalizmin dört varyantı da (Resmi yaklaşım, Ahmet Hamdi Başar yaklaşımı, Kadro yaklaşımı ve Yön yaklaşımı) da yanlış ve bilimsel temelden yoksundur. Kadrocuların içerisinde bulunduğu yanlışlık ise iki unsurdan kaynaklanmaktadır. Birinci yanlış unsur; Kadrocu tezlerin temeline sosyolojik ve ekonomik temeli olmayan devletçiliği oturtmasıdır. İkinci yanlış unsur, mutlak devlet gücünün her şeye kadir sayıldığı bir Kadro’ya mal edilmek istenmesidir. Oysa Eliçin’e göre, ne Atatürk’ün ne de Türk devriminin bir kadrosu yoktur.²⁵³

İlhan Tekeli ve Selim İlkin’in değerlendirmelerine göre ise yukarıda sıralanan olumlu ya da olumsuz eleştirilerin aksine Kadro, cumhuriyetin gelişim çizgisinde önemli bir değişim meydana getirmemiş, ancak tarih yazıcılarının yoğun ilgisini

²⁵² İlhan Tekeli-Selim İlkin, “Kadro ve Kadrocuların Öyküsü”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol**, Cilt 8, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.605.

²⁵³ Emin Türk Eliçin, **Kemalist Devrim İdeolojisi**, İstanbul, Ant yayınları, 1970, ss.300-301.

çekmiştir. Bunu nedeni; iç disiplini yüksek, özgünlük iddiası taşıyan görüşlerle iktidar olmadan, iktidarı etkilemeye çalışan elitlerin varlığıdır.²⁵⁴

Taner Timur da Kadrocu görüşleri, Türk devrimine felsefi bir temel teşkil etmekten uzak bulmakla beraber, devrimi Atatürk'ünkinden farklı bir felsefeye oturtmaya çalışması nedeniyle önemli görmüştür.²⁵⁵

Kimilerine göre hükümet politikalarına ters düştüğü için, kimilerine göreyse devletçilik uygulamasının ilk dönemlerinde belli bir işlevi yerine getirmesi sonrası, 1934'te devletçilik uygulamaları rayına oturduktan sonra var olmasına neden kalmadığı için kapatılan²⁵⁶ Kadro'nun yayın hayatının sonlanması ile ortadan kalktığını söylemek hayli güçtür. Kadrocular, devletin çeşitli kademelerindeki görevlerini sürdürmüşler ve Kadroculuğu yaşatmışlardır. İktidarla olan ilişkilerinin olanak verdiği dönemlerde Kadrocu görüşler iktidarı yayınları olmaksızın etkilemişlerdir. Bu etkilemenin örneklerinden ilki, Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev'in İkinci Dünya Savaşı sonrasında hazırlanan kalkınma plan ve programlarının hazırlanmasındaki etkin konumlarıdır. İkincisi ise 1950'lerde yeniden üretilme amacını bulamayan Kadro'nun 27 Mayıs 1960 sonrasında, planlı ulusal kalkınma, anti-emperyalizm ve sosyal adalet gibi kavramlarla yeniden öne çıkmasıdır. Bu yeniden üretim sürecinin en önemli fırsatı ise Yön'dür. Şevket Süreyya ve Yakup Kadri, Yön yazarları arasındadırlar. Yön de Kadro ve Kadrocularla olan bağlantısının farkındadır ve bir sayısını Kadro'ya ayırmıştır. Ancak bu sayı yayınlanırken Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev, kendi isimlerinin

²⁵⁴ İlhan Tekeli-Selim İlkin, a.g.m., s.600.

²⁵⁵ Taner Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, Ankara, İmge Kitabevi, 2013, ss.181-182.

²⁵⁶ Ayşe Trak, "Liberalizm-Devletçilik Tartışması (1923-1939)", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.1087

Kadrocular arasında yer almamasını istemişlerdir.²⁵⁷ 1970'lerin ortasında ise Kadrocular ömürlerini tamamlayarak bir kez daha bir araya gelme ihtimallerini tamamiyle kaybetmişlerdir. Arkalarında bıraktıkları ise inkılâbın ideolojileştirilmesi gayretleri olmuştur.

3.4. İdeoloji

Geniş anlamıyla ideoloji, sistematik ve kapsamlı ama genel gevşek bir dünya görüşü ya da bakış açısı/zihniyet; dar anlamıyla ise daha sıkı ve ayrıntılı, iç tutarlılığı yüksek bir siyaset teorisi ve uygulama programıdır. Her iki tanıma göre de ideolojinin bir toplumda hegemonik bir durumda bulunması, siyasal kültürü önemli ölçüde etkilemekte ve siyasal kültürle çakışmasa dahi onunla hayli örtüşecek ölçüde etki alanını genişletmektedir.²⁵⁸ Bir ideoloji ya da düşünce sistemi olan Kemalizm ise siyasi iktidarın gerçekleştirdiği eylemler ile şekillenmiştir. Osmanlı döneminin fikir ve deneyimlerine sahip olursa da gerçekleştirilen eylemler ideolojinin yaratılması sürecinde belirleyici olmuştur.

1930'lar Türkiyesinde aydınların asıl kaygısı ise, siyasi kültürü önemli ölçüde etkileyecek ideolojinin belirlenmesidir. Ahmet Hamdi Başar, 1930-1931 yılları arasında Atatürk'le çıktığı geziden 14 yıl sonra kaleme aldığı satırlarda, dönemin ideoloji bulma gayretini de özetlemektedir:

“Tek hedefim davalarımıza çıkar yol bulmak ve inkılâp hareketimizin fikir temelini hazırlamağa çalışmaktı. İnkılâpla İslamcılık ve Osmanlıcılıktan ibaret iki büyük tarihi

²⁵⁷ İlhan Tekeli-Selim İlkin, a.g.m., s.613.

²⁵⁸ Taha Parla, **Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Atatürk’ün Nutku**, Cilt:1, İstanbul, İşletişim Yayınları, 1994, s. 11.

kökümüzden sıyrılmış, Garp medeniyet âlemine kayıtsız ve şartsız karışmaya hazırlanmıştı. Bu karışma nasıl olacaktı?”²⁵⁹

Bu karışımı belirlemeye çalışacak ve Türk devriminin kendine özgülüğünü vurgulayacak olansa Kadro’dur.

Türk devriminin bir ideoloji temelinde oturtularak toplumun tamamını etkilemesi gerekliliğini ilk gündeme getirenlerden biri de Şevket Süreyya’dır. 1931 tarihli ve daha sonra İnkılâp ve Kadro olarak kitaplaştırılacak konferansında, firkanın bir ideolojisi yani programı olması gerektiğine değinmiş ve firkanın bir programı olmaması durumunda fırka üyelerince farklı ve alakasız fikirlerin ortaya atılacağını belirtmiştir.

Şevket Süreyya’ya göre, Türk inkılâbı Rus ve Fransız inkılâpları gibi bir düşünce sistemine dayanmaktadır ve inkılâbı başarıya ulaştıracak olan inkılâbın ideolojisidir. Şevket Süreyya ideolojinin gerekliliğini açıklarken, ideolojiye bağlı diğer kavramları da ortaya koymaktadır. Bunlar:

“Bu ideolojiyi benimseyen bir Önder. Ve onların çevresinde bir tür Avangart yahut Öncü bir Kadro”, “İnkılâbın uygulanmasını düzenleyen kuram (teori) ya da halka kadar inen bir görüş ve inancalar sistemi. İnkılâp heyecanı ve sloganlar...” ve “ Eylem ve uygulamada kısa vadeli hedefler için bir taktik, ya da harekât siyaseti, uzun vadeli hedefler için de bir strateji, ya da kitlelerin bu uzun vadeli hedeflere, amaçlara, yılmadan, bıkmadan yönelişini sağlayacak bir inkılâp disiplini...”dır.

Oysaki Türk inkılâbı, bu sayılanların tümüne sahip değildir. Türk inkılâbının bir önderi vardır, ancak bir ideolojisi yoktur. “Milli Kurtuluş Hareketi” bütün

²⁵⁹ Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye**, s.1.

sömürge ve yarı sömürge hareketler için bir önder harekettir, ancak bu hareket bir doktrine sahip değildir. Doktrin için gerekli tüm unsurları içerisinde barındırmaktadır, Mustafa Kemal, bu unsurların derlenmesine destek vermiştir. Kadro da bu derleyici hareketlerden biridir.²⁶⁰

Kadroculara göre, inkılâbın sahip olması gereken ideolojinin eksikliği inkılâbın yanlış anlaşılmasına ve yanlış uygulanmasına sebep olmakta, bu durum da gerçekleştirilen devrimi yetersiz kılmaktadır. 1934 yılındaki ilk baskısında Ankara Romanı'nın kahramanı Neşet Sabit, inkılâbın başına gelenleri açıklarken de bu yanlış anlaşılmalara değinmektedir:

“Bunlar, hep, inkılâbın yanlış anlaşılmasından çıkan neticeler... İnkılâbı, kocanız kendine göre, Murat Bey kendine göre, Şeyh Emin kendine göre anlıyor, hani, bazı dinler vardır ki, müfessir ve müçtehitlerinin (kuran ve hadisleri açıklayan, bunlardan yeni hükümler çıkaran din bilginleri) çokluğu yüzünden mana ve mahiyetini değiştirir; işte, bizim inkılâbımız başına da böyle bir şey gelmektedir...”²⁶¹

Kadrocular işte bu yanlış ve eksik anlaşılmaları ortadan kaldırmak için yola çıkmışlardır.

Kadroculara göre siyasi iktidar da ideoloji eksikliğinin farkındadır ve başta Kadro olmak üzere bu eksikliği giderecek çabaları desteklemektedir. Şevket Süreyya, 1925'te Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Gazi arasında geçen konuşmada, Yakup Kadri'nin “Pekiye ama Paşam, bu Partinin doktrini yok?” Sorusuna, Gazi'nin “Elbette olmayacak oğlum. Eğer bir doktrine bağlanırsak hareketi dondururuz! ...” cevabını aktarırken, Gazi'nin Türk devriminin kendisinden önceki Batılı

²⁶⁰ Şevket Süreyya Aydemir, “İnkılâbımızın İdeolojisi”, **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1976

²⁶¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ankara**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, ss.142-143.

demokrasilere ait fikir hazinesini benimsemektense, kendine özgü doktrin ve ideolojiyi oluşturma yolunu kastettiğini vurgulamaktadır.²⁶²

Şevket Süreyya'nın ideolojinin gerekliliğine yaptığı vurgu, sadece yeni rejim için belirli bir temelin oluşturulmasına yönelik değildir. Şevket Süreyya, diğer ülkelerde özellikle İtalya ve Rusya'da gerçekleştirilen rejim değişikliklerinin ve ideoloji arayışlarının da takip edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Moskova ve Roma, yeni Türkiye gibi “cemiyetin maddi bünyesinin yeniden ve teknik kuruluşu mücadelesi içerisinde ilerleyen ve bu cidalde silahı, her şeyden evvel, inkılâp entuzyazmı ve ‘nefs feragatinde kahramanlık’ olan memleketlerdir ve Türk hükümetinin bu memleketlerin ‘tetkik teşebbüsleri’ incelemesi doğru bir yaklaşımdır.”²⁶³

Hem ideoloji oluşturma gerekliliği hem de diğer ülke örnekleri Kadrocu çabaların siyasi rejim tarafından belirli bir süre için dahi olsa desteklenmesini sağlamıştır. Ancak, ideoloji denilince cumhuriyet rejiminde ilk ve tek akla gelen Kemalizm'dir. Siyasi iktidar, 1927 tarihli CHF II. Kongresi'nden, 1937 tarihinde Kemalizmin anayasada yer almasına kadar geçen sürede ideolojisini oluşturmuş ve adlandırmıştır.

Kemalizm bir ideoloji olarak kabul edilmiştir, ancak bu ideolojinin tüm yönleri ile tamamlanması gerekmektedir. Bu noktada Kadro, Kemalizm ideolojisinin ekonomik alanda var olan boşluğunu doldurmak maksadıyla ortaya çıkmıştır ve

²⁶² Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1976, s.114.

²⁶³ Şevket Süreyya Aydemir, “Kadro”, **Kadro**, Haziran 1932, Cilt:6, ss.3-4.

temel niteliği Kemalizmle uyumlu bir milli kurtuluş hareketi teorisi üretmektir²⁶⁴, muhalif siyasi hareketlerin sınırlandırıldığı 1930'lar Türkiyesinde Kemalizm karşıtı ideoloji arayışlarının vücut bulması ise mümkün değildir.

Yayın hayatı süresince iktidar karşıtı, muhalif bir tavır takınmamış Kadro, siyasi iktidarı yönlendirme ve etkileme gayretleri içerisinde olurken, zaman zaman etkili olmuştur. Merdan Yanardağ'a göre, Şevket Süreyya'nın kimi düşünceleri CHP programında da yer almıştır, "kimin kimi etkilediği belli değil" diyerek Kadro'nun çizmeye çalıştığı kendine özgü devletçilik ideolojisinin aslında iktidarın izlediği devletçilik anlayışından etkilendiğini belirtmektedir.²⁶⁵

Kadro'nun eksik ideolojiyi evrensel ve ulusal açıdan tamamlayarak gerçek bir ideoloji olarak topluma sunmak istemesi, Kemalizm bakımından da uygun bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. "İdeoloji", toplumu bir arada tutacak, hareketlendirecek, seferber edecek nitelikleriyle kendisinden beklenen işlevleri yerine getirecektir.²⁶⁶ Konuya bu açıdan yaklaşıldığında Kadro'nun varlığı, Kemalizmin yerleşmesi bakımından destekleyici mahiyette değerlendirilmektedir. Öte yandan Kadrocuları bir ideoloji ortaya koymaktan çok siyasi iktidarın ideolojisini olumlayan bir zihniyet olarak değerlendirmek de mümkündür.

Bu değerlendirmelerin tümünün ulaştığı netice ise Kadro'nun ideoloji yaratma niyetiyle ortaya çıktığıdır. Milli Kurtuluş Hareketi'ni gerçekleştirerek tam bağımsızlığa ulaşan devlet, yeni rejime yönelik inkılabları yapmıştır. Ancak sanılanın aksine, 1930'larda hem iç, hem de dış konjonktürden kaynaklanan değişimlerle,

²⁶⁴ Kurtuluş Kayalı, "Kadro Hareketi ve Gelişimi", **Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.16.

²⁶⁵ Merdan Yanardağ, **a.g.e.**, s.27.

²⁶⁶ Emre Kongar, **a.g.e.**, s.424.

inkılâpların tam olarak yerleşmediği ve başarıya ulaşamadığı görülmüştür. Bu durumu ortadan kaldırmak ve devrimi ideolojiye kavuşturmak için siyasi iktidara yani CHF'na bazı görevler düşmektedir. İktidarda olmasa dahi iktidarı etkileme ve toplumu yönlendirme kabiliyetinde olduğu iddiasıyla ortaya çıkan Kadro ise, ideoloji oluşumunda siyasi iktidarı destekleyecek ve kendisi için bir yaşama alanı oluşturacaktır. Ancak sanılanın aksine Kadrocu Şevket Süreyya'nın ileri sürdüğü devrim ideolojisi ile Kemalizm birebir örtüşmemektedir.

4. BÖLÜM

1930'LARDA ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR'İN İNKILABIN İDEOLOJİSİNİ ANALİZİ

1930'lu yıllarda devrimin ideolojisi mevcuttur ve adı da bellidir. Kemalizm Türk devrim ideolojisinin adıdır. Ancak bu ideoloji tam manasıyla sistematik hale gelmemiş, kuralları belirlenmemiş ve eksik yanları tamamlanmamıştır. Sıralanan bu işleri yeri getirme görevi ise kuşkusuz Atatürk'e ve siyasi iktidara yani CHF'na düşmektedir. Fakat toplumun şekillendirilmesinde aydınların rolünü de unutmamak gerekir. Aydınlar, ideolojinin tanımlanmasında ve tamamlanmasında siyasi iktidarı sorgulamayacak, tam tersine olumlayacak ve pekiştirecek, ideolojinin tam olarak oluşturulduğu düşünüldüğünde ise kendilerine ihtiyaç kalmadığından göz ardı edileceklerdir.

Yayın hayatının başlangıcı ve sonlanışı dikkate alındığında Kadro, siyasi iktidarın ideolojisini oluşturmada özellikle de devletçiliğin pekiştirilmesinde faydalanılan aydın topluluklarından biridir. Şevket Süreyya ise bu topluluğun ideologu ve kurucusudur.²⁶⁷ Ayrıca, sadece Kadro dergisi ile değil, 1960'lı yıllarda kaleme aldığı "Tek Adam" ve "İkinci Adam" kitaplarıyla da hem devrimin hem de ideolojisinin tarihini anlatmıştır.

²⁶⁷ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Bir Cumhuriyet Öyküsü-Kadroyu ve Kadrocuları Anlamak**, 2003, s.ix.

Devrimin ideolojisi Kemalizm'dir. Ancak adı konulmadan önce nitelikleri sayılmaya başlanmıştır. 1927 yılında CHF'nın II. Büyük Kongresinde dört ilkenin (cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik) parti programında yer alması ile Kemalizm tanımlanmaya başlanmış, Kadro'nun yayın hayatına başladığı 1932 yılının hemen öncesinde, 1931 tarihli CHF III. Kongresinde 6 ilkenin tümü (devletçilik ve inkılâpçılık) firka programında yer almıştır. Kemalizm en güçlü ifadesini 1935 CHP programında bulmuş, dönemin öztü politikasının yazımıyla, küçük ses uyumuna göre, "Kamalizm"²⁶⁸ olarak tescil edilmiştir. 1937 yılında ise Kemalizm anayasada yer almış ve devletin resmi ideolojisi belli olmuştur.

1930'lu yılların ortamında Kemalist olmayan bir ideolojik arayışın mevcudiyeti ise mümkün değildir. Nitekim, Şevket Süreyya da "Kemalizm karşısında Kadro ideolojisinin durumu nedir" sorusuna verdiği yanıtta Kadro'yu Kemalist bir hareket olarak tanımlamış ve Kadro'nun ideolojinin topluma hâkim kılınmasına yönelik misyonuna da açıklık getirmiştir:

"Kadro hareketi bir Kemalist harekettir. Mustafa Kemal'in Türkiye'de başlattığı büyük hareketin hem memleket ölçüsünde, hem de dünya çapındaki mana ve önemini belirtmeğe çalışan harekettir. Türk milli kurtuluş hareketinin inkılâpçı ve inşacı vasfını savunmağa çalışmıştır. Bu hareketin sadece bir milli mücadele ile sona ermediğini ve siyasi, iktisadi ve sosyal alanlarda yeni bir inşa davası olduğunu, Kemalizmin yeni bir vatan, millet ve devlet anlamına dayandığını daima ve ön planda savunmuştur. Bu itibarla Mustafa Kemal ve Kemalizm Kadro'nun sadece hizmetinde bulunduğu ulu varlıklardır."²⁶⁹

²⁶⁸ Taha Parla, **a.g.e.**, s.13.

²⁶⁹ Şevket Süreyya Aydemir, "Atatürk, Kadro'yu Niçin Destekledi", **Yön**, 20 Haziran 1962, sayı:27,s.11.

Dönemin otoriter koşulları dikkate alındığında Şevket Süreyya'nın tutkulu Kemalizm savunuculuğu olağan kabul edilebilir. Ancak Komünizm'den Kemalizm'e geçişi ve yeni ideolojiye bağımlılığı şaşırtıcı ve hatta samimi bulunmamış da olabilir. Bu durumu en iyi yorumlayansa Şevket Süreyya'nın biyografisini kaleme alan Halil İbrahim Göktürk'tür:

“Hiç kuşku duyulmaya, ideolojiler, çoğu tutkunlarınca bir inanç, bir tarikat hatta bir din'dir. Sonrası Aydemir komünizmden dönmüş ve kopmuştur..üstelik Kemalizm ilkeleri emrine girdiğini ilan ve ispat ederek..Yine çeşitli örnekleriyle bilinir ki başka bir dinden dönerek, yeni bir din'e girenler ikinci inançlarında çok bağınaz, hani de salt katı olurlar. İşte Şevket Süreyya, son inanç ve davası yolunda ancak kendisini böylesine adanmış biriydi denebilir.”²⁷⁰

Kemalizmi bir din seviyesinde benimsemiş olmasına ve 1960'lı yıllarda Kadro'yu Kemalist bir hareket olarak tanımlamasına rağmen, Şevket Süreyya kaleme aldığı kitaplarında “Kemalizm” kelimesini kullanmadığını da belirtmiştir. Ayrıca, CHP içinden teorisyen ve yorumcu çıkmadığına ve Atatürk doktrinler temelinde hareket etmeye karşı olduğundan Kemalizmi bir ideoloji olarak görmediğine de değinmiştir:

“(…) İZMA, derlenmiş, sistemleştirilmiş, belirli dayanaklara dayanan bir cereyanın, bir akımın yahut teorik esasların ifadesi olan bir tez'in adı olmalıdır kanısındayız. Hâlbuki Mustafa Kemal Hareketi, daha doğrusu Milli Kurtuluş Hareketi, ideolojiye esas olacak fikri prensipleri ihtiva etmekle beraber, böyle bir sistem halinde terkip ve izah edilmiş değildir...”²⁷¹

Şevket Süreyya, 1960'lı yıllarda ideoloji olarak görmediği ve eserlerinde kullanmadığı bir başka kavrama, “Atatürkçülük”e de açıklık getirmiştir. Şevket

²⁷⁰ Halil İbrahim Göktürk, **a.g.e.**, s.178.

²⁷¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, Cilt: 3, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969, s.442.

Süreyya'ya göre Atatürkçülük zamanın ruhuna göre şekil alan, halkın yararına yenilikler gerçekleştiren bir zihniyettir:

“Atatürkçülük bir ilim ve bir heyecan sistemi olmaktan ziyade, bir eylem ve zihniyettir. Bu ruh, eylem ve zihniyetin yapısı ise, his ve heyecandan ziyade, çağın akışına dayanır. Milletın yaşadığı şartların doğru değerlendirilmesine dayanır. Geriye değil, ileriye, çağın ilkelerine yönelen, akıl ve mantık icaplarına uygun, bir dinamizme dayanır. Bu, Atatürk'ün fethedebildiği siperlerden bir adım geri atmadan, bir tanesini bile feda etmeden, çağın icaplarına ve hızına ayak uydurmak demektir. Atatürk'ün daha ilk günden başlayarak, daima ‘her şey’ saydığı halk yararına yeni kanunlar, yeni organlar, yeni müesseseler peşinde koşmak demektir. İşte Atatürkçülük budur. Atatürkçülük, Atatürk'e dönüş demek değildir. Atatürkçülük, Atatürk'ün bıraktığı yerden, onu daha ileriye götürmektir.”²⁷²

Cumhuriyetin ideolojisi Kemalizm ya da 1982 anayasasında geçen adıyla Atatürkçülük, altı temel ilke (cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik, inkılâpçılık) üzerine kurulmuş olsa da, gerçekleştirilen yasal ve idari düzenlemelerle birlikte bir bütündür. Harf devrimi, Batı ölçülerinin benimsenmesi ya da şapka inkılâbı şekle yönelik düzenlemeler olarak görülüp ideolojinin ilkeleri ile bir tutulmayabilirler, ancak toplumsal yaşamdaki etkileri, altı ilkedен daha fazladır.

Kemalizmi veya Atatürkçülüğü bir ideoloji olarak görmeyen, ancak benimseyen Şevket Süreyya, şekli olarak nitelendirilen bu devrimlere değinmiş, her birini milli duygularla Batı kanunlarına ve düzenine yönelik olarak değerlendirmiştir. CHP'nin altı okunu ise, “çok cepheli, zengin, ileri ve çağın akımına cevap verebilecek nitelikte ideolojik unsurlar”²⁷³ olarak tanımlamış ve altı okun parti aydınları tarafından hiçbir zaman işlenmediğini belirtmiştir. Özellikle devletçilik

²⁷² A.g.e., s.535.

²⁷³ A.g.e., s.442.

konusunda derinlemesine açıklamada bulunulmamıştır. Kadro, bu boşluğu gidermeye çalışacak ve devletçiliği açıklayacaktır.

Kemalizmi ideoloji olarak görmeyen ve Mustafa Kemal Hareketi'ni Milli Kurtuluş Hareketi üzerine temellendiren Şevket Süreyya için, devletçilikle birlikte, üzerinde özellikle durulması gereken ilkeler milliyetçilik ve halkçılıktır.

4.1. Milliyetçilik

Osmanlıdan Cumhuriyete taşınan milliyetçilik kavramının ilk tanımlanışı 1931 tarihli Halk Fırkası programında milliyetçiliğin fırkanın ana vasıflarından biri olarak sayılması ile gerçekleşmiştir. Programa göre milliyetçilik, “Fırka, terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimai heyetinin hususi seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar” şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca aynı programda millet tanımına da yer verilmiştir: “Millet; dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasi ve içtimai bir heyettir.”²⁷⁴

Recep Peker Fırka programının izahı üzerine verdiği konferansta yukarıdaki tanımlamaya “...bereber yaşamak yolunda müşterek arzu ve muvafakatta samimi olmayı ve sahip olunan mirasın muhafazasına müşterek fedakarlıkla birlikte devam hususunda arzu ve irade iştirakini...”ilave ederek bir nevi Atatürk'ün yazdırdığı satırlar ile paralellik kurmuştur. Sözlerinin devamında Recep Peker, kendilerine Kürt, Çerkes, Laz ve Pomak gibi fikirler telkin edilmiş olan vatandaşları da Türk

²⁷⁴ Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, Ankara T.B.M.M. Matbaası, 1931.ss.30-31.

milletinden saydıklarını ve bu yaklaşımın Osmanlı devletinin ümmet siyaseti ile hiçbir alakasının bulunmadığını da vurgulamıştır. Aynı Türk vatandaşlığı tanımının Hıristiyan ve Musevi vatandaşlarımız için de geçerli olduğu belirtilmiştir.²⁷⁵

Şevket Süreyya 1931 tarihli programda yer alan tanımlamaları sınırlı olmakla beraber “aydınlık” bulmuştur. Millet tanımında din ya da ırkın gözetilmemesi, yeni rejimin Osmanlılık ve/veya Turancılık anlayışlarından ayrı bir anlayışa sahip olduğunu ortaya koymaktadır:

“Türk milliyetçiliği Türk sınırları içinde yaşayan Türklerin kaderine bilfiil bağlı, sınırdışı Türklere kardeşlik sevgisi duyan, milli olmayan cereyanlara karşı olan, insanlık ailesini benimseyen, Türk sınırları içinde Türkçe konuşan, Türk kültürü ile yetişenleri birleştiren bir prensip olarak alınmaktadır. Bu prensip hem Osmanlılığın toplum yapısında, milleti’i değil ümmet’i esas tutan görüşten ayrıdır, hem eski imparatorluğu teşkil eden kavmiyetler karışımının ifadesi olan Osmanlılık anlayışından başkadır. 1908 ihtilâlini takip eden Genç Türkler devrinde ve Aydınlar arasında kuvvet bulan ırkçılık Turancılık anlayışından da keza ayrı bir anlayış sistemidir.²⁷⁶

Ancak, Kemalizmin eksik kalan yanı devletçilik üzerinde yoğunlaşarak uygulanacak iktisat politikaları konusunda siyasi iktidarı etkilemeye çalışan Kadro’nun ve Şevket Süreyya’nın esas kaygısı “bağımsızlık” tır. Milli Kurtuluş Hareketi sonrasında bağımsızlığına kavuşan ulusun, bu bağımsızlığı devam ettirebilmesinin tek yolu siyasi ve ekonomik manada da bağımsızlığın sağlanmasıdır. Lausanne Anlaşması ile siyasi bağımsızlığını tescil ettiren Türkiye Cumhuriyeti, kapitülasyonların kaldırılması ile de ekonomik bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak bu

²⁷⁵ Recep Peker, **Cumhuriyet Halk Fırkası Programının İzahı Mevzuu Üzerine Konferans**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1931, s.10.

²⁷⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, Cilt 3, ss.450-451.

bağımsızlık izlenecek iktisat politikaları doğrultusunda devam edebilecektir. Sermayedar sınıfın var olmaması dikkate alındığında devletin ekonomiye hâkim olduğu iktisat politikalarının izlenmesinden başka seçenek yoktur.

Şevket Süreyya için sosyalizm de, liberalizm de bir sınıf hâkimiyetine dayanan rejimlerdir, dolayısıyla sınıfların var olmadığı bir toplumda uygulanmaları mümkün değildir. Türk milli kurtuluş hareketi ise herhangi bir sınıfın hâkimiyetini reddetmiş ve iktisadi birliği esas amaç edinmiştir yani “milli kurtuluşa millet bünyesi üstünde yükselen ve iktisadi menfaatte millet bütünlüğünü üstün tutan yeni ve sosyal bir milliyetçilik vasfı mevcuttur.”²⁷⁷ Kısacası Türk devrimi sosyal milliyetçiliğin tek örneğidir.

Türk ulusunu ortaya çıkaran ve onu Türkiye Cumhuriyeti adı altında tüm dünyaya kabul ettiren milli kurtuluş hareketi, “dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasal ve sosyal bir birlik olan millet”²⁷⁸ sayesinde gerçekleştirilmiştir. Şevket Süreyya için de millet “tarihi bir mahsul” olarak Türk devrimin merkezinde yer almaktadır.

“Artık millet, ne münhasıran ırkı, ne münhasıran harsi, ne münhasıran siyasi bir mefhum, ne de aralarında sadece, ırk, hars ve devlet iştiraki olan bir beşer parçasıdır. MİLLET, milli hudutlar mikyasında tessüs etmiş ve bu hudutlar dâhilinde yaşayanların müşterek menfaatlarına uygun bir iktisadi iş-birliğidir ki, bu birliğin müeyyidesi milli istiklal, ideolojik ifadesi de hars-birliğidir.”²⁷⁹

²⁷⁷ Şevket Süreyya Aydemir, “Sosyal Milliyetçiliğin Zaferi”, **Kadro**, İlkkanun-Sonkanun 1934-1935, Sayı:35-36, s.9.

²⁷⁸ A. Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969, s.28.

²⁷⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **İnkılâp ve Kadro**, ss.21-25.

Ahmet Kuyaş'a göreyse, tarihi materyalizm ile milliyetçiliğin sıra dışı karışımı (anomalous amalgamation) olarak nitelendirilebilecek Şevket Süreyya'nın sosyo-tarih analizleri dönemin I. Türk Tarih Kongresi (2-11 Haziran 1932) söylemleri ile benzerdir. Sınıf yerine ulusu koyan bu analizlerde her zaman milliyetçilik ön plandadır.²⁸⁰ Kadrocular ideolojilerinin milliyetçi yönünü sınıfsız, tezatsız millet anlayışı üzerine inşa ederken, Şevket Süreyya bu milliyetçiliği sosyal nasyonalizm (milliyetçilik) olarak adlandırmıştır:

“İmtiyazsız, sınıfsız bir millet kuruluşu: sosyal milliyetçilik...işte devletçilik bu yeni sosyal milliyetçiliğin bu yeni sosyal ulus kurumunun bir müjdecisi oldu: İktisatta devletçilik, fikirde ve kültürde devletçilik, politikada devletçilik”²⁸¹

Ahmet Kuyaş, üretim araçlarının mülkiyetinin topluma ait olduğu ve toplum için iyi olanı onlardan daha iyi bilen gönüllü bir kadro tarafından denetlendiği bu istemin özellikle “sosyal milliyetçilik” olarak adlandırıldığını belirtir. Bu adlandırmada “milliyetçi sosyalizm” teriminden özellikle kaçınıldığını ve yıllar sonra bu adlandırmanın daha da değişerek III. Dünya ülkelerini de içerecek “memleketçi sosyalizm”e dönüşeceğini ekler.²⁸²

Tam bağımsızlık tezi üzerine kurulu Türk milli kurtuluş hareketi, devrim ilklerinden milliyetçiliğin hayata geçirilmesi ile varlığını idame ettirebilecektir. Ancak siyasi rejim dahi devrim ilkleri ile ne kastedildiğinin bilincinde değildir. İdeolojiyi tanımlamaya çalışan Kadro ise devletçiliğe yaptığı vurgu ile aslında tam bağımsızlığa ve milliyetçiliğe göndermede bulunmaktadır. Kapitalist dünya

²⁸⁰ Ahmet Kuyaş, **a.g.e.** s.212.

²⁸¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Sosyal Milliyetçiliğin Zaferi”, **Kadro**, İlkkanun-Sonkanun 1934-1935, Sayı:35-36, ss.5-7.

²⁸² Ahmet Kuyaş, **a.g.e.**, ss.338-339.

sisteminden bağımsız olarak hareket edecek Türkiye'nin az gelişmişlikten kurtularak, gelişmiş ülkeler arasında yer almasında görev, sınıflar olmadığından, devlete düşmektedir. Bu “gelişmecilik” noktasında milliyetçilik ve devletçilik kesişmektedir. İlerleme ve gelişmeyi hedefleyen milliyetçiliğin kullanabileceği tek vasıta devletçiliktir. Bu vasıtanın kullanım sebebi ise devrimin bir başka ilkesinden yani halkçılıktan kaynaklanmaktadır.

Milliyetçilikte var olan siyasi ve hukuki eşitlik, halkçılık anlayışında var olan sınıfsız toplum fikriyle bütünleştirilmekte, sınıfsız bir toplumda halkın siyasal hayata ve yönetime katılması ise TBMM'nde temsili ile mümkün olabilmektedir.²⁸³ Kısacası milliyetçilik ve halkçılık sonuçları ve nedenleri itibariyle birbirlerine bağlı kavramlar olarak ortaya çıkmaktadırlar.

4.2. Halkçılık

Kemalizmin ilkelerinden ve gerçekleştirdiği inkılaplardan birçoğu Osmanlı imparatorluğu döneminde gündeme gelmiştir, bunun örneklerinden biri de halkçılıktır. Ancak, halkçılık gündeme geldiği her dönemde; Osmanlıda, milli mücadele yıllarında ve cumhuriyet rejiminde farklı manalarda kullanılmıştır.

Osmanlı döneminin hâkim halkçılık anlayışı Ziya Gökalp'in tesanütçülük/solidarizm* olarak tanımlandığı, Rus Narodnik akımının etkisindeki halkı köylüler ve yoksullar olarak gören dayanışmacı bir akımdır. Halkçılığın, II.

²⁸³ Levent Köker, **Modernleşme ve Kemalizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.158.

* Solidarizm: ekonomide devlet müdahaleciliğine öneren, çalışanları ve güçsüzleri gözetken sosyal mevzuatı gündemine alan, toplumsal yaşamda sınıf çatışmasının gereksizliğine inanan, çelişkiden arınmış, uzlaşma esasına dayalı organik dayanışmayı (tesanüdü) benimseyen, laik eğitimi savunan, pasifist, uzlaşmacı bir anlayış. (Zafer Toprak, **Türkiye'de Popülizm 1908-1923**, İstanbul, Doğan Kitap, 2013, s.288)

Meşrutiyet sonrasında Osmanlı imparatorluğunda bu denli etkili olmasının nedeni ise, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyin Zade Ali gibi Rusya'dan Osmanlı'ya gelen Türklerin, Türkçülükle birlikte Narodizm yahut da Narodniçist olarak ifadelendirilen halkçılık görüşünü de yaymalarıdır.²⁸⁴

François Georgeon ise Osmanlı devletinin halkçılık anlayışını Narodnik akımının etkisinde değerlendirmemektedir. Osmanlı'daki halkçılık “kapitalist türde bir ekonominin oluşum sürecinden kayıpla çıkan toplumsal tabakaların ideolojisi”dir ve Rusya'daki narodnik hareketten farklı olarak kapitalist düzeni ortadan kaldırmak değil, Türklerin bu kapitalist düzene katılmasını, “milli iktisat politikaları” uygulamak ve “milli burjuvazi”yi yaratmak suretiyle, sağlamayı hedeflemektedir. Bu durum halkçılık ile milliyetçilik arasındaki ilişkinin anlaşılmasında yegâne açıklayıcı parametredir.²⁸⁵

Halkçılığın Osmanlı dönemi düşünce hayatındaki yaygınlığı sadece siyasi değil edebi alanda da görülmektedir. “Milli edebiyat” öncülüğünde Türk Yurdu ve Halka Doğru dergileri, halkla bütünleşme ve halka doğru gitmeyi savunarak bu akımı etkin kılmışlardır. Dikkat çeken husus tüm bu dergilerde “halk” ve “ulus” kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılmasıdır. Bu dönemde aydın halka inmeli, halkla bütünleşmeli ve halkın düzeyine inerek onu eğitmelidir.²⁸⁶

Milli mücadele içinde olan ülkelerde ise halkçılık “milliyetçilik” ile birlikte ve hatta bir tür milliyetçilik olarak ortaya çıkmıştır. Yok olma tehlikesi altındaki

²⁸⁴ İsmet Giritli, **Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, Yedinci Oturum (Yuvarlak Masa), İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 11-12 Ekim 1973, s.98.

²⁸⁵ François Georgeon, “Osmanlı Devletinde Türk Milliyetçiliğinin Yükselişi (1908-1914)”, **Osmanlı Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler**, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, YKY, 2006, s.35.

²⁸⁶ Nur Betül Çelik, **a.g.e.**, ss.95-97.

ulus, “halk” ile eş anlamdadır. Bu kapsayıcı halkçılık tanımı iki amacın gerçekleştirilmesine yöneliktir: Bunlardan birincisi farklı toplumsal sınıf temsilcilerinin bir araya getirilmesidir. Büyük Millet Meclisi’nde yer alan eşraf, bürokrat, din adamı, köylü vb. sınıflar bu amacın gerçekleştirildiğinin göstergesidir. İkinci amaç ise sınıfsız bir toplum idealiyle Bolşevik Sovyet rejiminden sağlanan desteğin halkçılık vasıtasıyla sürdürülmesidir.²⁸⁷

Kısacası milli mücadele döneminin halkçılık anlayışı emperyalist düzene ve eski düzene karşı milli davayı destekleyen herkesi ifade etmektedir. Feroz Ahmad, bu durumu 1789 Devriminden önce Fransa’daki Üçüncü Sınıfa benzetmekte ve halk terimini eski düzeni destekleyenler dışında tüm sosyo ekonomik gruplar olarak tanımlamaktadır.²⁸⁸ Amaç ise eski düzeni yıkarak yeni bir düzen kurmaktır. Bu görev halkın tüm unsurların dayanışması ile gerçekleştirilecek ve böylece sınıf tezadı da önlenecektir.

Nur Betül Çelik, Milli Mücadele döneminin halkçılık anlayışını, Meclis içerisinde var olan gruplar arası mücadeleye de dayandırmaktadır. Meclisin açılması ve ilk günlerin heyecanlı havası geçtikten sonra milletvekilleri arasında fikri ayrılıklar baş göstermiş ve mecliste gruplar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri milli mücadele ile saltanat ve hilafetin kurtuluşunu da hedefleyen İttihatçı Gruptur. Mustafa Kemal ve İttihatçı Grup arasındaki mücadele halkçılık anlayışının bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Mustafa Kemal’in hazırladığı “13 Eylül 1920 tarihli “Halkçılık Programı”nda (ki daha sonra Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun lahikasını teşkil edecektir) Meclisin yasama, yürütme ve yargı güçlerini kendisinde toplaması

²⁸⁷ **A.g.e.**, s.101.

²⁸⁸ Feroz Ahmad, “Kemalizmin Ekonomi Politikası”, Feroz Ahmad, Çev: Fatmagül Berktaş (Baltalı), **a.g.e.** s. 235.

ve devleti bağımsız olarak yönetmesi hükmü yer almış, ancak halk egemenliğine dayanan bu anlayış saltanat ve hilafet yanlılarının tepkisini çekmiştir. İttihatçı Grup programa “saltanat ve hilafetin ve vatanın istiklaline kadar çalışılması” ifadesinin konulmasında ısrarcı olmuş, bu talepleri kabul görmeyince de yara almıştır. Kısacası, farklı amaçlarla bir araya gelmiş meclis üyeleri zamanla milli mücadelenin hedefleri konusunda ayrışmaya başlamış, devletin bağımsız bir anlayışla yönetilmesinden yana olan grup bu anlayışı halk egemenliği etrafında tanımlayarak destek sağlamış ve muhalif grupları güçsüzleştirmiştir.²⁸⁹

1 Kasım 1922’de saltanatın kaldırılmasıyla ise halkçılık, “hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” anlamına ulaşmıştır. Bu dönemde cumhuriyet kelimesi itina ile kullanılmamaya çalışılmış, “halkçılık”, “halk egemenliği” ve “halk iradesi” döneme hâkim anlayışları yansıtmıştır. Atatürk de “halk idaresi” ve “halkçılık” deyimlerini “cumhuriyet” kelimesinin yerine kullanmıştır. Cumhuriyet idaresini kurmayı amaç edinen teklif ve önerisinde de cumhuriyet yerine, halk idaresi, halk hükümeti ve halkçılık terimleri yer almıştır.²⁹⁰

Atatürk, Türk halkçılığının birinci önemli vasfı olarak onun milliyetperver olmasını, ikinci vasfı olarak ise sınıf anlayışına karşı oluşunu göstermiştir. 20 Nisan 1931 tarihli bildirisinde başlıca çalışma zümrelerini (çiftçi, esnaf, işçi, serbest meslek erbabı, tüccar, memur) sıraladıktan sonra “...Bunların her birinin çalışması diğerinin ve umumi camianın hayat ve saadeti için zaruridir. Fırkamızın bu prensiple istihdaf ettiği gaye sınıf mücadelesi yerine içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirini

²⁸⁹ Nur Betül Çelik, a.g.e., ss.102-109.

²⁹⁰ İsmail Arar, **Atatürk’ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi**, İstanbul, Baha Matbası, 1963, ss.11-12.

nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir...”²⁹¹ diyerek aslında Ziya Gökalp’in meslek zümreleri arasındaki işbirliği yaklaşımına gönderme yapmıştır. Meslek zümrelerinin rakip olmasındansa birbirleri ile işbirliği halinde toplumsal yaşamda var olmaları ve neticede sınıfsız bir topluma ulaşılması hedeflenmektedir.

Atatürk’ün halkçılık anlayışı Türkiye’nin sınıfsal yapısıyla da yakından bağlantılıdır. Türkiye’nin sınıfsız ya da sınıflar olmasına rağmen çıkarları birbiri ile çelişmeyen sınıflardan oluşması, halkçılık anlayışının uygulanmasını mümkün kılmıştır. Bu korporatist anlayış, bütün sınıfları içine alan kapsayıcı tek partiyi ortaya çıkarmıştır. Tek parti ile istikrara ve huzura kavuşacak Türkiye, anti-liberal, anti-sosyalist “üçüncü yol” niteliği taşıyan bir rejim modeliyle Sovyet rejimine karşı ideolojik ve jeopolitik bir tampon oluşturacaktır.

Tek parti CHF, 1931 tarihli programında da halkçılık ilkesine yer vermiştir. Hiçbir ferde, aileye, sınıfa ve cemaate ayrıcalık tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul eden nizamnamede halk, işbölümü itibariyle muhtelif mesai erbabına ayrılmıştır. Başlıca çalışma zümreleri a) Küçük çiftçiler, B) Küçük sanayi erbabı ve esnafı, C) Amele ve işçi, Ç) Serbest meslek erbabı, D) Sanayi erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccardır.²⁹²

Meslek zümrelerinden oluşan ve hiçbir kimseye ya da gruba imtiyaz tanınmayan halkçılık anlayışına rağmen memlekette sınıf şuuru oluşturacak tahriklerden de çekinilmektedir. 1931 tarihli programını izah eden konuşmasında Recep Peker, bu tahriklere değinmiş ve başka memleketlerden gelen bu “serpintilere”

²⁹¹ A.g.e., s.25.

²⁹² Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, Ankara, TBMM Basımevi, 1931, s.28.

karşı “uyanık olunması uyarısında bulunmuştur. Peker konuşmasında sadece bu serpintilere karşı uyarıda bulunmamış, vatandaşlara hürriyetlerinin kullanımıyla ilgili sınırlarlar da çizmiştir: “Fakat vatandaşlar bütün bu hürriyetleri kullanırken devlet otoritesinin mahfuz kalması ve başkaların hürriyetleri hududunun aşılmaması Fırkamız için mühim bir dikkat noktası teşkil eder.”²⁹³

Halkın sınıflardan oluşmadığını belirten halkçılık anlayışında, küçük sınıfların toplumsal konumları korunmaya ve onların sömürülmesi engellenmeye de çalışılmıştır. Herkesin iş ortağı olarak üretim sürecine katılmasının hedeflendiği bu sistemde devletin mülkiyeti yoktur. Ancak bu sistem sosyalist ya da kapitalist bir sistem de değildir. Nur Betül Çelik’in de belirttiği gibi “halkçılık ideolojisinde devlet, yardımsever, güçlü, koruyucu bir anlamda mutlu bir toplum yaratma amacına ulaşmada araç olarak görülmektedir.”²⁹⁴

Küçük sınıfları koruyan ve mutlu bir toplum yaratacak olan devlet, bu görevini yerine getirirken toplumun kimi kesimlerinden de yardım alacaktır. Bunun en iyi göstergesi 1934 tarihli döneme ait eserinde Nusret Kemal’in kaleme aldığı satırlardır. Nusret Kemal’e göre halkçı bir devletin en önemli görevi, halkın en kısa sürede kendi kendini idare edecek kültür ve şuur seviyesine ulaşması için gerekli tedbirleri almak ve bu seviyeye varmış olanları memleket idaresine ortak etmektir. Memleket idaresine ortak edilen şuurlu ve kültürlü halk, sınıflardan oluşmadığı iddia edilen toplumda farklı bir konumda olacaktır:

²⁹³ Cumhuriyet Halk Fırkası Programının İzahı Mevzuu Üzerinde Konferans, Ankara, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1931, s.12.

²⁹⁴ Nur Betül Çelik, **a.g.e.**, ss.90-91.

“Şüphesiz ki yarım akıllı, veya şuuru aykırı tesirler altında aksayan bir adamla şuuru mükemmel bir hür adama memleket idaresinde aynı hakkı vermek doğru olmaz. Milleti idare hakkı bu ehliyete malik olanlara, ve tam olarak, verilmek lazımdır. Demokrasinin gayesi de bütün halkı bu ehliyete vardırmasıdır.”²⁹⁵

Memleketi idare hakkını elde eden seçkinlerin imtiyazlı sınıf anlayışı, milli mücadele döneminin devrimin halk yığınlarına dayanması anlayışından farklıdır. Yeni halkçılık anlayışında toplumun sınıflardan oluşmadığı ve sınıf çıkarları arasında çatışmanın da olmadığı kabul edilince, toplumu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak için “seçkinlerin öncülüğü” kabul edilmiştir. Tüm toplumun yararına çaba gösterecek seçkinlere direnmenin cehaletten kaynaklanacağı ve bazılarının toplumun yararına olan şeyleri göremeyecekleri değerlendirilmiştir. Bu nedenle seçkinlerin halkın çıkarları için halkın direncini kırmaları gerekmektedir. Bu durum hem halkçılık hem de devrimcilik anlayışlarının değiştiği manasına gelmektedir. Devrim halk yığınlarına dayanarak yapılmayacak, yukarıdan ve zor kullanılarak gerçekleştirilecektir.²⁹⁶ Kısacası 1930’lu yıllarda milli mücadelenin halkçılık anlayışı değişmiş ve “halka rağmen halk için”e dönüşmüştür. Bu dönüşüm İttihatçılıkta görülen Gustave Le Bon* etkisinin cumhuriyet yönetimine yansımalarıdır.²⁹⁷ Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal’in de dönemin modası Gustave Le Bon kitaplarını 1916’da Suriye cephesinde okuduğu ve çevresi ile paylaştığı Şevket

²⁹⁵ Nusret Kemal, **Halkçılık ve Köycülük**, Ankara, Tarık Edip ve Ş.Kütüphanesi, 1934, ss.11-12.

²⁹⁶ İlhan Tekeli-Gencay Şaylan, “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi”, **Toplum ve Bilim**, Yaz-Güz 1978, s.81.

* Toplum ve kitle psikoloji üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Fransız sosyolog ve antropolog (1841-1931). Devrimlere karşı olan Le Bon, her türlü toplumu kitle psikolojisini yansıtan bir topluluk olarak görür. Yığın psikolojisiyle hareket eden toplumun Batı uygarlığını çöküşünü hazırlamaktadır. Bu süreci tersine çevirmenin tek yolu seçkinlerin inandıkları dönüşüm programını, kitlelerin onayına sunarak değil onları ikna ederek uygulamaktır. Le Bon’un Osmanlı döneminde gündeme geliştiği ittihatçıların ilgisi ve Abdullah Cevdet’in tercümesi ile ilgilidir.

²⁹⁷ M. Şükrü Hanioğlu, “İttihatçılık”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Dönemler ve Zihniyetler**, Cilt:9, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.253.

Süreyya tarafından aktarılmıştır.²⁹⁸ Pozitivist anlayışın temelini oluşturacak bu kitaplarda; kâğıt üzerinde kendisi için hizmet edilen halk kimi zaman gerçekleştirilmesi planlanan devrimlerin önünde engel olarak görülmektedir.

Kadrocuların Türk Devrimi'nin ideolojisine ilişkin tezlerinde de halkçılık önemli bir yer işgal etmektedir. Kadrocu tezlerde devletçilik yer almakla birlikte, esas olarak devletçilik, halkçılığın geliştirme aracı olarak görülmüştür. Bu araçla hem ekonomik bağımsızlık sağlanacak, hem de toplumdaki sınıf farklılıkları ve burjuvazinin ortaya çıkması önlenecektir. Şevket Süreyya'nın halkçılık tanımı da dönemin siyasi iktidarının söylemleri paralelindedir. Bireyi değil, toplumu öne çıkaran tanımlama, hak yok vazife var anlayışını da yansıtmaktadır: “Biz, cemiyet içinde ferde ‘hürriyet’ değil; milletler cemiyetinde Millete ‘hak’ ve ferde de bu ‘hür millet’ içinde yalnız ‘vazife’ veriyoruz.”²⁹⁹

Siyasi iktidarın 1930'lu yıllardaki halkçılık anlayışının önemli kavramlarından biri de köy'dür. Milletin efendisi olan köylünün eğitilmesi, çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırılması ana hedeflerden biridir. Ancak köylünün çağdaşlaşma paralelinde kapitalistleşmesiyle ilgili herhangi bir yargı üzerinde durulmamıştır. Kadro ise köy ve köycülüğü, halkçılık anlayışının bir parçası olarak ele almış ve başta topraksız köylünün topraklandırılması olmak üzere üretim ilişkilerindeki tezatların ortadan kaldırılmasıyla, toplumsal tezatların da kaybolacağını ve sınıfsız toplumun muhafaza edilebileceğini vurgulamıştır.

Halkçılık kavramıyla birlikte gündeme gelen bir başka kavram da “sınıftır. Siyasi iktidarın toplumsal sınıfları reddeden tezinin aksine, Kadrocular Türkiye'nin

²⁹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919)**, Cilt: 1, s.308.

²⁹⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **İnkılâp ve Kadro**, s.34.

sınıfsal yapısına değinmişler, Türkiye'deki sınıfların varlığının üretim ilişkilerinden kaynaklandığını vurgulamışlar ve çözüm yolu olarak devletin planlı iktisadi politikalar uygulamasını önermişlerdir. Bu Kadrocu görüşlerin en iyi örnekleri İsmail Hüsrev Tökin'e ait yazılardır. İsmail Hüsrev, özellikle Doğu Anadolu'da derebeylik sisteminin devam ettiğini, Anadolu'nun genelinde köylünün ticarete yönelik değil, kendi ihtiyacını karşılayacak kadar üretim yaptığını ve bu durumu aşmanın tek yolunun devletin planlı iktisadi politikaları olduğunu belirtmektedir.³⁰⁰

Milli Mücadelenin ilk günlerinden itibaren Mustafa Kemal'in "Millet Halk'tır. Devlet Halk Devletidir" düsturunu benimseyen ve 1930'larda toplumsal sınıfların tam manasıyla belirgin olmadığını ileri süren Şevket Süreyya, 1960'lı yıllarda toplumsal sınıfların varlığına vurgu yapmıştır. Şevket Süreyya'ya göre Türkiye'de "derebeylik, ağalık, şeyhlik imtiyazı"ndan kaynaklanan sınıflar mevcuttur, 1924 anayasasının liberal yapısı ile toplumda var olan sınıflar daha da belirginleşmektedir ve CHP'nin halkçılık ilkesi "idealizm, toplumun gerçek yapısı ve gelişme istikametiyle çelişmektedir."³⁰¹

Şevket Süreyya'nın 1960'lı yıllarda vurguladığı imtiyazlı sınıflar 1930'larda belirgin olmamakla birlikte mevcuttur. Siyasi iktidarın gayesi de bu imtiyazlı sınıfları yani milli Türk burjuvazisini yaratarak kapitalist sisteme dâhil olmaktır. Ancak 1930'ların siyasi ve ekonomik ortamı bu burjuvaziyi ortaya çıkarmaya müsaade etmemiştir. Milli burjuvaziyi oluşturacak ortam ise halkçılık ve onu tesis edecek devletçilik ile mümkündür.

³⁰⁰ İsmail Hüsrev Tökin, "Milli İktisat Tetkikleri: Türkiye'de Derebeylik Rejimi", **Kadro**, Ağustos 1932, sayı:8, s.30.

³⁰¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, Cilt 3, s.454.

4.3. Devletçilik

Kadrocu anlayışa göre; milli kurtuluş hareketini gerçekleştirerek tam bağımsızlığına kavuşan ve Şevket Süreyya'nın temel çelişkilerinden ilkinin yani sömürgeci/sömürge ulus çelişkisini ortadan kaldıran Türkiye, sınıfsız bir toplum yapısının oluşturulması ve muhafazası aşamasındadır. Bu sınıfsız toplum yapısının ve tam bağımsızlığın devamı ise devletçi iktisat politikalarına bağlıdır. Esasında devletçi iktisat politikaları, hem 1929 ekonomik buhranın hem de Türkiye'de öne çıkmayan burjuvazinin yokluğundan kaynaklanan zorunlu bir tercihtir.

Devletin ekonomiye müdahalesi, milli bir iktisat anlayışı ya da milli burjuvazi oluşturulması sadece cumhuriyet rejimine özgü amaçlar değildir. Milliyetçilik ve halkçılıkta olduğu gibi devletin ekonomik düzene hâkimiyeti de meşrutiyet döneminden itibaren Türk siyasi düşüncesinde var olagelmiştir. Milli mücadele yıllarında siyasi bağımsızlığı gerçekleştirmeye konsantre cumhuriyet seçkinleri, Lausanne Konferansı paralelinde toplanan İzmir İktisat Kongresiyle iktisat politikası arayışına girmişler ve devletin ekonomiye müdahalesini elzem görmeyerek liberal iktisat anlayışını benimsemişlerdir.

Dönemin dış politikasıyla da alakalı olduğu değerlendirilen bu liberal iktisat anlayışı, 1929'da yine dış konjonktürün etkisiyle değişmeye başlamış ve Serbest Fırka'nın, Halk Fırkası'nın iktisat anlayışını eleştirmesiyle tam manasıyla tartışılır hale gelmiştir. Almanya, İtalya ya da Rusya'da güdümlü, planlı ekonomilerin ve totaliter rejimlerin revaçta olduğu bu dönemde siyasi ve ekonomik benzeri uygulamalarla Türkiye'de de karşılaşmış ve devletçilik iktisadi politika olarak belirlenmiştir.

Esasen, izlenilen iktisat siyaseti ne Fırka ne de Mustafa Kemal tarafından adlandırılmış değildir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın devletçi olduğu, Fethi Bey'in İzmir'de Serbest Fırka reisi olarak gerçekleştirdiği nutkunda hükümetin iktisat politikalarını eleştirmesi ve serbest iktisat politikasını savunmasının ardından, Başbakan İsmet Paşa'nın Ankara'dan Sivas'a ulaşan demiryolunun açılış konuşmasında Fethi Bey'e cevaben Halk Fırkasının prensipleri arasında “mutedil devletçilik”i de sayması ile öğrenilmiştir:

“Liberalizm nazariyatı bütün bu memleketin güç anlayacağı bir şeydir. Biz iktisadiyatta hakikaten mutedil devletçiyiz. Bizi bu istikamete sevk eden bu memleketin ihtiyacı ve bu milletin fikri temayülüdür. Memleketin ihtiyaçları için herkes ve her yer hazineden çare arar. Elektriği yapılmayan şehir, limanı fena olan yer, iş bulamayan adam hükümeti muhatap tutar. Mutedil devletçi olarak halkın temayulatına ve metalibine yetişemiyoruz diye kusurluyuz. Devletçilikten büsbütün vazgeçip her nimeti sermayedarın faaliyetinden beklemeğe sevk etmek bu memleketin anlayacağı bir şey midir?”³⁰²

Ahmet Ağaoğlu, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşuna ilişkin hatıralarında, İsmet Paşa'nın bu beyanından önce kimsenin CHF'nı devletçi olarak görmediğini belirttikten sonra, SCF'na verilen “serbest” isminin de CHF'nın “devletçi” olarak nitelendirilmesi sonucunu doğurduğunu belirtir..³⁰³

İnönü'nün 1930 yılındaki açıklamalarını ardından “devletçilik” 1931 yılında CHF programına girmiştir. Programda yer alan haliyle devletçilik: “Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha

³⁰² Herbert Melzig, **İnönü Diyor ki**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1944, s.163.

³⁰³ Ahmet Ağaoğlu, **Serbest Fırka Hatıraları**, ss.41-42.

ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettiği işlerde –bilhassa iktisadi sahada- Devleti fiilen alakadar etmektir.”³⁰⁴

Hem İsmet İnönü’nün açıklamalarında hem de parti programında yer bulan devletçilik, cumhuriyetin diğer ilkelerinde olduğu gibi anlamlandırma güçlükleri ile karşı karşıya kalınmıştır. Devletçilik konusundaki anlaşmazlık nedeniyle ekonomi politikalarının doğru yürütülmediğini belirten Yakup Kadri bu anlaşmazlık durumunu bir seminer konuşmasında şöyle açıklamıştır:

“Mesela mecliste devletçilik diye bir husus geçiyordu. Siz şimdi belki de inanmayacaksınız bana ama, meclisin yüzde doksanı devletçiliği devlet taraftarı olarak anlıyordu. Yani devletçiliğin bir ekonomik sistem olduğu kanaatinde olan kimse yoktu. Hatta bana derlerdi ki, ‘Canım bu ne demektir, biz hepimiz bir partiyiz, hepimiz devlet taraftarıyız. Bütün işleri devlet mi eline alacak? Olmaz böyle şey.’”³⁰⁵

Devletçilik, daha doğrusu devlet müdahalesinin sınırları üzerinde yoğunlaşan bu tartışmalar, devletçiliğin tam olarak uygulanmaya başladığı 1933 yılına^{306*} kadar sürmüştür. Aslında ekonomik sisteme ilişkin tartışmalar 1929 dünya ekonomik buhranı sonrasında başlamıştır. 1929 bunalımı sonrasında liberalizme duyulan güven sarsılmış ve devletin ekonomiye müdahalesi konusunda bir fikir birliği oluşmuştur.

³⁰⁴ Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, Ankara, T.B.M.M. Basımevi, 1931, s.31.

³⁰⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, Üçüncü Oturum, İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 11-12 Ekim 1973, s.50

* Devletçiliğin tam olarak uygulanmaya başladığı yıl 1933 olarak alınmıştır. Bu değerlendirmede etkin olan unsur I. Sanayi Planı’nın uygulanmaya başladığı yılın 1933 olmasıdır.

1923-1939 yılları arasında izlenen iktisat politikalarını liberal ve devletçi olmak üzere temel iki sınıfa ayırmak mümkündür. Ancak Korkut Boratav’ın sınıflandırmasında olduğu gibi aynı yıl aralığı üç başlıkta da incelenebilir: 1923-1929: Dışa açık, devlet eliyle özel sermayenin teşviki dönemi, 1930-1932: Özel sermayeye dayanan himayecilik-ithal ikamesi dönemi, 1933-1939: Devletçilik-himayecilik sentezi. (Bkz: Boratav, Korkut, **Türkiye’de Devletçilik**, Ankara, Savaş Yayınları, 1982 ve Korkut Boratav, “1923-1939 Yıllarının İktisat Politikası Açısından Dönemlendirilmesi”, **Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu**, İstanbul, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yayını, 1977, s. 41)

Ancak, bu müdahalenin sınırları, hem uygulayıcı konumundaki siyasi iktidar hem de dönemin entelektüelleri açısından tartışma konusu olmuştur. Nevin Coşar, bu tartışmaları, siyasi iktidarı temel alarak iki gruba ayırmıştır:³⁰⁷ İlk grup Başbakan İsmet İnönü ve CHF Genel Sekreteri Recep Peker'den oluşan geniş kapsamlı devlet müdahalesini ve kamu yararını gözeten işlerin devlet tarafından görülmesini ileri süren gruptur. İkincisi ise, Mustafa Kemal, Celal Bayar ve İş Bankası Grubu'ndan oluşmaktadır. Bu grup, daha dar kapsamlı bir devletçilik ve ferdin yapamadığını devlet yapar anlayışından hareket eden iktisat politikalarını savunmaktadır.

Siyasi iktidarın devletçilik konusundaki ilk açıklamaları dönemin Başbakanından gelmiştir. Kadro dergisinin 10. sayısı dolayısıyla kaleme aldığı makalesinde Başbakan, uygulamaya konulan devletçiliği, Türkiye'ye özgü koşulların bir gerekliliği olarak değerlendirmiştir:

“İktisatta Devletçilik siyaseti bana her şeyden evvel bir müdafaa vasıtası olarak lüzumunu gösterdi. Asırların ihmalini telafi edecek, haksız tahripleri imar edecek yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için herşeyden evvel, devleti iktisatta yıpratıcı amillerden kurtarmak lazım geliyordu. Demek ki iktisatta devletçiliği, biz inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafaa vasıtası ve bu sebeple bir azimet noktası, bir temel addetmeğe mecbur bulunuyorduk.”³⁰⁸

İnönü, devletçilik yorumunda tartışma konularının odak noktasını oluşturan özel kesimin konumuna da yer vermiş, devletçiliğin sanayileşmenin yanı sıra özel kesimin varlığını koruması için de gerekli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca “ferdin yapmadığını devlet yapar yorumunun yetersizliğine de dikkat çekmiştir. İnönü'ye

³⁰⁷ Nevin Coşar (Der), **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, Bağlam Yayıncılık, 1995, s.16.

³⁰⁸ İsmet İnönü, “Fırkamızın Devletçilik Vasfı”, **Kadro**, Teşrinievvel 1933, sayı:22, s.4.

göre hangi işleri devletin yapacağı hangi işleri ferdin yapacağı belirlenirken üzerinde durulacak husus kamu yararadır:

“Devlet ancak ferdin yapamayacağı şeyleri yapmaya çalışmalıdır nazariyesi basiretle mütalaa olunmalıdır. Bir defa efradın yapabileceği bir şeyi Devletin bahusus bizim devletimizin yapmaması şayanı arzudan da fazla bir şey, lazım bir şeydir... Maahaza, benim kanatımca, bir işin efrada veya devlete ait olması o işin talep ettiği vesaitle ölçülemez. Meselenin bütün memlekete alakası veya hususi menfaatlere terk edilebilmesi ihtimalidir ki, bu hususta karar vermeğe esas olacaktır.”³⁰⁹

CHF'nin yayın organı Ülkü dergisinde yer alan devletçilik anlayışında da “pragmatik bir yaklaşım” benimsemiş ve “ekonomik kalkınma” üzerinde durulmuştur. Ayrıca Ülkü'de yer alan yazılarda, Kadro'ya göre özel sektöre daha fazla yer ayrılmış ve devletin kuracağı temel sanayi kolları aracılığıyla özel sektörün daha geniş iş olanaklarına sahip olacağı vurgulanmıştır.³¹⁰

Nevin Coşar'ın sınıflandırmasında yer alan siyasi iktidarın birinci ve ikinci sınıfı, devletçi iktisadi anlayışın benimsenmesinde, Türkiye'ye özgü koşulların etkisi ve devletin iktisadi sistemdeki vazifeleri konusunda hemfikirdir. Afet İnan'ın Mustafa Kemal'in telkinleri neticesinde kaleme aldığı Medeni Bilgiler'de sıralanan; (1) yollar, demiryolları vs. gibi nafia işleri, (2) maarif işleri, (3) sıhhiye işleri, (4) içtimai muavenet işleri, (5) ziraat, ticaret, zanaata ait iktisadi işler, devletin sorumlu olduğu işlerdir³¹¹ ve kamu yararı gözetilerek yapılan işlerle aynıdır.

³⁰⁹ İsmet İnönü, **a.g.m.**, s.6.

³¹⁰ Hakkı Uyar, “Resmi İdeoloji ya da Alternatif Resmi İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının karşılaştırmalı Analizi”, **Toplum ve Bilim**, Güz 1997, sayı:74, s.187.

³¹¹ A. Afetinan, **a.g.e.**, ss.44-45.

Kamu yararı ölçütüyle devletin ekonomik hayattaki rolü belirlenmeye çalışılsa da, Mustafa Kemal için öncelik ferdin de ekonomik yaşantıda var olabilmesidir. Mustafa Kemal, ferdin ekonomik faaliyetlerine sınırlamalar getirilmemesi gerektiğini özellikle vurgulamış ve hatta bu durumu demokrasinin bir gereği olarak görmüştür:

“Devletin bu husustaki faaliyet hududunu çizmek ve bu hususda dayanacağı kaideleri tespit etmek, diğer taraftan vatandaşın ferdi teşebbüs ve faaliyet hürriyetlerini tehdit etmemiş olmak, devleti idareye salahiyyatlar kılanların düşünüp tayin etmesi lazım gelen meselelerdir. Prensip olarak, devlet ferdin yerine geçmemelidir. Fakat ferdin gelişmesi, umumi şartları gözönünde bulundurulmalıdır. Bir de ferdin şahsi faaliyeti, ekonomik ilerlemenin esas kaynağı olarak kalmalıdır. Fertlerin gelişmesine mani olmamak, onların her görüş noktasından olduğu gibi, bilhassa ekonomik sahadaki hürriyet ve teşebbüsleri önünde, devlet kendi faaliyetleriyle bir engel vücuda getirmemek, demokrasi prensibinin en mühim esasıdır...”³¹²

Aslında, siyasi iktidarın her iki kanadının devletçilik tanımı birbirleriyle örtüşmektedir. Öncelikle devletçiliğin benimsenmesi ile ferdiyetçilik reddedilmiş değildir, ancak devletçiliğin benimsenmesi ile ferdiyetçiliğe bazı sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalar ise iki ana unsurdan oluşmaktadır. Birincisi devlet ferdin gücünün yetmediği işlerde devreye girecektir, ikincisi ise milli çıkarların söz konusu olduğu durumlarda fertlerin değil devletin işletmeciliği söz konusudur.

Siyasi iktidarın her iki grubunda temelde aynı gibi görülen devletçilik, esas olarak kullanım amacının farklılığından kaynaklanan yorumlarla ekonomik hayatta daha kapsayıcı ya da daha sınırlı olarak ele alınmıştır. CHF yönetimi devletçiliği daha kapsayıcı şekilde yorumlarken devletin kalkınması amacından hareket etmiş,

³¹² A. Afetinan, **a.g.e.**, s.47.

Mustafa Kemal ve çevresi ise devletçiliği, gelir bölüşümünün daha adil gerçekleştirilmesi için bir araç ve milli burjuvazinin yaratılması amacıyla bir basamak olarak görmüştür. Medeni Bilgiler’de yer alan: “...devletçilik, bilhassa içtimai, ahlaki ve millidir. Milli servetin tevziinde daha mükemmel bir adalet ve emek sarfedenlerin daha yüksek refahı, milli birliğin muhafazası için şarttır.”³¹³ satırları devletçiliğin milli burjuvazinin oluşumundaki konumuna işaret etmektedir. İşte bu nedenle Mustafa Kemal devletçiliği ferde önem vermekte ve ferdin ekonomik hayatta var olmasından yana bir iktisadi anlayışı benimsemektedir.

Siyasi iktidarı oluşturan iki grubun, kapitalist gelişmeyi yadsımadıklarından devletçiliğe bakışlarını çok da farklı görmeyen İlhan Tekeli ve Selim İlkin, siyasi iktidar temelli bu iki farklı devletçilik anlayışına bir ilavede bulunmuş ve iktidar dışında ancak iktidarı etkilemek isteyen Kadro’yu üçüncü bir devletçilik yorumu olarak ele almışlardır.³¹⁴

Devletçi iktisat politikalarına açıklık getirmeye çalışan ve hatta esas olarak devletçilik üzerine yoğunlaşan Kadro’nun ideologu Şevket Süreyya ise Moskova’dan İstanbul’a döndüğü 1923 yılından beri komünist değil, devletçidir:

“Araştırmaların ve düşüncelerin beni, cezaevi duvarları (Afyon 1925) arasında daha iyi değerlendirebildiğim çeşitli şartların ve gerçeklerin aydınlığı altında, komünist bir nizamdan ve bu nizamı getirecek ve elbette ki bizim imkânlarımızla başaramayacak komünist usullerden, devletçi bir iktisat görüşüne götürmüştü, bu ihtilâl bağlılığından ayırmıştı. Ama, bu, o kadar kolay olmadı. Nice tereddütler, nice iç buruklukları yaşadım. Evet, Türkiye’de başka bir devlet kurulmalıydı. Belki gene halka rağmen, ama halk için bir devlet. Belki güdümlü bir demokrasi.

³¹³ A.g.e., s.48.

³¹⁴ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu**, İstanbul, ss.80-81.

Artık devlet, imam ve millet cemaat olmalıydı. Bu imamın da cemaate vereceği her halde bir şeyler vardı.”³¹⁵

1929 dünya ekonomik buhranıyla liberal iktisat anlayışının terk edildiği, Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi sonrası devletin siyasi ve ekonomik hayatta daha da görünür olduğu ortamda Şevket Süreyya hem devletçidir, hem de devletçiliğin anlamını tam manasıyla açıklama ve siyasi iktidarı yönlendirme iddiasındadır. Şevket Süreyya’ya göre, Türkiye’de kapitalizm kurulmadığından ve feodal ilişkiler çok belirleyici olamadığından devlet belirli bir sınıfın kontrolünde değildir. Bu durum devletin dönüştürülmesi için iyi bir fırsat yaratmaktadır. Devletin belirli bir sınıfın temsil organı haline dönüştürülmesini engellemek için, ekonomik ve siyasi gücün devlet elinde toplanacağı, özel sektörün devlet tarafından kontrol altında tutulacağı bir dönüşüme, yani devletçi iktisat anlayışına ihtiyaç vardır.

Devletin ekonomik yaşantıdaki bu hâkimiyeti toplumda sınıfların oluşumunu da engelleyecektir. Ancak Fırka programında yer alan kalkınmayı sağlamak adına bazı ekonomik faaliyetlerin devlet tarafından yürütülmesi tanımı Şevket Süreyya için yeterli değildir ve devletçilik sadece ekonomik faaliyetlerle sınırlı olarak yorumlanmamalıdır: “İktisatta devletçilik, fikirde ve kültürde devletçilik, politikada devletçilik...”³¹⁶ ifadesiyle kapsamlı bir devletçilik arzusu ortaya konulmuştur.

Kadro dergisindeki yazılarında devletçiliği siyasi iktidardan daha geniş manada ele alan Şevket Süreyya, Mustafa Kemal ve Fırka’nın tanımlamalarını da yetersiz bulmuştur. Ancak, dönemin muhalif görüşlere tahammülünün olmadığı ortamda bu görüşlerini net olarak ifade edememiştir. 1966’da kaleme aldığı Tek

³¹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, s.401.

³¹⁶ Şevket Süreyya Aydemir, “Kadro”, **Kadro**, İlkanun 1934-sonkanun 1935, Sayı:35-36, s.6.

Adam'da ise devletçilik üzerinde daha net ifadelerle durmuştur. Şevket Süreyya, devletçilik ilkesini tanımlarken öncelikle ilkenin 1931 tarihli parti programında yer alan tanımını yinelemiştir: “Devletin ekonomi işleri ile alakası, fiili surette yapıcılık olduğu kadar, hususi teşebbüslere yön vermek ve yapılmakta olan işleri tanzim ve murakabe etmektir.” Ardından da Parti programı ile CHP Umumi kâtibi Recep Peker'in liberalizme karşı çıkan, “hürriyetlerin sınırını, devlet varlığı sınırı içerisine alan”, Türkiye'deki ekonomik teşebbüslerin ulusal bütünlüğe uygun olması gerektiğini belirten söylevlerini karşılaştırmıştır. Şevket Süreyya'ya göre iktidar partisinin liderlerinden birisinin, liberal olarak tanımladığı 1924 anayasasının içeriği ile çelişen bu yorumları anlamsızdır. Sonuçta devletçiliğin Atatürk döneminde kesin olarak tanımlanamadığı sonucuna ulaşmıştır.³¹⁷

Ekonomik politikalarla sınırlı olmayan ve devletin toplumsal, siyasal, kültürel hayatın tümüne hâkim olduğu Şevket Süreyya'nın devletçilik anlayışı devrimin sürekliliği anlayışı ile de bağlantılıdır. Bitmeyen, nesilden nesile aktarılacak sürekli bir devrimde esas görev kuşkusuz devlete düşmektedir. Dolayısıyla devletçilik ve inkılâpçılık ilkeleri birbirinin tamamlayıcısı olarak var olacaklardır.

Sınıfsız bir toplum hayaline ulaşmayı devletçilikten faydalanarak gerçekleştirmeyi amaçlayan Şevket Süreyya, dönemin tüm devletçilik yorumlarında yer alan fert ve ferdi hürriyetlere de değinmiştir. Ekonomik sistemde fertlerin varlığını yadsımamasına rağmen, Türkiye'de yaşayan fertler için “evvela

³¹⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, Cilt 3, , ss.454-457.

memleketin, sonra kendilerinin”³¹⁸ gelmesi anlayışını benimsemiştir. Bu anlayış halkçılıkta var olan “hak yok vazife var” mottosuyla da uyuşmaktadır.

1930’lu yıllarda devletçi ekonomi anlayışının benimsenmesi ile birlikte ortaya çıkan ve devletçiliği sistematik hale getiren kavram, “plan” ya da “ekonomik büyüme ve kalkınmanın planlanması”dır. 1933-1937 yılları arasını kapsayan I. Sanayi Planı ile devletçilik politikaları kapsamında hammaddesi ülkede bulunan sanayi işletmelerinin kurulması amaçlanmıştır. Dokuma sanayi, kâğıt sanayi, maden sanayi, porselen sanayi ve kimya sanayi planda öngörülen alanlardır. Plan 43.953.000 liralık yatırım listesini kapsamaktadır ve bunun 39.987.000 liralık kısmı Sümerbank tarafından gerçekleştirilecektir.³¹⁹ 5 yıllık planda Sümerbank, devlet işletmelerini kurmakla görevlendirilmiştir. Plan özel kesimin işletme kuramayacağı anlamında değildir, nitekim krediye çevrilebilir sermayesinin yarısından az olmamak üzere özel kesime devlet tarafından sanayi kredisi açılması imkânı da sağlanmıştır.

1932 yılında yayınlanmaya başlayan Kadro da, 1933 yılında uygulamaya konulan I. Sanayi Planı’nı öncesinde devletin planlı bir ekonomi politikası benimsemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu plan tek bir merci yani devlet tarafından tanzim edilmelidir. Ancak tüm faaliyetlerin bir plan içerisine alınması gerekli değildir, plan kapsamında yer alacak hususlar sadece ekonomik hamleleri yapmak için elde tutulması gerekli olanlardır. Şevket Süreyya “Milli iktisat sistemi içinde tanziminden bir faide memul olmayan, küçük sanayin, perakende zirai teşebbüslerin, dağınık esnafın ve el sanayicisinin hatta mevcudiyeti milli iktisadiyatın gidişile

³¹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “Halk Evleri”, **Kadro**, Mart 1932, Sayı:3, s.35.

³¹⁹ Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2013, s.152.

taaruz etmiyen, diğ er daha geniş ticaret ve sanayi teşebbüslerinin milli iktisat planı içine alınmasını³²⁰ doğru bulmamıştır.

Öte yandan Şevket Süreyya “plan” konusundaki tezlerinde “işbölümü” kavramının üzerinde özellikle durmuştur. Devletçi bir iktisatla birlikte iktisadi reyonlaşma ortaya çıkacak, muhtelif iş sahaları için ayrı ayrı mahalli iktisat planları ortaya konulacaktır.³²¹ Plan ülke içinde iş bölümünü getirecek, her bir bölge belli bir üretim kolunda uzmanlaşacaktır. Kadroculara göre böyle bir planı hazırlamaktan İktisat Vekâleti sorumludur:

“Yeni İktisat Vekâleti, Türk İktisadiyatının Erkânı Harbiye Dairesi olmalıdır... iktisat Vekâletinin ve ona tabi bütün müesseselerin reorganizasyonu bahsinde ana prensip, memleket iktisat hayatının ihtiyaçlarına göre ihtisas büroları, madde teşkilatları tesisidir.”³²²

Planlı ekonominin Türkiye için bir zorunluluk olduğunu düşünen Şevket Süreyya plandan beklentilerini ve devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlarını da sıralamıştır:

“Türkiye’de iktisadi plan Türkiye’nin başka mühim sahalarındaki başlıca iktisadi faaliyetlerini, muayyen bir hesap dâhilinde tanzim etmek veya bu faaliyetlerden mevcut olmayanlarını yeniden yaratmaktadır. Yani milli rejimin iktisadi mahiyetini tayin eden hâkim iktisat faaliyetlerini bir plan dâhiline almaktadır. Yoksa Türkiye’nin bütün istihsal ve istihlak işlerini bir merkeze raptedip memleketi, mesela bir büyük kışla haline getirmek için hiç kimsenin aklından geçmez. Milli plan haricinde kalması zaten zaruri olan geniş istihlak işleri ile, küçük sermaye hareketlerini, yahut milli plan dâhiline alınması bir milli zarureti olmayan iktisadi

³²⁰ Şevket Süreyya Aydemir, “Plan Mefhumu Hakkında”, **Kadro**, , Mayıs 1932, Sayı 5s.8.

³²¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Türkiye’nin İktisadi Mıntikalara Bölünmesi (Reyonlaştırma), **Kadro**, Mart 1933, Sayı:15, ss.5-12

³²² Vedat Nedim Tör, “İktisat İşlerinde Devlete Veto Hakkı ve İktisat Vekâleti”, **Kadro**, Birinci teşrin 1932, Sayı:10, s.19.

faaliyetlerin boş yere devletin üzerine yükletmek bizzat devleti hareketsizleştirmekten başka bir şey vermez.”³²³

Kadro dergisinde planlama ile ilgili görüşleri, planın yürürlüğe girmesi öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde incelemekte fayda vardır. İlk dönemde Kadrocular planın zorunluluğuna ve getireceği yararları değerlendirirken, ikinci dönemde planlama fikrinin daha da genişlemesi ve yerleşmesi için çaba sarf etmişlerdir.³²⁴

Kadrocular planın ulusal ve uluslararası olmak üzere iki etkiye sahip olduğunu da belirtmişlerdir. Planın ulusal etkisi, ulus içindeki çelişkilerin, sınıf ayrılıklarının ve ekonomik çıkar mücadelelerinin yok edilmesi şeklindedir, uluslararası etkisi ise pazar ve sömürge politikasının kalkması, bir başka deyişle ekonomik bağımlılığın son bulmasıdır.³²⁵

Kadro'nun ve dolayısıyla Şevket Süreyya'nın devletçilik görüşleri dönemin siyasi düşünce ortamında birçok polemik de beraberinde getirmiştir. Ahmet Ağaoğlu 1924 anayasasını liberal bir ana yasa olarak değerlendirip ferdi temel alan liberal bir iktisadi anlayışı benimserken, Ahmet Hamdi Başar, Şevket Süreyya ile birlikte devletçiliğin en hararetli savunucularından biri olmuştur.

Başar devletçiliği “iktisadi devletçilik” olarak adlandırmış ve şöyle tanımlamıştır:

³²³ Şevket Süreyya Aydemir, “Yeni Devletin İktisadi Fonksiyonları”, **Kadro**, Mayıs 1934, Sayı:29, s.13.

³²⁴ Temuçin Faik Ertan, **a.g.e.**, s.102.

³²⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “Plan Mefhumu Hakkında”, **Kadro**, Temmuz 1932, Sayı: 7, s.11.

“Devletçilik deyince, iktisat işlerinde teknik ve ihtisastan ziyade politika cereyanlarına ve günlük idarei maslahat tedbirlerine ehemmiyet veren bürokrat hükümetçilik akla gelmemelidir. Hükümetçilik bir zihniyet, bir idare tarzı ise de bir rejim olamaz. Hâlbuki devletçilik, millet iktisat rejiminin diğer bir ifadesidir. Biz bunu bürokrasi devletini genişleterek ona millet iktisadını kurmak ve idare etmek işini veren diğer iktisatçılardan kendimizi ayırmak için, bizim düşündüğümüz devletçiliğe ‘iktisadi devletçilik’ ismini verdik.”³²⁶

Başar’a göre hem komünizm hem de liberalizm anlayışları Türkiye Cumhuriyeti için uygun iktisadi politikaları barındırmamaktadır ve izlenecek iktisadi politika, diğer milletlere de örnek olmak üzere, “kendi içimizden ve kendi ihtiyaçlarımızdan çıkaracağımız neticelerle”³²⁷ şekillenecektir. Başar’ın iktisadi devletçilik olarak adlandırdığı bu anlayış, ne liberalizmde olduğu gibi devletin kalkınmasını fertte görmekte ne de komünizmde olduğu gibi serbest mesaiye karşı gelmektedir. Başar’a göre hürriyetçilerin ve demokratların izlediği “iyi bir cemiyet kurmak için iyi insanın vücuda gelmesini bekleme” yolu için Türkiye Cumhuriyeti’nin “takati ve zamanı yoktur”. Bu nedenle öncelikle iyi bir cemiyet kurulacak ve ardından insanlar yükselecek ve refaha erecektir. İnkılâbı “bugünün gafil zihniyetinden kurtararak yükseltmek” emeline ulaşılırken demokrasi bir araç olarak kullanılmayacak ve bir gaye olarak kalacaktır.³²⁸

Başar’ın demokrasiyi araç olarak görmeyen tüm dünya milletleri için örnek bir devrim yaratılması, devrimin yürütülmesinin lider bir kadroya bırakılması ve izlenecek ekonomi politikalarında kapitalist ya da sosyalist bir anlayış yerine millete özgü bir anlayışın benimsenmesi tezleri Şevket Süreyya ile benzerdir. Ancak

³²⁶ Ahmet Hamdi Başar, “ İktisadi devletçilik hakkında konferans”, **Kooperatif**, Mart 1933, Sayı:10, s.9.

³²⁷ Ahmet Hamdi Başar, **İktisadi Devletçilik**, Cilt: I, İstanbul, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1931, s.42.

³²⁸ **A.g.e.**, ss.47-48.

Başar'ın refaha erecek toplumda burjuvazi ve işçi sınıfı gibi kapitalist toplumda yer alan sınıfların yaratılması sonrasında “devletçilik”ten vazgeçilmesi anlayışı Şevket Süreyya'nın toplumsal sınıfların oluşumunun engellemek için sürekli olarak “devletçilik”in izlenmesi anlayışından farklıdır. Ayrıca Başar, Şevket Süreyya'dan farklı olarak ferdi ekonomik yaşantıdaki konumunu göz ardı etmemiştir. Başar'ın modelinde ferdi sermaye reddedilmemekte, ancak ortaya çıkacak kapitalin himaye ya da fedakârlık istemeden oluşturulması istenmektedir. Kendi kendine doğan ve yaşayan kapitalin boş bıraktığı alanlar ise devletçe doldurulacaktır.³²⁹ Netice itibariyle, kendisine en yakın devletçilik yorumu olarak nitelendirilebilecek Ahmet Hamdi Başar'ın görüşleri bile Şevket Süreyya'dan hayli uzaktır.

Şevket Süreyya'nın devletçilik anlayışı, sosyalizm ya da kapitalizmin alternatifi olan yeni bir iktisadi sistemdir. Bu sistem, milliyetçi olması nedeniyle sosyalizmden, merkezi planlamayı savunması nedeniyle de kapitalizmden ayrılmaktadır.³³⁰ Aslında dönemin Türkiyesinde kendine özgü (sui generis) ya da daha doğru bir ifadeyle Türk devrimine özgü olmayan hiçbir şeyi savunmanın da imkânı yoktur. Devletçilik uygulaması da kendine özgülikle birlikte, ideolojik, ekonomik, toplumsal ve konjonktürel nedenlere dayanmaktadır.³³¹ Ana neden olarak görülen ideolojik neden; özel kesimin yaratılmasına olan inanç, devleti kuran kitlenin devletin şekillenmesindeki aktif konumu ve yeni kurulan devletin doktrin benzeri düşünce sisteminin zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Devletçiliğin ekonomik dayanağı ise bir tek nedene yani Türk ekonomisinin güçsüzlüğüne bağlamaktadır.

³²⁹ Ahmet Hamdi Başar, “İkinci konferans: Türk Devletçiliği”, **Kooperatif**, Nisan 1933, Sayı:11, s.10.

³³⁰ Faruk Alpkaya, “Bir 20.Yüzyıl Akımı: ‘Sol Kemalizm’”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Kemalizm**, Cilt:2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.495.

³³¹ Emre Kongar, “Devletçilik ve Günümüzdeki Sonuçları”, **Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu**, İstanbul, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yayını, 1977, ss.147-150.

Büyük yatırım ve teknoloji gerektiren alanlardaki gerilik ve genel ekonomik güçsüzlük devletin ekonomiye müdahalesini gerekli kılmaktadır. Bürokratların toplum kesimleriyle özdeşleşmesinde devletçiliğin rolü bir toplumsal neden olarak görülürken, 1929 krizi konjonktürel neden olarak sayılmaktadır.

Devletçiliğin uygulanmasıyla ilgili çeşitli nedenler sayılabilir, ancak uygulamayı 1930'lar sonrasına dayandırmak biraz eksiktir. Taha Parla'nın da belirttiği gibi, 1930'lar sonrasında devletçiliğin uygulanması hız kazanmıştır, ancak devletçilik 1920'lerden beri halkçılık ve milliyetçilikle birlikte mevcuttur: "Kemalistler baştan beri anti-liberal ve anti-sosyalist bir üçüncü yol devletçiliği ideolojisine sahiptirler. Jön Türkler'den, İttihatçılar'dan, Gökalp'ten devralınan, 'çağdaş' Avrupa'yı teoride ve uygulamada en az yarım yüzyıldır etkilemekte olan korporatist akımların etkisi altındadırlar. 'Milli iktisat', 'iktisadi devlet', 'ulusal İktisat devleti' ve nihayet Gökalp'in değişiyile 'Türklerin doğuştan doğal devletçiliği' gibi kategorilerle düşünmektedirler. Bunların hepsi post liberal kavramlardır.....bu , bir liberal söylem değil, solidarist korporatist bir söylemdir. Tarih de, 1923'tür."³³²

Ziya Gökalp çizdiği iktisadi politikada sosyalizme kesinlikle karşıyken, kapitalizmin toplumsal yarara ve dayanışmaya önem vermeyen liberal haline muhalefet etmiştir. Gökalp özel mülkiyet ve kamu mülkiyetinin yan yana olmasını istemekle birlikte, devletin hem işletmeci hem de sermayedar olarak ekonomik sistemde var olduğu karma ekonomik sistemi desteklemektedir.³³³ Kısacası 1930'ların devletçilik anlayışı, Ziya Gökalp'in karma ekonomik modelinin bir benzeridir.

³³² Taha Parla, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku**, Cilt:3: İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, ss.253-255.

³³³ Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1989, s.105.

Ancak, Gökalp'in ileri sürdüğü iktisadi modelde birey ve özel mülkiyet önemli bir yer teşkil etmekte ve bu yönüyle Kadrocu Şevket Süreyya'nın ferdiyetçiliği öne çıkarmayan teziyle çelişmektedir. Ayrıca Gökalp'in iktisadi devlet anlayışı Şevket Süreyya'nın aksine devletin ekonomiyi ve hatta sosyo-kültürel hayatın tümüne hâkim devletçilik anlayışından da farklı ve sadece devletin ekonomiyi düzenlemesi ve kısmen de yönetmesinden ibarettir.³³⁴ Bu açıdan da siyasi iktidarın hâkim devletçilik anlayışı Ziya Gökalp'in takipçisi niteliğindedir.

Devletçilik uygulamalarını antidemokratik yöntemleri benimsemesi nedeniyle faşist bir ekonomik anlayış olarak nitelendiren yazarlar da mevcuttur. Çağlar Keyder, 1930'larda uygulanan devletçiliği "siyasi bir elit ile emeklemekte olan burjuvazinin hızlı bir birikim sağlamak için güçlerini birleştirerek ve yeni bir toplumsal sistem kurma iddiasıyla, işçi sınıfını ağır baskılar altında tutup tarım sektörünü sömürürken yalıtılmış bir ekonomi alanı yaratma" olarak tanımlamıştır. Türkiye'de uygulanan devletçilik ideolojik yapısı ve dayanaklarıyla zamanın Avrupa faşizmi tecrübesini yansıtmaktadır.³³⁵ Keyder'e göre Türk bürokratları İtalyan tecrübelerini yakından izlemiş ve bir kısım uygulamalarını gerçekleştirmiştir, ancak Türkiye'de faşist örneklerde görülen toplumsal bir tepki olmamış ve toplumsal tabandan yoksun kalmıştır. Türkiye'de "halk" olamamış bir toplumun varlığı, faşizmde olduğu gibi toplumdaki ayrıcalıklı konumunu korumaya çalışan bir çatışma durumunu ortaya çıkarmamış aksine bürokrasi ve burjuva gibi sadece seçkinlerin kendi aralarında mücadelesine imkân tanıyan devletçiliği uygulanabilir kılmıştır.³³⁶

³³⁴ Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1989, ss.111-112.

³³⁵ Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.150.

³³⁶ **A.g.e.**, ss.152-153.

Gerek devletçilik konusundaki tartışmalarda gerekse uygulanan devletçilik politikalarında ferdin konumu göz ardı edilmemiş, özellikle siyasi iktidarın bir kanadı-Mustafa Kemal- ferdin ekonomik hayat üzerindeki varlığına işaret etmiştir. Bu durum Türk devriminin sosyalist olarak nitelendirilmesine de engel teşkil etmektedir. Emin Türk Eliçin'e göre de; Türk devrimi "gerek teorik, gerek pratik bakımdan gecikmiş bir milli burjuva rejimidir."³³⁷ Devletçiliğin en yaygın ve kuvvetli uygulandığı dönemlerde bile esas olarak özel sermayenin oluşumu gözletilmiştir. Temel amaç milli bir burjuva rejiminin oluşturulmasıdır.

Milli burjuva rejiminin oluşturulması amacıyla devletçiliğin benimsenmiş olması dikkate alındığında, devletçiliği kapitalizm ya da sosyalizm dışında bir üçüncü yol ya da karma ekonomik sistem olarak değerlendirmek de mümkün değildir. Korkut Boratav'ın da belirttiği gibi, kapitalist bir sistemde yaygın devlet işletmelerinin varlığı, yani devletçilik, sermaye birikiminin özel bir yolunu işaret etmektedir.³³⁸

1970'lere gelindiğinde ise 1930'larda uygulanan devletçilik politikası, yanlış uygulamaları nedeniyle, eleştirilmiş ve ekonomik sorunlara çözüm bulmak bir yana sorunları daha da derinleştirdiği belirtilmiştir. Kadro'da devletçilik anlayışının savunuculuğunu yapmış Yakup Kadri'nin, cumhuriyetin 50. yılı (1973) nedeniyle düzenlenen bir forumda söyledikleri hayli ilginçtir:

"Devletin ekonomi sistemi hala halledilememiş bir haldedir. Atatürk bir şeye kara verdiği vakit elinin altında bulunan bizim gibi beş on kişiyi meclisin içine salar, bütün hücumlara biz maruz kalırız, fakat neticede iş yürüdü. Bu sefer muhalefet ciddi olmaya başlayınca bu gibi

³³⁷ Emin Türk Eliçin, **a.g.e.**, s.59.

³³⁸ Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, Savaş Yayınları, 1982, s.2.

teferruatta da daima taviz vermek lazım geldi. Olmadı. Atatürk kendi partisi için “devletçilik” diye bir ilke benimsemişti. Oysa devletçilik bakanların elinde monopolcülük (tekelcilik) veya devlet kapitalizmi şeklini almıştır. Devletçilik başka şey, monopolcülük bir başka şeydir. Monopolculuk da kapitalizm de milletten bilvasıta vergi almaktır. Sonunda halk, devletçiliği çekilen bütün sıkıntılardan sorumlu görmüştür. Bugün devletçilik dönmüş dolaşmış, oligarşi haline gelmiştir. Memleketin ekonomisi on yahut yirmi zengin ailenin, iş adamları ailesinin elindedir. Devletçilik iyi müesseseler de bıraktı fakat esasta bu ekonomi, politik davası bizde hala çözülememiş bir problemdir.”³³⁹

Şevket Süreyya ise, 1960’larda Yön’de kaleme aldığı yazılarıyla yanlış uygulamaları ve siyasi iktidarın istismarları nedeniyle eleştirdiği devletçiliği, “yeni devletçilik” adı altında yeniden yorumlayacaktır. 1960’lar sadece devletçiliğin değil, Türk devriminin de yeniden ele alındığı dönem olacaktır. 1930’lara göre daha özgürlükçü olan bu ortamda Şevket Süreyya da ileri sürdüğü ideolojiyi daha net ifade edebilecektir.

³³⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Forum”, İdris Küçükömer, **İdris Küçükömer’le Türkiye Üzerine Tartışmalar**, İstanbul, Bağlam Yayınlar, 1994, s. 95.

5. BÖLÜM

ŞEVKET SÜREYYA'NIN TÜRK DEVRİMİNİ YENİDEN YORUMLAMASI

5.1. 27 Mayıs İhtilâli, 1960'lı Yıllar, 1971 Muhtırası ve Sonrası

Şevket Süreyya, 1963-1965 yılları arasında yayınlanan Tek Adam, 1966-1968 yılları arasında yayınlanan İkinci Adam, 1969 yılında yayınlanan Menderes'in Dramı ve 1970-1972 yılları arasında yayınlanan Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa adlı eserleriyle hem yeni devletin kuruluş öyküsünü hem de 1960'a kadar uzanan yaklaşık 100 yıllık tarihi kaleme almıştır. Cumhuriyet tarihini topluca ele alan bu ilk eserler geniş yankı uyandırmış, çok satanlar arasına girmiş ve bugün dahi referans eserler olarak kabul edilmiştir.

Şevket Süreyya kaleme aldığı biyografilerde kahramanlarını psikolojik³⁴⁰ olarak tahlil etmesinin yanı sıra, dönemin tarihini de kaleme almıştır. Eserlerinin yayınlanmasının ardından Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı yazısında ise biyografi metoduyla kaleme alınan eserlerde bulunması gereken nitelikleri sıralamıştır:

“a) Devrin şartları ve tarihi, b) şartların eseri olan olayların ve karşılıklı tesirlerinin araştırılması, c) menşe, mizaç, karakter, iç alem ve dış alemdeki değişim, formasyon, gayeler ve nihayet ihtiraslar, d) tarihi şahsiyetlerin yaşadığı devrin kendi üstünde etkili olan sosyal ve bu arada ekonomik, politik ve tüm toplumsal etkileri.”³⁴¹

³⁴⁰ Bu psikolojik tahlillerden belki de en ilginç Adnan Menderes'e ait olanıdır. Şevket Süreyya, Menderes'i “iki şahsiyetli” olarak değerlendirmiş ve hatta İnönü kompleksine sahip olmasını trajik sonunun nedeni olarak görmüştür. (Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000)

³⁴¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Çöldeki Derviş”, **Cumhuriyet**, 10 Temmuz 1972.

Sıralanan özellikler kaleme alınan biyografilerin, sadece kişilerin tarihini değil, devletlerin, dönemin ve ulusların tarihini de yansıttığını kanıtlamaktadır. Ancak Şevket Süreyya eserlerinin bir tarih kitabı olduğu değerlendirmesine de katılmamaktadır.

“Tek Adam sadece bir tarih kitabı değildir. Bir belgeler kitabı, bir kronoloji derlemesi de değildir. Ama tarihe, belgelere ve kronolojiye sadakatle bağlı kalmaya çalışan ve Mustafa Kemal’in hikâyesini mümkün olduğu kadar tam ve toplu olarak vermek isteyen, her kitaplıkta; her evde, herkesin her zaman el atabileceği toplu bir eserdir.”³⁴²

Şevket Süreyya eserlerinde, okuyucunun hem bilgilendirilmesine hem de duygusal manada bilinçlendirilmesine çalışırken, Kadro’da aydına yüklenen toplumu yönlendirme misyonuyla da paralel hareket etmektedir. Metin Çulhaoğlu’nun daha açık şekilde ifade ettiği gibi, “Aydemir’in biyografik çalışmaları, önemli bilgiler içeren, ama bilimsel değeri olmayan ürünlerdir.” Şevket Süreyya çalışmalarını belirli “siyasal duygu yoğunlaşmaları yaratmaya yönelik özel bir misyonla” kaleme almıştır.³⁴³

Mustafa Kemal’in kimi zaman romantik bir yaklaşımla anlatıldığı Tek Adam yayımlandığı dönemde geniş bir yankı uyandırmış, İkinci Adam ise, ilk kitabın eleştirilemez konumunun aksine gerek içerik gerekse anlatım tarzı açısından tenkit edilmiştir. Yön’ün Sanat sayfasında Samih Emre Kitaplar başlıklı köşesinde Şevket Süreyya’nın İkinci Adam adlı eserinin ilk cildini ele almıştır. Samih Emre’nin ilk eleştirisi kitabın 1966 tarihli ilk baskısının kapağına yöneliktir. Kapakta Tek Adam’larda dönemlere uygun olarak Atatürk’ün genç, orta yaşlı ve yaşlı

³⁴² Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919)**, Cilt: 1, s.8.

³⁴³ Metin Çulhaoğlu, “Şevket Süreyya Aydemir: Suyu Ararken Yolunu Yitiren Adam”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:78, Güz 1998, s. 102.

fotoğraflarının yer almasına göndermede bulunularak, İnönü'nün tüm ciltlerde yaşlı fotoğrafının yer alması, İnönü algısının bir işareti olarak yorumlanmıştır. Ancak Samih Emre'nin asıl eleştirisi İkinci Adam'ın Tek Adam ile aynı dönemleri kapsamaması nedeniyle bir tekrar niteliği taşımasıyla ilgilidir. Ayrıca, İkinci Adam hayatta olan bir kişinin biyografisi yazılmasına rağmen kişiye ait mektup ya da belgelerden yeteri kadar yararlanılmayarak aceleyle getirilmiş bir eser olarak da tanımlanmıştır.³⁴⁴

Yön'ün bir sonraki sayısında Şevket Süreyya İkinci Adam'da tekrarların var olduğu eleştirisine katılmış, ancak mektup ve belgelere ulaşma konusunda elinde yeterli kaynağın olmadığını vurgulamıştır.³⁴⁵ Halil İbrahim Göktürk'ün aktardığına göreyse İkinci Adam'ın yazımı sırasında Şevket Süreyya, sık sık pembe köşke gitmiş ve İnönü tarafından “beni benden iyi anlatan adam” diye karşılanmıştır. Şevket Süreyya “Menderes'in Dramı”nı kaleme alırken de Ethem Menderes ile yakın ilişki kurmuş ve Aydın Çakırbeyli çiftliğinde günlerce kalmıştır.³⁴⁶

1959 yılında basılan Suyu Arayan Adam, Şevket Süreyya'nın döneme ilişkin tanıklığının ilk eseridir. Şevket Süreyya 1950'de emeklidir, ancak cumhuriyet tarihini ele alan hacimli eserlerini kaleme alması için siyasi iklimin değişmesi gerekecektir. 1950'de İnönü döneminin sonlanması ile Türk siyasetinde kahramanlar devri kapanmış ve “milli kahramanlar” ya da “milli şefler” yerine “halk kalabalıklarının” istedikleri zaman iktidara getirebilecekleri kişilerin Türk

³⁴⁴ Samih Emre, “İkinci Adam”, **Yön**, 11 Mart 1966, Sayı:154, s.15.

³⁴⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “İkinci Adam'ın Asıl Cephesi”, **Yön**, 18 Mart 1966, Sayı:155, s.15.

³⁴⁶ Halil İbrahim Göktürk, **a.g.e.**, s.181.

siyasetinde yer alacakları yeni bir dönem başlamıştır.³⁴⁷ Tek parti yönetiminin halktan uzak, devleti sağlama kaygısıyla şekillendirdiği siyasi, iktisadi ve sosyo kültürel ortam Demokrat Parti (DP) iktidarını ortaya çıkarmış, bu dönemde siyasi iktidar ilk defa halka inmiş, “ilk defa aşağıdan gelen bir sosyal hareket olarak memlekette, organik (yapısal) bir düzen üzerine oturtulabilmiştir.”³⁴⁸ Ancak DP iktidarı da giderek otokrasiye dönüşmüş, “Partizanlık” ya da “Partiye teberrular sağlamanın usul haline getirilişi gibi kanun veya usul dışı işlemlerin iktisadi hayata sokulması”³⁴⁹ toplum genelinde memnuniyetsizliği ortaya çıkarmış ve bu duruma Ortadoğu’da lider olma gayreti de eklenince DP, 1960 ihtilâli ile ortadan kaldırılmıştır.

DP iktidarının öyküsünü “Menderes’in Dramı” isimli kitabında anlatan Şevket Süreyya, 1960 yılını da “İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli” isimli kitabında ele almıştır. Kitabın isminin öyküsünü Halil İbrahim Göktürk, yazımının bitişinin 12 Mart 1971 tarihine rastlaması ve bu durumun kitabın basımını geciktirmesiyle açıklamıştır. Kitabın “İhtilâlin Mantığı” olan adı ilk zamanlar tedirginliğe neden olmuş, Şevket Süreyya’nın ilerlemiş yaşında başının belaya gireceğinden çekinilmiş ve Halil İbrahim Göktürk’ün de içerisinde yer aldığı yakınlarının telkini sonucunda kitabın adı “İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli” olarak değiştirilmiştir.³⁵⁰

³⁴⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam İsmet İnönü (1938-1950)**, Cilt:2, Ankara, Remzi Kitabevi, 1968, s.413.

³⁴⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes’in Dramı**, s.402.

³⁴⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1976, s.274.

³⁵⁰ Halil İbrahim Göktürk, **a.g.e.**, s.182.

Kitabın ismindeki dengeli hal, içeriğinde de mevcuttur. Şevket Süreyya, “İhtilâlin Mantığı” isimli eserinin önsözünde 27 Mayıs ihtilâline ilişkin olumlu ya da olumsuz bir yorum yapmaktan kaçınmış ve ihtilâli, “Türkiye Cumhuriyetinin yakın tarihinde, ihtilâl, kavramını yansıtan ilginç bir olay” olarak tanımlamıştır.³⁵¹ Şevket Süreyya’ya göre ihtilâl toplum içerisinde canlı bir “yığınlaşma”dır, ihtilâlin ortaya çıkması için toplumda uygun şart ve sebepler oluşmalıdır. 27 Mayıs ihtilâli de, tıpkı kendisinden önceki Fransız, Rus vb. ihtilâller gibi bu şartların oluşması neticesinde ortaya çıkmıştır.³⁵²

1923 tarihli Türk devriminin ortaya çıkışı gibi 27 Mayıs devriminin ortaya çıkışı da toplumsal yapıda biriken çatışmaların sonucudur. Ancak Şevket Süreyya, her iki ihtilâlin devamındaki devrim sürecini farklı manalarda ele almıştır. Türk devrimi ele alındığında, ihtilâl inkılâbın öncülü, geçici bir iktidar değişikliği olarak tanımlanmıştır:

“...ihtilâl, cebir ve zor yoluyla ani bir ayaklanıştır. Ya azınlığın çoğunluğa, ya çoğunluğun azınlığa karşı öyle ani bir vuruşla, öyle sorumsuz bir hakimiyet kurmasıdır ki, bu olay, toplumun yapısında sosyal ya da ekonomik bir değişiklik meydana getirmeden, siyasi bir iktidar değişikliği şeklinde kalır. Şu halde ihtilâl kısa süreli ve geçicidir. Zaten ihtilâl, uzun süreli bir gelişmeye ve toplumun yapısında uzun süreli bir idare değişikliğine değil, sosyal ve ekonomik temel değişmelere de geçerse o zaman bu bir inkılâba çevrilmiş demektir. İhtilâl biter ve inkılâp toplum yapısında, bazen yıllarca on yıllarca işleyerek temel değişmelere girer.”³⁵³

27 Mayıs ihtilâli de kısa süreli ve mevcut iktidarın değişiminden başka hedef gözetmeyen bir harekettir: “(...) İhtilâl, bir rejimin sosyal yapısında derin, devamlı

³⁵¹ Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli**, s.7.

³⁵² **A.g.e.**, s.31.

³⁵³ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, Cilt: 2, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967, ss.302-303.

ve uzun süreler içerisinde gerçekleştirilebilecek değişiklikleri hedef almayan, sadece mevcut iktidarın tasfiyesiyle, Anayasa ve bazı temel kanunların değiştirilmesi ile yetinen hareketin adıdır.” Ancak siyasi iktidar değişimi sonrasında rejim kendi yapısı içerisinde devam edecektir ve böylece rejimin “Normal-Evrimsel akımı” sürdürülebilecektir. Yani 27 Mayıs ihtilâli sonrasında herhangi bir inkılâp/devrim hedeflenmemektedir ve “Türk Milli Kurtuluş Hareketi” “engellere, inkârlara, hatta ihanetlere rağmen” bir inkılâp olarak o dönemde (1960) dahi devam etmektedir.³⁵⁴ Kısacası Şevket Süreyya, devrim kavramını 1960’da 1930’dakinden farklı manalarda ele almamış ve Türk devriminin bitmediğini devam ettiğini savunmuştur. 27 Mayıs ihtilâli Türk inkılâbını ortaya çıkaran 1923 ihtilâli gibi geçici yani kısa sürelidir. Ancak ihtilâl sonrası izlenecek yol, 1923 ihtilâlinin aksine toplumsal yapıda değişimi hedefleyen bir inkılâp hareketi değildir.

Şevket Süreyya İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli isimli kitabında ihtilâle giden süreci özetlerken ihtilâlin değerlendirmesini de yapmıştır. 27 Mayıs, başlangıcında demokrasi yolunda ve oligarşiye karşı yapılmış bir harekettir, ancak zamanla “gidişatı değiştirecek yerde” bunalıma dönüşen bir hareket halini almıştır.³⁵⁵ 27 Mayıs ihtilâlini gerçekleştiren kadro ihtilâl sonrasında “parçalanmış”, bu parçalanış ile yeni kadro ihtilâlin idaresini eline almış ve ihtilâlin sorumluluğu bu kadroya geçmiştir.³⁵⁶ Şevket Süreyya, 27 Mayıs’ı gerçekleştiren kadroların parçalanmasının nedenlerini de sıralamıştır. İhtilâlin lidersiz ve örgütsüz olması, taşrada idealist temsilcilerin yaratılmamış olması, Milli Birlik Komitesinde otoriter

³⁵⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli**, ss.100-101.

³⁵⁵ **A.g.e.**, s.120

³⁵⁶ Şevket Süreyya Aydemir, “27 Mayıs İhtilâli ve Anatomisi”, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1970.

bir yönetimin var olmaması ve ordu kadrosundaki şahsi güvensizlik³⁵⁷ bir süre sonra ihtilâli gerçekleştiren kadronun değişmesini de beraberinde getirmiştir.

Şevket Süreyya ihtilâlin etkileri ertesinde, 1962’de Yön’de kaleme aldığı yazısında, 27 Mayıs sonrasında ihtilâli gerçekleştirenler arasında iki cereyanın ortaya çıktığını ve mücadelenin bu iki cereyan arasında gerçekleştiğini de belirtmiştir. Bu cereyanlardan ilki ihtilâl sonrasında memlekette “Batı manasında bir demokrasi” kurmayı hedeflemiş, ikinci cereyan ise 27 Mayıs hareketinin sadece demokratik kurumları yerleştirmek ile sınırlı kalmamasını, “inkılâpçı bir heyecan yaratarak” memlekette yeni müesseseler kurmayı amaçlamıştır. İki cereyan arasında birincisi gerek sahip olduğu gerekçeler gerekse de üniversite çevrelerinden aldığı destekle mücadeleden galip çıkmıştır. Şevket Süreyya’ya göre ikinci cereyanın başarıya ulaşamamasında kendisinin içerisinde yer aldığı Atatürk devrimlerini sistemleştirememiş 1920-1960 aydınları esas sorumludur.³⁵⁸

Şevket Süreyya’ya göre bu kadro değişimi, ihtilâli zamanla bunalıma dönüştürmüştü ve belki de inkılâp yolunda elde edilecek pek çok fırsat kaçırılmıştır. 13 Kasım 1960’daki kadro tasfiyesi, ihtilâl üzerindeki aydınların etkisini de azaltmıştır. Şevket Süreyya aydınların ihtilâl üzerindeki etkinliğine de açıklık getirmiştir. İhtilâl başlangıçta bir darbe şeklinde başlamış, ancak kısa zamanda ihtilâle dönüşmüştür. Bu dönüşümde İstanbul’dan gelen hukukçuların ihtilâl hakkında verdikleri raporlar baş etkindir. Ancak hukukçuların bu etkinlikleri, 1961 anayasasının başta 12 Mart

³⁵⁷ Şevket Süreyya Aydemir, “Zaman Değerlendirecek”, **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1973.

³⁵⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “27 Mayıs İhtilâlinde İki Cereyan”, **Yön**, 30 Mayıs 1962, Sayı:24, s.8.

öncesinin ve sonrasının değişiklikleri olmak üzere sonradan yapılan değişikliklerle bozulması ile ortadan kaldırılacaktır.³⁵⁹

Şevket Süreyya 27 Mayıs ihtilâlini kadro ve anayasa değişimi nedeniyle eleştirip, amacından sapmış, “bunalıma dönüşmüş” bir hareket olarak nitelendirirken 1960’lı yılların politikalarını da analiz etmiştir. Bu analizlerden en dikkat çekenini ekonomi politikalarına yönelik olanlarıdır. 1930’larda savunduğu devletçilik anlayışını 1960’larda da sürdürmekte olan Şevket Süreyya, 1961 anayasasını karma ekonomik modeli benimsemiş olarak değerlendirmiştir. Ancak özel sektör ve devlet sektörünün birlikte yer aldığı bu sistemde her türlü menfaat kaygısından arınmış, devletin emelini kendi emelinden üstün tutan bir özel teşebbüsün var olmamasına da dikkat çekmiştir: “(...) devlet sektörü ile özel sektör, yahut hususi teşebbüs kolu beraber yaşayacak ve gelişecektir. Bu yeni sistemde özel teşebbüs, “yetersiz, kar peşinde koşan ve devleti istismar eden” bir görünüm arz etse de özel teşebbüsü ekonomik sistemin dışına atmak gibi bir anlayış yanlıştır.³⁶⁰

Şevket Süreyya’nın döneme ilişkin yazılarında genel ekonomi politikaları ile birlikte üzerinde durduğu bir başka konu da tarımın ülkenin kalkınmışlığı üzerindeki etkisidir. Yön’de yer alan 21 Mart 1962 tarihli yazısında Amerika ile imzalanan buğday anlaşmasına değinmiştir. Yıllık ekmeçlik buğday ihtiyacının son on yıllık ortalamaya göre beşte birini ve 1960 yılı üretimine göre de altıda birini dışarıdan alacak olan Türkiye’nin “ziraat memleketi” olarak nasıl “buğday ithalatçısı” haline geldiğini rakamlarla birlikte analiz etmiş ve toprakları artmazken nüfusu artmakta

³⁵⁹ Şevket Süreyya Aydemir, “Bir İhtilâl ve Yapısı”, **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1974.

³⁶⁰ Şevket Süreyya Aydemir, “Garip Bir Devletçilik”, **Yön**, 25 Nisan 1962, Sayı:19, s.9.

olan bir ülkenin buğday ihtiyacını ithalat yöntemiyle değil “kendi topraklarımızdan kendimizi beslemek” suretiyle aşılabileceğini vurgulamıştır.³⁶¹

1960’larda çoğunlukla ekonomi politikaları ve iç siyasi gündem üzerine yazılar kaleme alan Şevket Süreyya, anti Amerikancı yazılar da kaleme almıştır. Bunun en dikkat çekici örneklerinden biri de Amerika’nın Vietnam’a müdahalesi üzerine olan yazılarıdır. Şevket Süreyya’ya göre Amerika bir buhran içerisinde. Bu buhran iktisadi olmaktan ziyade “tüketim vasıtalarının yetersizliğinden” kaynaklanmaktadır. Amerikan yönetimi savaş ekonomisine dayalı olarak geliştirdiği silahların pazarlanması için yeni pazarlara yani savaşlara ihtiyaç duymaktadır ki Vietnam da bunlardan biridir. Bu noktada Şevket Süreyya Amerika’nın müttefiki olarak Amerika’nın aydınlarına seslenmektedir. Buna göre dünya değişmektedir ve yeni dönem Amerika’da olduğu gibi paranın, gücün ya da imparatorlukların değil, “milletlerin, halkların çağıdır” ve Amerika ile ittifak yapmak “utanılacak” bir durumdur.³⁶² Şevket Süreyya, bu utanılacak durumda Türk aydınına da seslenmiş ve 1930’lara tekrar dönmüştür. Türk aydını I. Dünya Savaşı sonrasında emperyalizme karşı başlatılan ilk Milli Mücadeleyi yeteri kadar işlememiş, “cihan ölçüsünde bir fikir hareketi” haline getirmemiştir. Milli mücadelelerini veren ülkeler “Atatürk ve Türkiye misalinin verdiği heyecan ve tecrübelerden” faydalanamamışlardır. Bu durumdan Türk aydını, “kendi ülkesinin inkılâpçı geçmişine sırt çevirmesi” nedeniyle sorumludur.³⁶³

³⁶¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Aç Kalmamak İçin! Buğdayımızın ve Toprağımızın Hikâyesi”, **Yön**, 21 Mart 1962, Sayı:14, s.9

³⁶² Şevket Süreyya Aydemir, “Müttefikimiz Amerika”, **Yön**, 31 Aralık 1965, Sayı:144, s.6.

³⁶³ Şevket Süreyya Aydemir, “Vietnam’a Vahşi Bir İstila Ordusu ve Türk Aydınlarının Sorumluluğu”, **Yön**, 11 Mart 1966, Sayı:154, s.12.

27 Mayıs ihtilâlini başlangıçta demokrasi yolunda gerçekleştirilen bir hareket olarak görmesine rağmen, oligarşik bir harekete dönüşmesi ve sonrasındaki politikaların DP politikalarından farklı olmaması nedeniyle eleştiren Şevket Süreyya, tüm bu eleştirilerinde sorumlu olarak kendisinin de içerisinde yer aldığı aydın kitlesini görmüştür. Bir iç muhasebe niteliği taşıyan bu yorum devrimin ideolojileştirilmemiş olmasının sonucudur. Şevket Süreyya'ya göre ideolojiler sadece sistemleşmeyi sağlamayacak, bunalım anlarında da bir anahtar işlevi görecektir.

1960'lı yıllarda Şevket Süreyya ile birlikte ideoloji eksikliğine değinen bir başka kişi de Ahmet Hamdi Başar'dır. Başar, Kadro ile aynı dönemde yayınladığı Kooperatif dergisi gibi Yön ile aynı dönemde de Barış Dünyası dergisi yayınlanmış ve bu dergide kaleme aldığı "ideoloji" başlıklı yazısında Kemalizm ideolojisinin tam manasıyla kurulamadığını belirtmiştir. Başar aynı yazıda, sosyalizmin Türkiye'nin kalkınması için çıkar yol olmadığına da değinmiş ve kalkınmayı sağlayacak yolu sosyal adaleti sağlayıcı, özel teşebbüsü geliştirici bir devletçilik olarak tanımlamıştır.³⁶⁴

1960'lı yılların özgürlükçü ancak ideolojiden yoksun bu ortamı 1970 yılına gelindiğinde toplumsal şiddet olaylarının yaşandığı, otokratik bir görünüme bürünmüştür. Bu dönemde Şevket Süreyya, umutsuzluk içindedir ve yazılarını sadece cumhuriyet gazetesinde* sürdürmektedir. İstiklal Savaşı sonrasında Türkiye

³⁶⁴ Ahmet Hamdi Başar, "İdeoloji Ne Liberalizm, Ne Sosyalizm; Kemalizm", **Barış Dünyası**, Nisan 1962, Sayı:1, ss.7-12.

* 1970'ler sadece Türkiye için değil, cumhuriyet gazetesi için de karışıklıkların yaşandığı bir dönemdir. Marksist kökenli tüm solcuların okuduğu Cumhuriyet, 12 Mart'a yaklaşan dönemde solcuların birbirleriyle iç haberleşme yaptıkları ve kamuoyuna mesaj ilettikleri bir gazete haline de gelmiştir. Ancak bu durum fazla uzun sürmemiş 1972'de gazete yönetimi Nadir Nadi ve ekibine geçmiştir. Tüm bu yönetim değişikliği dönemlerinde Şevket Süreyya 1966-1976 yılları arasında Cumhuriyet gazetesinin yazarları arasında yer almıştır. Bu istikrarlı konum Şevket Süreyya'nın her

uyguladığı politikalar ile yıllardır Osmanlı İmparatorluğu'nun başaramadığını gerçekleştirmiş, sömürgeciliğin uzantısı olan kapitülasyonları kaldırmış ve saltanat ile hilafet kurumlarının “teokratik kalıntıları temizlenmiştir”, ancak bugün “hazin bir gerçek” karşısında bulunmaktadır, “inkılâpçı ruhu ölmüş”, “halkçılık iflas etmiş”tir.³⁶⁵

Şevket Süreyya'ya göre 1970'ler Türkiye'de sınıflaşmanın yaşandığı, müesseselerin itibarsızlaştığı, göçler nedeniyle kötü yerleşime sahne olan kısacası durumu hiç de iyiye gitmeyen bir ülke konumundadır. 1945'te çok partili hayata geçilmiş, ancak “demokrasinin oligarşiye dönüşmesi” ile Türkiye Latin Amerika rejimlerine benzer hale gelmiştir.³⁶⁶ Bu durumu ortaya çıkaran nedenlerden biri de parlamentodaki boşluktur. “Anayasanın korunarak sosyal devlet nizamını vaadettiği müesseselerin yaratılması” için işçi sınıfının siyasi örgütlenmesiyle ortaya çıkacak mücadele organına yani yeni bir siyasi partiye ihtiyaç vardır.³⁶⁷ Bu durumda öncelik, 1961 anayasasının korunmasıdır. Askeri müdahale “gamsız, idraksiz bir iktidarın” yarattığı “düzen boşluğu” nedeniyle “zaruri ve haklı” görülmüş, ordu işe gereği kadar el koymadığı ya da böyle bir el koyuşa belki de hazır bulunmadığı için gidişat baş döndürücü gelişmeler göstermeye başlamıştır.

Demokratik bir ortam olarak nitelendirilmeyen 1970'lerde yaşanan 12 Mart 1971 muhtırası da Şevket Süreyya tarafından onaylanmamıştır. 27 Mayıs'ı bir ihtilâl olarak gören Şevket Süreyya, 12 Mart'ı bir müdahale olarak ele almış, ama öncesinde “müdahale” kavramıyla neyi kastettiğini açıklamıştır:

dönem cumhuriyet yönetimi ile uyumlu olmasıyla alakalıdır. Ayrıca Cumhuriyet gazetesinin hikâyesi için bkz. Emin Karaca, **Cumhuriyet Olayı**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1994)

³⁶⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “Yakın Tarihimizde Bir Yetersizlik”, **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1970.

³⁶⁶ Şevket Süreyya Aydemir, “Nereye Gidiyoruz?”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1970.

³⁶⁷ Şevket Süreyya Aydemir, “Kızılcahamam'daki Kararsızlık”, **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1971.

“(…) Müdahale, ne bir darbe, ne de bir ihtilâldir. Müdahalede bir yapı değişikliği de olmaz. Hatta bazen, iktidar da değişmez. Parlamento devam eder. Müdahale sadece; gidişattan memnun olmayan müdahaleci güçlerin, gidişatta gerekli gördüklerini ifade ettikleri bazı davranış değişikliklerini dikte etmelerinden ibarettir. Bu müdahaleci güç ise, tabii ki ordu olabilir. Çünkü temsil ettiği silahlı kuvvetler ki, bu Diktasını destekleyebilirler.”³⁶⁸

Şevket Süreyya, tıpkı 27 Mayıs ihtilâlinde DP'nin izlediği politikalar ile ihtilâle zemin hazırlaması gibi AP'nin de izlediği politikalar ile 12 Mart askeri müdahalesine zemin hazırladığı görüşündedir³⁶⁹ ve askeri müdahaleye karşı değildir. Ancak, müdahaleyi gerçekleştirenlerin suçladıkları güçlere karşı hiçbir önlem almamasını da eleştirmiştir. Önlem alınmaması neticesinde iktidardan uzaklaştırılan parti, bir kahraman olarak tekrar iktidara gelmiştir.³⁷⁰

Şevket Süreyya'nın 12 Mart askeri müdahalesinin sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerinden en dikkat çekenini ise İstanbul Askeri Sıkıyönetim Mahkemesi'nin 41 ay süren uzun yargılama sürecine ilişkindir. Savcının tanımlamasıyla “demokratik düzenin dışına çıkmak için güç birliği edenlerin ve silahlı mücadeleyi benimseyenlerin davasında” Emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu ve 24 sanığa ilişkin yargılama sonucunda hiçbir suç ve suçlu tespit edilememiştir. Bu noktada Şevket Süreyya uzun yargılama sürecini gündeme getirmiş ve sanıkların çektiği “ıstırapların bedeli ne olacak” sorusunu yöneltmiştir.³⁷¹ Şevket Süreyya'nın askeri yönetime ilişkin bir başka eleştirisi de sıkıyönetim kanunları çerçevesindeki uygulamalardır. Konuyu İstiklal Mahkemeleri ile karşılaştırmış ve o dönemde bile bu uygulamaların yaşanmadığını vurgulamıştır.

³⁶⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, 1976, ss.101-102.

³⁶⁹ Şevket Süreyya Aydemir, “Geçici Bir İhtilâlcî”, **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1972.

³⁷⁰ Şevket Süreyya Aydemir, “Tehlikeli Birikimler”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1974.

³⁷¹ Şevket Süreyya Aydemir, “İstırapların Bedeli”, **Cumhuriyet**, 14 Ekim 1974.

Özellikle bazı ordu mensuplarının bu işkence olaylarına katılmasından rahatsızdır ve ordu mensuplarını “kendi asli vazifeleri içerisinde” olmaya çağırılmaktadır.³⁷²

Askeri müdahaleye ilişkin eleştirilerin yanı sıra, Şevket Süreyya'nın 1970'li yıllarda üzerinde sıklıkla durduğu bir başka mesele; buğday üretiminin arttırılması hedefi kapsamında ülkenin doğusuna ilişkin uygulanacak politikalarıdır. Şevket Süreyya'ya göre Doğu'nun kalkındırılması öncelikli konulardan biridir. “Türkiye'nin jeopolitik bütünlüğünü yaratmak ve yerleştirmek, daima geliştirerek korumak için, Doğu illerinde, temele inen, ve sosyal, ekonomik, teknolojik, kültürel ve idari yapı değişikliği yapmak...”³⁷³ gereklidir.

Şevket Süreyya, Doğu'nun her manada kalkınması için gerekli adımların atılmasına dikkat çekmektedir ve bu durum sadece 1970'li yıllara özgü değildir. Kadro'da da köy odaklı benzeri yazılar kaleme alınmış, Şevket Süreyya başta Şeyh Sait İsyanı sonrasındaki Takrir-i Sükûn kanunu olmak üzere bölgeye ilişkin iskan politikalarını eleştirmiş*, etkileri bugüne (1960'lara ve 1970'lere) değin süren sorunun izlenecek kalkınma politikaları ile çözümlenebileceğini ileri sürmüştür.

Şevket Süreyya'nın 1970'lerde üzerine eğildiği bir başka konu da CHP'dir. CHP'nin 48'inci kuruluş yıl dönümünde yaptığı değerlendirmesine göre; uzun süredir iktidar dışında kalan partinin temel ilkeleri sarsılmıştır, partinin devamlılığı da sadece İsmet Paşa'nın varlığından kaynaklanmaktadır. Formüle edilemeyen

³⁷² Şevket Süreyya Aydemir, “Yeni Bir Uyanışa Doğru...”, **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1973.

³⁷³ Şevket Süreyya Aydemir, “Doğuya Yöneliş...”, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1972.

* Kadro'da özellikle İsmail Hüsrev TÖKİN tarafından kaleme alınan yazılarda bu konu üzerinde durmuş, sınıfsız bir toplum hedefi için köydeki üretim ilişkilerinin düzenlenmesine dikkat çekilmiştir. Şevket Süreyya ise Tek Adam Mustafa Kemal (Cilt:3, ss.225-228) ve İkinci Adam İsmet İnönü (Cilt:2, ss.76-80) eserlerinde konuyu Doğu'daki ağa-şeyh düzeni, üretim ilişkileri ve devletin aldığı tedbirler açısından ele almıştır.

ortanın solu anlayışı ise partinin parçalanmasına neden olmaktadır. Kendi kendini yenilemesi gereken CHP'nin bu son ile karşılaşmasının asıl nedeni ise parti içerisinde yön tayin edici aydını yaratamamış olmasıdır: “CHP hiçbir zaman düşünür ve yön tayin edici aydın yaratamamıştır. Hatta aslında bu 6 ok'a artık eskimiştir de denebilir.”³⁷⁴

Partiye ve dolayısıyla topluma yön verecek aydının yokluğu sadece CHP'yi değil toplumu da bir çıkmaza sürüklemiştir. Devrimin ilkelerinin eskimiş olduğunu ileri sürmekse Şevket Süreyya'nın 1970'li yıllarda tamamen başka bir mecraya kaydığının işaretidir. O güne değin devrimin bitmediğini ve devam ettiğini vurgulayan, aydını üzerine düşen ideoloji oluşturma görevini yerine getirmemekle eleştiren Şevket Süreyya, 6 oku eski bulurken aslında devrimin de bittiğini ve devam etmediğini dile getirmektedir.

Biten bir devrim sonrasındaki çıkış yolu ise net değildir. “Ortanın Solu” da bu net olmayan çıkış yollarından biridir. Şevket Süreyya “Ortanın Solu” terimini başlangıçta anlamlandıramamış, Halk Partisi'nin böyle bir terime ya da herhangi bir terime sığınmasını doğru bulmamış ve “Ortanın Solu” üzerine kurulu bu tartışmaları sadece parti içerisinde yer alan demagogların kitleleri harekete geçirme gayreti olarak nitelendirmiştir.³⁷⁵ Bu yorumundan iki sene sonra kaleme aldığı bir başka yazısında ise “ortanın solu” kavramına yöneltilecek eleştirileri yanıtlamış, bu kavramı “Moskova Yolu” olarak adlandıranlara komünizmle ilişkili olmayan “ileri halkçılık” olarak tanımlanabileceği yanıtını vermiştir.³⁷⁶

³⁷⁴ Şevket Süreyya Aydemir, “CHP Kendisini Yenileyebilecek mi?”, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1971.

³⁷⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “Doruktaki Kavga”, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1972.

³⁷⁶ Şevket Süreyya Aydemir, “Sağ, Sol Cepheyi Doğurur”, **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1974.

CHP'nin kendisine aradığı çıkış yolu aradığı bu dönemde, Şevket Süreyya için Türk siyasi hayatının esas meselesi toplumun tüm kesimlerinin parlamentoda temsil edilmesidir, çıkış yolu yeni bir siyasi partidir. Bu siyasi parti sendikalar etrafında birleşecek işçi hareketinden oluşacak ve ülkenin yasama ve kanun düzenleme faaliyetlerine katılacaktır.³⁷⁷

Şevket Süreyya, özellikle 1973 yılındaki seçim kampanyaları sonrasında Türk siyasi yaşamında yer alan partileri, başta yürüttükleri kampanyalar nedeniyle olmak üzere sıklıkla eleştirmiştir. 1973 yılında kaleme aldığı yazısında Türkiye'de bazı sosyal kesimlerin parlamentoda temsil edilmediğini dolayısıyla milli iradenin fiili olarak işlemediğini belirtirken, cumhuriyetin 50. yılında “(...) hepsi de aynı cinsten olan, aynı platformda çarpışan ve ülkenin gerçek güçlerini temsil etmeyen bugünkü partiler yelpazesinde, hiç olmazsa önümüzdeki seçimler için, evvela batı anlamında reformist bir Sosyal Demokrat Partinin mutlaka yerini alması(...)”³⁷⁸ için girişimde bulunulmuş, ancak muvaffak olamamıştır.

1974 yılı hem Türkiye hem de Şevket Süreyya için zor bir tarihtir. 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs harekâtı gerçekleşmiş, Şevket Süreyya harekât sonrasında kaleme aldığı ilk yazısında hükümeti “gerek millete, gerek dünya kamuoyuna karşı ağır taahhütlere girmiş” olmasına rağmen, “tereddüt” ve “kuşku”³⁷⁹ yaratıcı hava içerisinde olmakla eleştirmiştir.

Şevket Süreyya Türk demokrasisi için de hayli karamsardır. 1974 yılı sonunda Türkiye'yi demokrasinin doğum sancıları içinde yaşayan bir ülke olarak

³⁷⁷ Şevket Süreyya Aydemir, “Soldaki Boşluk”, **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1971.

³⁷⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “Ateşten Gömlek”, **Cumhuriyet**, 24 Aralık 1973.

³⁷⁹ Şevket Süreyya Aydemir, “Cephedeki Boşluk”, **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1974.

nitelemiş, demokrasiyi de “ülkeleri elinde tutan profesyonel politikacıların kendi çıkarlarına göre yorumladıkları kullandıkları” bir terim olarak görmüş ve “bir halk eğitim işi” olarak tanımlamıştır. Halkın yarısının okuma yazma bilmediği rejimlerde ise demagogların elit olduğunu belirterek Türkiye’nin içinde bulunduğu hükümet krizinin esas olarak bundan kaynaklandığını yinelemiştir.³⁸⁰ CHP yönetimini suçladığı bu sözlerinin hemen ardından devrimin başlangıçtan beri CHP’li olduğunu söyleyen Şevket Süreyya, “Milliyetçilik Tekeli” başlıklı yazısında o dönemde milliyetçi olarak nitelendirilmeyen CHP ile ilişkisi olmadığını belirtmiştir: “Evet biz, hiçbir partinin yazarı değiliz. Halk partisinin de üyeliğini taşıyoruz.”³⁸¹

Şevket Süreyya 1975 yılında yaşananlara ilişkin genel değerlendirmesinde; memleketin durumunun her geçen gün kötüye gittiğini belirtmiş, bunu önlemek için de çıkar yolu göstermiştir: “Vatana gerçekten sahip olmak, ülkeye yeniden yerleşmek, iş ve inşa seferberliği, halka doğru ve kırlara doğru açılış başarılmalıdır.”³⁸² Şevket Süreyya’nın dönemin siyasi olarak gergin ortamına ilişkin bir başka saptaması da komünizm ile mücadele siyasetidir. Şevket Süreyya, hiçbir mahkemenin bir kişinin komünistliği konusunda hüküm vermediğini ve bu konuda köksüz bir kavga yürütüldüğünü belirttikten sonra “sebepsiz telaşlar” karşısındaki “hatalı yollara” ilişkin uyarıda bulunmaktadır:

³⁸⁰ Şevket Süreyya Aydemir, “Artık Biraz Disiplin”, **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1974.

³⁸¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Milliyetçilik Tekeli”, **Cumhuriyet**, 30 Aralık 1974.

³⁸² Şevket Süreyya Aydemir, “Kara Mağaraya Doğru!..”, **Cumhuriyet**, 7 Temmuz 1975.

“CIA oyunu yüzünden alevlenecek bu kavga, gerçek bir kör döğüşü olacaktır. Bu tür kör döğüşlerinin örnekleri Ortadoğru, Güneydoğru Asya ve Güney Amerika ülkelerinde görölmüşür.”³⁸³

1975 yılında Şevket Süreyya'nın eleştirilerini yönlendirdiğı bir başka konu da uygulanan ekonomi politikasıdır. Şevket Süreyya özellikle temel gıda maddelerinde sıkıntı yaşanacağını belirttiğı yazısında: “...içine süröklendiğimiz gidişat ve davranışlar, bu durumun iyiye dönüşü ve ülkenin, bu kıtlığı çekilen besin maddeleri üzerinde yarın kendine yetebilir hale gelebileceğı hakkında, umut verici hiçbir vaad ve işaret de göstermemektedir.”³⁸⁴ derken, özellikle ekmek sıkıntısına dikkat çekmiş, fırınların ekmek çıkaramaması durumunda memlekette günlük yaşantı allak bullak olabileceğini belirtmiştir.

Şevket Süreyya, rahatsızlığı nedeniyle Cumhuriyet gazetesindeki yazılarına kısa bir ara vermiş, son yazısını ise ölümünden sadece 3 gün önce kaleme almıştır. Şevket Süreyya bu son yazısında memleketin gidişatı konusunda kötümser olmasa da kuşkulu ve üzgündür. Memleketin içerisinde bulunduğı karmaşa ortamının düzeltilmesi ve “milletçe kendini buluş” görevini ise “ruhu ve davranışları bozulmuş politikacılara” değil, “kaybedilecek tek dakikamız bile yok” diyerek aydınlara vermiştir.³⁸⁵

1960'lı yıllarda devlet ideolojisinin yeniden yorumlandığı ve sol Kemalist eğilimlerin yeniden gündeme geldiğı Yön ortamında Şevket Süreyya hem kitapları hem de köşe yazılarıyla yer almış ve 1930'lardaki fikirlerini tekrar gündeme getirme

³⁸³ Şevket Süreyya Aydemir, “Komünizmi Yaymak”, **Cumhuriyet**, 29 Aralık 1975.

³⁸⁴ Şevket Süreyya Aydemir, “Kıtlık Açlığın Habercisidir”, **Cumhuriyet**, 3 Mart 1975.

³⁸⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “Doğum Ağrısı Mı, Tükeniş Mi?”, **Cumhuriyet**, 22 Mart 1976.

olanağını bulmuştur. Şevket Süreyya için 1960 ihtilâli, devam etmekte olan Türk inkılâbını yeniden canlandıracak geçici bir harekettir, ancak zamanla otokratik bir karaktere bürünerek siyasi ve toplumsal bir bunalıma dönüşmüştür. 1971 müdahalesi ise bu bunalımı daha da derinleştirmiş ve 1961 anayasasının özgürlükçü ortamını yok etmiştir. Tüm bu sürecin yaşanmasındaki yegâne sorumlu ise DP, CHP ya da AP ayrımı yapmaksızın politikacılarıdır. Ayrıca cumhuriyet aydını da sürece müdahil olmaması ve 1930'lardan beri bir ideoloji meydana getirememesi nedeniyle sorumludur. Ancak bu süreci tersine çevirme görevi de yine aydına düşmektedir. Milleti uyandıracak bir nevi kendi iç düşmanına karşı yürütülecek milli kurtuluş hareketinde asıl görev aydınıdır. Devrimin yeniden yorumlanması ile millet uyanacak ve bu bunalımlı ortamdan çıkılacaktır. Aydının bunu nasıl gerçekleştireceği ise belirsizdir. Açık olan tek husus, aydının 1930'larda olduğu gibi siyasi iktidarı etkilemek yoluyla bu uyanışı sağlamayacağıdır.

Devrimler ve ideolojilerinin genellikle birlikte var olageldiklerini, ancak seyrek hallerde devrim başarı elde ettikten sonra ideolojilerin oluşturulduğunu belirten Emin Türk Eliçin'e göre Türk devrim ideolojisinin de devrim sonrasında oluşturulması mümkündür. Ancak 1970'e değin Türk devrim ideolojisinin oluşturulamamış olması, Şevket Süreyya'nın belirttiğinin aksine aydının üzerine düşen görevi yerine getirmemesinden kaynaklanmamaktadır. Eliçin bu noktada iki olumsuz yargılı soruyu gündeme getirmektedir: Türk devrimi büyük devrimlerden biri değil midir? Ya da Türk aydını Türk devriminin özünü kavrayıp onun ideolojisini meydana getirememiş midir?³⁸⁶

³⁸⁶ Emin Türk Eliçin, **a.g.e.**, s.111.

Bu soruların yanıtları, Türk devriminin diğer uluslar tarafından örnek alınması veya yaygınlaştırılması ve Türk aydınının devrimi yeniden yorumlamasıyla ilgilidir.

5.2. Türk Devrimi'nin Yayılması: Merkez-Çevre Yaklaşımları, Bağımlılık Kuramı ve III. Dünyacılık³⁸⁷

Türk devrimi büyük bir devrimdir, ancak Fransız ya da Rus devrimleri gibi yayılamamış ve etkisini diğer uluslar üzerinde birkaç istisnai durum* hariç kalıcı olarak gösterememiştir. Bu durum onun büyük devrimlerden biri olup olmadığını sorusunu da beraberinde getirmiştir. Ancak burada asıl üzerinde durulması gereken devrimi gerçekleştirenlerin ve daha sonra ideolojileştirecek ya da sistematik hale getirecek olanların devrimi yaymak gibi bir düşüncelerinin olup olmadığıdır. Bu

³⁸⁷ 20. yüzyıl başlarında Avrupa ideolojileri kriz sebebiyle sosyalizm ve kapitalizme alternatif bir yol bulma çabasına girmişler, bu çabalar iki savaş arası dönemde yoğunlaşmış ve sosyalizm ve/veya kapitalizmi reddeden üçüncü yol kavramı ortaya çıkmıştır. En bilinen teorisyeni Antony Giddens olan üçüncü yol söylemi genel anlamıyla sosyal demokrasiyi dayanak noktası olarak kabul etmektedir. 1960'lara gelindiğinde ise Latin Amerika'daki tarihsel çalışmalar bağlamında ortaya çıkan, "az gelişmiş", "geri bırakılmış" ya da "üçüncü dünya" gibi kavramlarla anılan ülkelerin tarihsel gelişimini anlamlandırmak için Bağımlılık Kuramı kullanılır hale gelmiştir. Samir Amin ve Ernest Mandel gibi yazarların Batı merkezli düşünce sistemine karşı olarak geliştirdikleri bu teoride modernleşme kuramına alternatif görüşler üretilmiştir. Bu kuramlarda, modernleşme paradigmasının öngörülerinin tersine Latin Amerika'da iktisadi gelişmenin mümkün olmayacağı, bilakis gelişmiş ülkelerle ticari ve siyasi ilişkilerin Latin Amerika'da az gelişmişliği yeniden üreteceği ileri sürülmektedir. Süreçte Avrupa'nın başarılı olması ise oradaki iktisadi sürecin özgünlüğüne dayandırılmaktadır. Avrupa örneğinde, az gelişmiş ülkelerin durumunun tersine yanı başlarında gelişmiş bir Batı varlığı yoktur, ayrıca az gelişmişlerin sömürgeleri olmadığı gibi, gelecekte de olması mümkün değildir. Bu durumda az gelişmişliğin gelişmesi ancak kapitalist/gelişmiş ülkelerle girilen ilişkilerin azalması durumunda mümkün olabilecektir. Bu durumda Bağımlılık Okulu düşünürleri, kapalı, korumacı ve planlı bir ekonomi ve ithal ikamesi politikalarını benimsemişlerdir. Immanuel Wallerstein'in geliştirdiği Dünya Sistemi Teorisi de, aynı doğrultuda ortaya çıkmış bir teoridir. Wallerstein ülkeleri core (merkez) ve periphery (çevresel) ve semi-periphery (yarı çevresel) kategorilerine ayırarak, dünya ekonomik sisteminde ülkeler arası eşitsizliklere dikkat çekmiştir. (Bkz.: M. Asım Karaömerlioğlu, "Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları", **Toplum ve Bilim**, Sayı:91, Kış 2001-2002, ss. 81-86. Ozan. ÖMERCI, "Kadro Hareketi", www.politikadergisi.com/makale/kadr-hareketi)

* Türk devriminin diğer uluslar üzerinde hiçbir etkisinin bulunmadığını söylemek, devrimi dışı kapalı olarak nitelendirmek durumunda mümkündür. Oysa Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden itibaren dışı açık ve uluslararası ilişkilere önem veren bir siyaseti benimsemiştir. Türk milli kurtuluş hareketi ise Asya ve Afrika'daki pek çok sömürülen ulus için örnek teşkil etmiştir. Türk devrimi Afganistan, İran, Hindistan, Cezayir, Libya ve Suriye'de etkili olmuştur. (Bkz. Orhan Koloğlu, **Mazlûm Milletler Devrimleri ve Türk Devrimi**, İstanbul, Kaynak Yayınları 2004)

düşünce Türk siyasi elitlerinde mevcut değildir. Milli kurtuluş hareketi sonucunda ulaşılan netice emperyalizme karşı kazanılan bağımsızlıktır ve kazanılan bağımsızlık sonrasında emperyalizm ile mücadeleye devam edilmeyecektir.

Türk siyasal düşüncesinde anti-emperyalizmin yeri görece önemsizdir. Ahmet Kuyaş bunun nedenini Osmanlı devlet geleneği, Osmanlılık zihniyeti ve Osmanlı aydınının kendisine uygun gördüğü modernleşme modeli ile açıklamaktadır. Osmanlı aydını 19. ve 20.yüzyılda Avrupalıları eleştirmekle birlikte kendisini Avrupalı olarak görmektedir. Bu yüzden de Avrupa dışındaki uluslarla yazgı birliği olacak olan anti-emperyalist duyarlılıklara sahip değildir. Osmanlılardaki bu zihniyet milli mücadele döneminde de devam etmiştir. Cumhuriyetin kurulması, kapitülasyonlardan kurtulup tamamen egemen bir devlet kurulması da anti-emperyalist söylemlerin dillendirilmesini sağlayamamıştır. Modern dünya içerisinde diğer devletlerle eşit koşullar içerisinde olmak cumhuriyet dönemi aydınlarının büyük çoğunluğu için tatmin edicidir. Cumhuriyet aydını, gerçekleştirilen devrimin sömürge dünyası için örnek olduğunun farkında olmasına rağmen, devrimi yaymaya ya da yurt dışına ihraç etmeye de kalkışmamıştır.³⁸⁸

Bu durumun tek istisnası ise Kadro'dur. Kuyaş bu istisnai durumu Kadro'nun sosyalist fikirlere eğilim göstermesi ile açıklamaktadır. Marksist geçmişleri ve anti-emperyalist duyarlılığa sahip Türkiye Komünist Partisi mazileriyle Kadrocular, milli kurtuluş hareketini geri kalmış ya da geri bırakılmış bir ülkenin, kendisini sömüren gelişmiş ülkelere karşı mücadelesi olarak görmüşler, işbirlikçi burjuvazinin yıllar yılı bağımsız ve ulusal bir ekonominin var olmasını engellediğini iddia etmişler ve bu

³⁸⁸ Ahmet Kuyaş, "Yeni Osmanlılar'dan 1930'lara Anti-emperyalist Düşünce", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt:2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, ss.247-248.

hareketlerin dünya geneline yayılması ile birlikte pek çok ülkenin bağımsızlıklarına kavuşabileceğini gündeme getirmişlerdir.

Bağımlılık Kuramı benzeri asıl çelişkiyi ülke dışında gören Kadrocular, Osmanlı devletinin geri kalmasının nedeni olarak da Avrupa'nın siyasi ve ekonomik esaretine girmesi görmüşleridir. Aslında Karaömerlioğlu'nun belirttiği gibi bu tür yaklaşımlara II. Meşrutiyet döneminin Türk Yurdu dergisindeki Helpfand-Parvus yazılarında da görmek mümkündür.³⁸⁹ Dolayısıyla Kadrocular bu yaklaşımın ilk örneği değildir, ancak bu durum Kadro'nun teorisini zedelememektedir.

Kadro'nun az gelişmiş ülkeler için bir model olarak öne sürdüğü Türk devrimi, merkez-çevre ülke kavramlarının ilk gündeme getirilişi olarak da değerlendirilmektedir. Gelişmiş, endüstrileşmiş ülkelerin “merkez”, bu sisteme bağımlı ülkelerin ise “çevre” olduğu yaklaşımlar 1930'lu yıllarda Kadro çerçevesinde başka kelimelerle ifade edilmektedir.

Merkez-çevre kuramının belirlenmesinde etkili olan ilkeler, Kadrocuların sömüren-sömürülen uluslar çelişkisini açıklamalarında kullandığı yaklaşımlarla da benzerlik göstermektedir. Çevre ülkeler merkez ülkelerin izin verdiği oranda sanayileşebilmekte ve merkez ülkelerle ilişkilerinin en zayıf olduğu sırada klasik kapitalist kalkınmalarını sağlayabilmektedir. Bu durumu en iyi açıklayan örnekler ise I. Dünya Savaşı, 1929 Bunalımı ve II. Dünya Savaşı sırasında çevre ülkelerin hızla kalkınmalarıdır.³⁹⁰

³⁸⁹ M. Asım Karaömerlioğlu, “Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:91, Kış 2001-2002, s.86.

³⁹⁰ Emre Kongar, **Atatürk ve Devrim Kuramları**, s.91.

Hem Kadrocu hem de merkez-çevre yaklaşımlarında; aynı nedenlerden kaynaklandığı düşünülen sorunlara aynı çözüm önerileri sunulmaktadır. Geri teknolojiye sahip, az gelişmiş ülkeler ya da sömürülen/çevre ülkeler için tek kurtuluş yolu ekonomik olarak olabildiğince dışa kapanmak ve dünya ekonomik sisteminden soyutlanmaktır.³⁹¹ Bu yaklaşım, kısmen zorunluluktan izlenen, 1930'ların devletçilik politikaları ile de benzerlik göstermektedir.

I. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başlangıcına konan ve devletçiliğin sosyalizm ya da liberalizmden farklı, kendine özgü bir yol olduğunu gösteren Atatürk'ün aşağıdaki sözleri de merkez-çevre yaklaşımları ile olan benzerliği gözler önüne sermektedir:

“Türkiye'nin tatbik ettiği devletçilik sistemi XIX. asırdanberi sosyalizm nazariyecilerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş Türkiye'ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizce manası şudur: Fertlerin hususi teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket iktisadiyatını devletin eline almak,

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanında asırlardan beri ferdi ve hususi teşebbüslerle yapılmamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve görüldüğü gibi kısa bir zamanda yapmağa muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz yol görüldüğü gibi liberalizmden başka bir sistemdir.”³⁹²

Kadrocuların öne sürdüğü tezler hem uygulama hem de kuram açısından merkez-çevre kuramına dayalı devrim modellerinin öncüsü olarak görülmüştür.

³⁹¹ A.g.e, s.92.

³⁹² Afet İnan, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972, s. 15.

Bunun sonucu olarak başta Şevket Süreyya olmak üzere Kadrocular 1930’larda merkez-çevre kuramını ilk kez ortaya koyan kişiler olarak nitelendirilmişlerdir. Kadro üzerine çalışmasıyla tanınan Merdan Yanardağ’a göre de, Kadroculuk, “ulusal kurtuluşçuluk temeline oturan ve sosyalizm ile kapitalizm arasındaki bir ‘üçüncü yol’ arayışının ideolojisi”dir.³⁹³ Kadrocular siyasi iktidara sosyalizm ya da kapitalizm dışında bir yol önermişler, geliştirdikleri tezlerini dünyaya “üçüncü yol olarak sunmuşlardır. Savunulan görüşler sadece ülkenin değil, genel olarak tüm insanlığın çıkarınadır ve bu yönüyle üçüncü dünyacı görüşlerle paralellik taşımaktadır. Bu durum Kadroculuğun uluslararası alanda varlığını kabul etmek anlamını da gelmektedir.

Emre Kongar’a göre de devletçilik politikası Türk devriminin, dünya üzerinde hem uygulama hem de kuram açısından merkez-çevre kuramına dayalı devrim modelinin öncüsü olduğunun işaretidir. Fakat Türkçenin evrensel bir dil olmayışı ve 1930’larda kuramsal olarak yapılan çalışmaların dünya literatüründe yer almaması Kadrocuların kuram içerisindeki evrensel konumunun varlığına engel olmuştur.³⁹⁴

Kadrocuların öne sürdüğü tezlerden bazılarının hayata geçtiği de bir gerçektir. II. Dünya savaşı sonrasında 1965 yılına kadar sömürge ve yarı sömürge konumunda olan Asya ve Afrika ülkelerinin pek çoğu bağımsızlığına kavuşmuştur ve bu ülkeler ekonomilerini geliştirmek için devletçilik yolunu benimsemişlerdir. Bu dönemde Latin Amerika’nın öncülüğünde ise Bağımlılık Okulu yeni bir paradigma olarak ortaya çıkmıştır.

³⁹³ Merdan Yanardağ, **a.g.e.**, s.27.

³⁹⁴ Emre Kongar, **a.g.e.**, ss.102-103.

Haldun Gülalp'e göre Kadrocu ve onun benzeri Yöncü tezler paralelindeki tartışmalar, 1960'lı yıllarda Latin Amerika'da "bağımlılık okulu" çerçevesinde yaşanmıştır. Bağımlılık okulu çerçevesindeki bu görüşler, Kadroculuktan haberdar olmasalar da, Kadro'dan çok sonra ve farklı bir konjonktürde Kadrocu görüşleri yeniden üreterek, bu görüşlerin evrensel bir çözümlenimin ürünü olduğunu kanıtlamışlardır. Her iki düşüncede de kapitalizm "gelişmeci" açıdan ele alınmış ve az gelişmiş ülkelerin kapitalizm içinde kaldığı sürece, gelişmelerinin olanaksız olduğu yargısına varılmıştır. Kapitalizmin mahkûm ettiği az gelişmişlikten kurtulma, "gelişmeci"liğin "milliyetçilik" ile buluşmasını sağlamakta, gelişmenin ancak kapitalizm dışına çıkılarak mümkün olabileceğinden hareketleyse "bağımsızlık" sonucuna ulaşılmaktadır.³⁹⁵

Kadrocular ve "Bağımlılık Okulu" arasındaki bir başka benzerlik ise her iki yaklaşımın Marksizmin sınıf mücadelesi tezi yerine, milli kurtuluş hareketleri yaklaşımını benimsemiş olmalarıdır. Bu yorum ile Kadrocular kendilerini Marksizm dışına koyarken, bağımlılık okulu yazarları benzer yargıdan hareketle neo-Marksist bir okul ortaya çıkardıklarını ileri sürmektedirler.

Çıkış noktası açısından benzer görülen Kadroculuk ve "bağımlılık okulu"nu Haldun Gülalp bir noktada farklılaştırmıştır. Gülalp'e göre Türk devrimi bağımsız ulusal gelişmenin nasıl gerçekleştirileceği konusunda devletçilik uygulaması ile bir plan ortaya koymuş, Latin Amerika "bağımlılık teorisi" ise devrim sonrası bir plan

³⁹⁵ Haldun Gülalp, **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, ss.117-118.

öngörmemiş ve kapitalist sistemin dışına çıkılmasını sosyalizm olarak nitelendirmiştir.³⁹⁶

Gülalp her iki akımın devletçilik ve sosyalizm çözümlerini karşılaştırdığında Kadro çözümlerini daha “tutarlı” olarak değerlendirmiş, sosyalizm çözümünün devrimi kimin amaçladığı ve kimin gerçekleştireceği konusundaki belirsizliğini eleştirerek “Bağımlılık Okulu”nun sosyalizm çözümünün Kadrocularda “otarşı” olarak var olduğunu ileri sürmüştür. Ancak, Gülalp’e göre “Bağımlılık Okulu” da Kadrocuların vardığı sonuca varmak durumundadır:

“Ulusal kapitalizm alternatifinin dışlanması ulusal burjuvazinin var olmayışına dayalı olduğuna göre ve öte yandan az gelişmişlik durumu bir sınaî işçi sınıfının varlığını dışladığına göre, geriye ‘devrim’i sürükleyecek bir tek toplumsal güç kalmaktadır: Küçük burjuva aydınlar. Görüldüğü gibi, kapitalizmin gelişmeci açıdan eleştirilmesi, sosyalizmin de bir yandan ‘milliyetçi’ ve öte yandan da ‘voluntarist’ bir değerlendirmesine yol açmaktadır.”³⁹⁷

1950’li yıllarda Arjantinli iktisatçı Prebisich önderliğindeki ekonomik yaklaşım da Kadrocu kalkınma tezlerinden farklı değildir. Prebisich modelinde; Latin Amerika’da sanayileşmek zorunludur. Planlı gelişme çerçevesinde, tarım ve sanayi işletmelerinin etkin işletimi sağlanarak üretim sosyal ihtiyaçlara göre arttırılacaktır. Önerilen sistemin merkezinde ise devlet yer almaktadır. Devlet milliyetçi, anti-emperyalist politikaları uygulayarak ve teknolojik gelişmeleri göz önünde bulundurarak üretim hacmini arttıracaktır.³⁹⁸ Latin Amerika ülkelerinin durumundan geliştirilen kalkınma modelinde de, geri kalmışlığın nedeni,

³⁹⁶ **A.g.e.**, s.118.

³⁹⁷ **A.g.e.**, s.136.

³⁹⁸ Ayşe Trak, “Az Gelişmiş Ülke Aydınları ve Gelişme Sorunu”, **Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Ağustos-Eylül 1984, Sayı:6, ss.73-76.

Kadroculukla benzer şekilde, uluslararası eşitsizlikler yani sömüren-sömürülen ulus çelişkisidir. Ancak ne Latin Amerika modelinde ne de Kadrocu tezlerde ülkelerin iç dinamiklerinden bahsedilmemiş ve iç dinamiklerin soyutlanması neticesinde pek çok soru yanıtız kalmıştır.³⁹⁹

Kadroculuğu III. Dünya Ulusçuluğunda örnek gösteren ya da göstermeyen yaklaşımların yanı sıra üzerinde durulması gereken bir başka unsur da Kemalizmin, bağımsızlık savaşı yürüten uluslarca nasıl algılandığıdır. Milli mücadele döneminde “Doğu Halkları”, 1950’lerden sonraysa “Üçüncü Dünya” ya da “Bağlantısızlar” olarak adlandırılan hareketler Kemalizm ile yakından ilgilenmişlerdir.⁴⁰⁰ 1955’ten itibaren Türkiye’nin uluslararası platformlarda, özellikle Bandung Konferansında, emperyalist güçleri desteklemesiyle ise Kemalizm’e olan bu ilgi azalmıştır.

Kısacası, Liberalizm ya da Marksizm dışında bir yol öneren Türk devrimi, diğer uluslar tarafından örnek alınmamıştır. Ancak, bu örnek alınmama durumunun nedeni devrimin niteliğinden değil, devrimi yapanların onu yayma düşüncesiyle hareket etmemesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim 1960’lı yıllarda etkinliğı artan merkez-çevre yaklaşımları ve III. Dünyacılık anlayışı ile Türk devrimi arasındaki benzerlikler, Türk devriminin uluslararası manada ne denli etkili olabileceğinin kanıtıdır. Yani Türk devrimi de beynelmilel nitelikteki büyük devrimlerden biridir.

1960’lı yıllara gelindiğinde ise Kadrocu tezler yeniden Türkiye gündemine taşınmıştır. Bu durumun nedenleri çeşitlidir. 1960’ların en rağbet edilen bilim

³⁹⁹ Ayşe Trak, “Devlet ve Fert: Gecikmiş Bir Kitap Eleştirisi”, **Toplum ve Bilim**, Yaz 1981, Sayı: 14, s.66.

⁴⁰⁰ Ali Kazancıgil, “Anti-emperyalist Bağımsızlık İdeolojisi ve Üçüncü Dünya Ulusçuluğı Olarak Kemalizm”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- Kemalizm**, Cilt:2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, ss.239-245.

dallarının siyaset bilimi ve ekonomi olması, III. Dünyacılık ya da Bağlantısızlık hareketlerinin önemsendir hale gelmesi ile Maurice Duverger'in Türk siyasi düşüncesinde sıklıkla ele alınan proleter milletler anlayışının Kadrocu eğilimle taşıdığı benzerlik⁴⁰¹ bu durumun ana nedenleridir. Kayalı'ya göre "Duverger'in proleter millet konusunu değerlendirişi ile Şevket Süreyya'nın az gelişmişlik sorununu gündeme getirmesi arasında yaklaşım itibariyle uzun bir mesafe yoktur." Şevket Süreyya'nın az gelişmiş ülkeler ile emperyalizm arasında olduğunu belirttiği temel çelişkide Kadro'nun otoriter yönetim anlayışına yaptığı vurgu ile Duverger'in az gelişmiş ülkelerde demokrasinin işlerliğini sınırlayıp otoriter yönetimlerin geçerliliğini savunması arasında da benzerlik mevcuttur.⁴⁰²

Tüm bu sıralanan nedenlerle birlikte Kadrocu görüşleri ve Şevket Süreyya Aydemir'i 1960'larda yeniden önemli kılanca Yön dergisidir. Doğan Avcıoğlu, Yön dergisinde Kadrocu tezleri evrensel merkez-çevre çözümlemelerinin içerisine oturtmuş, geçmiş deneyimlerden yola çıkılarak Türk devrimi yeniden yorumlanmaya çalışılmış, kısacası devrimin özü tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir.

5.3. "Yön" ve Devrim İdeolojisinin Yeniden Yorumlanması

Türk düşünce hayatı, 27 Mayıs sonrasında hareketlenmiş ve 1961 yılında günlük gazete alt başlığıyla haftada bir yayınlanan Yön* dergisi, bu hareketli ortamın

⁴⁰¹ Kurtuluş Kayalı, "Kadro Hareketi ve Gelişimi", **Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı-Görüntüdeki Dinamizmin Gölgelediği Tıkanıklık**, s.26.

⁴⁰² Kurtuluş Kayalı, "Sosyal Demokrasi, Sosyalizm, Kemalizm, CHP, Maurice Duverger'in Yaklaşımları ve 1960 Sonrası Türk Entelektüelinin Düşünce Dünyası", **a.g.e.**, s.194.

* 20 Aralık 1961 tarihinde Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, İlhan Selçuk, Cemal Reşit Eyüboğlu ve Hamdi Avcıoğlu önderliğinde İstanbul'da hazırlanıp, Ankara'da basılmaya başlanan dergi. Dergi ilk sayısını başlangıçta 164, sonrasında 878 aydının imzaladığı Yön Bildirisi ile çıkarmıştır. 77 sayı çıkardıktan sonra 5 Haziran 1963'te Bahri Savcı'nın bir yazısı nedeniyle Ankara Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından kapatılmış, Eylül 1964'te yeniden yayınlanmaya başlanmış ve 30 Haziran 1967'de 222. sayısı ile yayın hayatına son vermiştir.

baş aktörlerinden biri olmuştur. Yön'ü sadece bir dergi olarak görmek onu tanımlamak için yeterli değildir. Yön, “merkez”den en “aşırı sol”a dek tüm Türk solunun yer aldığı bir fermantasyon ortamıdır.⁴⁰³ Bu fermantasyon ortamının en somut hali ise Yön'ün yayın hayatına başlamasını sağlayan bildiridir. Bildirinin üzerinde durduğu nokta; demokratik rejim ve sosyal adaleti gerçekleştirmek için iktisadi alanda kalkınmanın gerekli olduğudur. “Sosyal buhran iktisadi buhranın tabii bir sonucudur.”⁴⁰⁴ Bildiriye göre; Atatürk'ün başlattığı devrim yarım kalmıştır, ancak asker-sivil aydınlar öncülüğünde kalkınma odaklı devrim anlayışıyla çağdaşlaşma amacına ulaşılabilecektir.

Bildirinin imzacıları arasında ise Şevket Süreyya yoktur, ancak Şevket Süreyya yazıları ile Yön tezlerinin oluşumunda etkin bir isimdir.* Bu durum Kadro ve Yön arasında düşünsel bazda paralellik kurulmasını da beraberinde getirmektedir. Buna rağmen Yön'ü Kadro'nun ardılı olarak adlandırmak çok da doğru değildir. 1960'larda Siyasete olan yakın ilgi Türkiye'nin “düşünen kafaları”nı Kadrocular ölçüsünde siyasetle ilgili hale getirmiştir. Dolayısıyla Kadro ve Yön arasında kurulmaya çalışılan bağlantıda da bu yaklaşım göz ardı edilerek “anlamsız benzerlikler” bulma arayışına girilmemeli ve yapılan analizlerde CHP-Yön ilişkisi göz ardı edilmemelidir.⁴⁰⁵

⁴⁰³ Ergun Aydınoglu, **Türk Solu: Eleştirel Bir Tarih Denemesi**, İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s. 42.

⁴⁰⁴ “Yön Bildirisi”, Gökhan Atılğan, **a.g.e.**, s.332.

*Şevket Süreyya Yön bildirisini ilk imzalayan 164 aydından biri değildir, sonradan imzalayan 878 aydın arasında da yer almamaktadır. İlk yazısı 24 Ocak 1962'de yayınlanan Şevket Süreyya Yön'de kaleme aldığı toplam 41 yazı ile Yön yazarları arasında 9. sıradadır. Yön'ün devamı olarak 21 Ekim 1969'da yayınlanmaya başlayan Devrim dergisinde ise sadece 3 yazısı yer almıştır. (“Komünist Yaratmak”, Sayı:2, 28 Ekim 1969, s.2; “Bir Senatöre Açık Mektup” Sayı:17, 2 Aralık 1969, s.3.; “Bir Gerçek Aydın”, Sayı:15, 27 Ocak 1970, s.2.)

⁴⁰⁵Kurtuluş Kayalı, “Kadro Hareketi ve Gelişimi”, **a.g.e.**, ss.21-22.

Yön ve Kadro arasındaki esas farka değinen kişilerden biri de Hikmet Özdemir'dir. Özdemir' göre;

“Kadro iktidarın sözcülüğünü, Yön'ün ise iktidarı hedefleyen bir grubun sözcülüğünü yapmaktadır.” Bu da; birincilerin, Marksizmi geliştirmek istedikleri Kemalizm için; ikincilerin ise Kemalizmi yorumlamak istedikleri Marksizm için kullanmalarına yol açmıştır. Başka bir önemli fark da; Kadroculuğun bir hareket olmayıp, olsa olsa bir girişim olması, Yöncülüğün ise gerçek anlamda bir hareket olmasıdır.⁴⁰⁶

Benzer kaygılarla benzer düşünceleri dile getiren her iki siyasi düşünce akımının benzer koşullar neticesinde ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Kadro, 1929 gibi dünya genelinde etkili olan ekonomik bir buhran ve bunun getirdiği siyasi, ahlaki, sosyolojik krizler neticesinde ortaya çıkarken, Yön nicel ve nitel olarak işçi sınıfının güçlenmeye başladığı ve çok partili sistemin demokrasiye doğru evirildiği bir ortamın ürünü olarak var olmuştur.⁴⁰⁷ Her iki derginin ortaya çıktığı dönemde ulusal bağımsızlığa ilişkin de bir farklılık söz konusudur. Kadro ortaya çıktığında yeni kazanılmış ve korunması gereken bir bağımsızlık varken, Yön yayımlanmaya başladığında yitirilmiş ve yeniden kazanılması gereken bir bağımsızlık vardır. Yön ve Kadro'nun iktidarla ilişkileri de farklıdır. Kadro muhalif bir hareket olmaktan ziyade iktidarı etkileme gayreti içerisindeyken, Yön döneminin siyasi iktidarına karşı mücadele zeminini oluşturmaktadır.⁴⁰⁸

Yön ve Kadro tamamıyla aynı çizgide olmadığı gibi Doğan Avcıoğlu ve Şevket Süreyya da aynı çizgide değildir. Avcıoğlu, Şevket Süreyya'nın da aralarında

⁴⁰⁶ Hikmet Özdemir, **1960'lar Türkiye'sinde Sol Kemalizm Yön Hareketi**, İstanbul, İz Yayınları, 1994, ss.297-298.

⁴⁰⁷ Faruk Alpkaya, a.g.m., s.497.

⁴⁰⁸ Merdan Yanardağ, **a.g.e.**, s.28.

yer aldığı kişileri kastederek “Türkiye’de sosyalizme evet, sınıf mücadelesine hayır diyen, yine de sosyalist olduğuna inanan iyi niyetli kişilerin az olmadığını ama sınıf mücadelesinin göbeğinde yaşanmakta olduğunu”⁴⁰⁹ belirtmektedir.

Ortaya çıktıkları konjonktür, kapsamları, stratejileri ve hedef kitleleri farklı olmasına rağmen, Yön ve Kadro arasında bağlantı kurulmasını sağlayacak unsurlar da mevcuttur. Yön dergisi 20 Haziran 1962 tarihli sayısında orta sayfasını Kadro dergisine ayırmış ve bu sayıda Kadro’ya ilişkin bir röportaj yayınlamıştır. ** Yön’ün Kadro’yu ön plana çıkarması, basında Yön’ü Kadro ile ilişkilendiren ve eleştiren yazıların çıkmasına neden olmuştur. Bunu üzerine Yön, 4 Temmuz 1962 tarihli sayısında Kadrocuların tarihi çalışmalarını takdir ettiğini, ancak sınıf mücadelesini tasfiye etmeye çalışan Kadrocu yaklaşımları benimsemediğini belirtmiştir.

Tüm bu sıralananlara rağmen, Yön ve Kadro Türk inkılâbına yaklaşımları açısından benzerdirler. Bunun ilk kanıtı da devrimin bitmediği ve devam ettiği görüşüdür. Yön bildirisinde de vurgulandığı üzere, Atatürk dönemi sonrasında izlenen yanlış politikalar nedeniyle Kemalizm devrimi tamamlanamamıştır. Devrimin tamamlanmadığı görüşü Kadro’nun devrimin hali hazırda devam ettiği görüşü ile benzerdir, ancak Kadrocuların aksine, Yöncülere göre devrim ila nihai sonlanacaktır. Yön, “çağdaş uygarlık” hedefine ulaştırabileceğini varsaydığı Kemalizmi tamamlamayı amaçlamış, bunu da Kemalizm ilkelerini Marksizmden faydalanmak suretiyle oluşturulacak bir kalkınma stratejisi ile yapmayı

⁴⁰⁹ Doğan Avcıoğlu, “Sınıf Mücadelesi, Sosyalizm ve Milliyetçilik”, **Yön**, 23 Eylül 1966, Sayı:132, s.3.

** Bu röportajda Kadrocuları bir arada gösteren fotoğraftan kendilerinin isteği üzerine Vedat Nedim Tör ve İsmail Hüsrev Tökin’in fotoğrafları çıkarılmıştır. (Yön, 20 Haziran 1962, S:27.)

planlamıştır.⁴¹⁰ 1930’lu yıllarda Kadro da iktisadi kalkınma vurgusunda bulunmuş, izlenecek devletçilik uygulamaları hususunda Avcıoğlu ile benzer olarak, “Türkiye’nin nasıl kalkınacağı” sorusuna cevap aramış ve hatta benzeri cevaplara ulaşmıştır.

Kadro ve Yön arasındaki esas benzerlik ise; Türkiye’nin temel sorunlarının aydın öncülüğünde çözülebileceğine dayanan zihniyet benzerliğidir. Yön bu zihniyette işlevsel rolü asker-sivil aydınlardan oluşan zinde kuvvetlere verirken, Kadro’da bu görev aydınlara yüklenmiştir. Ancak Yön ve Kadro’nun aydın anlayışı da farklıdır. Yön tahsil seviyesini aydın olmanın koşulu olarak görmemiştir. Yön yazarlarından Gülten Kazgan’a göre:

“İçinde yaşadığı toplumun davaları ile yakından ilgilenen, bunlar üzerinde belirli bir fikir sahibi olan, fikirleri her zaman ve her şart altında savunmaya hazır, inandığı fikirlerin gerçekleşmesini görmek için çalışan kimse, eğitim seviyesi ne olursa olsun (...) aydındır.”⁴¹¹

Aydın tanımının yanı sıra aydının vazifeleri de Yön’de sıralanmıştır. Türk aydınının tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar üslenmesi gereken vazifesi, topluma içinde yaşanan savaşı anlatmaktır. Bu savaş iki cephede yaşanmaktadır. Birincisi toplum içindeki sınıflar arasında bir savaş söz konusudur, dolayısıyla aydın anti-kapitalist olmak zorundadır. İkincisi devletin milli varlıkları üzerinde yaşanan bir savaş vardır, dolayısıyla aydınının anti-emperyalist olması da gerekmektedir.⁴¹²

⁴¹⁰ Gökhan Atılğan, **Yön-Devrim Hareketi, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, İstanbul, Yordam Kitap, 2008, s.33.

⁴¹¹ Gülten Kazgan, “Aydın Sorumluluğu”, **Yön**, 7 Şubat 1962, Sayı:8, s.8.

⁴¹² Niyazi Berkes, “Türk Aydınlarının Özellikleri Üzerine Düşünceler”, **Yön**, 9 Temmuz 1965, Sayı:119, s.5

Yöncülerin zinde kuvvetler olarak tanımlandıkları asker-sivil aydınlar, toplumu dönüştürecek güçtedirler ve bu gücün kullanılması emekçi sınıflarla birlikte hareket edilmesine bağlıdır. Zinde kuvvetlerin siyasi fikirlerini Marksizmden esinlenerek şekillendirilmesiyle toplum da Marksist bir zihniyete kavuşacaktır.⁴¹³ Ancak, Yöncüler Marksizmin işçileri temel alan anlayışlarını benimsememişler ve bunu da iki nedene dayandırmışlardır. İlki, Türkiye’de işçi kitlesinin bu mücadeleyi gerçekleştirecek nitelik ve nicelikte olmaması, ikincisi ise Osmanlıdan Cumhuriyet Türkiye’sine toplumsal hareketlerin asker-sivil aydınlar öncülüğünde gerçekleştirilmiş olmasına ilişkin düşüncelerdir.⁴¹⁴

Aydına toplumun şekillenmesi sürecinde biçilen etkin rolün benzerliğine rağmen Kadro, Yön’ün aksine, “zinde kuvvetler”e toplumun bilinçlendirilmesi gibi geçici bir görev vermemiş ve “kadro”nun süreklilik arz eden devrim sürecinde, başta devrimin ideolojileştirilmesi olmak üzere, her daim devleti yönetenlere rehberlik etmesini öngörmüştür. Bu rehberlik sürecinde yer alan aydınlar, iktidarla yakın ilişki kuracaklar, onlara fikri alt yapı oluşturacaklar, ancak Yön hareketinin kendisine biçtiği rolde olduğu gibi doğrudan doğruya iktidara gelme amacını gütmeyeceklerdir.

Bununla birlikte, Doğan Avcıoğlu’nun devrimin gerçekleştirilmesinde ordunun ya da silahlı kuvvetlerin rolüne ilişkin yaptığı vurguların benzerlerini Şevket Süreyya’da da görmek mümkündür. Ordunun devlet içerisindeki önemine 1966 yılında vurgu yaparken “(...) bizim tarihimizin karışık, en bahtsız zamanları, ordunun bozulduğu, yahut otoritenin, disiplinin gevşediği zamanlardır. (...) ordu,

⁴¹³ Gökhan Atılğan, **a.g.e.**, s.62.

⁴¹⁴ **A.g.e.**, s.307.

günün yaygın terimi ile ‘Demokrasinin bekçisi’ yani iç nizamın gözcüsüdür” demektedir.⁴¹⁵

Asker-sivil aydınlara verdiği önemle birlikte, Yöncü tezler ekonomi ağırlıklı dört noktada toplanmaktadır:

1. Türkiye’nin sorunu iktisadidir, Türkiye’ye yön verecek aydınlar, hızlı bir iktisadi kalkınmayı sağlayacak “yeni bir Atatürkçü program” etrafında birleşmelidir.

2. Yön’e göre Mustafa Kemal Hareketi’nin en büyük eksikliği, ekonomi politikalarında kapitalistleşme yolunu takip etmiş olmasıdır.

3. Türkiye’yi ekonomik kalkınmaya götürecektir yol sosyalizmdir.

4. Sosyalizm, Kemalizmin devletçilik, milliyetçilik, halkçılık ve inkılâpçılık ilkelerinin en doğal sonucudur. “İnkılâpçılık”; radikal bir iktisadi ve sosyal düzen değişikliğini, “halkçılık”; işçi ve köylüden oluşan emekçi kesimleri, “devletçilik”; halkçı politikanın yolunu, “milliyetçilik” emperyalizme karşı mücadeleyi ve tam bağımsızlığı ifade etmektedir.⁴¹⁶

Kadro için de yeni kurulan Türkiye’nin sorunu iktisadidir, yani sömüren ve sömürülen unsurlar arasındaki dengesizlik tüm sorunların ana kaynağıdır ve ilk yapılması gereken devletin ekonomik sistemde etkinliğinin artırılması suretiyle bu dengesizliklerin sonlandırılmasıdır. Kadro için Atatürk devrimlerini, uygulamalarını eleştirmek söz konusu bile değildir. Dolayısıyla, ekonomi politikalarında kimi zaman izlenen kapitalistleşme yolu da eksik ya da yanlış değildir, ancak bu yolu savunan

⁴¹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam İsmet İnönü (1884-1938)**, Cilt: I, s.33.

⁴¹⁶ Gökhan Atılğan, **a.g.e.**, ss.52-53.

bazı kişilerin düşüncelerine karşı Kadro'nun devletçi tezlerinin ileri sürülmesinde de herhangi bir beis görülmemiştir. Moskova, Türkiye Komünist Partisi ve Aydınlık dergisi geçmişi olan Kadro yazarları, devletin ekonomik hayatta hâkimiyetini ve özel teşebbüslerin sınıf farklılıklarına yol açması nedeniyle sistem dışında olması gerektiğini savundukları tezlerinde, Yöncülerin aksine, Marksizm ya da Sosyalizmi bir yol olarak benimsememişler, benimsemiş olsalar dahi dillendirmemişlerdir.

Hem Yön hem de Kadro için ülkenin içerisinde bulunduğu sorunlar ekonomik düzenden kaynaklıdır. Doğan Avcıoğlu'na göre Türkiye'nin düzeni, Avrupa dışı toplumlarda görülen "kökü dışarıda bir sömürge ve talan düzenidir... Avrupa mahalleleri ile ihracat ve ithalatın toplandığı bir iki büyük liman şehri, ...geride prekapitalist düzenin ilkel şartları içinde, derebeyi, toprak ağası ve tefeci tüccarıyla tarıma ve köylünün sefaletine dayanan bütün bir ülke..."dir.⁴¹⁷ 1960'lı yıllardaki bu tespit Şevket Süreyya'nın sömüren-sömürülen uluslar/sınıflar tezinin bir tekrarı gibidir.

Ancak, Doğan Avcıoğlu, Şevket Süreyya'nın aksine, bu sömürge düzeninin nasıl ortaya çıktığını ve bu düzenden çıkışın nasıl gerçekleşebileceğini ayrıntılı olarak açıklamıştır. Avcıoğlu'na göre, Türk toplumu, tarihi açıdan bakıldığında "ileri gelişme" düzeyinde bulunmaktadır, ancak kendisi dışında gelişen kimi olaylar nedeniyle, Batı, prekapitalist düzenden kapitalist düzene hızlıca geçerek ön almıştır. Emperyalizmin her türlü gelişmeye engel olması nedeniyle ise Türkiye'ye ilerleme yolu kapanmıştır. Türkiye'nin bu yolu açması aydınların elindedir, aydınlarsa çıkış yolunu, bir nevi sömürgeleşme hareketi olarak değerlendirdiği, Batılılaşmaya

⁴¹⁷ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın**, C:1, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1975, s.221.

yönelerek değil Türkün tarihsel varlığında aramalıdır.⁴¹⁸ Bu analizden görüleceği üzere sadece sorunun nedeni değil önerilen çözüm yolu da Şevket Süreyya'nın aydınlara toplumun şekillendirilmesinde önem atfeden anlayışı ile aynıdır.

Avcıoğlu'nun çıkış yolu tarifinde üzerinde ısrarla durduğu bir başka kavram da Kurtuluş Savaşı yani “Mili Kurtuluş Hareketi”dir. Avcıoğlu, tıpkı Şevket Süreyya gibi, Kurtuluş Savaşı'na farklı bir anlam yüklemekte ve onu, dönemin milli mücadele hareketlerinden ayrı tutmaktadırlar. Milli mücadele hareketleri hem sömürgeciye hem de prekapitalist düzenin egemen sınıflarına karşı gerçekleştirilirken, Kurtuluş Savaşı, herhangi bir toplumsal sınıfa karşı değil, aksine pek çok sınıfın bir araya gelmesiyle, “eşraf-milliyetçi-subay ve aydın işbirliğiyle” sömüren uluslara karşı gerçekleştirilmiştir.

Sömüren-sömürülen ulus tezdı, aydına yüklenen vazife ve Milli Kurtuluş hareketine atfedilen önem noktalarında Avcıoğlu ve Şevket Süreyya arasında benzerlikler mevcut olmakla birlikte Avcıoğlu, Kadro'nun eksik yönünü de özellikle vurgulamaktadır. Avcıoğlu'na göre, Kadrocuların devleti sınıfların üzerinde kudretli bir otorite olarak tasarlamaları, akımın sonunu da getiren eksik yönüdür. 1930'lu yıllarda sınıf tezdı tam olarak oluşmamakla birlikte, “büyük toprak sahipleri ile işbirliği halinde olan kapitalist güçler” yadsınamayacak güce sahiptir ve ekonomi politikasını kendi çıkarları doğrultusunda etkileyebilmektedirler. Kendi çıkarları ile ters düştüğünü değerlendirdikleri Kadro'nun kapatılması de bu güçlerin çabaları sonucunda gerçekleşmiştir.⁴¹⁹

⁴¹⁸ A.g.e., ss.222-225.

⁴¹⁹ A.g.e., ss.450-451.

Yön'ün Kadro'nun ardılı olduğunu söylemek güç olsa da, her iki dergi de Türk devrimini/inkılâbını yorumlayışları ve devletin ekonomik manada kalkınmasına verdikleri önem bakımından benzerlikler taşımaktadırlar. Yön'ün beslendiği yerli kaynağın Kemalizm, Türk toplumunun önüne koyduğu temel hedefin kalkınma, önerdiği yöntemin sosyalizm ve devletçilik olması başvurduğu kavramların ise milliyetçilik, demokrasi ve zinde kuvvetler olması,⁴²⁰ her iki hareket arasında benzerlikler kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Bu benzerliklerin en iyi şekilde gözlemlenebileceği kişi ise Şevket Süreyya Aydemir'dir. Şevket Süreyya, 1930'larda ileri sürdüğü fikirlerini Yön'de yeniden yorumlamış ve hatta yeniden adlandırmıştır.

5.3.1. Devletçilik'ten Yeni Devletçiliğe

Hem Şevket Süreyya, hem de Doğan Avcıoğlu'nun 1960'lı ve 1970'li yılların Türkiyesinde ileri sürdükleri fikirlerin ortak özelliği, barındırdıkları orijinalite ve mevcut hiçbir sistemi olduğu gibi benimsememektir. 1930'lu yılların “devletçilik”i ve 1960'ların “milli devrimci kalkınma” modeli ya da “yeni devletçilik”i bu orijinalitenin en net örnekleridir.

Yön Bildirisi'ne göre az gelişmiş bir ülkede özel teşebbüsün öncülük edeceği kalkınma yavaş, sıkıntılı, maliyetli ve toplumsal adaletsizliklere yol açacak şekilde gerçekleşecektir. “Yeni devletçilik” anlayışı ise “şuurlu bir devlet müdahalesidir.” Geliştirilecek bu anlayış ile ülkenin tüm imkânları seferber edilebilecek, yatırımlar hızla arttırılacak, iktisadi hayat bütünüyle planlanabilecek, sosyal adalet ve demokrasi yerleşebilecektir.

⁴²⁰ Fahrettin Altun, “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2004, s.559.

Avcıoğlu'na göre; Türkiye'ye empoze edilmeye çalışan komünist ve Amerikan kalkınma yolları yerine “milli devrimci kalkınma yolu” yani yeni bir devletçilik takip edilmelidir. Proletarya egemenliği olmadığı için komünizm yolunu, tutucular koalisyonu olduğu için de Amerikan tipi kalkınma yolunu izlemek uygun değildir. Avcıoğlu'nun “Kemalist tezin temele indirilmesi ve böylece Atatürk devrimlerinin devam ettirilmesi”⁴²¹ olarak tanımladığı milli devrimci kalkınma yolu ise, tutucular koalisyonu dışındaki geniş bir kitle hareketine dayanmaktadır. Bu tezde; kamu sektörü, ekonomide daima bir yere sahiptir ve giderek bütün ekonomide egemen duruma gelmektedir, stratejik nitelikteki belli üretim kolları devletin elindedir, tekelci karakterdeki yerli ve yabancı sermayenin faaliyet alanı daraltılmaktadır, köklü bir toprak reformu zorunludur, kamu sektörüne dayanan planlı sanayileşme, ülkenin kalkınmasını gerçekleştirmek ve ekonomik bağımsızlığını sağlam temellere oturtmak amacını gütmektedir, kaynakların hem mali, hem de fiziki planlamasını öngören bir plan kalkınmanın vazgeçilmez alanıdır.”⁴²²

20-25 yıl izlenmesi öngörülen milli devrimci kalkınma yolunda izlenecek strateji: Sanayi ve tarım sektörlerine öncelik verilmesi, yüksek tasarruf ve yatırım oranının sürdürülmesi, sanayiye ayrılan kaynakların büyük kısmının ağır sanayiye yönlendirilmesi, ileri teknoloji kullanımına ağırlık verilmesi, teknik ve mesleki eğitimde seferberlik yapılması ve dış ticarete ithal ikamesine öncelik tanıyan bir politika izlenmesidir.⁴²³

⁴²¹ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni Dn-Buğn-Yarın**, C:2, Cem Yayınevi, İstanbul, 1973, s.1193.

⁴²² **A.g.e.**, s.1063.

⁴²³ **A.g.e.**, s.1153.

Doğan Avcioğlu'nun Yön'de ve kitaplarında ileri sürdüğü bu fikirler Şevket Süreyya tarafından da desteklenmiştir. Ancak Şevket Süreyya'nın bunalımdan çıkış yolu isim olarak “milli devrimci kalkınma yolu” değil, “yeni devletçilik”tir. Şevket Süreyya için 1930'lardan beri savunduğu devletçilik 1960'lara kadar geçerliliğini yitirmiş değildir. AP milletvekillerinden Tahsin Demiray'ın İstanbul'da gerçekleştirilen bir toplantıda “Devletçilik ölmüştür” yorumunu yapmasına karşı çıkmış ve devletçiliğin DP döneminde uygulanan tüm yanlış politikalara rağmen ölmediğini belirtmiştir. Şevket Süreyya'ya göre, o dönemde (yani 1950'lerde) yanlış uygulanan devletçilik artık yeterli değildir, Atatürk'ün imtiyazsız bir sınıf yaratmak için oluşturmaya çalıştığı devletçilik “devlet işletmeciliği” olarak kalmıştır. Oysa anayasanın sosyal devlet ilkesi gereğince devletçiliğin uygulanması gerekmektedir. Gerek devlet işletmeciliği gerekse de özel teşebbüsün içinde yer alacağı devletçilik ile “Türk sosyalizmi” gerçekleştirilebilir.

“Mevcut devletçiliği Atatürk, imtiyazsız, sınıfsız bir millet yaratmak için (...) [uygulamışsa da] sadece bir iktisadi devlet işletmeciliği olarak [kalmıştır.] fakat bundan sonra istediğimiz, Anayasanın sosyal devlet ilkesine bağlı kalarak, A'dan Z'ye kadar Türkiye'nin siyasi, iktisadi ve sosyal nizamını, milletin hayrını ve varlığını temsil eden devletin tanzim, idare ve murakabesinde [denetiminde] nizamlamaktır. Bundan sonra devletçilik her sahayı içine alacaktır. Bu yeni (devletçilik) (...) yalnız bir iktisadi devlet işletmeciliği değil, özel teşebbüse yer vermekle beraber milli hayatın her sahasını içine alan bir sosyal nizam olmalıdır.”⁴²⁴

Türk sosyalizmine ulaşmada kullanılacak hedeflerden biri olduğu anlaşılan devletçilik beş yıllık planlarla uygulamaya geçirilecektir. Kamu sektörünü merkeze alan “milli devrimci kalkınma yolu”ndan çok da farklı olmayan devletçiliğin hayata

⁴²⁴ Şevket Süreyya Aydemir, “Artık Devletçilik Yetmez”, **Yön**, 12 Eylül 1962, Sayı:39, s.14.

geçirilmesinde ise asıl rol siyasi iktidara yani hükümette düşmektedir. Şevket Süreyya'ya göre bu kapsamda hükümet programlarında yer alması gereken hususlar: “Demokratik nizamın emniyeti ve istikrarı, karma ekonomide, sektörler arasında ahengin korunması, para kıymetinde ve fiyatlarda, sürekli bir istikrarın sağlanabilmesi, mali kaynaklara hâkim olmak, planlı kalkınma mücadelesinin, hem aksiyon hem zihniyet olarak benimsenmesidir.”⁴²⁵

Plan vurgusu, devletin ekonomik yaşantıdaki hâkim konumu ve devletçilik anlayışının iktisadi yaşam ile sınırlandırılmayıp toplumsal bir hayat biçimi olarak ileri sürülmesi 1930'ların Kadrocu yaklaşımları ile benzerdir. Ancak 1960'ların yeni devletçilik anlayışı, içerik bakımından bazı farklılıklar barındırmaktadır. Bu yeni yorumda 1930'ların aksine özel sektörün varlığına kesin bir karşı çıkış yoktur. Aksine özel teşebbüse yer veren karma ekonomik sistem benimsenmektedir. Ferdietçiliği kabul eden bu yeni yaklaşımı, zamanın ve koşulların getirdiği bir sonuç olarak yorumlamak da mümkündür. 1930'larda özel teşebbüsün varlığından söz etmek ne kadar güçse, 1960'lardaki varlığından söz etmek de o kadar kolaydır. Dolayısıyla Şevket Süreyya'nın 1960'da özel teşebbüsün var olmadığı, 1930'lar benzeri devletçi bir iktisadi anlayışı savunmasını beklememek gerekir.

Yeni devletçiliğin, 1930'lar devletçiliğinden farklı olan bir başka yönü de sürekli bir anlayış olarak var olmayıp, önüne nihai bir hedef koymasındır. 1960'lı yıllarda Şevket Süreyya özel sektörün de ekonomik sistemde yer alacağı, geçici bir süre için sadece iktisadi alanda uygulanacak ve nihayetinde “Türk sosyalizmi”ne ulaşılacak devletçilik anlayışını savunmaktadır. Ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal

⁴²⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “Plan ve Siyasi Şartlar”, **Yön**, 7 Aralık 1962, Sayı:47, s.7.

alanlarda uygulanacak devletçiliğin nihai olarak ulaşacağı hedef Türk sosyalizmidir. 1930'larda ulaşması muhtemel hedef de aynıdır. Ancak dönemin koşulları hedefin telaffuz edilmesini engellemiş ve devletçilik sürekli bir anlayış olarak kabul edilmiştir.

Bu nihai hedef Doğan Avcıoğlu'nun "milli devrimci kalkınma" modeli ve ulaşmayı tasarladığı sosyalizm hedefi ile benzerdir. Şevket Süreyya 1960'lar ve Yön'ün özgürlükçü ortamında sol fikirlere yakınlığını dile getirmiş ve 1930'lardaki anti Marksist, anti sosyalist tavırlarından sıyrılarak "Türk sosyalizmi"nden bahsetmeye başlamıştır.

5.3.2. Milli Kurtuluş Hareketleri'nden Türk Sosyalizmi'ne

Yön'ün kendi içinden çıkardığı bir hareket olan "Sosyalist Kültür Derneği"* bildirisinde sosyalizmin tanımı mevcuttur:

"Topumun refah ve saadetini, fert ve zümre çıkarlarının üstünde tutan bir dünya görüşünden hareket eden, bunu gerçekleştirmek üzere halka dayanan ve halka yönelen bir toplum düzeni kurmak amacını benimseyen, bu düzeni kurmak ve yaşatmak için memleketteki sosyal ve iktisadi münasebetleri bilimsel bir görüş açısı içerisinde inceleme ve akılcı esaslara göre düzenleme yolunu seçen, bir düşünce ve davranış sistemi"

Ayrıca bildiride sosyalizmin "milliyetçi" bir sosyalizm olduğu da belirtilmektedir. Ancak bu milliyetçilik aldatıcı ve gerici değildir:

* Türkiye'nin sosyal ve ekonomik sorunlarını sosyalist görüşü temel alarak incelemek ve sol düşüncenin esas ve amaçları üzerine araştırmalar yapmak amacıyla kurulan dernektir. 1963-1971 yılları arasında faaliyette bulunan dernek Yön hareketinin bir uzantısıdır.

“Türk sosyalistlerinin milliyetçiliği, halka dayanan ve halka yönelen, halk için ne yapılacağını açıklayan, Türk toplumunun birbirini sömürmeyen, birbirine saygı ile bağlı fertlerden kurulan bir ulus yaratmak isteyen, uluslararası düzende kişiliği olan ve kendine güvenen ve saadetini uluslararası barış ve saadetin bir unsuru sayan bağımsız bir Türkiye kurmak amacına yönelik bir milliyetçiliktir.”⁴²⁶

Milliyetçi sosyalizm vurgusunu yanı sıra Yöncülerin üzerinde durduğu bir başka konu da sosyalizmin zararlı bir ideoloji olmadığıdır. Bu bağlamda değinilen husus komünizm ve sosyalizmin farklı ve karşıt ideolojiler olduğudur. Dönemin anti-komünist söylemleri paralelinde, sosyalizm ile komünizmin önüne geçilebileceği de savunulmaktadır.⁴²⁷

Doğan Avcıoğlu da “Sosyalizm Anlayışımız” başlıklı yazısında sosyalizmi üç grupta incelemiş ve Türk sosyalizmini de bu sınıflandırmaya dâhil etmiştir.

1. Doğu Sosyalizmi: Totaliter rejimlerde uygulanan, az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını sağlamak için tercih edilen sistemdir. Sovyetler Birliği’nin milyonların ölümü pahasına uyguladığı kolektifleştirme hareketi bunun en iyi örneğidir.

2. Batı Sosyalizmi: Emekçi kitlelerin geniş olduğu, gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde kolayca uygulanabilmektedir.

3. Az Gelişmiş Ülkeler Sosyalizmi: En kısa zamanda ileri toplum düzenine ulaşma gayreti içerisinde olan ülkelere, köklü değişikliklere ihtiyaç duyulması durumunda, bir cins “beyaz ihtilâl” olarak uygulanır. Sosyalizm ile az gelişmiş bir

⁴²⁶ “Sosyalist Kültür Derneği Bildirisi”, **Yön**, 16 Ocak 1963, Sayı:57,s.16.

⁴²⁷ Şevket Süreyya Aydemir, “Komünizm ile Mücadele”, **Yön**, Sayı:34, 5 Eylül 1962.

toplumda ortaya çıkabilecek sınıf çatışmaları da demokratik yoldan engellenecektir.⁴²⁸ Türk sosyalizmi bu grup içinde değerlendirilmektedir.

Yön, Türkiye’de Kemalizmi temel alan bir sosyalizmin kurulmasını hedeflemiş ve bu yaklaşımın geçmiş kalkınma hamlelerinden kaynaklanan hataların tekrarlanmaması ile başarıya ulaşılabilineceğine inanmıştır. Yön’e göre milliyetçiliğin temelini emperyalist güçlerle mücadele oluşturmaktadır ve bu mücadele sosyalizm tarafından temsil edilmektedir.⁴²⁹

Yöncüler, dönemin benzeri sosyalist hareketleri gibi, sosyalizmi bir sınıf hareketi olarak örgütleme çabasına girmemişler, Kadrocular gibi, topluma yön vereceğine inandıkları kadroları belli bir fikir yani sosyalizm etrafında örgütlemeye çalışmışlar ve milletin kurtuluşunu, ilk zamanlarda demokratik yollarda aramışlardır. Sosyalist Kültür Derneği de bu demokratik yolun bir parçasıdır.⁴³⁰ 1965 seçimleri sonrasında ve yayın hayatını sonlandıracağı 1967 tarihine kadarsa Yön’ün parlamenter rejim içerisinde “demokratik milli kurtuluş hareketi” olarak tanımladığı stratejisinde değişiklik meydana gelmiş ve Yön parlamenter yolu dışarıda bırakan yollara yaklaşmıştır.⁴³¹

Yayın hayatının farklı dönemlerinde farklı yolları benimseyen Yön, esas olarak sosyalizm için bir meşruiyet zemini oluşturma gayreti içerisinde de olmuştur. Bu meşruiyet zeminini üç kaynağa dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki Atatürkçülüktür. Yön’e göre bir ileriki aşamada sosyalizme geçilecektir. İkinci kaynak bilimdir. Bilim adamlarının sosyalist düşünceye yakınlıklarından yola

⁴²⁸ Doğan Avcıoğlu, “Sosyalizm Anlayışımız”, **Yön**, 22 Ağustos 1962, Sayı:36, s.3

⁴²⁹ Doğan Avcıoğlu, “Yapıcı Milliyetçilik”, **Yön**, , 10 Ocak 1962, Sayı:4, s.3

⁴³⁰ Gökhan Atılğan, **a.g.e.**, ss.171-173.

⁴³¹ **A.g.e.**, s.193.

çıkarak, sosyalizm bir model olarak ele alınmaktadır. Son meşruiyet kaynağı ise üçüncü dünya ülkeleridir. Sosyalizme yönelen Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri Türkiye için bir model oluşturmaktadır.⁴³²

Tüm bu tanımlamalara, sınıflandırmalara ve örneklere rağmen Yön yazarları arasında “Türk sosyalizmi”^{*} kavramını ilk kullanan “Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü” başlıklı yazısıyla Şevket Süreyya Aydemir’dir.⁴³³ Şevket Süreyya yazısında sosyalizmi “ihtilâlcî sosyalizm” yani komünizm ve “ıslahatçı sosyalizm” yani Batı Avrupa’da görülen düzen olmak üzere ikiye ayırmış, ardından sınıfların kavgasına dayanmayan, aşırı sınıf farklılaşmalarını devletin iktisadi hayata müdahalesi ile önleyen “ıslahatçı sosyalizm”i “Bizim Atatürk devletçiliğimiz batı manasında bir sosyalizmden başka bir şey değildir” şeklinde tanımlamıştır. Şevket Süreyya’ya göre devletin iktisadi fonksiyonunu ön plana alan ve sınıf ahengini savunan Atatürk’ün devletçilik anlayışı da ıslahatçı sosyalizm kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak bu değerlendirme de Türkiye’de uygulanmakta olan devletçiliği tanımlamak için yeterli değildir.

“Türk sosyalizmi olarak vasıflandırılabilir yeni devletçilik cereyanı, memleketimize has meslek ve metodun, memlekette teessüs ve inkişafına hizmet edebilecek kuvvetli bir sistemdir.⁴³⁴

Şevket Süreyya, anayasanın kabulünden yaklaşık 8 ay sonra (9 Temmuz 1961) Türk sosyalizmi kavramını gündeme getirirken, anayasal sınırlardan da cesaret

⁴³² **A.g.e.**, ss.255-256.

⁴³³ Hikmet Özdemir, **a.g.e.**, s.263.

^{*}Şevket Süreyya’nın bu adlandırmasına Yön içerisinden karşı çıkışlar da olmuştur. Sadun Aren, model olarak tek bir sosyalizm olduğu, ancak sosyalist modelin uygulanmasında her memleketin kendisine uygun yolu seçebileceğini belirtmiştir. (**Yön**, 21 Mart 1962, Sayı: 14, ss.12-13.)

⁴³⁴ Şevket Süreyya Aydemir, “Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü”, **Yön**, 31 Ocak 1962, Sayı:7, s.7.

almıştır. Anayasa’da yer alan sosyal devlet vurgusu Şevket Süreyya’nın “Türk sosyalizmi” tanımlamasını anayasaya uygun olarak yapmasını da beraberinde getirmiştir:

“Kuvayi milliye devrinin anayasasında işaret edilen yüceltici bir milliyetçiliğe dayanan, aynı anayasanın antiemperyalist, antikapitalist ruhundan ilham alan, yeni anayasamızın başlangıç ilkelerini benimseyen ve gene aynı başlangıçtaki 27 Mayıs ruhunun dinamizmini yaşatan bir Türk sosyalizmi.”⁴³⁵

“Türk sosyalizmi”ni anayasada yer alan sosyal devlet ilkesinin uygulanması olarak gören Şevket Süreyya için bu ilke ile “şimdiye kadar ele alınmayan bir milli inşa ve teşkilatlanma” gerçekleştirilecektir. Bu milli inşa ve teşkilatlanma sürecinde sosyal devletin “tarifini, anlamlarını ve organlarını incelemek, araştırmak yaymak” ise tıpkı Türk inkılâbının ideolojileştirilmesinde olduğu gibi “her aydının” vazifesidir. 1930’larda Kadro’nun gerçekleştirdiği inkılâbı ideolojileştirme görevini, 1960’larda Türk sosyalizmini tanımlama görevi olarak Yön gerçekleştirecektir. Türk sosyalizminde aydınların görevi sadece bununla sınırlı değildir, Şevket Süreyya’ya göre ıslahatçı ve icracı bir hükümete ihtiyaç vardır ve bu hükümet Mecliste bulunan partiler ile kurulamaz, ihtiyaç olunan “Milletin bütün aktif elemanlarını ve zinde temsilcilerini, fikir ve kol işçilerini, doktrin sahibi aydınlarını içinde toplayacak yeni ve devrimci bir parti”dir.⁴³⁶

Şevket Süreyya’nın “Türk sosyalizmi” yorumu, “Milli Kurtuluş Hareketi” tanımlamasıyla da benzerdir. 1930’lu yıllarda sömüren-sömürülen ulus çelişkisinde bir ilk ve emsal olarak sunulan Türk milli kurtuluş hareketinin konumunu 1960’lı

⁴³⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “Akımlar Arasında”, **Yön**, 31 Ekim 1962, Sayı:46, s.8.

⁴³⁶ Şevket Süreyya Aydemir, “Sosyal Devlet ve Türk Sosyalizmi”, **Yön**, 19 Eylül 1962, Sayı:40, s.20.

yıllarda Türk sosyalizmi doldurmuştur. Şevket Süreyya için Türk milli kurtuluş hareketi 1960'ın yıllarda “öncü” bir hareket olmakla birlikte “önder” bir hareket değildir. Bu durum, Mustafa Kemal'in çizdiği yolun takip edilmemesi ve kendisinin de içerisinde bulunduğu kuşağın bu misyonu yerine getirememesinden kaynaklanmaktadır. Tarihe geçmiş iki örnek de bu yoldan nasıl sapıldığının kanıtı olarak ileri sürülmüştür. Bu örneklerden ilki Türkiye'nin, Birleşmiş Milletlerde gerçekleştirilen oylamalarda istiklal mücadelesini gerçekleştiren Fas, Cezayir ya da Tunus'un yerine emperyal güç olarak tanımladığı Fransa'nın yanında yer almasıdır. İkinci örnek ise bağlantısızlar hareketi olarak bilinen Bandung konferansında “müstemlekecilik aleyhtarı beyannameye imza koyarken buna inanmamamız” ve BM'de beyannameyi sabote etmeye çalışmamızdır.⁴³⁷

1960'lı yıllara gelindiğinde Türk milli kurtuluş hareketi sömürülen uluslar için örnek olma özelliğini yitirmiş, komünizm ise “dünya komünizmi” olmaktan çıkmış ve evrensellik vasıflarını kaybetmiştir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu ülkeler komünizme gitmek yerine kendi şartları çerçevesinde kendi durumlarını düzenlemelidirler. Şevket Süreyya'ya göre “Bunun için komünizm değil, garpta demokratik, doğuda hem demokratik hem de milliyetçi rejimler elverişlidir” ve Türk sosyalizmini bu yolun örneklerinden biridir.⁴³⁸

Şevket Süreyya, Türk Sosyalizmini tanımlamakla, emsal göstermekle yetinmemiş, ilklerini de sıralayarak Batı ya da Doğu sosyalizminden uzak ayrı bir model olarak ortaya koymuştur. Öncelikle Sosyalist Kültür Derneği'nde sunulan bu ilkler: Antiemperyalizm, antikapitalizm, karma ekonomiyi reddetmeyen, fakat

⁴³⁷ Şevket Süreyya Aydemir, “Türk Sosyalizminin İlkeleri”, *Yön*, 9 Ocak 1963, Sayı:56, s.10.

⁴³⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “Tribün Politikası ve Ankara'da Bir Miting”, *Yön*, 2 Ocak 1963, Sayı:55. s.16.

parazit bir istismarcılığı reddeden bir devletçilik, faydanın halk yararına kullanılışı, yani sosyal adalet, saldırganlığa ve istilacılığa karşı çıkış, dil-tarih-kültür işlerinde bilimsel bir milliyetçilik, devlette, rejimde, dış politikada ve ekonomide milli olmak vasfı, demokratik düzende sosyal devlet anlamının işlenmesi ve organların yaratılması, milli hayatın bütün kollarını içine alan bir plancılık, emeğin ve hizmetin korunması ve teşkilatlandırılması ile din ve devlet işlerinin kesin olarak ayrılması yani laikliktir.⁴³⁹

Şevket Süreyya daha sonra Yön'de kaleme alacağı pek çok yazıda "Memleketçi Sosyalizm" olarak da adlandırdığı "Türk Sosyalizmi"ni açıklamayı sürdürmüştür. Buna göre Türk Sosyalizmi, "az gelişmiş memleketlerin, milli kurtuluş hareketlerinin ileri bir aşamasıdır" ve ekonomik, sosyal ve siyasal yapıları birbirine benzeyen tüm az gelişmiş ülkelerde milli kurtuluş hareketlerinin hemen ertesinde ortaya çıkabilecektir. Memleketçi sosyalizm demokratik bir harekettir de. Milli kurtuluş hareketleri ülkenin kurtuluşu ile birlikte halkların da kurtuluşunu sağlayacak ve halkın kendi kendini yönettiği demokratik sistemler kurulacaktır. Memleketçi sosyalizmin diğer bir ilkesi de halkçılıktır. Türk sosyalizmi de halk yararına, halk için ve halkla beraber gerçekleştirilmektedir. Ayrıca memleketçi sosyalizm, Atatürk ilkelerine paralel olarak, "ileri devletçi"dir. Türk sosyalizmi 1950-60 arasında bozulmuş ya da dondurulmuş olan devletçiliği yeniden canlandıracaktır. Ancak, anayasada belirtilen karma ekonomi modeline de karşı değildir. Devlet teşebbüslerinin yanı sıra halkın yararına olacak özel teşebbüsleri de savunmaktadır. Memleketçi sosyalizmin karşı olduğu unsur ise toprak ağalarının varlığıdır. Toprak mülkiyetine karşı olmamakla birlikte toprak reformunun gerçekleştirilmesi

⁴³⁹ Şevket Süreyya Aydemir, "Türk Sosyalizminin İlkeleri", **Yön**, Sayı:56, 9 Ocak 1963, s.8.

gereklidir. Türk sosyalizmi “laik bir nizamdır”. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması gerektiğini savunur. Milliyetçi sosyalizm sınıf kavramı hakkında da bir tanımlama barındırır ve “orta sınıf”ın makul bir seviyede yaşama ve teşkilatlanma olanaklarına sahip olduğunu belirtmekle birlikte emek, işçi sınıfı ve emeğin değerlendirilmesini sosyalizm ve sosyalist kültürün temel konularından biri addeder. Ancak komünizmden farklı olarak Türk sosyalizmi bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde hakimiyet kurmasına karşı çıkar:

“Türk sosyalizmi, milli hayatın bütün konularını kapsayacak planlı bir ekonomiyi geliştirmek yoluyla, Fayda’yı halka mal ederek, halk içinde aşırı derecede keskinleşecek sınıf kavgalarını önlemek kaygusundadır.”⁴⁴⁰

Şevket Süreyya’nın devrimi yeniden yorumlama olarak adlandırılabilir “Türk sosyalizmi” görüşünü 1930’larda dile getirdiği Milli Kurtuluş Hareketi’nin tamamlayıcısı olarak değerlendirmek ve Türkiye’nin Sovyetler benzeri bir sosyalizmi değil Batı Avrupa’da uygulanmakta olan devletin sınıfların oluşmasına engel olan politikalarını örnek aldığı tespitinde bulunmak da mümkündür.⁴⁴¹ Hem 1930’larda hem de 1960’larda esas mesele tam bağımsızlığın sağlanmasıdır. “Milli kurtuluş hareketleri” bu amacın gerçekleştirilmesi için verilen mücadeleyi tarif etmede kullanılmaktadır. “Türk sosyalizmi” ise bu mücadele sonrasında rejimin izleyeceği yolu çizmektedir. 1930’larda net bir şekilde adlandırılmayan milli kurtuluş hareketleri, 1960’larda sosyalizme dönüşmüştür. Ancak bu sosyalizm az

⁴⁴⁰ Şevket Süreyya Aydemir, “Memleketçi Sosyalizmin İlkeleri-I”, *Yön*, 23 Ocak 1963, Sayı:58, s.16.

⁴⁴¹ Eray Yılmaz, *Şevket Süreyya Aydemir Tarih ve Devlet Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2007, s.161.

gelişmiş ülkelere örnek olacak Türk sosyalizmidir. Tıpkı milli kurtuluş hareketlerinin emsal gösterilmesi gibi burada da bir örnek gösterme durumu söz konusudur.

Milli kurtuluş hareketi ve Türk sosyalizmi, biri başlangıç diğeri sonuç olarak tanımlanabilecek süreçler olarak birbirlerine bağlı oldukları kadar, birbirlerinden farklıdırlar da. Milli kurtuluş hareketleri sırasında izlenen politikalar zamanla dönüşmüş ve fert yerine devleti ön planda tutan “halka rağmen halk için” anlayışı yerini sosyal adalet düşüncesine bırakmıştır. 1930’larda sınıfsal farklılıkların belirginleşmediği toplum, 1960’larda emeğin teşkilatlanması düşüncesi ile karşılaşmış, neticede sınıf farklılıklarının belirgin olmadığı halkçılık anlayışının yerini “sosyal adalet” kavramı almıştır.

5.3.3. Halkçılık’tan Sosyal Adalet’e

Yöncülerin Kemalizm ve sosyalizm ilişkisini ortaya koyarken üzerinde durduğu kavram halkçılıktır:

“Halkçılık, kapitalizme, ağa ve eşraf idaresine karşı olmak, doğrudan doğruya çalışan sınıfların iktidarı ele alması demektir ve bu görüşün adına Sosyalizm denilmekteydi.”⁴⁴²

1930’ların “milli egemenliği” ile eşanlamlı halkçılık anlayışı, 1960’larda Yön’de işlenen manasıyla işçiler, köylüler ve tüm emekçi sınıfların burjuva egemenliğinden kurtarılmasını ifade etmektedir.⁴⁴³ Bu anlayış, Cumhuriyet Türkiye’sinde halk ve milleti eş anlamda kullanan Kadro’nun halkçılık anlayışından farklıdır, ancak hem Kadro hem de Yön hareketi ülke içerisindeki sömüren-

⁴⁴² Doğan Avcıoğlu, Kaynağa Dönüş”, Yön, Sayı:47, 7 Kasım 1962

⁴⁴³ Gökhan Atılğan, a.g.e., ss.127-131.

sömürülen tezağını aşmayı ya da benzeri manada emekçi-burjuva eşitsizliğini gidermeyi amaçlamıştır.

Yön'ün halkçılık anlayışında, Kadro'nun aksine, toplumsal sınıflar arasındaki farklılık da kabul edilmiştir. Amaç sınıflar arası farklılıkların ortadan kaldırılmasıdır. Devlet toplumdaki sınıf çelişkilerini ortadan kaldırmak için çalışacak ve bunu “yeni devletçilik” ile gerçekleştirecektir. Yeni devletçilik devlet teşebbüslerinin, siyasi iktidarın nimet dağıtma vasıtası haline gelmesini engellemektir. Bu aşamada toplumun tümünü kucaklayan halkçılık anlayışı kalkınma için bir ön koşul olarak da algılanmaktadır. Dışa bağılı burjuva sınıfı ile kalkınmanın gerçekleştirilemeyeceğini belirten Yöncüler, devrimin işçi sınıfı ve topraksız köylü gibi halk güçlerine dayanmasından taraftırlar. Bu noktada 1930'ların Kadrocu anlayışıyla yani, herhangi bir sınıfın toplumda egemen olmasını engellemek için devletin ekonomideki üretim vasıtalarına hâkim olması yaklaşımıyla benzerlik göstermektedirler.

1930'lar ve 1960'ların halkçılık anlayışındaki bir başka ortak nokta ise Yöncülerin halkı bilinçlendirmek için “zinde kuvvetler”e, Kadrocuların ise “aydın”a görev yüklemesidir. Ancak Yöncülerde halk, Kadroculukta olduğu gibi, bir bütün olarak ele alınmamış ve zinde kuvvetlerin işçi ve köylüyü örgütlemesi amaçlamıştır. Kadro'nun aydını ise sadece belli sınıfları değil, başta siyasi karar alıcılar olmak üzere halkın tümünü bilinçlendirmekle görevlendirilmiştir. Yön ve Kadro arasındaki bu farklılık, iki akımın siyasi iktidara olan yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Kadro iktidarı etkilemeyi, Yön ise iktidarı ele geçirmeyi amaçlamaktadır.

Devletçilik- halkçılık bağlantısı açısından benzerlik taşıyan Kadrocu ve Yöncü tezler kavramların her birine atfedilen önem açısından farklıdır. Kadrocuların

devrimin merkezine devletçiliği oturtmalarının tersine Yöncüler devrimin merkezine halkı oturtmuşlardır. Eliçin'e göre; bu seçim devrim ilkelerinden en yanlış olanının seçilmesi ile eş değerdir:

“...halkçılık ilkesi üstüne kat kat bir sosyalist ideoloji kurmaya kalkmak, kum apartman dikmekten farksızdır, onun üstüne sağlam bir bekçi kulübesi bile kurulamaz”.⁴⁴⁴

Yön işçi sınıfının varlığını kabul etmekle birlikte Türkiye'deki işçi hareketini devrimi gerçekleştirebilecek ya da yaşatabilecek bir unsur olarak değerlendirmemiştir. İşçi Partisi'nin varlığına rağmen işçi hareketi sosyalist düşüncenin etkisi altında değildir. İşçi hareketini sosyalist düşünce ile buluşturacak olansa sendikalardır. Sendikalar, hem işçilerin sosyalizm ile buluşmasında önemli bir görev üslenecek hem de ülkenin kalkınmasında etkili olacaktır.⁴⁴⁵

Ancak Kadrocu Şevket Süreyya, sendikaların işçi hareketindeki rolü konusunda diğer Yön yazarlarından ayrılmaktadır. Şevket Süreyya'ya göre Amerikan güdümündeki sendikalardan böyle bir işlevi beklemek doğru değildir:

“Türk-İş, Amerikan parasıyla ayakta durmaktadır. Sendikacılar sıra ile dış gezilere çıkmakta, Hilton cinsinden otellerde ağırlandırmaktadır.(...) bizde sendikalar da şekilde kalan teşkilatlardır. Üye sendikasına karşı, sendika da üyesine karşı görevlerini tam olarak yerine getiremez. Sosyal mücadele sendikacıların ele almadıkları bir konudur.”⁴⁴⁶

Şevket Süreyya'nın halkçılık anlayışının işçi ve köylüyü örgütleme amacını taşıdığını söylemekse hayli güçtür. Şevket Süreyya 22 Ağustos 1962'de Behice

⁴⁴⁴ Emin Türk Eliçin, **Kemalist Devrim İdeolojisi**, İstanbul, Ant Yayınları, 1970, s.301.

⁴⁴⁵ Doğan Avcıoğlu, “Sendikaların Uyanma Saati”, **Yön**, Sayı:54, 26 Aralık 1962, s.3.

⁴⁴⁶ Şevket Süreyya Aydemir, “Atatürk'ün Özlediği Türkiye'yi Kurabildik Mi?”, **Yön**, Sayı:47, 7 Kasım 1962, s.14.

Boran'ın Vatan gazetesinde çıkan yazısına istinaden Yön dergisinde kaleme aldığı yazısında, Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkelerde sınıf önderliğinde bir hareketin geliştirilmesini doğru bulmadığını belirtmiştir. Türkiye'de "aydın bir fikir hareketi etrafında milletin sosyal adalet ilkelerini ve sosyal mücadeleyi benimsemiş bütün aktif tabakalarının etrafında birleştiği" bir hareket en doğru seçenektir. Bu hareket için fikri temel de istiklalci, anti-emperyalist, feodalizm karşıtı, devletçi, imtiyazsız sınıfsız bir toplumu benimsemiş, dini siyasete karıştırmayan, emekten yana bir Atatürkçülüktür.⁴⁴⁷

1970'lere gelindiğinde ise Şevket Süreyya arkasında sendikaların yer aldığı, aydınlar ile işbirliği halindeki işçi kitlesinin parlamentoda temsil edilmesi gerektiğini gündeme getirmiş ve yeni bir parti kurulması için bir nevi çağrıda bulunmuştur.⁴⁴⁸

Şevket Süreyya, halkçılık tanımında 1930'larda olduğu gibi belirli bir sınıf ya da kitleyi öne çıkarmamakla birlikte, "memlekette faydanın halk yararına ve halk için düzenlenmesini"⁴⁴⁹ esas almaktadır. Bu anlayış 1930'larda devletin üstün tutulduğu yaklaşımdan farklıdır ve yeni bir sosyal devlet yaklaşımını ileri sürmektedir. 1960'larda halk devletin varlığını değil, devlet halkın varlığını yüceltecektir.

Milli kurtuluş hareketi sonrası, hilafet ve saltanat karşısında yeni ve bağımsız bir yönetimin temelini oluşturan halk, 1960 yılında sosyal devlet anlayışının gereği olarak yüceltilmiştir. Yöncülerde sadece işçi, köylü ve emekçi sınıfını kapsayan halk

⁴⁴⁷ Şevket Süreyya Aydemir, "Sosyalizm ve Kapitalizm", **Yön**, 29 Ağustos 1962, Sayı:37, s.14.

⁴⁴⁸ Şevket Süreyya Aydemir, "İşçi Sınıfının Siyasi Örgütlenmesi", **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1971.

⁴⁴⁹ Şevket Süreyya Aydemir, "Memleketçi Sosyalizm İlkeleri", **Yön**, 23 Ocak 1963, Sayı:58, s.16.

Şevket Süreyya için aydının öncülük edeceği tüm kitleyi, kısacası 1930'ların milletini kapsamaktadır.

SONUÇ

Osmanlıdan Cumhuriyete değin Türk aydınının esas meselesi devlettir. Devletin yetiştirdiği, devletin memuru Türk aydını ilk aşamada “devlet nasıl kurtulur?” sorusuna yanıt aramış ve Osmanlıcılıktan, İslamcılığa ve hatta Türkçülüğe kadar pek çok reçete ileri sürmüştür. Cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla ise Türk aydını odağında yine devletin olduğu “devlet nasıl modernleşir ve devlet nasıl kalkınır?” soruları ile karşılaşmıştır.

Bu soruyu yanıtlamaya çalışarak siyasi iktidarı yönlendirmeyi amaçlayan aydınlardan biri de Şevket Süreyya Aydemir'dir. Şevket Süreyya, özellikle toplumsal/siyasi bunalımların yaşandığı 1930'lar ve 1960'larda bunalımdan çıkış yolu olarak devletin bir ideolojiye sahip olması gerektiğini savunmuş ve gerek Kadro gerekse Yön çerçevesinde tasarladığı ideoloji ile siyasi iktidarı yönlendirmeye çalışmıştır. İleri sürülen tez, bulunduğu ortam, siyasi iktidarın müsamahası ve dönemin özellikleriyle birlikte farklılık göstermiş ve Şevket Süreyya, Turancılık'tan Marksizm'e, Kemalizm'den Sosyalizm'e kadar çeşitli yönelimler içerisinde olmuştur. Ancak tüm bu yönelimlerde devleti merkeze alan, toplumun ve siyasi iktidarın yönlendirilmesinde aydına görev yükleyen, sosyalizm ya da kapitalizmden farklı, Türkiye koşullarını dikkate alan, özgün bir ideoloji arayışı içerisinde olmuştur.

Şevket Süreyya, 1923 yılı sonunda İstanbul'a gelişi ile “otomatlık”tan kurtulmuş, Marksizmin Türkiye'nin kendine özgü koşulları için yetersiz olduğunu görmüş ve emperyalizm ya da kapitalizmi savunmayan “yeni” bir sistem arayışı içerisine girmiştir. Bu dönemde Aydınlık çevresinde yer alan Şevket Süreyya, yeni kurulmuş devlet için çıkar yolu Marksizm'de görmektedir. Ancak Türkiye'de sınıfsal

farklılıkların belirgin olmaması, Marksizmin uygulanmasını mümkün kılmamaktadır. Bu durumda tam bağımsızlığı muhafaza ederek kalkınmayı sağlayacak yol Marksizm ya da Kapitalizmden farklı üçüncü bir seçenektir.

Bu üçüncü yol, 1931 yılında Türk Ocağı'nda verilen konferansta sistematize edilerek siyasi iktidarla paylaşılır. Şevket Süreyya'nın ilk koşulu bağımsızlıktır. Milli mücadelenin gerçekleştirilmesinin hemen ardından siyasi bağımsızlığın koşulu olarak görülen ekonomik bağımsızlığın da sağlanması gerekmektedir. Şevket Süreyya, tarihsel ve diyalektik materyalizmi benimsemesine rağmen tezini sömüren-sömürülen uluslar çelişkisi üzerine kurmuştur. Bu durum ülkede belirgin bir sınıf çelişkisinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Sınıf mücadelesinin reddi beraberinde Marksizmin reddini de getirmiş ve temel çelişki sınıflar arası değil, sömüren-sömürülen uluslar arasındaki tezatlar olarak görülmüştür. Bu tezadın ortadan kaldırılmasında ise öncelik milli kurtuluş hareketlerine verilmiştir. Az gelişmiş ülkeleri sömürge konumundan kurtaracak bu hareketlerin ilki, Türk milli kurtuluş hareketidir ve bu yanı ile sömürge uluslar için örnektir.

Türkiye örneğinde, milli kurtuluş hareketi gerçekleştirilmesine ve siyasi rejim değiştirilerek yeni bir devlet kurulmasına rağmen, inkılâp sonuçlanmamıştır. Tam bağımsızlığına kavuşan Türkiye için yapılması gereken Türk devriminin/inkılâbının ideolojisinin oluşturulmasıdır. İnkılâbın ideolojisini oluşturma görevi ise avangart kadroya düşmektedir. Aydınlar 1930'larda bu görevi yerine getirirken siyasi iktidarın güdümünde hareket edecekler, tek parti yönetimini olumlayacaklar ve yeni rejimin devletçilik gibi tam olarak anlaşılmayan ilkelerinin benimsenmesinde hiç de yabana atılmayacak bir rol üstleneceklerdir.

Şevket Süreyya'nın ideologu olduğu 1932-1934 yılları arasında yayınlanan Kadro da bu aydın grubu içerisindedir. Kadro, 1930'larda siyasi iktidarın otoriter anlayışı dikkate alındığında CHP'den bağımsız ya da ona muhalif değildir ve hatta siyasi iktidarın desteği ile var olmaktadır. Kadrocular toplumu yönlendirirken, demokrasiyle herhangi bir ilişki kurmamış, ferdin öne çıkarıldığı yaklaşımları benimsememiş ve devletin ekonomiden siyasete kadar tüm alanlarda hâkim konumda olmasını savunmuşlardır.

Siyasi iktidarın inkılâbın ideolojileştirilmesi ya da inkılâbın ilkelerinin açıklanması sürecinde yararlandığı Kadro, özellikle devletçilik ilkesinin anlamlandırılmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Hem 1920'li yılların liberal politikalarına karşı geliştirilmiş bir tepki, hem de 1930'lu yılların ulusal ve uluslararası koşullarının ortaya çıkardığı zorunlu bir sonuç olarak devletçilik, Kadro vasıtasıyla açıklanmış ve hayat bulmuştur. Kadrocuların devletçilik ile olan bağları siyasi iktidarın da ilerisindedir. Kadrocular ekonomik sisteme ferdi dâhil etmedikleri gibi, devletçiliği ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel olarak tüm alanlarda uygulanması gereken bir anlayış olarak yorumlamışlardır.

Şevket Süreyya, devletçilik ile devletin ekonomik hayata egemen olacağını, bu durumun belirli bir toplumsal sınıfın öne çıkmasını engelleyeceğini ve toplumsal mücadelelere neden olacak sınıflar arası farklılıkların var olmayacağını ileri sürmektedir. Sınıflar ve sınıflar arası tezatların mevcut olmayacağı bu sistemde, sömüren-sömürülen sınıf çelişkisi de ortadan kalkacaktır. Uluslar arasındaki farklı gelişmişlik seviyelerinin bu şekilde engelleneceği sistemde karşılıklı bağımlılıklar

sonlanacak ve uluslar sömürü düzeninden kurtulacaklardır. Sonuç olarak, izlenecek devletçilik siyaseti milli kurtuluş hareketleri ile yakından bağlantılıdır.

Milli kurtuluş hareketi sonrasında izlenecek yolsa bitmeyen ve bitmeyecek inkılâbının ideolojisinin yapılmasıdır. Esasen inkılâbın ideolojisi Kemalizm adı altında mevcuttur. Ancak bu ideoloji tam manasıyla sistemleştirilememiştir. Bu noktada Şevket Süreyya, siyasi iktidara yardım edecek ve belki de kendisine bir hayat alanı sağlama içgüdüleriyle, siyasi iktidarı çoğunlukla olumlayacaktır. Ancak Şevket Süreyya'nın inkılâp ideolojisi, ne diyalektik materyalizm anlayışını benimsediği Marksizm ile ne de siyasi iktidarın ideolojisi Kemalizm ile birebir örtüşmektedir.

Bu örtüşmeme durumu ise Türk soluna özgü bir durumdur. Metin Çulhaoğlu'nun ülkedeki modernleşme sürecini Türkiye solu ile ilişkilendirerek kabaca üç dönemde ele aldığı sınıflandırmasının ilk döneminde Türk solu, devletçilik, halkçılık, milliyetçilik ile ilişkilene, bunlardan etkilenme ve cılız da olsa kendini bu kategorilerden ayırıştırma dönemindedir.⁴⁵⁰ Birinci Dünya Savaşından 1960'lara kadar uzatılabilecek bu ilk dönem, düşünce yapısı dikkate alındığında Şevket Süreyya'yı da kapsamaktadır.

Şevket Süreyya, inkılâbın ideolojisini siyasi iktidar paralelinde çizmeye çalışırken cılız da olsa kendini ayırıştırmaya çalışmıştır. Bu ayrışma noktalarının ilki milliyetçiliktir. Şevket Süreyya için devrimin temelinde milli kurtuluş hareketi ve bağımsızlık vardır. Bağımsızlığın muhafazası ise milli olma ve devletin merkezine milleti yerleştirme ile mümkündür. Kemalizmin aksine Şevket Süreyya iktisadi

⁴⁵⁰ Metin Çulhaoğlu, "Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Dönemler ve Zihniyetler, Cilt:9**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.173.

alandaki kalkınmanın milli olanaklar ile gerçekleştirilmesinden yanadır ve yabancı sermayeye tamamıyla karşıdır.

Şevket Süreyya, cumhuriyetin ilanı, hilafetin kaldırılması, harf inkılâbı vb. tüm konularda hükümet ile aynı fikirdedir. Ancak 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu ve Şeyh Sait İsyanı'nda kısmen de olsa siyasi iktidardan farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın nedeni Şevket Süreyya'nın Kemalizmin aksine, toplumsal sınıfların belirgin olmamakla birlikte var olduğunu düşünmesidir. Türkiye'de, Rusya benzeri, siyasi iktidar üzerinde etkin bir işçi ya da köylü sınıfı olmamasına rağmen, Doğu Anadolu'da üretim ilişkilerinden kaynaklı derebeylik düzeni mevcuttur ve bu düzen toplumsal çelişkilerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu noktada devlete düşen görev bu çelişkileri ortadan kaldıracak iktisadi politikalar izlemektir.

Şevket Süreyya, izlenecek iktisadi politikanın ya da devletçiliğin sınırları konusunda da Kemalist iktidardan farklıdır. CHP, katı bir devletçilik anlayışı yerine ferdiyetçiliğe ve özel sektöre yer veren, kamu yararını gerektiren özel sektörün yapamayacağı işleri devlet yapar anlayışıyla hareket ederken; Şevket Süreyya, özel sektörün varlığına tamamen karşıdır ve hatta devletçilik anlayışının sadece ekonomide değil, siyasette, kültürel ve sosyal yaşamda da uygulanmasından yanadır. Kısacası Şevket Süreyya, Marksizme milliyetçi, Kemalizme ise sol bir içerik kazandırma çabası içerisindedir.

Sıralanan farklılıklara ve yayın hayatının kısalığına rağmen Kadro, 1930'ların en etkili iktidar dışı aktörü ve o günlerden bugüne kalan birkaç Türk düşünce akımından biridir. Kadrocuların bu etkisinin bir kanıtı da 1960'larda Kadrocu tezlerin yeniden gündeme gelmesidir. Bu gündeme gelişte kuşkusuz ilk etken siyasi

ortamdaki serbestleşmedir. İkinci etken ise 1960’larda Türk aydınının gündemini, 1930’lardaki gibi “Türkiye’nin emperyalizme bağlı bir ülke olmaktan kurtulup, iktisadi kalkınmasını nasıl sağlanacağı” sorusu üzerine oturtmasıdır. Bu noktada Yöncü tezlerin Kadrocu tezlerle benzerliği ortaya çıkmaktadır. Bu benzerlikler Yön’ün Kadro’nun ardılı olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Ancak sadece birkaç benzerliği dikkate almak ve döneme ilişkin diğer faktörleri göz önüne almamak, gerçekleştirilen analizleri zayıf kılmaktadır.

Hem Kadro’nun hem de Yön’ün esas kaygısı, ekonomik ve toplumsal kalkınmayı sağlayabilmek ve sorunların çözümünde iktidarı yönlendirmektir. Yönlendirme yöntemleri, iktidarı ele geçirmekten iktidarı etkilemeye kadar farklılık gösterse de, her iki anlayış da esas görevi “zinde kuvvetler”e ya da “avangart kadro”ya kısacası aydına yüklemiştir. 1960’lar aydını “yeni devletçiliği” savunmaktadır. Bu anlayış 1930’ların “devletçilik” anlayışına benzemekle birlikte farklılıklar da barınmaktadır. Bu farklılığın en somut örneği de Şevket Süreyya’dır. Şevket Süreyya, 1930’ların aksine 1960’larda özel sektörün ekonomik sisteme dâhil olduğu devletçiliği savunmakta ve devletçiliğin sosyal devlet anlayışı ile tüm siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sisteme hâkim olması gerektiğini vurgularken nihai aşamada sosyalizme ulaşmaktadır. Anti-emperyalist, anti-kapitalist, milli ve devlet odaklı bu yeni anlayış Türk sosyalizmidir. 1960’ların 1930’lardan esas farkı da ideolojinin isminin açıkça dillendiriliyor olmasıdır. Şevket Süreyya, adını açıkça dillendirdiği ideolojisinin içeriğini de farklılaştırmıştır. 1930’larda sınıf farklılıklarının belirginleşmediğini savunan anlayışı, 1960’larda işçi sınıfının varlığının kabulüne, 1970’lerde ise işçi hareketi ve aydınlardan oluşacak siyasi partinin Meclis’te var olması gerekliliğine dönüşmüştür.

Şevket Süreyya'nın 1930'lardan 1960'lara değin gerçekleştirdiği bu dönüşümü yeniden Metin Çulhaoğlu'nun Türkiye solu üzerine yaptığı sınıflandırma ile açıklamak mümkündür. 1960'lara gelindiğinde Türkiye solu ülkede yaşanan modernleşme süreciyle ilişkisinde ikinci aşamaya gelmiştir. Çulhaoğlu'nun 1960-1980 yılları arasında tanımladığı bu dönem, ideolojik yönelimlerle hesaplaşıldığı ve kendi alanını ayırıklaştırmada daha ileri adımların atıldığı süreci kapsamaktadır. Şevket Süreyya, Çulhaoğlu'nun Türkiye solununun ikinci dönemine ilişkin sınıflandırmasında da yer almaktadır. Dönemin düşünsel serbestliği içerisinde, 1930'lardaki Kadrocu yaklaşımla hesaplanmış ve Türk sosyalizmi olarak adlandırılan ideolojik anlayış, farklı ve daha net ifadelerle ortaya konmuştur.

Ölümünden sonra Rauf Mutluay'ın belirttiği gibi Şevket Süreyya, 65 yaşından sonra düşünür ve yazar olarak inandığı her şeyi açıklıkla söyleyebilmiştir.⁴⁵¹ İnandığı bu teori ise “Türk sosyalizmi” ya da “milli sosyalizm”dir ve Yöncülerin Marksizm temelli sosyalizm anlayışından farklıdır. Esasında ileri sürülen teori “sosyalizm”i içerse de, Kadro'da olduğu gibi bir çeşit üçüncü yol anlayışıdır. Dolayısıyla kendine özgülük 1960'da da mevcuttur. Şevket Süreyya'nın 1923'te İstanbul'a gelerek Marksizm için uygun koşulların var olmadığını anlaması ve o tarihten beri farklı koşulların farklı devrimler ortaya çıkaracağını ileri sürmesi, 1960 ve sonrasındaki Türk devrimine ilişkin özgünlük analizlerinin tümünde mevcuttur.

Belki de bu kendine özgü olma arayışı Şevket Süreyya için “suyu kaybetmek uğruna suyu aradı” yorumlarının yapılmasına neden olmuştur. Ancak bu konuda

⁴⁵¹ Rauf Mutluay, “Toprağa Dönüş”, **Cumhuriyet**, 28 Mart 1976

Mete Tunçay'ın yaptığı değerlendirme dikkate değerdir. Tunçay, Şevket Süreyya'nın 1932-34 yılları arasında, 1925 yılındaki çizgisinden koptuğu anlayışına katılmamakta ve asıl değişim ve dönüşümün TKP içerisinde gerçekleştiğini vurgulamaktadır. 1925 tevkifatından önce tam bağımsızlık teziyle siyasi iktidarı destekleyen ve ulusal bağımsızlığın sağlanmasıyla komünist enternasyonelin gerçekleşebileceğini savunan TKP, tevkifatlar sonrasında tamamıyla Moskova'nın güdümüne girer. Şevket Süreyya ise 1925 öncesi çizgisinden sapmayarak, TKP'nin komüntern içinde ulusal bilinci taşımasını savunur.

Şevket Süreyya'nın bu çabası sadece TKP'li olduğu dönem ile sınırlı kalmaz. Komünternin en çok ulusal bilinç gösteren bu seksiyonu Kadro dergisi ile de teorileştirilmeye çalışılır, ancak beynelmilel bir karaktere bürünemez.

1960'lı yılların merkez-çevre teorisi, bağımlılık kuramı ve III. Dünyacılık anlayışları Kadrocu tezlerle hayli benzerdir, ancak akımların Kadro'dan haberdar olduklarını ya da etkilendiklerini iddia etmek güçtür. Buna rağmen Kadro'yu bağımsızlık hareketlerinden ayrı ve anti-empyralist, anti-kapitalist teoriler dışında tutmak, Kadrocuların hakkını teslim etmemek olarak görülmektedir.

Temel çelişkiyi sömüren-sömürülen ülkeler arasında gören, bunu aşmak için önceliği ülkelerin siyasi ve ekonomik olarak kalkınmışlığına veren Şevket Süreyya'nın tezleri, 1930'larda siyasi iktidarı büyük ölçüde etkilemiş, 1960'larda ise, Yön çevresiyle birlikte, sınırlı bir etkiye sahip olmuştur. Ülkeler arası gelir eşitsizliklerinin arttığı bugün ise Şevket Süreyya geçerliliğini korumaktadır. Dünya sistemindeki bu çelişkiye son vermek için ileri sürülen yaklaşımlar 1930'lardan

1960'lara ve hatta günümüze değin sadece solda değil, Türk düşünce dünyasında sıklıkla gündeme gelmektedir.

Eleştirilmesine, savunulmasına, eksiklikleri tekrarlanmasına rağmen her yapısal krizle karşılaştığında, Kemalizmin tekrar gündeme gelmesi ise Şevket Süreyya'nın, Kadro'dan Yön'e değin üzerinde ısrarla durduğu rejimin ideolojisinin eksikliği düşüncesini bir kez daha gündeme getirmektedir. İdeolojinin yaratılması görevi ise aydına düşmektedir: "Bir fikir, amaç ve karakter sahibi, gerçeklere ihanet etmeyecek, cesur, hakikati sadece kendisine saklamayan, toplumun çıkarlarını kendi çıkarları üzerinde tutan, bağlandığı ilkelere uygun mazbut bir yaşam sunan Türk aydını,"⁴⁵² bunalım dönemlerinde hem halka hem de siyasi iktidara yön göstermekle mükelleftir.

Düşünce dünyasını devlet üzerine kuran cumhuriyet aydını Şevket Süreyya, 1930'lardan 1970'lere değin devrimi ideolojileştirmeye çalışmış, onu yorumlamaktan çok kök salması için uğraşmış ve siyasi iktidarın çoğunlukla yanında yer alarak onu yönlendirmeye çalışmıştır. Bu özellikleri ile Şevket Süreyya, Batılı manadaki aydın tipinden farklı ve tıpkı ürettiği ideoloji gibi kendine özgüdür.

⁴⁵² Şevket Süreyya Aydemir, "Aydınların Direnişi", **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1976.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Afetinan, A., **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969.

Afetinan A., **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972.

Ağaoğlu, Ahmet, **Serbest Fırka Hatıraları**, İstanbul İletişim Yayınları, 2011.

Akbulut, Erden (Der.), **Dr. Şefik Hüsnü Deymer-Yaşam Öyküsü**, İstanbul, Sosyal Tarih Yayınları, 2010.

Alkan, Mehmet Ö- Bora, Tanıl-Koraltürk, Murat (Der.), **Mete Tunçay'a Armağan**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Arar, İsmail, **Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi**, İstanbul, Baha Matbaası, 1963.

Aslan, Yavuz, **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

Atılğan, Gökhan, **Yön-Devrim Hareketi, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, İstanbul, Yordam Kitap, 2008.

Avcıoğlu, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın**, Cilt:1, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1975.

Avcıoğlu Doğan, **Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın**, Cilt:2, Cem Yayınevi, İstanbul, 1973.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İnkılâp ve Kadro**, Ankara, 1931.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İnkılâp ve Kadro**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1976.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, Cilt:1, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, Cilt:2, İstanbul, Remzi Kitabevi, , 1971.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Menderes'in Dramı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Suyu Arayan Adam**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2008.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İkinci Adam İsmet İnönü (1884-1938)**, Cilt:1, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1966.

Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam İsmet İnönü (1938-1950)**, Cilt:2, Ankara, Remzi Kitabevi, 1968.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919)**, Cilt:1, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1922)**, Cilt:2, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)**, Cilt:3, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969.

Aydinoğlu, Ergun, **Türk Solu: Eleştirel Bir Tarih Denemesi**, İstanbul, Belge Yayınları, 1992.

Başar, Ahmet Hamdi, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981.

Başar, Ahmet Hamdi Başar, **İktisadi Devletçilik**, Cilt:1, İstanbul, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1931.

Boratav, Korkut, **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, Savaş Yayınları, 1982.

Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)**, Ankara, İmge Kitabevi, 2005.

Bozkurt, Mahmut Esat, **Atatürk İhtilâli**, İstanbul, Bürhaneddin Matbaası, 1940.

Coşar, Nevin (Der.), **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, Bağlam Yayıncılık, 1995.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, Ankara, T.B.M.M. Matbaası, 1931.

Cumhuriyet Halk Fırkası Programının İzahı Mevzuu Üzerinde Konferans, Ankara, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1931.

Çulhaoğlu, Metin, **İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1999.

Eliçin, Emin Türk, **Kemalist Devrim İdeolojisi**, İstanbul, Ant Yayınları, 1970.

Eroğlu, Hamza, **Türk İnkılâp Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1982.

Ertan, Temuçin Faik, **Kadrocular ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Basımevi, 1994.

Gökalp, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Haz. Kemal Bek, İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayınları, 2004.

Göktürk, Halil İbrahim, **Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir (Yaşamı, Görüşleri, Eserleri)**, Ankara, Arı Matbaası, 1977.

Gözcü, Alev, **1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye**, İstanbul, Libra Kitap ve Yayıncılık, 2013.

Gülalp, Haldun, **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, Ankara, Yurt Yayınevi, 1983.

Harris, George S., **Türkiye’de Komünizmin Kaynakları**, Çev: Enis Yedek, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1979.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Ankara**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Politikada 45 Yıl**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Zoraki Diplomat**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Karaca, Emin, **Cumhuriyet Olayı**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1994.

Karpat, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul, Afa Yayıncılık, 1996.

Kazgan, Gülten, **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) “Ekonomi Politik” Açısından Bir İrdeleme**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Kemal, Nusret, **Halkçılık ve Köycülük**, Ankara, Tarık Edip ve Ş.Kütüphanesi, 1934.

Keyder, Çağlar, **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Koçak, Cemil, **Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

Koloğlu, Orhan, **Mazlûm Milletler Devrimleri ve Türk Devrimi**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2004.

Kongar, Emre, **Atatürk ve Devrim Kuramları**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981.

Köker, Levent, **Modernleşme ve Kemalizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Küçük, Yalçın, **Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978**, 2. Kitap, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1979.

Küçükömer, İdris, **İdris Küçükömer'le Türkiye Üzerine Tartışmalar**, İstanbul, Bağlam Yayınlar, 1994.

Mardin, Şerif, **İdeoloji**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000 .

Meriç, Cemil, **Mağaradakiler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

Melzig, Herbert, **İnönü Diyor ki**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1944.

Nureddin, Vala, **Bu Dünyadan Nazım Geçti**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.

Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular**, Belgeler, Yorumlar (1919-1980), Cilt:1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Özdemir, Hikmet, **1960'lar Türkiye'sinde Sol Kemalizm Yön Hareketi**, İstanbul, İz Yayınları, 1994.

Özdoğan, Günay Göksu, **Turan'dan Bozkurt'a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Parla, Taha, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Atatürk'ün Nutku**, Cilt:1, İstanbul, İşletişim Yayınları, 1994.

Parla, Taha, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku**, Cilt:3, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.

Parla, Taha, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1989.

Peker, Recep, **İnkılâp Dersleri**, Ankara, Ulus Basımevi, 1935.

Peker, Recep, **Cumhuriyet Halk Fırkası Programının İzahı Mevzuu Üzerine Konferans**, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1931.

Safa, Peyami, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Ankara, Kanaat Kitabevi, 1938.

Sayılgan, Aclan, **Solun 94 Yılı (1871-1965)**, Ankara, Mars Matbaası, 1968.

Sayılgan, Aclan, **Sovyetlerde Eğitim ve Türk Öğrencileri-Komintern Okullarından Lumumba Üniversitelerine**, Ankara, Mars Matbaası, 1967.

Sayılgan, Aclan, **Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1973)**, İstanbul, Otağ Yayınları, 1976.

Tek, Müfide Ferit, **Aydemir**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2002.

Tekeli İlhan-İlkin, Selim, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ankara ODTÜ, 1977.

Tekeli İlhan-İlkin, Selim, **Bir Cumhuriyet Öyküsü-Kadroyu ve Kadrocuları Anlamak**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Tekeli İlhan-İlkin, Selim, **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, İstanbul, Belge Kültür Sanat Yayınları, 2009, s.80.

Tekin Alp, **Kemalizm**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1936.

Tevetoğlu, Fethi, **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler**, Ankara, Ay Yıldız Matbaası, 1967.

Timur, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2013.

Topçuoğlu, İbrahim, **Neden İki Sosyalist Partisi 1946: TKP Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi:1914-1960**, İstanbul, kendi yayını, 1976.

Toprak, Zafer, **Türkiye'de Popülizm 1908-1923**, İstanbul, Doğan Kitap, 2013.

Tör, Vedat Nedim, **Yıllar Böyle Geçti**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1976.

Tunçay, Mete, **Türkiye'de Sol Akımlar, 1908-1925**, Cilt:1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Türkeş, Mustafa, **Ulusçu Bir Sol Akım: Kadro Hareketi (1932-1934)**, Ankara, İmge Kitabevi, 1999.

Türköne, Mümtaz'er (Ed.), **Siyaset**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2003.

Yanardağ, Merdan, **Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi**, İstanbul, Siyah Beyaz Yayınları, 2008.

Yetkin, Çetin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, İstanbul, Karacan Yayınları, 1982.

Yıldız, Aytaç, **Üç Dönem Bir Aydın: Burhan Asaf Belge (1899-1967)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

Tezler:

Çelik, Nur Betül, **Türkiye’de Halkçılık ve Kadro Akımı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1984.

Kuyaş, Ahmet, **The Ideology of the Revolution: An Inquiry Into Şevket Süreyya Aydemir’s Interpretation of Turkish Revolution**, Yayınlanmamış doktora tezi (tarih), McGill University, Faculty of Graduate Study and Research in Partial Fulfilment of the Requirements, Haziran 1995.

Önder, Tuncay, **Şevket Süreyya Aydemir-Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Görüşleri**-Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Yılmaz, Eray, **Şevket Süreyya Aydemir Tarih ve Devlet Anlayışı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, , İstanbul, 2007.

Makaleler:

Ahmad, Feroz, “Kemalist Türkiye’de İdeoloji Arayışı 1919-1939”, Feroz Ahmad, Çev: Fatmagül Berktaş (Baltalı), **İttihatçılıktan Kemalizme**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014, s.195-218.

Ahmad, Feroz, “Kemalizmin Ekonomi Politikası”, Feroz Ahmad, Çev: Fatmagül Berktaş (Baltalı), **İttihatçılıktan Kemalizme**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014, s.217-242.

Akşin, Sina, “Bozkurt ve Peker’in Devrim Tarihi Ders Kitapları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl:1994-1995, Cilt:2, Sayı:4-5, s.233-244.

Alpkaya, Faruk, “Bir 20.Yüzyıl Akımı: ‘Sol Kemalizm’”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Kemalizm**, Cilt:2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.477-499.

Altun, Fahrettin, “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2004, s.551-575.

Avcıoğlu, Doğan, “Yapıcı Milliyetçilik”, **Yön**, , 10 Ocak 1962, Sayı:4, s.3.

Avcıoğlu, Doğan “Kalkınma Programı-II A’dan Z’ye Kadar Reform”, **Yön**, 14 Mart 1962, Sayı:13,s.8.

Avcıoğlu, Doğan, “Sosyalizm Anlayışımız”, **Yön**, 22 Ağustos 1962, Sayı:36, s.3.

Avcıoğlu, Doğan, Kaynağa Dönüş”, **Yön**, 7 Kasım 1962, Sayı:47, s.3.

Avcıoğlu, Doğan, “Sendikaların Uyanma Saati”, **Yön**, 26 Aralık 1962, Sayı:54, s.3.

Avcıoğlu, Doğan, “Sınıf M¼cadelesi, Sosyalizm ve Milliyetçilik”, **Y¼n**, 23 Eyl¼l 1966, Sayı:132, s.7.

Avcıoğlu, Doğan, “Şevket S¼reyya Aydemir’le Konuşma: Nazım Hikmet Ankara’da!”, **Y¼n**, 20 Ocak 1967, Sayı:199, s.7.

Aydemir, Şevket S¼reyya Aydemir, “Kadro”, **Kadro**, Ocak 1932, Sayı:1, s.1.

Aydemir, S¼reyya Aydemir, “İnkılâp Heyecanı (Antuziasm)”, **Kadro**, Şubat 1932, Sayı:2, s.5-8.

Aydemir, Şevket S¼reyya, “Halk Evleri”, **Kadro**, Mart 1932, Sayı:3, s.31-39.

Aydemir, Şevket S¼reyya Aydemir, “Benerji Kendini Niçin Öld¼rd¼?”, **Kadro**, Nisan 1932, Sayı:4, s.32-39.

Aydemir, Şevket S¼reyya, “Plan Mefhumu Hakkında”, **Kadro**, Mayıs 1932, Sayı 5, s.5-12

Aydemir, Şevket S¼reyya Aydemir, “Kadro”, **Kadro**, Haziran 1932, Sayı:6, s.3.

Aydemir, Şevket S¼reyya Aydemir, “Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri”, **Kadro**, Ağustos 1932, Sayı:8, s.6-12.

Aydemir, Şevket S¼reyya, “T¼rkiye’nin İktisadi Mıntıkalara Böl¼nmesi (Reyonlaştırma)”, **Kadro**, Mart 1933, Sayı:15, s.5-12.

Aydemir, Şevket S¼reyya, “Fikir Hareketleri arasında T¼rk Nasyonalizmi I. Faşizm”, **Kadro**, Haziran 1933, Sayı:18, s.5-12.

Aydemir, Şevket S¼reyya, “Beynelmilel Fikir Hareketleri Arasında T¼rk Nasyonalizmi III”, **Kadro**, Eyl¼l 1933, Sayı:21, s.5-14.

Aydemir, Şevket S¼reyya, “İnkılâp K¼rs¼lerinde İnkılâp İlmileşmelidir”, **Kadro**, Nisan 1934, Sayı:28, s.5-14

Aydemir, Şevket S¼reyya, “Yeni Devletin İktisadi Fonksiyonları”, **Kadro**, Mayıs 1934, Sayı:29, s.5-12.

Aydemir, Şevket S¼reyya, “Programlı Devletçilik”, **Kadro**, Ekim 1934, Sayı:34, s.5-13.

Aydemir, Şevket S¼reyya, “Kadro”, **Kadro**, İlkkanun 1934-Sonkanun 1935, Sayı:35-36, s.5-7.

Aydemir, Şevket S¼reyya, “Sosyal Milliyetçiliğin Zaferi”, **Kadro**, İlkkanun-Sonkanun 1934-1935, Sayı:35-36, s.8-22.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü”, **Yön**, 31 Ocak 1962, Sayı 7, s.7.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Aç Kalmamak İçin! Buğdayımızın ve Toprağımızın Hikâyesi”, **Yön**, 21 Mart 1962, Sayı:14, s.8.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Garip Bir Devletçilik”, **Yön**, 25 Nisan 1962, Sayı:19, s.7.

Aydemir, Şevket Süreyya Aydemir, “27 Mayıs İhtilâlinde İki Cereyan”, **Yön**, 30 Mayıs 1962, Sayı:24, s.8.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Atatürk, Kadro’yu Niçin Destekledi”, **Yön**, 20 Haziran 1962, Sayı:27, s.10-11.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Komünizm ile Mücadele”, **Yön**, 5 Eylül 1962, Sayı:34, s.14.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Sosyalizm ve Kapitalizm”, **Yön**, 29 Ağustos 1962, Sayı:37, s.14.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Artık Devletçilik Yetmez”, **Yön**, 12 Eylül 1962, Sayı:39, s.14.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Sosyal Devlet ve Türk Sosyalizmi”, **Yön**, 19 Eylül 1962, Sayı:40, s.20.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Akımlar Arasında”, **Yön**, 31 Ekim 1962, Sayı:46, s.8.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Atatürk’ün Özlediği Türkiye’yi Kurabildik Mi?”, **Yön**, 7 Kasım 1962, Sayı:47, s.7.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Plan ve Siyasi Şartlar”, **Yön**, 7 Aralık 1962, Sayı:49, s.7

Aydemir, Şevket Süreyya, “Tribün Politikası ve Ankara’da Bir Miting”, **Yön**, 2 Ocak 1963, Sayı:55, s.16.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Türk Sosyalizminin İlkeleri”, **Yön**, 9 Ocak 1963, Sayı:56, s.10.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Memleketçi Sosyalizmin İlkeleri-I”, **Yön**, 23 Ocak 1963, Sayı:58, s.8.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Müttefikimiz Amerika”, **Yön**, 31 Aralık 1965, Sayı:144, s.6.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Vietnam’a Vahşi Bir İstila Ordusu ve Türk Aydınının Sorumluluğu”, **Yön**, 11 Mart 1966, Sayı:154, s.15.

Aydemir, Şevket Süreyya, “İkinci Adam’ın Asıl Cephesi”, **Yön**, 18 Mart 1966, Sayı:155, s.15.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Nereye Gidiyoruz?”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1970, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “27 Mayıs İhtilâli ve Anatomisi”, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1970, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Yakın Tarihimizde Bir Yetersizlik”, **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1970, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “İşçi Sınıfının Siyasi Örgütlenmesi”, **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1971, s.2.

Aydemir Şevket Süreyya, “Kızılcahamam’daki Kararsızlık”, **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1971, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Soldaki Boşluk”, **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1971, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “CHP Kendisini Yenileyebilecek mi?”, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1971, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Bir Fikir Hareketi Vardı”, **Cumhuriyet**, 6 Mart 1972, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Doruktaki Kavga”, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1972, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Çöldeki Derviş”, **Cumhuriyet**, 10 Temmuz 1972, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Doğuya Yöneliş..”, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1972, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Geçici Bir İhtilâli”, **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1972, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya “Zaman Değerlendirecek”, **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1973, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Tarihimizdeki Boşluk”, **Cumhuriyet**, 1 Ekim 1973, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Yeni Bir Uyanışa Doğru...”, **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1973, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Ateşten Gömlek”, **Cumhuriyet**, 24 Aralık 1973, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Tehlikeli Birikimler”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1974, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Bir ihtilal ve Yapısı”, **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1974, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Cephedeki Boşluk”, **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1974, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “İstirapların Bedeli”, **Cumhuriyet**, 14 Ekim 1974, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Artık Biraz Disiplin”, **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1974, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Milliyetçilik Tekeli”, **Cumhuriyet**, 30 Aralık 1974, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Sağ, Sol Cepheyi Doğurur”, **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1974, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Milliyetçilik Tekeli”, **Cumhuriyet**, 30 Aralık 1974, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Kıtlık Açlığın Habercisidir”, **Cumhuriyet**, 3 Mart 1975, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Kara Mağaraya Doğru!..”, **Cumhuriyet**, 7 Temmuz 1975, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Nazım Hikmet’in Mektubu”, **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1975, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Komünizmi Yaymak”, **Cumhuriyet**, 29 Aralık 1975, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Aydınların Direnişi”, **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1976, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Doğum Ağrısı Mı, Tükeniş Mi?”, **Cumhuriyet**, 22 Mart 1976, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “İnkılâbımızın İdeolojisi”, **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1976, s.2.

Aydemir, Şevket Süreyya, “7. Oturum (Yuvarlak Masa)”, **Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 11-12 Ekim 1973, s.85-118.

Aydemir, Şevket Süreyya, “5. Oturum”, **Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 11-12 Ekim 1973, s.56-71.

Aydemir, Şevket Süreyya, “Çankaya’da Elçimiz”, **Türk Dili**, Sayı:28, 1Şubat 1975, s.105.

Başar, Ahmet Hamdi, “Kooperatif ne için çıkıyor?”, **Kooperatif**, Haziran 1932, Sayı:1, s.3.

Başar, Ahmet Hamdi, “Plan mefhumu hakkında”, **Kooperatif**, Temmuz 1932, Sayı:2, s.11-17.

Başar, Ahmet Hamdi, “ İktisadi devletçilik hakkında konferans”, **Kooperatif**, Mart 1933, Sayı:10, s.1-10.

Başar, Ahmet Hamdi Başar, “İkinci konferans: Türk Devletçiliği”, **Kooperatif**, Nisan 1933, Sayı:11, s.1-10.

Başar, Ahmet Hamdi, “İnkılâpçılık ve Türk İnkılabı”, **Kooperatif**, Mart 1934, Sayı 22, s.1-4.

Başar, Ahmet Hamdi, “İdeoloji Ne Liberalizm, Ne Sosyalizm; Kemalizm”, **Barış Dünyası**, Nisan 1962, Sayı:1, s.4-8.

Belge, Burhan Asaf, “Faşizm ve Türk Milli Kurtuluş Hareketi”, **Kadro**, Ağustos 1932, Sayı:8, s.36-40.

Belge, Murat, “Tarihi Gelişim Süreci İçinde Aydınlar”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:1, İletişim Yayınları, 1983, s.122-129.

Berkes, Niyazi, “Türk Aydınlarının Özellikleri Üzerine Düşünceler”, **Yön**, 9 Temmuz 1965, Sayı:119, s.8-9.

Boratav, Korkut, “1923-1939 Yıllarının İktisat Politikası Açısından Dönemlendirilmesi”, **Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu**, İstanbul, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yayını, 1977, s.39-52.

Caretto, Giacomo, “1930’larda Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler-II”, **Tarih ve Toplum**, Sayı:18, Haziran 1985, s.442-432.

Çulhaoğlu, Metin, “Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Dönemler ve Zihniyetler**, Cilt:9, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.170-188.

Çulhaoğlu, Metin, “Şevket Süreyya Aydemir: Suyu Ararken Yolunu Yitiren Adam”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:78, Güz 1998, s.92-106.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, 8 Eylül 1931.

Emre, Samih, “İkinci Adam”, **Yön**, 11 Mart 1966, Sayı:154, s.15.

“Fethi Bey’in Nutku”, **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1930.

Georgeon, François, “Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler Suyu Arayan Adamı Yeniden Okurken”, Ed.Tanıl Bora, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, Cilt:4, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.23-36.

Georgeon, François, “Osmanlı Devletinde Türk Milliyetçiliğinin Yükselişi (1908-1914)”, **Osmanlı Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler**, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, YKY, 2006, s.23-37.

Giritli, İsmet, “7.Oturum (Yuvarlak Masa)” **Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 11-12 Ekim 1973, s.85-118.

Hanioğlu, M.Şükrü, “Batılılaşma, Modernleşme, Çağdaşlaşma ve Türk Toplumunu”, M.Şükrü Hanioglu, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Zihniyet, Siyaset ve Tarih**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2006, s.49-52.

Hanioglu, M.Şükrü, “İttihatçılık”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Dönemler ve Zihniyetler**, Cilt:9, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 249-259.

“İkinci Seçmenler”, **Cumhuriyet**, 21 Nisan 1931.

İnönü, İsmet, “Fırkamızın Devletçilik Vasfı”, **Kadro**, Teşrinievvel 1933, Sayı:22, s.3-4.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “7. Oturum (Yuvarlak Masa)”, **Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’nin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 11-12 Ekim 1973, s.85-118.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “3. Oturum”, **Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri**, İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’nin Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı, 11-12 Ekim 1973, s.43-51.

Karaömerlioğlu, M. Asım, “Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:91, Kış 2001-2002, s.81-99.

Kayalı, Kurtuluş, “Kadro Hareketi ve Gelişimi”, Kurtuluş Kayalı, **Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.15-26.

Kayalı, Kurtuluş, “Sosyal Demokrasi, Sosyalizm, Kemalizm, CHP, Maurice Duverger’in Yaklaşımları ve 1960 Sonrası Türk Entelektüelinin Düşünce Dünyası”, Kurtuluş Kayalı, **Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.175-195.

Kayalı, Kurtuluş, “1930’lar Sonrasında Türkiye’nin Kültürel Görünümü”, Kurtuluş Kayalı, **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.69-86.

Kazancıgil, Ali Kazancıgil, “Anti-emperyalist Bağımsızlık İdeolojisi ve Üçüncü Dünya Ulusçuluğu Olarak Kemalizm”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Kemalizm**, Cilt:2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.235-245.

Kazgan, Gülten, “Aydın Sorumluluğu”, **Yön**, 7 Şubat 1962, Sayı:8, s.8.

Kongar, Emre, “Devletçilik ve Günümüzdeki Sonuçları”, **Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu**, İstanbul, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yayını, 1977, s.141-145.

Kuyaş, Ahmet, “Yeni Osmanlılar’dan 1930’lara Anti-emperyalist Düşünce”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt:2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.247-252.

“Millette Beyanname”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 20 Nisan 1931.

Mutluay, Rauf, “Toprağa Dönüş”, **Cumhuriyet**, 28 Mart 1976, s.2

Ökçün, Gündüz, “İzmir İktisat Kongresi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:4, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.1061-1064.

Ömerci Ozan, “Kadro Hareketi”, www.politikadergisi.com/makale/kadr-hareketi

Özcan, Ömer, “Arşivimizden Seçmeler: Şevket Süreyya Aydemir’e Ait Mezuniyet Belgesi”, **Türk Yurdu**, Sayı:262, Haziran 2009, s.99-100.

Peker, Recep, “Ülkü Neden Çıkıyor”, **Ülkü**, Sayı:1, Cilt:1, Şubat 1933, s.1.

Sezgin, Ömür, “Kadro Hareketi”, **Kadro**, 1932, Cilt:1, Tıpkı Basım, Ankara, AITIA Yayınları, 1978, s.11-42.

Son Posta, “Ankara’da Yeni Bir Cereyan”, 26 Ağustos 1931, s.3.

Son Posta, “Yeni Cereyan Taraftarları Ne İstiyor?” 29 Ağustos 1931, s.3.

Son Posta, “Yeni Cereyan Taraftarları Komünist Değildirler”, 1 Eylül 1931, s.3.

“Sosyalist Kültür Derneği Bildirisi”, **Yön**, 16 Ocak 1963, Sayı:57, s.16.

Straeter Menemencioğlu, Nermin, “Enver Paşa ve Doğu Halkları Kurultayı”, **Tarih ve Toplum**, Nisan 1991, Sayı:88, s.46-50.

Şan, Mustafa Kemal, “Türk Aydınının Soykütüğü Üzerine Değerlendirmeler”, Ed. Kenan Çağan, **Entelektüel ve İktidar**, Ankara, Hece Yayınları, 2005, s.271-307.

Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, “Kadro ve Kadrocuların Öyküsü”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol**, Cilt 8, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.600-619.

Tekeli, İlhan- Şaylan, Gencay, “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi”, **Toplum ve Bilim**, Yaz-Güz 1978, s.44-110.

T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, İ:84, 2.10.1930, s.46.

Tökin, İsmail Hüsrev, “Milli İktisat Tetkikleri: Türkiye’de Derebeylik Rejimi”, **Kadro**, Ağustos 1932, Sayı:8, s.30-35.

Tökin, İsmail Hüsrev, “Şevket Süreyya ve ‘Tezadsız bir millet’ amacı güden Kadro Hareketi”, **Milliyet Sanat**, 2 Nisan 1976, s.5.

Tör, Vedat Nedim, “İktisat İşlerinde Devlete Veto Hakkı ve İktisat Vekâleti”, **Kadro**, Birinci Teşrin 1932, Sayı:10, s.13-19.

Trak Ayşe, “Az Gelişmiş Ülke Aydınları ve Gelişme Sorunu”, **Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Ağustos-Eylül 1984, Sayı:6, s.70-82.

Trak, Ayşe, “Devlet ve Fert: Gecikmiş Bir Kitap Eleştirisi”, **Toplum ve Bilim**, Yaz 1981, Sayı: 14, s.64-83.

Trak, Ayşe, “Liberalizm Devletçilik Tartışması”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.1085-1089.

Tunçay, Mete, “Şevket Süreyya Aydemir: ‘Suyun bulunması, galiba yolun yitirilmesi pahasına oldu’ demişti”, **Milliyet Sanat Dergisi**, 2 Nisan 1976, sayı:178, s.3.

Türkeş, Mustafa, “Kadro Dergisi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt:2, İstanbul, 2009, s.464-476.

Uyar, Hakkı, “Resmi İdeoloji ya da Alternatif Resmi İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının karşılaştırmalı Analizi”, **Toplum ve Bilim**, Güz 1997, Sayı:74, s.181-193.

Weiker,Walter F., “Serbest Fırka Başarı veya Başarısızlık II”, Forum, 1 Nisan 1961, Sayı:168, ss.12-13.

Yalçın, Hüseyin Cahit, “Matbuat Hayatı”, **Fikir Hareketleri**, Sayı 1, 29 Teşrinievvel 1933, s.18-19.

ÖZET

Bu tezde; Şevket Süreyya özelinde Türk aydınının düşünce dünyası ve devlet için tasarladığı ideoloji üzerinden siyasi iktidarı yönlendirme çabası analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analiz gerçekleştirilirken ilk olarak aydın ve cumhuriyet aydını kavramlarına değinilmiş ve Türk aydını, Batılı manada aydın-entelektüel tanımlamalarından farklı, devletle ve/veya siyasetle ilgili bir kişi olarak tanımlanmıştır. Şevket Süreyya da bu aydınlardan biridir, ancak Şevket Süreyya siyasi iktidarla ilişkisi ve ileri sürdüğü düşünceler açısından farklılıklar taşımaktadır.

Bu farklılıkların oluşumu Şevket Süreyya'nın hayat hikâyesi ile de bağlantılıdır. Şevket Süreyya ilk gençlik yıllarında Türkçüdür. Sonrasında Moskova'da komünizm ile tanışmış ve partili bir komünist olarak Türkiye'ye dönmüştür. Ancak o dönemde Türkiye koşulları komünizm için uygun değildir, Kemalizm ise izlenecek tek yoldur. Şevket Süreyya'nın bu fikir değişimi 1960'lara değin sürmüştür ve son olarak "Türk sosyalizmi"ne ulaşmıştır.

Tüm bu fikri değişim sürecinde Türk inkılâbının temeli Türk milli kurtuluş hareketidir. Milli kurtuluş hareketi ile sömüren-sömürülen ulus çelişkisine son verilmiş ve diğer sömürge uluslar için örnek oluşturulmuştur. Ancak Türk inkılâbı, son aşamasına ulaşmış değildir ve devam etmektedir. Bu süreklilik oluşturulacak ideoloji ile sağlanacaktır. Bu ideolojiyi oluşturma görevi ise siyasi iktidarı yönlendirecek aydına yani "avangart kadro"ya aittir.

Şevket Süreyya da toplumu ve siyasi iktidarı yönlendirme çabasıyla inkılâbın üç ilkesi, milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik üzerinde durmuştur. Milli kurtuluş

hareketi ile tam bağımsızlığına kavuşan ulusun önceliği, yeni kurulan devletin siyasi ve ekonomik manada tam bağımsızlığını sağlamaktır. Halkçılık ve devletçilik ise bu bağımsızlığın devamını sağlayacak ilkelerdir. Sınıf farklılıklarının belirginleşmediği Türkiye’de devletin ekonomik hayat üzerinde tam denetiminin, kısaca devletçiliğin hayata geçirilmesi ile belirli bir sınıfın öne çıkması önlenecek, özetle sınıfsız bir topluma ulaşılabilecektir.

Şevket Süreyya, 1930’larda ileri sürdüğü tezlerle Kemalizmi olumlu, düşünsel farklılıklarını küçük nüanslar haricinde dışa vurmamış ve siyasi iktidarın sınırları dışına fazlaca çıkmamıştır. 1960’lara gelindiğinde ise, ileri sürdüğü ideolojiyi daha net ifade eder hale gelmiş ve bu ideolojinin siyasi iktidardan farklı olan yanlarını ortaya koymuştur. İdeoloji eksikliği, ideolojinin oluşumunda aydın düşen sorumluluk ve tam bağımsızlık vurgusu 1930’lardan farklı değildir. Ancak izlenecek yol farklılaşmıştır. “Milliyetçi sosyalizm” ya da “Türk sosyalizmi” olarak adlandırılan bu yol, sınıfsal farklılıkların belirgin olduğunu kabul etmiş, bu farklılıkları ortadan kaldırmak için özel sektörün de içerisinde yer aldığı karma bir ekonomik sistemi yani “yeni devletçilik”i ileri sürmüş ve devleti değil halkı merkeze almıştır.

1930’lar 1960’lar farkına rağmen Türk inkılâbının asıl iddiası kendine özgülüktür. Temel çelişkiyi sömüren-sömürülen ulus çelişkisi olarak ele alan ve bu çelişkiyi sonlandırmak için devletin ekonomik yaşantıya hâkim olması gerektiğini ileri süren bu yaklaşım, daha sonra ortaya çıkacak merkez-çevre yaklaşımları, bağımlılık kuramı ve üçüncü dünyacılık ile benzerdir. Ancak onlardan farklı olarak, beynelmilel hale gelememiş ve onlar kadar bilinirlik kazanmamıştır.

Tezde 1930'lardan, 1960'lara ve hatta 1970'lere uzanan düşünceleriyle Şevket Süreyya ele alınarak, kendine özgülüğü ve gerçekçi fikir değişimi ile bir cumhuriyet dönemi Türk aydını portresi çizilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this thesis, world of thought and efforts of the “Turkish enlightened” for the guidance of the political power is analyzed with specific to Şevket Süreyya.

First of all, “enlightened” and “republican era enlightened” terms have been mentioned and “Turkish enlightened” has been explained as a person related with the state and/or politics different from the Western explanation of the term intellectual. Şevket Süreyya is also one of those enlightened; however he has differences with regards to his ideas put forth and his relations with the political power.

Formation of these differentiations is related with the biography of Şevket Süreyya. Şevket Süreyya was a Turkist at his early youth. Later on, he has acquainted with communism in Moscow and returned to Turkey as a partisan communist. However, conditions in Turkey in that period were not convenient for communism. Kemalism was the only path to follow. The evolution of Şevket Süreyya’s ideas has proceeded up to 1960s and finally reached to “Turkish Socialism”.

At this whole evolution process of ideas, basis of the Turkish revolution is Turkish national liberation movement. The contradiction of the exploiter-exploited nation is being finished with the national liberation movement and an example is being constituted for the other exploited nations. However Turkish revolution did not reach its final level and it is proceeding. This perpetuity will be ensured by formation of the ideology. Duty for the formation of this ideology pertains to the enlightened in other words “avant-garde cadre” who will guide the political power.

Şevket Süreyya discoursed mainly on 3 principals of the revolution; nationalism, populism and etatism, in order to guide the political power and the society. Priority of the nation, which has gained its sovereignty with the national liberation movement, is to ensure full independence of the newly established state both in political and economic manner. Populism and etatism are the principals that will ensure the continuity of this independence. Prominence of a certain class will be avoided with the realization of etatism via state's full control over economic life in Turkey in which class differentiations has not crystallized; in summary a classless society will be achieved.

Şevket Süreyya has accepted Kemalism with his thesis alleged in 1930s, has not express his ideational differences except than small nuances and has not went much out of the political power's borders. In the 1960s, he has started to express his ideology much clearer and laid down the differences of this ideology from the political power. Lack of ideology, responsibility of the enlightened within the formation of the ideology and emphasis on the full independence are not different than the 1930s. But the path to be followed was differentiated. This path named as "Nationalist socialism" or "Turkish socialism" has accepted the class differences, proposed "neo etatism" as an economic system in order to abolish this differences in which private sector also take place and moved people to its center not the state.

In spite of the differences of the 1930s and 1960s, main claim of the Turkish revolution is to be *sui generis*. This approach, which is taking into account the exploiter-exploited nation contradiction as the main contradiction and alleging that the state shall control all economic life in order to finalize this contradiction, is

similar to the center-periphery approaches, dependency theory and third-worldism. However, contrary to these approaches, it could not be international and gained awareness as they are.

In this thesis, Şevket Süreyya has been discussed together with his ideas from 1930s, 1960 and even 1970s, a portrait of the Turkish enlightened of the Republican era tried to be drawn up with its *sui generis* and realistic idea evolution.

